

Caiete Diplomatice *Diplomatic Notes*

Anii IV-V, 2016-2017, nr. 4-5
Years IV-V, 2016-2017, no. 4-5

ISSN 2392 – 618X
ISSN-L 2392 – 618X

www.idr.ro

Caiete Diplomatice *Diplomatic Notes*

Anii IV-V, 2016-2017, nr. 4-5
Years IV-V, 2016-2017, no. 4-5

Colegiul de redacție: prof. univ. dr. Ovidiu BOZGAN (redactor-șef), prof. univ. dr. Alin CIUPALĂ (redactor-șef adjunct), Constantin CONSTANTINESCU (tehnoredactare), dr. Stelian OBIZIUC, dr. Florin C. STAN, Delia VOICU (responsabil de număr).

Consiliul Științific

Prof. univ. dr. Ion BULEI (Universitatea din București)

Prof. univ. dr. Ioan CHIPER (Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române, București)

Prof. univ. dr. Sorin Liviu DAMEAN (Universitatea din Craiova)

Prof. univ. dr. Sorin MITU (Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca)

Conf. univ. dr. Octavian ROSKE (Universitatea din București)

Referenți științifici: lector dr. Bogdan ANTONIU (Universitatea din București), prof. univ. dr. Ovidiu BOZGAN (Institutul Diplomatic Român, Universitatea din București), dr. Dan CĂTĂNUȘ (Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului), prof. univ. dr. Alin CIUPALĂ (Institutul Diplomatic Român, Universitatea din București), lector dr. Alin MATEI (Universitatea din București), lector dr. Alexandru-Murad MIRONOV (Universitatea din București).

© Institutul Diplomatic Român

Reproducerea integrală sau parțială a textelor publicate în revista „Caiete Diplomatice”, fără acordul Institutului Diplomatic Român, este interzisă. Responsabilitatea asupra conținutului textelor publicate și respectarea principiilor eticii profesionale revin în exclusivitate autorilor.

SUMAR

STUDII

Andrei Alexandru CĂPUȘAN , <i>Din istoria relațiilor diplomatice româno-ruse. Misiunile speciale și crearea agențiilor diplomatice ale Rusiei și României (1868, 1874)</i>	5
Stelian OBIZIUC , <i>Consulatele onorifice ale României din străinătate – scurt istoric (1862-1948)</i>	15
Doru LICIU , <i>Salvarea documentelor privind Transilvania din Arhiva Diplomatică a Ministerului Afacerilor Străine în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial</i>	37
Ovidiu BOZGAN , <i>De la principii la pragmatism. Relațiile culturale româno-italiene și redeschiderea Accademia di Romania</i>	52
Florin C. STAN , <i>România și loviturile de stat din Turcia în anii Războiului Rece</i>	72

SURSE DE ISTORIE DIPLOMATICĂ

Adriana Mihaela ROȘCA , <i>Corespondența Ministerului Agriculturii, Comerțului și Lucrărilor Publice cu președintele Comitetului Porturilor din județul Vlaşca privind aplicarea prevederilor Convenției comerciale încheiate cu Austro-Ungaria</i>	84
Alin CIUPALĂ , <i>Un document inedit referitor la sentimentele filo-ruse existente în Basarabia după unirea din martie 1918 cu România</i>	96
Stelian OBIZIUC , <i>Un plan de reorganizare a diplomației românești (1929)</i>	100
Ovidiu BOZGAN , <i>România-Vatican, 1967. O relație cu multe necunoscute</i> ..	126
Ovidiu BOZGAN , <i>Destindere și istoriografie. Vizita lui Emmanuel Le Roy Ladurie în România (1968)</i>	138

Constantin MORARU , <i>România, S.U.A. și Războiul din Vietnam. Convorbirea dintre Ion Gheorghe Maurer și Thomas Francis Eagleton, senator al Partidului Democrat, 26 iunie 1971</i>	152
---	-----

DICȚIONAR

Florin C. STAN , <i>Dicționar al ambasadurilor române (1948-1989). Literele A-B</i>	157
--	-----

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ 182

I. Recenzii. Auguste-Félix-Charles de Beaupoil, Conte de Saint-Aulaire, *Însemnările unui diplomat de altădată. În România, 1916-1920*. Traducere de Ileana Sturdza. Introducere și note de Mihai Dim. Sturdza, Editura Humanitas, București, 2016 (Ștefan GORBAN); Vladimir Gelman, *Authoritarian Russia. Analyzing Post-Soviet Regime Change*, University of Pittsburgh Press, Pittsburg, 2015 (Veronica ONEA).

II. Note de lectură. Gheorghe Rosetti-Solescu, *Corespondență diplomatică personală și oficială (1895-1911)*. Petersburg, Rudolf Dinu, Adrian-Bogdan Ceobanu (editori), Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2016 (Adriana Mihaela ROȘCA); Liviu Maior, *Doi ani mai devreme. Ardeleni, bucovineni și basarabeni în război 1914-1916*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016 (Alin CIUPALĂ).

LISTA CONTRIBUTORILOR 195

STUDII

DIN ISTORIA RELAȚIILOR DIPLOMATICE ROMÂNNO-RUSE. MISIUNILE SPECIALE ȘI CREAREA AGENȚIILOR DIPLOMATICE ALE RUSIEI ȘI ROMÂNIEI (1868, 1874)

Andrei-Alexandru CĂPUȘAN

Abstract

From the history of diplomatic relations between Romania and Russia. Special diplomatic missions and the establishment of diplomatic agencies of Russia and Romania (1868, 1874). This study, drawing on academic resources and documents from the archives, analyses the evolution of the relations between Romania and Russia following the Crimean War, a period when Romania continued to be under the suzerainty of the Ottoman Empire, which continued to claim the prerogative of representing the new state in matters related to foreign affairs. In order to emancipate itself from Ottoman tutelage and affirm its own sovereignty in the conduct of foreign policy, the Romanian diplomacy proceeded to establishing direct contacts with the Great Powers. In the case of Russia, the Romanian authorities sent special diplomatic missions to the court of Czar Alexander III, laying the groundwork for the establishment of diplomatic agencies, first in Sankt-Petersburg, in 1868, and then, in Bucharest, in 1874.

Cuvinte-cheie: Alexandru II, Carol I, Imperiul Otoman, relații diplomatice, România, Rusia.

Keywords: Alexandru II, Carol I, diplomatic relations, Ottoman Empire, Romania, Russia.

Geographical Index: Bucharest, Europe, Sankt-Petersburg.

Chronological Index: XIXth century, 1868, 1874.

În ultimele două decade ale Veacului Luminilor, mai precis în intervalul 2 decembrie 1779-1 februarie 1800, cele cinci Mari Puteri – Rusia (1779), Austria (1783), Prusia (1785), Franța (1796) și Marea Britanie (1800) – au întemeiat în Principatele Moldovei și Valahiei primele reprezentanțe diplomatice cu caracter permanent: consulatele de la București și Iași. De reciprocitate nici nu putea fi vorba. Principatele Dunărene erau state autonome, nu

independente, fiind vasale puterii suzerane, Imperiul Otoman. Sub acest statut politic, ele nu aveau dreptul la o politică externă proprie, promovând politica externă a statului suzeran, Sublima Poartă. Și nici relații diplomatice proprii cu alte state nu le era permis să aibă. Și, evident, nici reprezentanțe diplomatice cu caracter permanent în capitalele lor, singurele reprezentanțe autorizate fiind cele de la Constantinopol, capitala puterii suzerane, conduse de agenții diplomatici aferenți, *kapukehaie*. De altfel, Principatele nu aveau în administrația lor internă nicio instituție specifică menită să se ocupe cu crearea și promovarea politicii externe, un minister al Afacerilor Externe, cum aveau statele moderne, avansate, din Europa Occidentală și Centrală. Iar ministrul de externe era un mare boier, marele postelnic¹. Primul Minister al Afacerilor Externe, apărut după trei decenii, este datorat celei dintâi mari puteri care a fondat un consulat pe teritoriul Principatelor, Rusia țarului Nicolae I. În urma Tratatului de la Adrianopol (2/14 septembrie 1829), care punea capăt Războiului ruso-turc dintre anii 1827-1829, în perioada regulamentară (1829-1856) – când Principatele au fost administrate de Rusia, în calitatea ei de „putere protectoare” – „Regulamentele Organice ale Moldovei și Țării Românești”, alcătuite la 1830, veritabile Constituții ale țărilor române, instrumente ale modernizării lor, prevedeau crearea *Secretariatului Statului*, cea dintâi instituție de alcătuire și aplicare a politicii externe, primul minister de externe românesc². Așadar, în acel moment, să admitem faptul că Rusia țaristă este creatoare a două elemente esențiale ale politicii externe românești moderne: cea dintâi reprezentanță diplomatică cu caracter permanent al unui stat străin pe teritoriul Principatelor Dunărene și primul Minister de Externe, *Secretariatul Statului*.

După cum vom vedea, și cel dintâi tratat bilateral încheiat, peste trei decenii, de către Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei, va fi tot cu Rusia.

Dacă în perioada Revoluției pașoptiste, îndreptate împotriva celor două puteri – cea suzerană, Sublima Poartă, și cea protectoare, Rusia țaristă – Principatele Române și imperiul țărilor s-au aflat în tabere antagonice, în urma Războiului Crimeii (1853-1856), Rusia se va afla în tabăra celor patru puteri garante susținătoare ale Unirii Principatelor, alături de Franța, Prusia și Sardinia (Piemont). Iar după înfăptuirea Unirii, primul tratat bilateral l-au încheiat Principatele Unite ale Țării Românești și Moldovei, la sfârșitul anului 1860, cu Rusia țarilor. Este vorba despre *Convenția telegrafică* (sau *Aranjamentul telegrafic*), semnat la 3/15 decembrie 1860, la București. Documentul a fost încheiat pentru „a facilita corespondența

¹ Dan BERINDEI, *Din începuturile diplomației românești moderne*, București, 1965, pp. 17-19.

² Andrei Alexandru CĂPUȘAN, *Diplomați români de elită*, vol. I, Editura Ars Docendi, București, 2004, pp. 51-52.

telegrafică între cele două țări și a reglementa contabilitatea relativă la acest serviciu”³. Aranjamentul, semnat în urma unor negocieri bilaterale desfășurate în toamna anului 1860, completat cu noi prevederi în cursul anului 1861, va intra în vigoare în ianuarie 1862, schimbul instrumentelor de ratificare având loc la 1/13 februarie 1862. Era primul document internațional negociat, semnat și ratificat de România, stat autonom, deci nu independent, fără consultarea puterii suzerane, Poarta otomană. Convenția va rămâne în vigoare până la 14/26 decembrie 1865 când, tot la București, va fi semnată de cele două părți o nouă convenție.

În primii ani ai domniei lui Alexandru Ioan Cuza, relațiile româno-ruse au fost bune, ele având un flux normal, pozitiv. Se vor răci apoi, treptat, în urma sprijinului acordat de domnitor insurgenților polonezi, în timpul și după revoluția eșuată din 1863. În vederea aplicării politicii sale, având nevoie de suportul Marilor Puteri, Cuza a inițiat sistemul *misiunilor speciale* în principalele capitale europene⁴. O atare misiune a fost aceea din august 1861. Cuza va trimite la reședința de vară a țărilor ruși de la palatul Livadia din Crimeea o delegație formată din generalul Ioan Emanuel Florescu, Alexandru Balș și Nicolae Docan, cu misiunea bine determinată de a obține sprijinul țarului și al autorităților ruse pentru recunoașterea unirii politico-administrative, ce urma a fi îndeplinită la 24 ianuarie 1862⁵.

Abdicarea lui Cuza (11 februarie 1866) și înscăunarea lui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen pe tronul de la București (10 mai 1866) nu au fost tocmai bine văzute la Sankt-Petersburg. De aceea, noul domn, principele Carol I, va întreprinde acțiuni vizând câștigarea bunăvoinței autorităților ruse. Și va continua la rândul lui inițiativa misiunilor speciale. Prima între ele va fi trimisă la foarte scurtă vreme după alegerea sa, în iunie 1866, cu scopul clar și evident de a obține recunoașterea noului domn de către Curtea de la Sankt-Petersburg.

Misiunea, trimisă la începutul lunii iunie 1866, era alcătuită din doi oameni politici de marcă, negociatori experimentați: Gheorghe Costa-Foru și Vasile Boerescu. La Sankt-Petersburg, ei au avut drept interlocutori doi diplomați și consilieri de stat pe măsură: Giers, viitor ministru de externe al Rusiei, și Stremouhov, demnitar în Ministerul rus de Externe, directorul Departamentului Asia, însărcinat cu Afacerile Orientului. Misiunea a fost încununată de succes, Rusia recunoscând, în cele din urmă, firmanul de investitură emis de Poartă lui Carol I, în calitatea oficială a acestuia de domn al Principatelor Unite ale Moldovei și Valahiei. Această recunoaștere reiese cu claritate din scrisoarea trimisă la 9 noiembrie 1866

³ *Politica externă...*, p. 118.

⁴ Gheorghe Nicolae CĂZAN, *Petersburg*, în volumul *Reprezentanțele diplomatice ale României*, volumul I, 1859-1917, p. 188.

⁵ *Politica externă...*, p. 119.

de către cancelarul Gorceakov ambasadorului Rusiei la Constantinopol, generalul conte N.P. Ignatiev.

În următorii ani, misiunile speciale la Sankt-Petersburg au continuat, cea mai importantă dintre ele fiind aceea trimisă de Carol I la începutul anului 1868 (lunile februarie-martie), alcătuită din I. Cantacuzino, fost ministru, și episcopul Ismailului, Melchisedec. Vizita celor doi diplomați în capitala Rusiei a fost pregătită prin scrisorile principelui Carol adresate țarului Alexandru al II-lea și cancelarului Gorceakov la 21 și 22 ianuarie 1868, prin care li se cerea aprobarea pentru trimiterea misiunii. La răspunsul pozitiv al părții ruse, misiunea a pornit și, la începutul lunii februarie, a ajuns la Sankt-Petersburg. Primul care i-a primit pe trimișii principelui Carol a fost, evident, țarul, la 9 februarie 1868. Domnitorul a fost informat despre derularea acestei audiențe atât de către cancelarul Gorceakov, cât și de membrii misiunii. Gorceakov îi scria astfel principelui: că trimișii săi s-au bucurat de o bună primire din partea țarului, ei fiind ascultați cu o „bunăvoință amicală”. Totodată, cancelarul scotea în evidență interesul țarului pentru rezolvarea conflictului dintre statul român și Patriarhia de Constantinopol, în problema secularizării averilor și bunurilor mănăstirilor „închinată”, precum și, într-un alt registru, decizia lui Alexandru al II-lea de a dubla vărsămintele anuale pentru lichidarea datoriilor de aprovizionare a armatelor ruse, în timpul „Războiului Crimeii”. Episcopul Melchisedec a raportat, la rândul lui, că în cursul audienței au fost discutate problemele în general, ele urmând a fi rezolvate de funcționari competenți.⁶

Cei doi membri ai misiunii române i-au remis țarului o scrisoare a principelui Carol, în care domnul îl asigura pe Alexandru al II-lea de sentimentele cele mai bune pe care România le nutrea față de Rusia. În plus, misiunea a primit însărcinarea de a reglementa, împreună cu cancelarul Gorceakov, „mai multe chestiuni care au trebuință a fi regulate și care privesc în genere pe toți supușii streini în România sau pe Rusia singură”⁷.

Având calitatea și competența necesare, episcopul Melchisedec a discutat chestiuni de ordin strict bisericesc cu Gorceakov și Stremouhov. Cei doi demnitari ruși au insistat ca guvernul român să rezolve diferendul cu Patriarhia de Constantinopol. Melchisedec a replicat arătând că patriarhul a impus condiții imposibil de satisfăcut, atât în ceea ce privește alegerea

⁶ Referitor la misiunea episcopului Melchisedec la Sankt-Petersburg din februarie-martie 1868 poate fi consultat și articolul lui Nicolae CIACHIR, *Cu privire la misiunea diplomatică a episcopului Melchisedec în Rusia în anul 1868*, în revista „Biserica Ortodoxă Română” (BOR), nr. 11-12/1965; mai recent vezi Sorin Liviu DAMEAN, *Misiunea episcopului Melchisedec la Sankt Petersburg (februarie-martie 1868)*, în vol. *Gheorghe Buzatu in Memoriam*, coordonatori: Marusia CÎRSTEA, Sorin Liviu DAMEAN, Lucian DINDIRICĂ, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014, pp. 195-200.

⁷ Gheorghe Nicolae CĂZAN, *op. cit.*, p. 191.

episcopilor de către episcopi cât și averile bisericești secularizate în 1863. Trebuie specificat faptul că interesul țarului și al autorităților ruse pentru satisfacerea pretențiilor absurde ale Patriarhiei de Constantinopol se explică prin dorința lui Alexandru al II-lea de a se erija în arbitru între diferitele biserici ortodoxe, în vreme ce patriarhul de Constantinopol îi făcea acestuia propagandă ca apărător al ortodoxiei. Partea română și-a apărut cu consecvență poziția, neacceptând niciun fel de modificare a ei. Problema fusese de altfel tranșată cu mijloacele specifice unui stat modern, democratic, deci orice fel de revenire la ea, rediscutare și eventual modificare a ei nu puteau fi decât contraproductive.

Însă cea mai dificilă problemă discutată – și care a luat ca atare și cea mai multă vreme – a fost aceea a jurisdicției consulare, temă foarte importantă și foarte „explozivă” a diplomației române moderne. Cu argumente pertinente și cu o elocvență nemaîntâlnită, I. Cantacuzino le-a arătat plenipotențiarilor ruși toate inconvenientele pe care le avea pentru România aplicarea jurisdicției consulare în Principate, operație neconformă, contrară chiar intereselor României. Din încercările de aplicare a jurisdicției consulare în România rezultau veritabile conflicte între consulatele străine și autoritățile române, tribunalele române nerecunoscând-o și judecând astfel toate spețele în care erau implicați supuși (cetățeni) străini. „Am cerut – a precizat trimisul român – încetarea unei stări de lucruri așa de anormală sau prin o dispozițiune a guvernului imperial care să facă a înceta pur și simplu de-a mai invoca în România zisele capitulațiuni de către consulii ruși, sau prin încheierea unei convențiuni care, fără a se preocupa de capitulațiuni, nici chiar a le menționa, să reguleze pozițiunea supușilor ruși în România și reciprocamente, stipulând și garanțiile ce se vor găsi necesare, urmând în această acție principiilor admise în asemenea materie în toate statele creștine”⁸. Inițiativa guvernului român, pe deplin justificată, dar considerată temerară de alte state, viza înlăturarea unei legături care îl menținea într-o anacronică stare de subordonare față de Poartă, atât Imperiul Otoman cât și unele state europene, în mod special Marea Britanie, insistând asupra menținerii și respectării regimului capitulațiilor în România, considerată provincie turcească.

În vederea remedierii acestei stări de lucruri, neconforme cu realitatea, guvernul român a propus încheierea unei convenții româno-ruse, în care să fie reglementată, pe bază de reciprocitate, poziția supușilor (cetățenilor) celor două state. O acțiune ce depășea atribuțiile unui stat vasal, autonom, cum era România. Sub acest statut, România avea dreptul de a încheia cu statele vecine numai convenții cu caracter local. Convenția de lichidare a

⁸ A.M.A.E., vol. 276, dosar nr. 51, 1867-1868, fila 34, Raportul lui I. Cantacuzino din 3/15 aprilie 1868 asupra misiunii la Sankt-Petersburg.

jurisdicției consulare nefiind nici pe departe una cu caracter local, încheierea ei ar fi fost o prerogativă clară a unui stat suveran și independent. Care a fost reacția reprezentanților părții ruse? Cancelarul Gorceakov a arătat că guvernul rus „nu ținea la aplicațiunea capitulațiunilor în România și consimte, în ceea ce-l privește, ca ele să se înlătureze în principiu, și să se facă cu noi un arrangement sau convențiune care, fără a vorbi de capitulațiuni, să reguleze pozițiunea supușilor ruși în România pe principii care să ne convie la toți”⁹. Gorceakov ținea însă să precizeze că detaliile problemei trebuiau discutate la București, între reprezentanții guvernului României și consulul general al Rusiei. Cancelarul mai atrăgea atenția asupra faptului că guvernul rus „a tratat cu noi această chestiune separat de celelalte puteri, își rezerva de-a lua în urmă înțelegerea ce va chibzui pentru ca, pe cât se poate, pozițiunea tuturor supușilor streini în România să fie aceeași”¹⁰. O observație care, practic, anula de fapt totul: renunțarea de către Rusia la regimul capitulațiilor era condiționată de acordul celorlalte state europene care beneficiau de pe urma lui.

În urma acestor înțelegeri verbale, a fost elaborat la București un proiect de convenție consulară româno-rus, semnat de Ludovic Steege, cu adăugirile și modificările propuse de baronul Offenbergh, consulul general al Rusiei. Însă, în final, Rusia a revenit, nerenunțând la regimul jurisdicției consulare, ci propunând, asemenea Austro-Ungariei și Prusiei, numai îmbunătățirea lui.

În strânsă conexiune cu regimul capitulațiilor, s-a discutat și problema plății „patentelor” fixate de guvernul român pentru negustorii supuși străini. Aceștia, invocând o legislație depășită și care nu mai era în vigoare, refuzau să plătească statului român respectivele taxe, dobândind astfel o situație privilegiată în raport cu negustorii autohtoni. Cei doi membri ai misiunii române au solicitat „regularea acestei chestiuni pe un picior de egalitate între neguțătorii ruși și neguțătorii români”¹¹ și au obținut câștig de cauză. Plenipotențiarul rusi au fost de acord ca negustorii supuși ruși să plătească aceleași taxe ca și cei români.

Autoritățile de la Sankt-Petersburg s-au declarat de asemenea de acord în privința reglementării prin aranjament, în conformitate cu legislația românească a chestiunilor de stare civilă.

Alte realizări ale acestei misiuni: s-a hotărât, în principiu, semnarea unei convenții poștale româno-ruse și s-a reglementat plata datoriilor contractate de autoritățile ruse în

⁹ *Idem*, f. 35.

¹⁰ *Idem*.

¹¹ *Idem*, f. 36.

România în perioada ocupației militare dintre anii 1848-1851 precum și în anii Răzbiului Crimeii (1853-1856).

Rezultatele acestei misiuni au fost, pe cât de categoric pozitive, pe atât de importante:

1. S-a reîmbunătățit imaginea României în Rusia, în urma celor două evenimente petrecute în anul 1863, neprivite cu ochi buni la Sankt-Petersburg, secularizarea averilor mănăstirilor închinatelor și sprijinul acordat de fostul domn, Alexandru Ioan Cuza, revoluției poloneze;
2. Noul domn, Carol I, și noile autorități de la București au căpătat o imagine net pozitivă, favorabilă;
3. Curtea de la Sankt-Petersburg a acceptat să poarte discuții, tratative, negocieri cu autoritățile române, în ciuda statutului României de țară vasală, autonomă, aflată sub suzeranitatea Porții;
4. Factorii de decizie și de conducere ruși s-au declarat gata să încheie convenții bilaterale, în condiții de egalitate, ca de la stat independent la stat independent, cu România;
5. În sfârșit, nu în ultimul rând, începând din deceniul al VI-lea, și continuând cu brio în cel următor, s-a generalizat și oficializat sistemul de numire al consulilor ruși în Principatele Române (și apoi în România) prin înștiințarea autorităților moldovene și valahe (apoi române) despre persoana și rangul reprezentanților diplomatici ruși, cerându-se pentru numirea lor aprobarea domnilor celor două principate, apoi ai României. Adică exact ca și când Principatele (apoi România) acelor decenii ar fi fost un stat independent și suveran...

Misiunile speciale românești la Sankt -Petersburg, având fără îndoială o contribuție de seamă, un rol clar și bine determinat în evoluția relațiilor diplomatice româno-ruse, au precedat, în mod logic, o altă etapă, la fel de importantă: înființarea de agenții diplomatice în cele două capitale, București și Sankt-Petersburg.

Prima care a făcut acest pas a fost, evident, Rusia, la fel ca în urmă cu două decenii. A fost un pas simplu, formal, în logica evoluției politice a relațiilor dintre cele două state. Consatul General al Rusiei la București, prima reprezentanță diplomatică cu caracter permanent înființată de un stat străin pe teritoriul românesc, teoretic la 2 decembrie 1779, practic în februarie 1782, a fost ridicat la rangul de agenție diplomatică. Cel din urmă consul general al Rusiei, baronul Offenbergh, a devenit astfel primul agent diplomatic al acestei țări la București. În scrisoarea din 6/18 iunie 1868 către ministrul Afacerilor Străine al României, Nicolae Golescu, baronul Offenbergh încunoștința guvernul României asupra deciziei țarului Alexandru al II-lea de a ridica consatul general de la București la rangul de agenție, care să aibă titulatura oficială de *agenție diplomatică și consulat general al Rusiei*.

După un an, în baza reciprocității, guvernul de la Sankt-Petersburg a acceptat înființarea unei agenții diplomatice a României în capitala Rusiei. Practic, însă, nu a fost vorba despre un agent diplomatic al României cu reședința la Sankt-Petersburg, ci de agentul

diplomatic al României la Viena, Ludovic Steege, cu reședința în capitala Imperiului austro-ungar, care avea însă o acreditare multiplă, la Berlin și Sankt Petersburg. Numit la 24 decembrie 1868 agent diplomatic al României la Viena, Ludovic Steege va fi ulterior acreditat și în celelalte două mari capitale. La 1 iunie 1869, Steege a fost primit oficial de către țarul Alexandru al II-lea. Iar primirea a fost cu adevărat una plină de căldură și simpatie, fapt remarcat și de diplomatul român care, în scrisoarea sa către Centrala M.A.S., sublinia: „Maiestatea Sa mi-a manifestat foarte grațios vechile sale simpatii pentru România, afecțiunea sa particulară pentru Alteța Sa Prințul nostru”¹².

Ludovic Steege a îndeplinit această funcție până în mai 1870, când a fost înlocuit de P.P. Carp. O agenție diplomatică a României la Sankt-Petersburg va fi însă creată numai după patru ani.

În primăvara anului 1874, a fost înființată agenția diplomatică a României la Sankt-Petersburg, titular fiind George C. Filipescu. În calitatea sa oficială, agentul român a fost primit la 26 aprilie 1874 de către țarul Alexandru al II-lea. Țarul nu s-a sfiit ca în cursul acestei audiențe să-l apostrofeze pe diplomatul român pentru o anumită atitudine antirusească manifestată în unele cercuri politice și un spirit de ostilitate la adresa țarismului, prezent în unele rânduri ale opoziției politice din România, ținând totuși să precizeze „că nu are a se plânge de prinț și de guvern”¹³. Supralicitând, țarul a făcut chiar afirmații de genul celor că „în România există oameni care au uitat sângele vărsat de Rusia” și „voi datorați Rusiei ceea ce sunteți acum”¹⁴. Ne întrebăm, oare la ce „datorii” se referea țarul? La rolul armatei ruse în înăbușirea Revoluției române din 1848? Generația pașoptistă era încă în viață în România și, evident, nu putea uita, fie că se afla la putere, fie în opoziție, evenimentele petrecute atunci.

Dând dovadă de tact diplomatic, Filipescu i-a explicat țarului că numai opoziția avea acea atitudine, spre deosebire de principe, guvern și poporul român de bună-credință care „nu vor uita niciodată recunoștința pe care o datorează Rusiei”¹⁵.

Următoarea audiență a avut-o George C. Filipescu la Stremouhov, director în Ministerul de Externe al Rusiei. În cursul acesteia, diplomatul român, folosindu-se de asigurările de simpatie date de țar principelui Carol și autorităților de la București, a solicitat sprijinul guvernului rus „în legitimele noastre aspirații”. Emanciparea de sub suzeranitatea otomană era mai mult decât clară. Stremouhov a replicat, cu prudență, că orice „atingere” de către Rusia a „treburilor Orientului” ar fi stârnit suspiciuni și bănuieli la Constantinopol, așa

¹² A.M.A.E., vol. 267, dosar nr. 12, 1869-1871, fila nr. 57.

¹³ *Idem*, dosar nr. 71, 1874, f. 76 Telegrama din Sankt-Petersburg a lui G.C. Filipescu din 26 aprilie 1874.

¹⁴ *Idem*.

¹⁵ *Idem*.

că Rusia nu putea întreprinde nimic de una singură, fără alianța – sau măcar acordul – celorlalte puteri. Cu toate acestea, a declarat că, personal, găsea „ridicole pretențiile Porții față de noi”- români- și a specificat că, pentru guvernul român, „cea mai bună politică este să aștepte”¹⁶. Demnitarul rus nu a uitat să abordeze în cursul audienței diferendul autorităților române cu Patriarhia de Constantinopol pe tema bunurilor și averilor mănăstirilor închinat, pe care aceasta din urmă se încăpățâna să nu îl închină. Stremouhov recomanda guvernului român soluționarea lui pe cale financiară deoarece, arăta el, „cu bani veți obține tot ceea ce veți vrea”¹⁷.

Diplomatul român avea să obțină foarte curând un sprijin clar, ferm și eficace din partea autorităților ruse, cu prilejul unui incident diplomatic derulat la Sankt-Petersburg și al cărui „actor” principal a fost ambasadorul Sublimei Porți, Kiamyl Pașa. Conform uzanțelor protocolare, noul agent diplomatic al României, și primul agent diplomatic rezident în capitala rusă, a solicitat să fie primit în audiență de prezentare la toți ambasadorii acreditați la Sankt Petersburg. Și toți au fost de acord, mai puțin ambasadorul Imperiului Otoman, Kiamyl Pașa, care a refuzat primirea agentului român, motivându-și gestul prin faptul că numai el, în calitate sa oficială de ambasador al împăratului suzeran al „Principatelor Moldova și Valahia”, avea dreptul de a reprezenta toate provinciile Imperiului Otoman, între care se număra și România.

Această atitudine a produs o foarte proastă impresie asupra țarului Alexandru al II-lea și asupra cancelarului Gorceakov. Ei au considerat că refuzul ambasadorului otoman de a-l primi pe Filipescu în calitate sa oficială de agent diplomatic al României reprezenta o jignire gravă adusă împăratului și guvernului rus, care l-au primit pe diplomatul român. În discuția avută ulterior cu Stremouhov, acesta i-a declarat lui Filipescu că gestul lipsit de curtoazie și politețe al ambasadorului Porții i-a atras antipatia întregului corp diplomatic acreditat la Sankt-Petersburg.

Despre toate acestea va relata pe larg George C. Filipescu în raportul său către Centrala Ministerului Afacerilor Străine din 16/28 aprilie 1874. Și nu a omis să menționeze întâmplarea care l-a avut drept protagonist pe ambasadorul Marii Britanii, lordul Augustus Loftus. Acesta i-a declarat, încă din primele momente ale întâlnirii, că îl recunoaște ca agent oficios al guvernului român și nicidecum ca agent diplomatic, România fiind un stat vasal Imperiului Otoman și nu unul independent și suveran. Diplomatul britanic s-a străduit, pe tot parcursul audienței, să-l convingă pe George C. Filipescu că trebuie „păstrat firul de legătură

¹⁶ *Idem*, Raportul lui George C. Filipescu din Sankt-Petersburg, din 15/27 aprilie 1874, f. 77.

¹⁷ *Idem*.

cu Poarta”¹⁸. Filipescu i-a răspuns hotărât ambasadorului englez că „acest fir nu trebuie transformat în lanțuri”¹⁹. Analizând perseverența și determinarea Marii Britanii de a prezerva cu orice preț integritatea teritorială a Imperiului Otoman, dogma de stat a autorităților de la Londra, diplomatul român arăta la finalul raportului său: „Englezii au o teamă ridicolă pentru tot ce ar putea compromite interesele Porții. Într-un cuvânt, ei sunt mai turci decât turcii înșiși”²⁰.

În urma incidentului cu ambasadorul Imperiului Otoman, țarul a găsit de cuviință să-l convoace pe agentul diplomatic al României într-o nouă audiență oficială, desfășurată la Palatul de Iarnă. Primirea s-a desfășurat cu toată pompa și după toate regulile protocolului. Întâmpinat la sosire de marele maestru de ceremonii, prințul Lieven, George C. Filipescu a fost condus în salonul de audiențe, unde țarul îl aștepta²¹. Astfel, începea o nouă etapă în istoria raporturilor politico-diplomatice între România și Imperiul rus țarist.

¹⁸ *Idem*, ff. 80-86, Raportul lui George C. Filipescu din 16/28 aprilie 1874.

¹⁹ *Idem*.

²⁰ *Idem*, f. 86.

²¹ *Idem*, ff. 95-97, Raportul lui George C. Filipescu din 23 aprilie/5 mai 1874.

CONSULATELE ONORIFICE ALE ROMÂNIEI ÎN STRĂINĂTATE – SCURT ISTORIC (1862-1948)

Stelian OBIZIUC

Abstract

The Honorary Consulates of Romania abroad – a short history (1862-1948). The Institution of the Honorary Consul and Honorary Consular Activity represent a part of the Consular Diplomacy as the main branch of traditional diplomacy, in the broad sense of the word. The history of the organization and functioning of the Honorary Consulates of Romania had been a less researched subject by the Romanian historiography.

Based on the research of the Romanian diplomatic sources, the study analyzes the emergence and evolution of honorary consular offices of Romania as tools of modern diplomacy. The history of Romania's Honorary consulates starts with the opening of the first such offices in Vienna, in 1879, Trieste, in 1879, Thessaloniki and Manchester in 1880, until 1948, when the communist regime in Romania abolished these institutions.

The analysis of the legislation regarding the institutional evolution of the Ministry of Foreign Affairs highlights not only a chapter of the institutional history, but also the dynamics and peculiarities of the Romanian consular representation system, in the context of international relations of Romania.

Cuvinte-cheie: consulate onorifice, Constantin I. Karadja, legislație, Ministerul Afacerilor Externe.

Keywords: honorary consulates, Constantin I. Karadja, legislation, Minister of Foreign Affairs

Geographical index: Europe, Romania

Chronological index: 1878-1948

I. Introducere

Studiul de față are la bază textul unei comunicări susținute recent la întrunirea anuală a membrilor Uniunii Consulilor Onorifici din România (UCOR)¹. Expunerea de față nu reprezintă însă o cercetare exhaustivă a apariției și evoluției reprezentanțelor consulare

¹ Întrunirea a avut loc la 22 septembrie 2017, la Drăgășani, jud. Olt.

onorifice ale României din străinătate, pentru simplul motiv că subiectul – inedit încă în peisajul istoriografiei românești – necesită o cercetare amănunțită a documentelor diplomatice existente.

Arhiva diplomatică a MAE conține o foarte bogată corespondență referitoare la organizarea și funcționarea consulatelor României din străinătate, atât a consulatelor de carieră, cât și a celor onorifice. Avem în vedere, printre altele, dosarele de personal ale consulilor onorifici, rapoarte ale consulatelor onorifice², corespondența privitoare la propunerile pentru numirea unor persoane în funcția de consul onorific al României, evoluția instituțională a consulatelor onorifice ale României organizate pe țări etc. De asemenea, istoricii interesați de subiect pot studia și istoria consulatelor străine din România, cu mențiunea că, pentru acestea din urmă există documente încă din deceniile 3-4 ale sec. al XIX-lea, când România ca stat și subiect de drept internațional încă nu exista³.

Ofițer consular onorific (*honorary consular officer*) – ofițer onorific care exercită funcții consulare și este rezident permanent în statul de reședință și care nu este membru al serviciului diplomatic al statului trimițător. Acești ofițeri conduc, în general, un post consular de orice nivel. Astfel, acești ofițeri sunt angajați ca și consuli generali onorifici, consuli onorifici, vice-consuli onorifici, sau ca agenți consulari onorifici. Un stat poate să refuze să acrediteze ofițeri consulari onorifici. În cazul statelor din Commonwealth care nu acreditează consuli, funcționează un ofițer onorific care exercită funcții consulare și care de obicei poartă denumirea de reprezentant onorific⁴.

Consulii onorifici sunt de obicei cetățeni ai statului primitor/acreditat cu strânse legături cu statul trimițător/acreditant, sau cetățeni ai acestuia din urmă cu reședință permanentă în statul acreditar (...). Consulii onorifici sunt cel mai adesea oameni de afaceri, transportatori/armatori sau profesioniști dintr-un domeniu sau altul care pot dispune în mod liber de propriul lor timp⁵. Instituția consulului onorific și activitatea consulatelor onorifice

² A.M.A.E., *Fond Problema 82/ Organizarea Ministerului Afacerilor Străine (1860-1948)*, vol. 101-103.

³ La 2 decembrie 1779, urmare aplicării art. XI al Tratatului de Pace de la Kuciuk Kainargi din 21 iulie 1774, se înființează, din ordinul Ecaterinei a II-a, prima reprezentanță diplomatică cu caracter permanent pe teritoriul Principatelor Dunărene: Consulatul General al Rusiei la București. Era prima Mare Putere care înființa o astfel de reprezentanță diplomatică în spațiul românesc, ea fiind urmată, în următoarele două decenii, de Austria (1783), Prusia (1785), Franța (1796 și 1797, la București și Iași) și Anglia (1800). Înființarea consulatelor Marilor Puteri în capitalele celor două Principate, București și Iași, la sfârșitul Veacului Luminilor, a însemnat recunoașterea incontestabilă a autonomiei lor, iar reprezentanții acreditați au făcut să crească progresiv interesul oamenilor politici și de stat, dar și al opiniei publice europene, pentru destinul și evoluția lor.

Evident, la acea dată, despre reciprocitate nici nu putea fi vorba. Principatele Dunărene nu erau entități statale independente și suverane, ci state autonome, vasale puterii suzerane, Imperiul Otoman, a cărui politică externă erau obligate să o servească și să o promoveze, neavând dreptul la o politică externă proprie, specifică.

⁴ G.R. BERRIDGE, Alan JAMES, *A Dictionary of Diplomacy*, Palgrave, 2001, pp. 116-117.

⁵ G.R. BERRIDGE, *Diplomacy – Theory and Practice*, Palgrave Macmillan, 2010, ed. 4, p. 137.

aparțin domeniului diplomației consulare – ramură principală a diplomației tradiționale, în înțelesul larg al cuvântului.

Diplomația consulară – abordările recente din literatura de specialitate⁶ aduc în discuție o serie de aspecte referitoare la organizarea și funcționarea consulatelor de carieră și onorifice în lumea contemporană, transformările, dinamica, dar și particularitățile sistemelor naționale de reprezentare consulară, în contextul globalizării și al relațiilor economice internaționale. În esență, diplomația consulară este un domeniu de mare actualitate, foarte dinamic, în continuă prefacere, în concordanță cu evoluțiile politice și instituționale din sfera relațiilor externe promovate de actorii statali, în special, fiind strâns legată de provocările lumii actuale (globalizarea economiilor, problemele de mediu, securitatea energetică etc). Unii autori definesc diplomația consulară ca fiind diplomația promovată de consulate și reprezentanți consulari, circumscrisă activităților clasice referitoare la vize, cetățenie, reprezentare, și chestiuni comerciale, turism și promovarea investițiilor între țări, localități, organizații și indivizi⁷.

II. Organizarea și funcționarea consulatelor onorifice ale României în străinătate (1862-1948)

După obținerea Independenței de stat a României în urma războiului din 1877-1878, Ministerul Afacerilor Străine va trece printr-o serie de transformări instituționale, în acord cu noul statut internațional, în perspectiva recunoașterii independenței statului și ridicării la rangul de Regat. Astfel, la 7 septembrie 1878 este dat decretul prin care se desființează deosebirea existentă între costumele agenților diplomatici. Aliniindu-se la normele internaționale existente, la 7 noiembrie 1878 este emis decretul prin care se precizează titlul și rangul trimișilor diplomatici ai României. Aceștia erau împărțiți în trei clase: trimiși extraordinari și miniștri plenipotențieri, miniștri rezidenți, însărcinați cu afaceri.

În aceeași perioadă, la 9 septembrie 1878, guvernul a decis ca Domnul Carol I să poarte noul titlu de Alteță Regală, în perspectiva ridicării României de la Principat la rangul de Regat, realizată mai târziu, la 14 martie 1881. Recunoscut de șefii de stat ai Austro-Ungariei, Marii Britanii, Franței, Germaniei, Italiei și Rusiei, titlul de Alteță Regală este oficializat la 13 octombrie 1878. La aceeași dată va fi dat și decretul care stabilește

⁶ Kevin D. STRINGER, *Think Global, Act Local: Honorary Consuls in a Transforming Diplomatic World*, Discussion Papers in Diplomacy, Netherlands Institute of International Relations „Clingendael”, nov. 2007, pp. 1-21.

⁷ *Ibidem*, p. 2-3.

Ceremonialul cu care se primesc în audiența domnească miniștrii plenipotențari și miniștrii rezidenți ai suveranilor străini acreditați pe lângă A.S.R. Domnul.

În vederea organizării instituționale a diplomației românești în raport cu noul statut internațional al României, la începutul anului 1879 este adus în dezbaterea parlamentară un nou act legislativ de reorganizare a misiunilor diplomatice, în completarea legii organice din 1873.

Prin legea suplimentară de reorganizare a Ministerului Afacerilor Străine din 14 februarie 1879 se extinde rețeaua de misiuni diplomatice și oficii consulare ale României din Europa, misiunile diplomatice sunt ridicate rangul de legații, iar personalul diplomatic și consular este stabilit și organizat mai riguros, pe funcții și grade. În baza acestei legi, misiunile diplomatice ale României au fost ridicate la rang de legație, organisme indicate ca având (la fel ca și agențiile diplomatice și consulatele generale) competența generală de reprezentare a suveranității României și a intereselor sale în străinătate, precum și atribuții de ordin economic, juridic și notarial.

În ideea de a se asigura statului român o reprezentare cât mai largă pe scena europeană și în concordanță cu interesele politice și economice ale țării, precum și cu capacitățile bugetare, art. 1 al noii legi consfințea instituirea de legații la Atena, Berlin, Belgrad, Constantinopol, Londra, Paris, Petersburg, Roma și Viena. Referitor la reprezentanții consulari, aceștia erau încadrați în două categorii distincte: *consuli retribuiți* și *consuli neretribuiți*. În prima categorie intrau: consulii generali, care puteau primi concomitent titlurile de agenți politici sau însărcinați cu afaceri, consulii și viceconsulii. Ei aveau atribuții de ordin economic și juridic. Nu era lăsat la o parte nici personalul ministerului, din administrația centrală. În linii mari, el rămânea același, așa cum fusese stabilit prin legea din 1873, fiind adăugate și posturi noi, conform lărgirii sarcinilor și spațiului de acțiune ale ministerului. O a zecea legație a fost creată pentru Belgia și Olanda, cu reședința la Bruxelles, prin legea promulgată la 16 februarie 1880. *Prima legație deschisă a fost cea de la Viena (11/23 septembrie 1878)*, urmată de cele de la Sankt-Petersburg și Constantinopol (la 10 octombrie 1878)⁸. Celor zece legații li s-a adăugat agenția diplomatică instalată la Sofia (7 august 1879), rețeaua diplomatică a tânărului stat român însumând așadar, la începutul deceniului nouă al sec. al XIX-lea, un număr de 11 misiuni.

⁸ Cf. Ion MAMINA, *Monarhia constituțională în România*, Ed. Enciclopedică, București, 2000, p. 137 și urm.; I. MAMINA, Gh. NEACȘU, G. POTRA (ed.), *Organizarea instituțională a Ministerului Afacerilor Externe. Acte și documente*, vol. I, 1859-1919, Fundația Europeană „Nicolae Titulescu”, București, 2004, pp. XXXI-XXXII, 241, 393 și urm.

Structura de ansamblu a Ministerului Afacerilor Străine, fixată prin legile organice din 1873 și 1879, este întregită prin adoptarea regulamentelor destinate a acoperi toate palierele activității diplomatice: *Regulamentul consular (12 iunie 1880)*⁹, *Regulamentul pentru legații (25 iunie 1880)*¹⁰ și *Regulamentul pentru administrația centrală a Ministerului Afacerilor Străine (8 iulie 1880)*¹¹.

Conform *Regulamentului consular* menționat mai sus, spre exemplu, personalul consulatelor de categoria a II-a (onorifice) se compunea din: consuli generali, consuli sau viceconsuli și agenți consulari. „*Aceștia, în caz de lipsă de cetățeni români locali, se pot lua și dintre străinii locali, cei mai considerați și mai influenți. Ei însă vor avea, în toate cazurile, numai un caracter comercial*”. De asemenea, se prevedea că titlul și gradul consulatelor precum și numirea personalului consulatelor se va face prin decret domnesc (art. 4). Sunt fixate în detaliu aspectele specifice activității consulare: atribuțiile consulilor (art. 25-128) și agenților consulari (art. 134-142), corespondența consulară, tarifele consulare și contabilitatea etc.

Articolele 17-19 stabilesc normele de funcționare pentru consulatele onorifice. Spre exemplu, „consulii onorari se numesc în urma avizului luat de la capul legațiunii de care ei depind, sau și fără acest aviz, când nu există legațiune în acea țară” (art. 17). Consulii generali sau consulii din această categorie nu pot părăsi postul lor, sau lipsi mai mult de o lună, fără autorizarea capului legațiunii de care depind sau a ministrului de Externe, când nu se află legațiune, și fără a însărcina pe altă persoană care să le țină locul (...). Consulii generali și consulii de a doua categorie vor trebui, la fiecare șase luni, să raporteze capului legațiunii respective, dacă există așa legațiune, și Ministerului de Externe, notițe generale asupra comerțului din localitate, asupra legăturii sale cu acela al României, și asupra oricăror alte fapte de comerț, de statistică și de igiena publică” (art. 18)¹². În cazurile de deces, demisie sau dispensă de serviciu a consulului onorific, ministrul de Externe împreună cu șeful misiunii diplomatice respective/legație va lua decizia de înlocuire a persoanei și asigurarea activității consulatului onorific respectiv (art. 19)¹³.

Astfel, se poate spune că, după 1880, rețeaua diplomatică a României s-a dezvoltat lent, pe măsură ce interesele țării au reclamat stabilirea de noi misiuni, fără a cunoaște însă extensii spectaculoase. Până la izbucnirea Primului Război Mondial guvernul român a

⁹ I. MAMINA, Gh. NEACȘU, G. POTRA (ed.), *Organizarea instituțională a Ministerului Afacerilor Externe. Acte și documente*, vol. I, 1859-1919, Fundația Europeană „Nicolae Titulescu”, București, 2004, pp. 411-433.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 434-441.

¹¹ *Ibidem*, pp. 442-450.

¹² *Ibidem*, p. 414.

¹³ *Ibidem*.

deschis încă cinci reprezentanțe diplomatice, între care patru legații, la Haga (1898), Berna (1911), Madrid și Dürres (1913), precum și o agenție diplomatică la Cairo (1906), numărul misiunilor sale în străinătate ajungând astfel la 16¹⁴.

Rețeaua de reprezentanțe diplomatice creată de statul român modern a fost, așadar, centrată pe Europa, dar, în mod inteligent configurată în raport cu amplitudinea intereselor și cu problematica internațională modestă, specifică unei țări de recentă formație statală, de dimensiunile, ponderea și capacitățile României. A fost o interfață diplomatică circumscripă, în bună măsură, unor chestiuni de interes direct – de unde și atenția prioritară acordată așa-numitului Orient European – și din punct de vedere geografic restrânsă la aria vechiului continent (o legăție românească la Tokio a fost deschisă abia la 13 septembrie 1917, la fel cum în Lumea Nouă, la Washington, o primă reprezentanță a fost stabilită abia la 1 octombrie 1917)¹⁵.

Conform unei surse statistice contemporane, reprezentanțele diplomatice ale statului român (cu excepția consulatelor) erau deservite, în mai 1882, de cca. 27 de diplomați, dintre care nouă trimiși extraordinari și miniștri plenipotențieri, 12 secretari de legăție și 6 atașați (ceea ce însemna o cifră aproape dublă în raport cu aceea a Serbiei, de exemplu, dar, în același timp, jumătate din aceea a Belgiei).

Anuarul diplomatic al României (1897) consemnează 162 persoane în cadrul M.A.S., din care 62 de funcționari reprezintă personalul consular onorific din străinătate¹⁶.

Astfel, se poate afirma că politica externă, susținută de un corp diplomatic profesionalizat, după model occidental, a oferit mijloacele politice de care factorii decizionali de la București au avut nevoie pentru a pune în practică și a susține interesele generale ale societății românești.

O nouă lege organică de funcționare a ministerului este adoptată la 13 februarie 1894. Acest act instituțional, completat cu modificările făcute prin legea adoptată la 15 martie 1912, intitulat sugestiv *Legea pentru reorganizarea Ministerului Afacerilor Străine*, însumează toate măsurile legislative de până atunci și înscrie o suită de îmbunătățiri impuse de practica diplomatică a timpului. Legea din 1894, completată cu modificările din 1912 a reglementat activitatea ministerului până după Primul Război Mondial, când realitățile interne și statutul internațional al României se transformă radical.

¹⁴ Cf. *Managementul politicii externe românești. Obiective, strategii, evoluție instituțională*, studiu intern elaborat în cadrul MAE, p. 3.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Rudolf DINU, *Diplomația Vechiului Regat 1878-1914. Studii*, București, 2014, p. 189.

Odată încheiat Războiul Mondial, problemele păcii au fost reglementate la Conferința de Pace de la Paris (18 ianuarie 1919-10 august 1920), având drept obiectiv dezbaterea noii configurații politico-teritoriale și rezolvarea complicatelor probleme economico-financiare rezultate în urma conflictului mondial.

În noul context internațional România a urmărit consolidarea noului statut rezultat din unirea tuturor provinciilor românești prin întărirea relațiilor cu țările aliatale din timpul războiului mondial, prin menținerea unor raporturi măcar corecte dacă nu prietenești cu statele vecine, inclusiv cu foștii inamici. Noile realități determinate de transformarea României într-un stat unitar, pe deplin suveran și independent (1918), angajat într-un amplu și complex proces de modernizare, în paralel cu implicarea și afirmarea în viața internațională au impus noi transformări instituționale în anii 1920-1921, reglementate prin noi acte normative¹⁷.

Astfel, Take Ionescu, titularul de la acea vreme de la M.A.S., a fost inițiatorul modificării unor articole ale legii din 15 martie 1912, în sensul instituirii unor noi direcții în cadrul departamentului și al schimbării condițiilor de admitere în serviciul diplomatic și în serviciul consular, pentru a permite accesul la cariera diplomatică și pentru tinerii din provinciile reunite. Prin legea din 18 iulie 1921 pentru modificarea unor articole din Legea de reorganizare a Ministerului Afacerilor Străine¹⁸, se înființau trei noi direcții: Direcțiunea juridică, Direcțiunea fruntariilor și Direcțiunea presei. În expunerea de motive la proiectul de lege menționat, Take Ionescu arăta că: „Multiplicitatea chestiunilor care rămân încă de rezolvat în legătură cu aplicarea tratatelor care statornicesc noua organizare politică a Europei a impus crearea acestor noi direcțiuni. S-a crezut de asemenea nimerit ca Ministerul Afacerilor Străine să dispună de un serviciu propriu de presă, care să-i permită să centralizeze știrile care privesc toate interesele țării, să combată curentele ostile nouă și să lămurească opinia publică mondială asupra rostului țării noastre și a directivelor politicii sale“.

Au fost ameliorate condițiile de admisibilitate, transparența la acordarea gradelor diplomatice, retribuirea ori precizarea clară a motivelor și procedurii punerii în disponibilitate, măsuri destinate să limiteze deciziile arbitrare și favoritismul. Cea mai importantă schimbare a fost cea referitoare la *deschiderea semnificativă pentru admiterea în*

¹⁷ În condițiile încheierii Războiului Mondial și al schimbărilor survenite pe plan internațional, la 23 decembrie 1919 este instituită la M.A.S. prin decret regal o Comisie specializată pentru executarea tratatelor de pace semnate de România la Conferința de Pace de la Paris. [cf. Decret Regal nr. 5313 din 23 decembrie 1919 semnat de regele Ferdinand, publicat în *Monitorul Oficial* nr. 27 din 3 ianuarie 1920, p. 10.973-10.974; publicat în I. MAMINA, Gh. NEACȘU, G. POTRA (ed.), *op.cit.*, vol. I, pp. 715-717].

¹⁸ Publicată în *Monitorul Oficial* nr. 83 din 19 iulie 1921; cf. I. MAMINA, Gh. NEACȘU, G. POTRA (ed.), *op.cit.*, vol. II, pp. 57-61.

corpul consular, astfel ca în această carieră să fie admiși candidații provenind din magistratură, comerț, industrie, finanțe și bănci. De asemenea, în mod excepțional, funcționarii care luaseră parte la campaniile militare din timpul Războiului din 1916-1918 ori au fost internați de inamici puteau fi înaintați în gradul imediat superior, dacă îndeplineau jumătate din stagiul prevăzut legal.

Rețeaua de reprezentanțe consulare este extinsă prin înființarea a 11 noi consulate de carieră (categoria I), la: Budapesta, Cairo, Cleveland, Constantinopol, Ianina, Lemberg, Paris, Praga, Rusciuk, Salonic și Varna (*art. 18*). Articolul 31 al legii preciza că personalul consulatelor se compune din: consuli generali; consuli; viceconsuli; cancelari; agenți consulari.

Legea din 1921 stipula că România are 25 de misiuni diplomatice permanente la: Atena, Belgrad, Berlin, Bruxelles, Budapesta, Christiania (Oslo), Constantinopol (Istanbul), Copenhaga, Haga, Helsingfors (Helsinki), Lisabona, Londra, Madrid, Paris, Praga, Rio de Janeiro, Roma, Sofia, Stockholm, Tokio, Varșovia, Vatican, Viena și Washington.

Acest proces de extindere al rețelei de reprezentanțe diplomatice și consulare va cunoaște și sincope, precum închiderea temporară, de la 1 aprilie 1922, din motive financiare, a unor misiuni diplomatice¹⁹, dar va continua în zone noi precum America Latină, Africa și Asia.

Important de remarcat faptul că, unii diplomați români de o anumită anvergură intelectuală sunt preocupați de îmbunătățirea și completarea normelor de lucru pentru activitățile consulare. În acest sens, Constantin I. Karadja (1889-1950), diplomat eminent, specialist în drept internațional, cu o solidă cultură umanistă, publică în anul 1923 *Regulamentul consular*²⁰.

Decretul nr. 2476 din 1 august 1927 privind reorganizarea și restructurarea administrației centrale a Ministerului Afacerilor Străine introduce prevederi noi referitoare la reorganizarea Direcțiunii afacerilor consulare.

Prin Decretul Regal nr. 3549 din 24 oct. 1937 se aprobă noul *Regulament Consular* al M.A.S.²¹ Însușind 206 articole, noul regulament era un reflex al noilor realități externe ale României, al dezvoltării relațiilor sale pe multiple planuri, al complexității și diversității problemelor cu care se confrunta un oficiu consular în epoca modernă²². Acesta

¹⁹ Cf. Decret Regal nr. 1178 din 9 martie 1922, art. 1 publicat în *Monitorul Oficial* nr. 284 din 18 martie 1922 (I. MAMINA, Gh. NEACȘU, G. POTRA (ed.), *op.cit.*, vol. II, p. 69).

²⁰ Constantin I. KARADJA, *Quelques considérations sur le Service Consulaire roumain*, Bucurest, 1923.

²¹ Documentul a fost publicat în *Monitorul Oficial* nr. 255, partea I din 4 nov. 1937.

²² I. MAMINA, Gh. NEACȘU, G. POTRA (ed.), *op.cit.*, vol. II, p. XIII.

reglementează în detaliu toate aspectele specifice activității consulare, atât pentru consulatele de carieră (de categoria I), cât și pentru consulatele onorifice (de categoria a II-a). Astfel, art. 9 precizează că personalul consular se compune din: consuli generali; consuli; viceconsuli; cancelari; și agenți consulari.

Capitolul III tratează consulatele onorifice (de categoria a II-a). Astfel, articolul 33 precizează următoarele: „Consulatele onorifice sau de categoria a II-a se înființează în orașele în care se simte nevoia pentru susținerea intereselor țării și în care nu există consulate de carieră. Ele depind direct de legațiunea căreia se adresează pentru orice chestiune”²³. În continuare, articolul 35: „Titularul consulatului de categoria a II-a se numește prin decret regal, după propunerea ministrului, pe baza recomandării legațiunii în circumscripția căreia se află acel consulat, și i se acordă «patenta consulară», ca și consulilor de categoria I-a”²⁴. Articolul 36 menționa că: „Șeful unui consulat de categoria a II-a se alege dintre notabili profesioniști, comercianți etc, cu reputație ireproșabilă, din orașul în care funcționează oficiul consular. Se preferă notabilități dintre cetățenii români și numai în lipsa lor se va numi un străin”²⁵.

Regulamentul consular din 1937 conține reglementări ale atribuțiilor consulilor de carieră și consulilor onorifici (administrative, de notariat, chestiuni maritime, economice, comerciale, corespondență consulară etc.). Astfel, conform articolului 44, „Consulii de ambele categorii au datoria să apere din toate punctele de vedere drepturile și interesele legitime ale cetățenilor români stabiliți în circumscripțiile consulare respective și ale celor veniți temporar sau aflați în trecere. Ei trebuie să le înlesnească exercitarea tuturor drepturilor de care se bucură în acea țară”²⁶.

Articolul 171: „Consulii de categoria I-a și a II-a sunt obligați să înainteze la fiecare două luni, ori când se simte nevoie, cei dintâi, Ministerului Regal al Afacerilor Străine și legațiunii, iar ceilalți legațiunii de care depind, rapoarte informative cu privire la situația economică, în genere, comercială, financiară, industrială etc., a țării în care se află consulatul (...).

Se va da în special chestiunilor comerciale cea mai mare atențiune, cu privire la importul și exportul diferitelor produse animale și materii prime sau fabricate, arătându-se cu date statistice oficiale întreaga mișcare comercială.

²³ *Ibidem*, p. 139.

²⁴ *Ibidem*, p. 140; Vezi și Constantin I. KARADJA, *Manual diplomatic și consular*, editat de dr. Ottmar TRAȘCĂ, dr. Stelian OBIZIUC, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2013, p. 78.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ I. MAMINA, Gh. NEACȘU, G. POTRA (ed.), *op. cit.*, vol. II, p. 141; *Manual diplomatic și consular*, p. 79.

Se vor trimite informațiuni cât de des asupra mersului pieței, (prețurile mărfurilor, în diferite centre comerciale din circumscripția consulară respectivă)”²⁷.

În ceea ce privește corespondența consulară, articolul 178 prevede următoarele: „Consulii de categoria a II-a se vor adresa numai legațiunii de care depind. Numai în cazuri excepționale, când vor fi întrebați direct de Minister asupra unei chestiuni oarecare, consulii de categoria a II-a vor răspunde Ministerului, dând informațiunile cerute”. „Corespondența oficială se va face numai în limba română. Se va face excepție pentru consulii de categoria a II-a care nu cunosc limba română și care se vor servi de limba franceză” (art. 179)²⁸.

Articolul 203: „Consulii generali, consulii și viceconsulii de ambele categorii au dreptul să poarte uniforma consulară stabilită de Ministerul Regal al Afacerilor Străine, pentru fiecare grad, la anumite recepții și serbări oficiale fixate prin uzanțele locale, de acord cu colegii lor străini”²⁹.

Regulamentul consular din 1937 înlocuia Regulamentul consular din 12 iunie 1880, cu modificările sale ulterioare.

Subliniem faptul că, prima lege organică consacrată Ministerului Afacerilor Străine – după Legea de reorganizare a M.A.S. din 13 februarie 1894 – a fost adoptată prin Decretul Regal nr. 2663 din 15 iulie 1938, în timpul mandatului de ministru de externe al lui Nicolae Petrescu-Comnen (30.03.-21.12.1938)³⁰. Cu unele modificări și completări, ea a fost republicată în *Monitorul Oficial* la 17 februarie 1939³¹.

Întocmirea acestei legi s-a făcut urmărindu-se ideea ca noua structură organizatorică „să facă față atât împrejurărilor actuale, cât și celor ce se pot prevedea pentru o perioadă destul de însemnată”, ca actul legislativ să fie nu numai „o operă de prezent, dar și de viitor”.

Prin lege s-au instituit noi structuri, s-a procedat la o mai precisă și riguroasă delimitare a atribuțiilor lor; s-au adus modificări gradelor reprezentării diplomatice (s-a introdus un oficiu diplomatic nou – *ambasada*) și au fost așezate pe baze noi oficiile consulare ale României. Fapt important, s-a procedat la unificarea serviciului diplomatic cu serviciul consular, recrutarea personalului consular făcându-se exclusiv din personalul diplomatic.

În perioada 6 septembrie 1940-23 august 1944, în fruntea Ministerului Afacerilor Străine s-a aflat un jurist competent și om foarte capabil, dotat cu o deosebită capacitate

²⁷ I. MAMINA, Gh. NEACȘU, G. POTRA (ed.), *op.cit.*, vol. II, p. 159; *Manual diplomatic și consular*, p. 94.

²⁸ I. MAMINA, Gh. NEACȘU, G. POTRA (ed.), *op.cit.*, vol. II, p. 161; *Manual diplomatic și consular*, p. 95.

²⁹ I. MAMINA, Gh. NEACȘU, G. POTRA (ed.), *op.cit.*, vol. II, p. 164; *Manual diplomatic și consular*, p. 98.

³⁰ I. MAMINA, Gh. NEACȘU, G. POTRA (ed.), *op.cit.*, vol. II, doc. 39, pp. 170-192.

³¹ *Ibidem*, p. XIV.

organizatorică: Mihai Antonescu. Sub îndrumarea și coordonarea sa, la 8 aprilie 1944, a fost elaborată și promulgată o lege modernă de organizare și funcționare a Ministerului Afacerilor Străine³². Concepția care a stat la baza ei a fost aceea de a reglementa nu doar un departament, ci întreaga activitate a statului în domeniul relațiilor internaționale³³. Au fost în consecință codificate normele generale referitoare la funcțiile internaționale ale statului și au fost acordate M.A.S. și instituțiilor legate de activitatea acestuia competența generală de a conduce, organiza, reprezenta și administra interesele și raporturile internaționale de ordin politic, economic, consular, cultural și de presă.

Legea lui Mihai Antonescu reorganiza principalele direcții ale Ministerului Afacerilor Străine (M.A.S.): Direcția Economică, Direcția Consulară, Direcția de Protocol, Cancelaria Ordinilor; crea noi direcții precum Direcția Culturală, Direcția Presei, Propagandei și Informațiilor, precum și alte organisme cum ar fi: Comisia Ordinilor, Consiliul Diplomatic, Consiliul de Coordonare, Control și Recomandare. Era de asemenea înființat prin această lege Institutul Regal Român de Cercetări Internaționale și Științe Politice, erau reorganizate Școlile Române și Institutele Culturale din Străinătate.

Fără îndoială, Legea din 8 aprilie 1944 a fost cea mai cuprinzătoare lege organică de organizare a Ministerului Afacerilor Străine. Dată într-o conjunctură politică internațională de excepție, cu tot caracterul ei inovator, ea nu a durat. Cu toate acestea, atât în centrul ministerului, cât și la misiuni, au continuat să activeze cu dăruire și profesionalism diplomați români de elită. Enumerăm numai câteva figuri, mai reprezentative: Raul Bossy, Alexandru Cretzianu, Grigore Gafencu, Nicolae Petrescu-Comnen, Constantin I. Karadja, Eugen Filotti, Victor Cădere, Vasile Stoica și mulți alții.

Manualul diplomatic și consular elaborat de Constantin I. Karadja la începutul anilor '40³⁴ a fost gândită de autor ca un instrument de lucru, realizat cu concursul tuturor compartimentelor și direcțiilor din Ministerul Afacerilor Străine, ce urma să cuprindă, pe de o parte, cele mai importante acte normative referitoare la organizarea și funcționarea instituției, pe de altă parte, instrucțiunile și normele privitoare la atribuțiile de serviciu ale personalului diplomatic și consular român. Toate aceste norme și instrucțiuni trebuiau să fie actualizate

³² Legea nr. 215 pentru organizarea Ministerului Afacerilor Străine al Regatului României, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 85 din 10 aprilie 1944, p. 3369-3399; publicată în I. MAMINA, Gh. NEACȘU, G. POTRA (ed.), *op.cit.*, vol. II, pp. 282-343.

³³ *Ibidem*, p. XIX.

³⁴ Constantin I. KARADJA, *Manual diplomatic și consular*, editat de dr. Ottmar Trașcă, dr. Stelian Obiziuc, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2013 [1152 p.].

permanent, cunoscute și aplicate de către legațiile și consulatele românești din străinătate, în activitățile curente desfășurate³⁵.

În viziunea lui Constantin I. Karadja elaborarea unei asemenea lucrări prezenta multiple avantaje pentru serviciul diplomatic și consular românesc, și anume:

- 1) fixarea atribuțiilor și îndatoririlor funcționarilor din Ministerul Afacerilor Străine;
- 2) stabilirea responsabilităților în eventualitatea unor abateri, neglijențe sau omisiuni survenite în timpul serviciului, ceea ce anterior nu fusese posibil în absența instrucțiunilor corespunzătoare;
- 3) crearea unui instrument de lucru care oferea Ministerului Afacerilor Străine posibilitatea de a identifica, elabora și aplica măsurile necesare în vederea îmbunătățirii serviciului diplomatic și consular;
- 4) dezvoltarea culturii profesionale a diplomaților și funcționarilor și simplificarea activității acestora;
- 5) punerea la dispoziția tinerilor angajați, dar și a demnitarilor „outsideri” numiți în funcții diplomatice importante – fără a beneficia însă de experiența profesională necesară – a cunoștințelor tehnice și protocolare strict necesare, în vederea îndeplinirii atribuțiilor ce le reveneau;
- 6) facilitarea prin intermediul *Manualului* a apropierei dintre cele cinci ramuri constitutive ale serviciului diplomatic și consular, respectiv *ramura diplomatică, consulară, administrativă, economică și de presă*. (...)

Cap. I. 8. Situația juridică și atribuțiile consulilor români – se referă la consulii onorifici:

„§ 44. Diferența fundamentală de drept între consulii de carieră «consules missi» și cei onorifici «consules electi» este că cei din urmă nu sunt funcționari publici, nefiind supuși dispozițiilor cuprinse în Codul Funcționarilor Publici.

Titularii consulatelor noastre onorifice sunt recrutați, precum spune Legea M.A.S. din 1939 (art. 12, p. 2), «printre persoanele notabile din localitate, fie chiar și străini»³⁶. (...)

§ 47. În calitatea lor de consuli români se aplică titularilor oficiilor onorifice aceleași principii ca [și] celor de carieră, arătate mai sus la § 35-43.

Legea Ministerului, regulamentul consular și instrucțiunile cuprinse în Manualul de față stabilesc atribuțiunile și îndatoririle consulilor onorifici” (...)

³⁵ Stelian OBIZIUC, *Constantin I. Karadja (1889-1950) – o pagină de aur în istoria diplomației românești*, în „Revista Română de Drept Internațional”, nr. 14 (ian.-iunie 2012–15 (iulie-dec. 2012), pp. 179-200. Vezi, în detaliu, C-tin I. KARADJA, *Manual diplomatic și consular*, ..., pp. XXV-XXVII.

³⁶ C-tin I. KARADJA, *Manual diplomatic și consular*, ..., p. 125.

§ 48. În caz de îndoială, legațiunea competentă va referi chestiunea pentru hotărare, Ministerului. Consulii onorifici vor proceda la fel, trebuind însă întotdeauna să supună problema pe cale ierarhică, prin raport adresat legațiunii competente.

Cu ocazia vizitelor lor periodice în România, mult dorite de Minister (vezi Manual II, 20 § 5), este de așteptat ca ei să expună verbal problemele ce au de rezolvat.

Direcțiunea Consulară a Ministerului este competentă pentru a cerceta asemenea chestiuni spre a se ajunge la soluționarea lor³⁷.

Cap. VI. 23 tratează despre numirea consulilor onorifici (*extras*)³⁸:

NUMIREA DE CONSULI ONORARI (PRECAUȚIUNILE DE LUAT)

§ 1. Este cunoscut D-lor Șefi de Misiune și de Oficii, că anumite State orientale și sub-americe au vândut în trecut, titluri consulare și decorațiuni, și aceasta pe o scară foarte întinsă. Asemenea „afaceri” rentabile sunt întotdeauna încheiate prin intermediari în țara respectivă sau peste hotare. Inutil de insistat asupra pagubelor morale aduse unei țări prin asemenea proceduri.

Toate încercările de a încheia asemenea aranjamente, când ar fi vorba de titluri consulare sau decorațiuni românești, vor fi deci semnalate Ministerului prin rapoarte confidențiale¹.

§ 2. Din partea acestui Departament am hotărât, pe de altă parte, să luăm de acum înainte, următoarele precauțiuni:

a) Niciun consul onorar al României nu va fi numit fără ca Șeful de misiune în țara respectivă să fi dat un aviz favorabil în scris, cu toate lămuririle necesare. În principiu, nu va da acest aviz fără să fi avut o întrevedere personală cu candidatul propus. Raportul respectiv, însoțit de un referat al Direcțiunii Personalului, va fi prezentat spre rezolvare, titularului Departamentului în momentul semnării Patentei, urmând să fie clasat apoi în dosarul personal al funcționarului onorar astfel numit;

b) Postulantul unui titlu consular va completa un interogator, după modelul alăturat. Acest interogator va fi trimis Ministerului, însoțit de acte justificative², referințe și, dacă este

³⁷ Ibidem, p. 126.

³⁸ Ibidem, pp. 946-949.

¹ Încă acum recent, Ministerul a primit o intervenție verbală stăruitoare și oarecum suspectă pentru numirea unui consul onorar. Asemenea recomandări sunt nedorite, întrucât nu sunt făcute pe calea normală, prin Ministrul României din țara respectivă.

cazul, de avizul Ministerului străin, care urmează să acorde exequaturul cuvenit. Se vor mai putea alătura recomandății date de Camere de Comerț sau de alte Instituții locale, oficiale sau semioficiale;

c) Nu se vor numi de acum înainte, funcționari consulari onorari ai României, în cazurile când o ascendență semită ar fi de bănuț;

d) Un funcționar consular onorar român nu poate ocupa totodată o sarcină similară străină;

e) Consulii României trebuie să locuiască neapărat în orașul lor de reședință;

f) Este adesea în interesul Țării, să acordăm un titlu de vice-consul fiului, nepotului sau altui succesor al unui consul onorar, care va fi adus Țării servicii reale și a cărui moralitate este afară de orice bănuială. Asigurăm astfel o oarecare continuitate, creând o tradiție în familia agentului consular respectiv. Numai în lipsa unor asemenea succesori, pregătiți în timpul vieții titularului în funcțiune, se va căuta un candidat potrivit, în altă parte;

g) Domnii Șefi de misiune sau de Oficiu, care au luat obiceiul, dorit de Minister, să însemne într-o cartotecă personală și confidențială, numele persoanelor suspecte sau dușmănoase Țării, cu care vin în contact în timpul cât funcționează într-un port în străinătate, vor trece în această cartotecă și numele acelor care intervin pentru obținerea titlului de consul sau decorații pentru o altă persoană, îndată ce ar putea exista cea mai mică bănuială că ar putea fi vorba de o „afacere”. Cartoteca rămânând în păstrarea Legațiunii sau Consulatului și după plecarea titularului, succesorul său, care nu poate cunoaște toate împrejurările locale, va găsi astfel o documentație interesantă, întemeiată pe experiența trecutului. Este o metodă bună pentru a contribui la continuitatea de conducere a unui Oficiu diplomatic sau consular³.

§ 3. *Ori de câte ori un titular al acestui Departament ar hotărî pe viitor, în necunoștință de cauză, și poate în urma unei intervenții venită din afară, numirea unui consul onorar, sau ar propune eventual acordarea unei decorații în condițiuni suspecte, d-l Director al Personalului sau d-l Director al Cancelariei Ordinilor, va supune Ministerului Afacerilor Străine, un exemplar al instrucțiunilor de față și toate informațiunile confidențiale ce au putut fi culese, în vederea revenirii eventuale asupra hotărârii luate.*

București, 20 februarie 1943.

² Formularele necesare sunt trimise legațiunilor de Direcția Personalului a Ministerului.

³ Se spunea pe vremuri că Ambasadorii abili ca Marschall von Bieberstein și V. Wangenheim, țineau asemenea cartoteci în care figurau însă și numele funcționarilor turci câștigați politiciii germane, uneori fără ca aceasta să fie bănuț de cei neinițiați. Șefii de Oficii care socotesc util să țină cartoteci similare vor hotărî, de la caz la caz, dacă cei însemnați ca suspecti, vor fi trecuți sau nu în „Cartea Neagră” (Manual II, 14), sau în „Grupa D” a fișierului menționat la Manual II, 5 A § 18.

*Vicepreședinte al Consiliului de Miniștri,
Ministru al Afacerilor Străine,
Mihai Antonescu*

Red.: G. Crutzescu și Karadja

Ad. Nr. 9.559/943.

ANEXA

ANNEXE AU RAPPORT DE LA

Légation Royale de Roumanie à

No. du

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE

**Interrogatoire confidentiel à compléter en vue de la nomination d'un Agent consulaire
honoraire***

1. Nom et prénom	
2. Date et lieu de naissance	
3. Nationalité, origine ethnique et religion	
4. Etudes, préparation technique et pratique ...	
5. Langues connues	
6. Détails sur l'activité politique déployée, éventuellement, dans le passé	
7. Autres charges officielles éventuellement détenues par le candidat (par exemple à une Chambre de Commerce, à une Association, corporation etc.)	
8. Préciser si le candidat a occupé ou s'il occupe	

** L'interrogatoire sera complété à la machine à écrire en double exemplaire, l'un destiné au Ministère, l'autre à l'Office diplomatique respectif. Des formulaires imprimés peuvent être obtenus par la Direction du Personnel de l'Administration Centrale. Les mêmes formulaires serviront pour les consuls en fonction.*

Consulatele Onorifice ale României în Străinătate

d'autres fonctions consulaires étrangères	
9. Adresse privée et numéro de téléphone	
10. Préciser si le séjour dans le lieu de résidence actuel est stable et ininterrompu	
11. Date de l'établissement dans le lieu de résidence actuel	
12. Raison sociale de l'entreprise ou de la maison que le candidat dirige et son adresse ...	
13. Période pendant laquelle l'entreprise a fonctionné sous la direction du candidat ou d'un membre de sa famille	
14. Relations sur l'activité de l'entreprise et le caractère des affaires traitées: a) Importation (préciser les marchandises) b) Exportation (préciser les marchandises) c) Industrie (préciser les produits) d) Banque e) Courtage maritime	
15. Adresse et numéro de téléphone du siège du Consulat	
16. Combien de pièces seraient destinées à cet Office, et quelle serait leur valeur locative ¹	
17. Un projet de budget, indiquant les dépenses mensuelles prévues pour assurer le fonctionnement du Consulat dans de bonnes conditions	

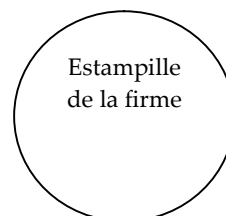
¹ En dehors du bureau personnel du Consul, deux pièces seraient généralement suffisantes, pour une chancellerie et une salle d'attente.

Stelian OBIZIUC

.....	
18. Dispositions envisagées en vue d'assurer la correspondance officielle en langue roumaine, en cas de besoin	
19. Références bancaires	
20. Firmes roumaines avec lesquelles le candidat se trouve en rapports d'affaires	
21. Références en Roumanie	
22. Références dans le lieu de résidence ou ailleurs	
23. Proche parent (fils, neveu, etc.) qui pourrait assumer la responsabilité en cas d'absence du titulaire	
24. Autres informations susceptibles d'intéresser le Ministère	

Lieu et date

Signature

OBSERVATIONS DU CHEF DE MISSION AVANT LA NOMINATION

A compléter par le Ministère des Affaires Etrangères	
Nomination de Vice-Consul:	date Décret No. du
	Moniteur Officiel No du
Nomination de Consul:	date Décret No. du
	Moniteur Officiel No du
Nomination de Consul Général:	date Décret No. du
	Moniteur Officiel No du
Exequatur:	date du

Consulatele Onorifice ale României în Străinătate

Rapport de la Légation de No. du																					
<i>Décorations Roumaines:</i> 	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 15%;">Décret</td> <td style="width: 15%;">No</td> <td style="width: 40%;">.....</td> <td style="width: 10%;">du</td> <td style="width: 20%;">.....</td> </tr> <tr> <td>”</td> <td></td> <td>.....</td> <td>”</td> <td>.....</td> </tr> <tr> <td>”</td> <td></td> <td>.....</td> <td>”</td> <td>.....</td> </tr> <tr> <td>”</td> <td></td> <td>.....</td> <td>”</td> <td>.....</td> </tr> </table>	Décret	No	du	”		”	”		”	”		”
Décret	No	du																	
”		”																	
”		”																	
”		”																	

OBSERVATIONS DU CHEF DE MISSION DEPUIS LA NOMINATION

.....

OBSERVATIONS DU MINISTERE

.....

În urma actului abuziv și nedemocratic din 6 martie 1945, prin care era oficial instaurat regimul comunist în România, comunizarea și sovietizarea au fost două procese distructive atotcuprinzătoare care au lovit și acest segment al vieții românești: diplomația românească.

Instalată la conducerea diplomației românești (5 nov. 1947-28 ian. 1953) Ana Pauker (Rabinowitz), lider marcant al nomenclurii comuniste, a pus în practică aservirea totală a politicii externe românești față de directivele Moscovei. Astfel, în toamna anului 1947 și în anul următor, Ministerul Afacerilor Străine a suferit cea mai grea lovitură din istoria sa: peste 650 de diplomați și funcționari administrativi au fost epurați, pe criterii politice, mulți dintre aceștia fiind apoi arestați și încarcerați, ca deținuți politici. Au fost obligați să părăsească instituția pe care o slujiseră cu abnegație, devotament și profesionalism diplomați de prestigiu ca: Alexandru Cretzianu, Gheorghe și Radu Crutzescu, Raul Bossy, Vespasian V. Pella, Radu Scarlat Arion, Constantin Vișoianu, Mihail Mitilineu, Vasile Stoica, Noti Constantinide, Neagu Djuvara, Alexandru Paleologu, Gheorghe Barbul. La 1 decembrie 1948, din 513 salariați bugetari existenți, doar 42 reprezentau „personalul bugetar vechi”. Recrutați după criterii exclusiv politice, gen „originea socială sănătoasă”, aceștia nu aveau nici cea mai mică tangență cu diplomația.

În anul 1946, MAS pregătise documentația necesară în vederea tipăririi *Anuarului diplomatic și consular al Regatului României (1946)*, lucrare care, în cele din urmă, pe

considerente asupra cărora nu vom insista aici, nu a mai văzut lumina tiparului³⁹. Aceasta conține datele unui număr semnificativ mai redus de consulate onorifice ale României din străinătate: Belgia (9); Danemarca (1); Elveția (5); Finlanda (1); Franța (15); Germania (0); Grecia (7); Italia (17); Marea Britanie (10); Norvegia (2); Olanda (4); Portugalia (3); Spania (6); SUA (3); Suedia (4).

Epurarea diplomaților și funcționarilor de carieră din MAE de către Ana Pauker va fi însoțită, în perioada februarie–martie 1948 de decizia de desființare a consulatelor onorifice românești din străinătate, ca și a consulatelor onorifice străine din România⁴⁰.

*Convenția de la Viena cu privire la relațiile consulare (24 aprilie 1963)*⁴¹ intrată în vigoare la 19 martie 1967 conține, printre altele, o serie de prevederi specifice referitoare la regimul aplicabil funcționarilor consulari onorifici și posturilor consulare conduse de aceștia (a se vedea, în acest sens, cap. III, articolele 58-68). Documentul completează *Convenția cu privire la relațiile diplomatice încheiată la Viena la 18 aprilie 1961*. Reglementarea chestiunilor consulare pe baza principiilor dreptului internațional oferă posibilitatea de a distinge aceste două câmpuri relaționale interstatuale care, în multe aspecte, diferă: asupra naturii, la fel ca și asupra rolului activității consulare privind stabilirea relațiilor consulare între două state, asupra numirii și intrării în funcție a consulilor, asupra imunităților care li se aplică agenților consulari precum și asupra localurilor și bunurilor afectate în activitatea consulară etc⁴². Pe parcursul celor 79 de articole, relațiile consulare sunt consacrate, în mod esențial, protecției intereselor resortisanților statului trimițător și eliberării, în privința lor, a unor anumite servicii de natură administrativă⁴³.

³⁹ *Anuarul diplomatic și consular al Regatului României, 1946*, editor Adrian VIȚĂLARU, Iași, 2016.

⁴⁰ Decretul nr. 255 din 21 februarie 1948 privind desființarea unor consulate onorifice aflate pe teritoriul Marii Britanii și în Imperiu, aparținând Republicii Populare Române; Decretul nr. 256 din 21 februarie 1948 privind desființarea unor consulate onorifice aflate pe teritoriul Regatului Suediei, aparținând Republicii Populare Române; Decretul nr. 257 din 21 februarie 1948 privind desființarea unor consulate onorifice aflate pe teritoriul Republicii Finlandeze, aparținând Republicii Populare Române; Decretul nr. 355 din 6 martie 1948 privind desființarea unor consulate onorifice aflate pe teritoriul Republicii Franceze și pe teritoriul posesiunilor franceze din Africa de Nord, aparținând Republicii Populare Române; Decretul nr. 322 din 13 martie 1948 privind desființarea unor consulate onorifice ale Republicii Populare Române aflate pe teritoriul Republicii Italiene; Decretul nr. 510 din 22 martie 1948 privind desființarea unor consulate onorifice ale Republicii Populare Române aflate pe teritoriul Elveției.

⁴¹ Vezi Mircea MALIȚA, *Diplomația*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1970, passim.

⁴² Jean-Paul PANCRACIO, *Dictionnaire de la diplomatie*, Éditions Dalloz*Éditions Micro Buss, Paris, 2007, p. 174.

⁴³ *Ibidem*.

III. Situația consulatelor onorifice ale României din perioada 1879 - 1948

Nr. crt.	Țara de reședință	Data înființării	Localitatea	OBSERVAȚII
1.	MAREA BRITANIE 17 consulate onorifice	11 aug. 1880	Manchester	
		12 febr. 1881	Malta	Colonie engleză
		7 apr. 1881	Londra	
		1 febr. 1893	Cardiff	
		1 febr. 1893	Newport	
		15 iulie 1905	Liverpool	
		1 nov. 1919	Glasgow	
		1 apr. 1921	Sheffield	
		1 iunie 1921	Hull	
		1 mai 1921	Trinidad	Colonie engleză
		16 iulie 1921	Newcastle	
		16 nov. 1921	Birmingham	
		16 nov. 1921	Cork	
		1 ian. 1922	Gibraltar	
		1 nov. 1926	Bulwaya/ Rhodezia de Sud	Colonie engleză
		1 iulie 1930	Bradford	
		15 apr. 1939	Southampton	
2.	AUSTRO-UNGARIA și AUSTRIA	1879	Viena	Austro-Ungaria
		1922	Viena	Austria
		1930	Salzburg	desființat în 1938
3.	BULGARIA	1879	Turtucaia	
		1892	Burgas	Propunere de înființare
		1926	Burgas	
4.	CANADA	1 aug. 1919	Hamilton	
		1 nov. 1929	Regina	
5.	CEHOSLOVACIA	16 aug. 1922	Brno	
		15 nov. 1922	Praga	
		1 iulie 1926	Bratislava	
		1 ian. 1929	Marianske Lasne/ Marienbad	

		1 iulie 1929	Karlsbad	desființat în 1938; reînființat în 1939
6.	DANEMARCA	24 dec. 1892	Copenhaga	
		16 nov. 1923	Aarhus	
7.	ELVEȚIA	14 febr. 1891	Geneva	
		14 febr. 1891	Berna	
		10 febr. 1903	Zürich	
		1 mart. 1914	Basel	
		1 febr. 1942	Lugano	
		1 febr. 1942	Fribourg	
8.	FRANȚA	1 apr. 1888	Marsilia	1 sept. 1941: închiderea consulatelor onorifice din teritoriul francez ocupat
		1889-1940	23 consulate onorifice	
9.	GERMANIA	9 mart. 1882	Hamburg	Unele consulate onorifice se transformă în consulate de carieră
		1883-1948	24 consulate onorifice ⁴⁴	
10.	GRECIA	7 mart. 1880	Salonic	
		1881-1948	10 consulate onorifice	
11.	ITALIA	24 oct. 1879	Trieste	
		15 dec. 1879	Torino	
		1880-1948	19 consulate onorifice	
12.	NORVEGIA	12 febr. 1881	Cristiania	1 sept. 1941: închiderea consulatelor onorifice, conform dispozițiilor guvernului german.
		1 nov. 1921	Bergen	
		1 nov. 1921	Trondhejm	
13.	OLANDA	17 mai 1888	Rotterdam	1 sept. 1941: închiderea consulatelor onorifice, conform dispozițiilor guvernului german.
		1 oct. 1888	Ostande	
		17 dec. 1890	Haga	
		16 mart. 1900	Dordrecht	

⁴⁴ Vezi problema consulilor onorifici ai României din Germania, evrei, în Constantin I. Karadja, *Manual diplomatic și consular*, ..., passim și, Ottmar Trașcă, Stelian Obiziuc (editori), *Diplomați români în slujba vieții. Constantin I. Karadja și salvarea evreilor români din Europa în timpul celui de-al treilea Reich (1932-1944)/ Romanian Diplomats in the Service of Humanity. Constantin I. Karadja and the Salvation of Romanian Jews during the Third Reich (1932-1944)*, cuvânt înainte de Radu Ioanid, postfață de Dennis Deletant, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2017

Consulatele Onorifice ale României în Străinătate

		1 sept. 1906	Amsterdam	
14.	PORTUGALIA	9 oct. 1896	Lisabona	
		1 apr. 1921	Faro	
			Setubal	
			Funchal (Madeira)	
			Conta-Delga	
15.	RUSIA	23 dec. 1882	Moscova	
		1 iulie 1917	Odessa	
		17 dec. 1890	Skt. Petersburg	
		19 iulie 1903	Rostov/Don	
16.	SPANIA	4 iunie 1885	Barcelona	În anul 1940 s-au făcut propuneri pentru numirea unui consul onorific la Alicante
		1 oct. 1890	Cadiz	
		15 febr. 1913	Valencia	
		1 iunie 1921	Madrid	
		16 iulie 1921	San Sebastian	
		16 nov. 1921	Bilbao	
			Cartagena	
			Malaga	
			Las Palmas	
17	SUEDIA	6 mart. 1880	Stockholm	
		19 dec. 1889	Göthenburg	
		12 dec. 1901	Malmö	
		1 aug. 1929	Hälsingborg	
18.	STATELE UNITE ALE AMERICII	26 aprilie 1919	New York	- Caracterul mixt al majorității consulatelor onorifice române/ atribuții identice cu cele ale consulatelor de carieră
			Chicago	
		1920- 1948	8 consulate onorifice	- 1 aug. 1941: închiderea consulatelor României din SUA
19.	TURCIA	10 sept. 1880	Constantinopol	
		24 oct. 1880	Smyrna	
		7 mart. 1881	Adana	

**SALVAREA DOCUMENTELOR PRIVIND TRANSILVANIA
DIN ARHIVA DIPLOMATICĂ A MINISTERULUI AFACERILOR EXTERNE
ÎN TIMPUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL**

Doru LICIU

Abstract

Saving of the documents on Transylvania of the diplomatic archives of the Romanian ministry of foreign affairs during the Second World War. The Diplomatic Archive is one of the oldest departments of the Romanian Ministry of Foreign Affairs. During its history this department had been systematically considered as an auxiliary one, of low importance. However, in the moments of crisis such war and territorial disputes, the decision makers periodically “realized” that the Diplomatic Archive is not only a “old paper warehouse” but more a “safe-deposit box” full of historical and judicial evidences of our own statehood and territorial unity. This article tells the heroic story of the evacuation of the diplomatic documents on Transylvania caught in the middle of the military operations in the town of Băile Herculane, during World War Two. During the evacuation, the convoy was attacked by German planes and part of the archive was lost in flames, despite the heroic attempt to save as much as possible documents. The price paid by the members of convoy was bitter: one dead and several other wounded. However, the archivists did their best to comfort their brave wounded colleagues and guardsmen by raising money to help them and the family of the fallen soldier. Later, in a race against time, they managed to recover all the documents lost in flames, by using other copies stored in different place.

Cuvinte-cheie: istorie instituțională, Ministerul Afacerilor Externe, Arhiva Diplomatică, Transilvania, România, Ungaria, al doilea război mondial.

Keywords: Institutional history, Romanian Ministry of Foreign Affairs, Diplomatic Archives, Transylvania, Romania, Hungary, World War Two.

Geographical index: Băile Herculane, Bucharest, Craiova

Chronological index: 1944

Arhiva Diplomatică este unul dintre cele mai vechi compartimente ale Ministerului Afacerilor Externe, figurând ca structură funcțională distinctă încă de la reorganizarea pe

baze moderne a ministerului, din anul 1862¹. Arhiva a fost considerată însă o direcție auxiliară de importanță redusă a ministerului, fiind aproape ignorată de factorii de decizie în timp de pace, permanent subfinanțată și ducând mereu lipsă de personal calificat. În perioadele succesive de crize internaționale, de războaie și conferințe de pace, importanța Arhivei Diplomatice a fost însă „redescoperită” de fiecare dată de către decidenții timpului, orice demers diplomatic având nevoie de fundamentarea pe documentele de arhivă. Păstrarea memoriei instituționale și eficiența funcțională sub astfel de auspicii nu a fost niciodată nici simplă nici ușoară, iar eforturile și sacrificiile angajaților Arhivei Diplomatice de-a lungul timpului au fost pe măsură, aproape deloc cunoscute și apreciate la justa lor valoare.

La 10 iulie 1941, în vederea pregătirii unei noi legi de reorganizare a Ministerului Afacerilor Străine, directorul arhivei, Constantin Țiulescu, a făcut o expunere sintetică privind fluxurile de circulație a documentelor în cadrul ministerului și organizarea Serviciului Arhivelor².

Corespondența ministerului sosea prin poștă, prin curieri diplomatici sau era depusă direct de către petenți la Registratura Generală. Corespondența adusă de curieri se predă Direcției Cabinetului și Cifrului care desfăcea plicurile, reținea documentele confidențiale (secrete) și trimitea restul la Registratura Generală a ministerului pentru înregistrare. Corespondența confidențială se înregistra direct la Direcția Cabinetului și Cifrului cerându-se numere prin telefon de la Registratură. Corespondența sosită prin poștă se deschidea de Șeful Registraturii, care, după ce o sorta pe cea confidențială și o transmitea la Direcția Cabinetului și Cifrului, o predă pe cea nesecretă funcționarilor însărcinați cu înregistrarea documentelor.

Odată înregistrată, corespondența se predă zilnic Serviciului Arhivelor pentru clasare și trimitere în lucru direcțiilor competente din minister, în funcție de problematică. Operațiunile se făceau în modul următor: se sortau toate răspunsurile sau referirile la numere de înregistrare anterioare, spre a scoate din registre (*Indiciu* și *Memoriu*) notația dosarelor unde se afla baza documentară anterioară, iar celelalte documente erau predate spre clasare și îndosariere. Apoi, toate documentele, și cele noi și cele în lucru, cu dosare deja constituite, erau preluate de funcționarii de la caziere, spre a scoate din depozit dosarele respective și a le da în lucru împreună. Toate lucrările, și cele noi și cele cu dosare existente, erau repartizate în lucru către Direcțiile competente după ce erau înregistrate într-un registru denumit *Memoriu*

¹ *Organizarea instituțională a Ministerului Afacerilor Externe. Acte și documente. Volumul I 1859-1919*, I. MAMINA, Gh. NEACȘU, G. POTRA (ed.), Editura Fundației Europene „Titulescu”, București, 2004, p. 23.

² Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare A.M.A.E.), fond Problema 82/*Organizarea M.A.S. (1860-1948)*, vol 42, ff. 316-317.

de hârtii date la lucru în care, la fiecare număr de înregistrare, se menționau *Direcția, data, numărul anexelor și dosarul* (în cazul în care documentul se dădea în lucru cu un dosar constituit anterior).

Autorul memoriului preciza însă că nu toate documentele intrate și înregistrate treceau pe la arhivă, spre a fi date la lucru, făcându-se numeroase excepții, din diferite motive: urgența, secretul, etc. Din aceleași motive, nu toate documentele primite sau elaborate erau predate Serviciului Arhivelor, fiind păstrate în birourile, seifurile și dulapurile șefilor de direcții, ceea ce producea „multe încurcături”.

Ajunse la Direcții, lucrările erau rezolvate – lucrate ori puse „la dosar” – și apoi trimise la Registratură pentru expediere. După expediere, lucrările erau operate în registre „la ieșire” și apoi predate Arhivei pentru trecerea în „Memoriu” și așezarea lor în dosare, în depozitul de arhivă.

Între documentele lucrate și operate erau foarte multe care netrecând pe la Arhivă imediat după înregistrare, încă de la început, spre a fi îndosariate și date în lucru, erau clasate după ce au fost lucrate. În această categorie erau și documentele lucrate „din ordin”.

Pentru a înțelege mai bine cele expuse, autorul memoriului arăta în linii generale cum era organizată arhiva Ministerului gestionată de Serviciul Arhivelor, căci mai existau o arhivă la Direcția Politică și alta la Cancelaria Ordinilor.

Arhiva se împărțea în trei secțiuni:

1. Arhiva curentă, împărțită în 105 grupe, după natura afacerilor (numite Caziere).

Aproape fiecare dintre aceste grupe cuprindea, pe lângă un dosar General în care se aflau toate chestiunile de principiu, dosare speciale și dosare personale. Dosarele speciale, formate pe chestiuni identice sau asemănătoare, erau niște dosare-tip, trecute în registre spre a avea un cadru fix de denumiri și a nu înființa, fără a fi nevoie, dosare noi sau două-trei dosare pentru aceeași chestiune. Dosarele erau alcătuite anual sau periodic, pe cinci ani.

Dosarele personale erau formate trecându-se numele persoanei în cauză în niște repertorii alfabetice, cuprinzând dosarele pe cinci ani, unde li se atribuiau numere de ordine.

De exemplu, un dosar special intitulat *99/941 Berlin* se referea la salarii (*Cazierul 99*), pentru anul *1941*, la oficiul diplomatic al României din *Berlin*. Un dosar personal *22/941 B.4*, în care cazierul *22* se referă la crime, delict, arestări, *941* reprezintă anul *1941*, iar *B.4* numele persoanei în cauză și numărul de ordine din repertoriul alfabetic de dosare personale.

2. Arhiva convențiilor și tratatelor internaționale, cuprinzând 14 Grupe, după natura lor: *căi ferate, comerciale, consulare, de extrădare* etc. În afara dosarelor Generale, erau dosare constituite pe țări, trecute într-un repertoriu alfabetic special și nelimitat în timp, după numele țării cu care se încheie tratatul sau al localității unde se semnează, în cazul convențiilor multilaterale.

De exemplu, în dosarul intitulat 2/Conv.F.9: 2 reprezenta grupa convențiilor comerciale, *Conv.* prescurtarea cuvântului Convenții, *F.* țara Franța, 9 numărul de ordine din repertoriul alfabetic.

3. Arhiva reprezentanților străini, cuprinzând 33 grupe, după naționalitatea reprezentanților. Acest fond arhivistic cuprindea în marea majoritate dosare personale, grupate alfabetic după numele reprezentanților străini, nelimitat în timp, cu excepția câtorva dosare speciale precum Dosarul General, Cărți de identitate, Reședință, Anuar etc.

În clasarea, formarea și manipularea tuturor acestor dosare erau folosite trei tipuri de registre (instrumente de evidență și lucru): Indici, Memorii și Repertorii alfabetice de dosare personale. Indicele alfabetic era un registru, copie fidelă a registrelor de înregistrare, în care totul se trecea prescurtat și alfabetic. Într-un singur rând se treceau: numele autorității sau persoanei (Berlin la *B.*, Moscova la *M.* Ionescu la *I.*), problematica, numărul original al documentului, numărul de înregistrare la ministerul de externe. Acest instrument de lucru era folosit pentru căutarea rapidă a referirilor. Memoriul era un registru numeric, în care se trecea notația dosarelor tuturor documentelor intrate în Arhivă și așezate în dosare. Memoriul era indispensabil pentru căutarea răspunsurilor și găsirea oricărei lucrări intrate în Arhivă. Repertoriile alfabetice de dosare personale, după cum indică și titulatura, serveau la gestionarea dosarelor personale.

Directorul Arhivelor aprecia că „arhiva este bine organizată și sistematizată, și nu numai atât, dar păstrând firul tradiției, ea se poate adapta la o oricât de mare dezvoltare ar lua activitatea Ministerului. Dovadă, că noi am păstrat cu sfințenie aceeași organizare, pe care am găsit-o la intrarea noastră în Minister, și n-am întâmpinat nicio piedică în silințele și lucrările noastre de toate zilele, deși corespondența s-a împătrit (de la 25.000 la 100.000 numere anual) de atunci încolo și chestiunile au devenit mult mai variate și mai numeroase. Profesorul Constantin Giurescu, predecesorul meu, care, înainte de a fi numit șeful Serviciului Arhivelor (1908), lucrase mai mulți ani în Arhivele de stat din Viena, n-a găsit de cuviință, timp de zece ani cât a stat la conducerea arhivelor, să facă nicio modificare în organizarea pe care a găsit-o în ființă.

Dacă există imperfecțiuni și lacune, ele se datoresc nu atât felului de organizare a arhivelor, cât numărului insuficient, și mai ales instabilității funcționarilor Serviciului Arhivelor, precum și modului defectuos în care se lucrează în unele Direcții din Minister.

În momentul de față, cu numărul extrem de redus al funcționarilor, mai ales din cauza concentrărilor și concediilor, de vreo doi ani încoace niciodată n-am contat pe un număr îndestulător de funcționari, abia dacă am putut face operațiilor indispensabile de arhivă: trecerea în registre, darea hârtiilor la lucru și așezarea în dosare, care, recunosc, lasă de dorit în ce privește modul de prezentare. În asemenea condițiuni vitrege de personal și material, că și mobilierul și uneltele de lucru, de care ne servim, sunt vechi și de cea mai proastă calitate, cu toate eforturile pe care le depunem nu se poate realiza mai mult”³.

Proiectele de modernizare a Ministerului Afacerilor Străine, și implicit a Serviciului Arhivelor, printr-o mult așteptată Lege de reorganizare vor eșua însă atât datorită unor cauze obiective determinate de situația generală a țării, aflate în război, cât și subiective, precum antipatia față de diplomați a noului șef al statului, Ion Antonescu, fost atașat militar.

Într-o rezoluție datată 21 noiembrie 1941, Antonescu scria: „Legea de organizare nu se poate face cu ușurința cu care se lucrează la Ministerul de Externe. Ea este în studiu și va apare la timp. Ea va satisface interesele generale ale Țării, nu acelea ale câtorva persoane.

Bugetul «nu poate fi întocmit» din această cauză?

Dl. care a întocmit această notă și acela care a văzut-o și a înaintat-o ca șef să-și dea osteneala să vadă în ce hal se găsește arhiva acestui minister.

Eu am spus odată Regelui Carol că Ministerul de Externe este o instituție căreia ar trebui să i se pună gaz și să i se dea foc.

Am făcut această afirmație pe baza unei experiențe avute timp îndelungat...

Și în trecut și în timpul când am dirijat Ministerul de Externe, m-am lovit neconținut de dezordinea haotică a acestui minister, care nu are nimic ținut în ordine, nicio urmă a efortului și activității foștilor miniștri (tratative, conversații, memorii, declarații, luptă etc.). Niciun dosar în ordine. Nicio clasare a documentelor. Când am cerut în octombrie trecut documentarea în privința tratativelor de la Craiova, de la Turnu Severin, de la Budapesta din 1940, mi s-a prezentat un morman de zdrențe.

Nicio urmă în privința desfășurării tragice a acțiunii care s-a sfârșit cu Arbitrajul de la Viena. A trebuit să forțez sertarele d-lor Gigurtu, Tătărescu și Manoilescu, ca să aduc la

³ *Ibidem*, f. 317.

arhiva ministerului schimbul de scrisori între Regele Carol și Führer și între dl. Gigurtu și Göring...⁴.

În pofida intențiilor generoase expuse în rezoluțiile declamative și a planurilor succesive de modernizare rămase doar pe hârtie, Serviciul Arhivelor a continuat să fie subfinanțat și subîncadrat cu personal, situația fiind agravată de mutările succesive din anii războiului, datorate mutării din sediul vechi al ministerului – Palatul Sturdza, în noul sediu – Palatul Victoria.

În plus, din vara anului 1943, Ministerul Afacerilor Străine, la fel ca întreaga administrație centrală românească, a început să pună în aplicare un plan de evacuare în condițiile în care devenise evident că Bucureștiul urma să fie afectat de operațiunile militare – bombardamentele strategice anglo-americane deveneau tot mai intense, iar linia frontului terestru se apropia în condițiile unei ofensivei sovietice susținute.

În martie 1944, majoritatea personalului ministerului, împreună cu familiile, a fost evacuată la Băile Herculane, Sinaia și Snagov, în Centrala ministerului rămânând doar personalul necesar asigurării continuității. Bucureștiul a fost bombardat succesiv în cadrul a 17 raiduri ale aviației anglo-americane între 4 aprilie și 10 august 1944, urmate apoi de bombardamentele germane din 24-26 august 1944. În timpul acestor bombardamente, în 4 aprilie și 26 august 1944, cele două clădiri ale Ministerului Afacerilor Străine – Palatul Victoria și Palatul Sturza, au fost atinse de schijele bombelor de aviație căzute în imediata vecinătate a imobilelor. Palatul Sturza – vechiul sediu al Ministerului Afacerilor Străine construit în 1901, a fost prima dată afectat de cutremurul din 1940, evacuat la acea dată, și ulterior grav avariat de aceste bombardamente succesive, demolat în 1946. Palatul Victoria a fost mai puțin afectat dar lucrările de restaurare a fațadei și consolidare a structurii de rezistență vor continua până în anul 1952.

Arhiva Diplomatică a fost evacuată în aceleași locații cu personalul ministerului, la Băile Herculane, Sinaia și Snagov. În plus, o parte dintre dosarele cele mai importante pentru pregătirea viitoarei conferințe de pace au fost evacuate în străinătate, la Legațiile României din Elveția și Turcia, la Berna și, respectiv, Ankara. O parte din arhiva istorică, considerată a nu avea valoare operativă la acea dată a rămas în depozitele din Palatul Victoria, unele dosare fiind parțial afectate de bombardamentele aviatice menționate – până astăzi mai există dosare

⁴ A.M.A.E., fond Problema 82/*Organizarea M.A.S. (1860-1948)*, vol. 85, ff. 190-192, publicat pentru prima dată în *Organizarea instituțională a Ministerului Afacerilor Externe. Acte și documente. Volumul II 1920-1947*, editori: Ion MAMINA, George G. POTRA, Gheorghe NEACȘU, Nicolae NICOLESCU, Editura Fundației Europene „Titulescu”, București, 2006, pp. 449-451.

din fondul *Problema 33 – Problema evreiască*, cu copertile găurite de schije și marginile paginilor arse de suflul exploziilor din 1944!

După dramatica schimbare a alianțelor de la 23 august 1944, personalul și arhiva Ministerului Afacerilor Străine – din ale cărei fonduri cele mai importante aparțineau Secției Ungară – dislocate la Băile Herculane au ajuns pe linia frontului, chiar în mijlocul luptelor dintre trupele româno-sovietice și cele germano-maghiare.

Inițial, la 16 septembrie 1944, superiorul ierarhic al personalului M.A.S. dislocat la Băile Herculane, ministrul plenipotențiar Nicolae M. Vlădescu⁵, șeful Protocolului Statului și al Cancelariei Ordinilor, s-a adresat comandantului garnizoanei Orșova a Armatei 1 Române, colonelul Russu, solicitând sprijinul pentru evacuarea personalului și arhivei M.A.S. la Orșova⁶. De aici, o garnitură de tren urma să preia angajații și arhiva M.A.S. pentru a-i transporta la București⁷.

Contraofensiva din Banat a trupelor germane staționate anterior în zona orașelor Timișoara, Reșița și Caransebeș, cărora li se adăugaseră și trupe ungare, a ajuns până la vest de Orșova și Turnu Severin, înaintând pe Valea Cernei și blocând astfel o eventuală retragere spre sud a personalului și arhivei M.A.S. de la Băile Herculane.

În aceste condiții, exista pericolul real ca arhiva Secției Ungare să fie capturată, împreună cu personalul M.A.S. dislocat la Băile Herculane. Centrala ministerului aflată în București a luat decizia unei evacuări de urgență a arhivei, intervenind la Marele Stat Major și obținând 6 camioane militare și o escortă compusă din 14 militari din Regimentul 26 Infanterie Craiova. Cele 6 camioane urmau să evacueze arhiva de la Băile Herculane, prin Caransebeș și apoi pe Valea Jiului, până la Craiova, de unde urma să fie transportată cu trenul la București.

Cinci din cele șase camioane au sosit la Băile Herculane în ziua de 20 septembrie 1944, un camion fiind rechiziționat de trupele sovietice în comuna Mehadia. Peste câteva zile camionul rechiziționat a fost restituit în Băile Herculane, dar între timp se defectase și nu a mai putut fi reparat. Acest incident a întârziat plecarea din Băile Herculane și a îngreunat deplasarea, arhiva, personalul însoțitor din partea M.A.S. și escorta fiind îmbarcate în cele 5 camioane rămase și în 2 autoturisme proprietatea personală a angajaților de la Externe⁸.

⁵ Născut la 1 martie 1898 în București, licențiat în drept. A intrat în M.A.S. la 1 aprilie 1920, cu gradul de atașat de legatie.

⁶ A.M.A.E., fond Problema 82/*Organizarea M.A.S. (1860-1948)*, vol. 43, f. 4.

⁷ *Ibidem*, f. 5.

⁸ *Ibidem*, f. 78.

În ziua de 24 septembrie 1944, după încărcarea arhivei Secției Ungare și a Direcției Contabilității, coloana s-a pus în mișcare la ora 7 dimineața, deoarece militarii aveau consemn să călătorească numai în timpul zilei. Prin ordin de serviciu, Arhiva Secției Ungare era însoțită de Gheorghe Tite⁹, consul general, Marcel Gr. Ciuntu¹⁰, secretar de legație, Florica Ștefănescu¹¹, sub-șefă de birou, și Gheorghe Popa¹², om de serviciu. Arhiva Contabilității era formal în grija subdirectorului Ioana Maria Vizanti¹³ și a unui om de serviciu. În afară de persoanele desemnate oficial au mai luat parte la călătorie și alți angajați ai ministerului: Mihail Alexandru Mătășaru¹⁴, prim-secretar de legație, cu familia; profesor C. Andreescu, consilier tehnic; profesor Meitani, consilier tehnic, cu familia; Constantin Mihail Cesianu¹⁵, prim-secretar de legație; Mircea Ștefan Stoe¹⁶, secretar de legație, cu soția; Zina Sniaghin, funcționară, precum și alte persoane din familiile acestora.

La ora 15:20, la circa 2 kilometri de la ieșirea din localitatea Voislova¹⁷ un camion a făcut o pană de cauciuc, restul mașinilor din coloană oprindu-se de asemenea. La scurt timp, coloana a fost atacată de două avioane de vânătoare germane care au mitraliat convoiul pe ambele flancuri, făcând 7-8 viraje. Oprirea a fost o șansă pentru majoritatea persoanelor din coloană și membrii escortei care au putut să se adăpostească într-o livadă și un lan de porumb situate de o parte și de alta a șoselei. Două camioane au luat imediat foc, unul a fost avariat la motor, iar imediat după ce atacul a încetat, șoferii au mutat cele două camioane rămase intacte. Dintre cele două camioane incendiate cel care transporta combustibilul necesar deplasării a explodat. Soldatul Ion Cojocarul a murit mitraliat în timp ce încerca să sară de pe celălalt camion incendiat, cel cu arhiva Secției Ungare. Consulul general Gheorghe Tite împreună cu soldatul Oprea Sveitan au încercat să scoată din flăcări trupul nefericitului soldat și arhiva, dar au reușit să salveze doar 4 lăzi din cele 18 ale arhivei Secției Ungare. Aceștia s-

⁹ Născut la 15 aprilie 1904 în Săpânța, județul Maramureș, doctor în drept al Universității din Cluj. A fost detașat în M.A.S. în funcția de consilier tehnic la 1 iulie 1942, avansat referent șef la 1 aprilie 1943 și consul general clasa II-a la 1 august 1944. Provenea probabil din cadrele Serviciului Special de Informații, fiind ulterior detașat pe lângă Biroul de transport al Armatei Române la Budapesta, la 1 iunie 1945.

¹⁰ Născut la 15 decembrie 1914 în Galați, licențiat în drept, literă și filozofie. Intrat în M.A.S. la 12 iunie 1941, cu gradul de atașat de legație.

¹¹ Născută la 7 aprilie 1913, numită în M.A.S. la 1 iunie 1943, la Divizia Afacerilor Politice.

¹² Născut la 14 noiembrie 1911, numit în M.A.S. la 1 octombrie 1943.

¹³ Născută la 7 noiembrie 1912, numită în M.A.S. la 1 iunie 1944, la Divizia Protocolului.

¹⁴ Născut la 1 octombrie 1904 în Focșani, licențiat în drept la Paris și diplomat al Școlii de științe politice din Paris. Intrat în M.A.S. la 4 iulie 1934, cu gradul de atașat de legație.

¹⁵ Născut la 26 februarie 1913, în București, licențiat în drept. Intrat în M.A.S. la 8 iunie 1936, cu gradul de atașat de legație.

¹⁶ Născut la 26 ianuarie 1917, în Botoșani, licențiat în drept și literă. Intrat în M.A.S. la 1 iunie 1943, cu gradul de atașat de legație.

¹⁷ În 1944, în fostul județ Severin, în prezent în județul Caraș-Severin.

au oprit doar după le-au luat foc hainele din cauza creșterii în intensitate a flăcărilor care au mistuit rapid camionul cu arhiva și trupul soldatului căzut la datorie¹⁸.

După doar 15 minute, pe măsură ce trupe sovietice aflau pe șosea în sensul invers de mers al coloanei românești, spre linia frontului, cele două avioane de vânatoare au revenit însoțite de încă patru avioane de bombardament și au început să mitralieze și să bombardeze din nou șoseaua, livada și porumbiștea unde se adăposteau însoțitorii coloanei.

Cel de-al doilea atac a durat până la 17:30, fiind aruncate mai multe bombe. Au fost răniți: comandantul escortei, sublocotenentul Constantin Petrescu, mitraliat grav la ambele picioare; d-na Meitani cu fetița, rănite de schije; profesorul Andreescu, atins de schije; Gheorghe Popa, om de serviciu, rănit grav de schije la glezne; Mătășaru, prim-secretar delegație, rănit de schije la cap; menajera acestuia, rănită de schije la mână și la cap; un soldat din escortă, rănit de schije la picioare.

În urma acestor atacuri, pe lângă pierderile de vieți omenești, răniți și cele 14 lăzi cu Arhiva Secției Ungare, au ars și bagajele personale ale lui Gh. Tite, C. Cesianu, M. Ciuntu, M. Stoe, Fl. Ștefănescu și Zina Sniaghin.

După plecarea avioanelor și încetarea celui de-al doilea atac, coloana rămasă acum cu două camioane și două autoturisme au mers în comuna Ferdinand¹⁹, unde răniții au primit primele îngrijiri la spitalul local. Totodată a fost predat Jandarmeriei locale corpul neînsuflețit al soldatului Cojocar Ion, pentru a fi înmormântat în localitate. Datorită gravității rănilor suferite sublocotenentul Constantin Petrescu a rămas internat la spitalul din localitatea Ferdinand.

Conducerea convoiului a fost preluată apoi de sergentul-major T.R. Boris Bradu, care a escortat coloana auto până la Craiova, iar apoi cu trenul până la București. Consulul general Gheorghe Tite aprecia ulterior că „sergentul major T.R. Boris Bradu a avut în tot timpul călătoriei o atitudine plină de curaj și devotament, întrucât numai grație energiei lui am putut scăpa de neplăceri și rechiziții în cursul călătoriei”²⁰. Privind retrospectiv, se pot spune aceleași lucruri despre consulul general Gheorghe Tite, care își riscase viața încercând să salveze din incendiu Arhiva Secției Ungare.

Călătoria a continuat până în localitatea Pui din județul Hunedoara, unde coloana a făcut primul popas, la 25 septembrie 1944, pentru a se odihni șoferii nevoiți să conducă prin ploaie și aglomerația datorată trupelor rusești ce înaintau spre linia frontului. Consulul

¹⁸ A.M.A.E., *loc. cit.*, f. 79.

¹⁹ În prezent, orașul Oțelu Roșu (fost Ferdinand), județul Caraș-Severin.

²⁰ A.M.A.E., *loc. cit.*, f. 80.

general Gheorghe Tite a informat Centrala ministerului asupra celor petrecute, transmițând următoarea telegramă: „Duminică 24 Septembrie am însoțit împreună cu Dna Vizanti convoiul de camioane dela Herculane la Craiova cu arhiva mea și a Contabilității stop În drum spre Hațeg am fost atacați de avioane germane stop Două camioane au luat foc stop Arhiva Contabilității salvată în întregime stop Mort un singur soldat, mai mulți răniți stop Tite”²¹.

A doua zi, 26 septembrie 1944, la ora 12:30, coloana a plecat spre Craiova, unde a ajuns în ziua de 27 septembrie, la ora 16:00, cele întâmplare pe parcursul călătoriei fiind raportate în scris și verbal Comandamentului I Teritorial al Armatei 1 Române, mulțumind pentru concursul dat. Din Craiova s-a plecat în ziua de 28 septembrie, ora 21:00, iar la București s-a sosit în ziua de 29 Septembrie, ora 13:00, arhiva salvată fiind depusă la Ministerul Afacerilor Străine. Ulterior, la 4 noiembrie 1944, Gheorghe Tite a inventariat documentele pierdute în incendiu, urmând să treacă la reconstituirea acestora prin copierea duplicatelor existente în alte fonduri ale M.A.S. ori la alte instituții²².

Pe lângă imperativul profesional al refacerii documentelor distruse ale Arhivei Secției Ungare, Gheorghe Tite a dat dovadă de un umanism profund, întocmind un referat datat 9 noiembrie 1944, prin care propunea conducerii ministerului acordarea unor ajutoare bănești militarilor din escortă.

Astfel, consulul propunea acordarea a câte 100.000 de lei pentru familia soldatului mort Cojocar Ion – în urma căruia rămăseseră o soție și patru copii mici, precum și pentru ofițerul Petrescu Constantin, grav rănit. Pentru bravura dovedită, subofițerul Bradu Boris și soldatul Oprea Sveitan urmau să fie recompensați cu 30.000 și, respectiv, 15.000 de lei²³.

Nu a fost uitat nici omul de serviciu Gheorghe Popa, rămas internat la Slatina pentru că nu mai putuse continua călătoria din cauza rănilor. Întrucât era angajat al ministerului nu i s-a putut acorda o primă din fondurile instituției, dar colegii săi au donat 42.500 de lei, trimiși la spital printr-un mandat poștal care se păstrează și astăzi printre filele îngălbenite ale unui dosar de arhivă²⁴.

Reconstituirea dosarelor Arhivei Secției Ungare distruse în timpul evacuării de pe linia frontului a fost o operațiune complicată, minuțioasă și de durată, arhiviștii Ministerului Afacerilor Străine făcând mari eforturi pentru inventarierea documentelor pierdute și pentru

²¹ *Ibidem*, f. 81.

²² *Ibidem*, f. 82.

²³ *Ibidem*, ff. 200-201.

²⁴ *Ibidem*, f. 202.

refacerea acestora prin identificarea duplicatelor aflate în alte fonduri ale ministerului sau la alte instituții.

La ordinul secretarului-general al ministerului, Eugen Filotti²⁵, a fost cercetată arhiva cabinetului fostului vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru de externe Mihai Antonescu²⁶. Au fost identificate 87 de dosare privind Transilvania și situația Ardealului de Nord, care au trecut în Arhivei Secției Ungare, precum și alte câteva sute de dosare diverse, predate Direcției Cifrului. Nouă dosare lipseau fizic, deși figurau în evidențele diferitelor direcții ale ministerului ca fiind împrumutate la cabinetul ministrului de externe. Ulterior s-a stabilit că acestea se aflau în arhiva personală a fostului ministru de externe de la reședința acestuia din comuna Butimanu, județul Dâmbovița²⁷.

Diversitatea și cantitatea documentelor de arhivă aflate la cabinetul lui Mihai Antonescu ar putea fi justificate prin faptul că avea nevoie de aceste dosare pentru pregătirea demersurilor de ieșire a României din război și a viitoarei conferințe de pace.

Nu este însă exclus să existe și o altă explicație²⁸, oferită de Ioan Mocsony Styrcea²⁹ în memoriile sale, scrise în detenție pentru uzul intern al Securității: „Neîncrederea noastră față de Antonești și mai ales de Ică era cu atât mai justificată cu cât se dovediseră față de coroană permanent preocupați numai de situația lor proprie, ceea ce ieșise cel mai clar în

²⁵ Născut la 15 iulie 1896 în București, licențiat în drept. Avocat al Contenciosului Ministerului Apărării Naționale de la 1 aprilie 1921. Intrat în M.A.S. ca atașat de presă la 1 februarie 1926, avansat ministru plenipotențiar la 1 februarie 1933. Trimis extraordinar și ministru plenipotențiar în Turcia (1 mai 1933), Grecia (30 decembrie 1936), Bulgaria (2 martie 1939) și Ungaria (1 iunie 1941; rechemat oficial la 1 septembrie 1944, fusese retras efectiv de la post din martie 1944). Secretar general al M.A.S. între 1 octombrie 1944 și 24 martie 1945.

²⁶ A.M.A.E., *loc. cit.*, f. 38.

²⁷ *Ibidem*, f. 40.

²⁸ Sincere mulțumiri dr. Claudiu Secașiu, secretar și fost președinte al Colegiului Consiliului Național pentru Studiarea Arhivelor Securității, pentru semnalarea acestei teme de maximă importanță, ce va fi dezvoltată ulterior, cu exemple concrete de documente „prelucrate” de Mihai Antonescu.

²⁹ Alternativ ortografiat Ioan I. Mocsony-Stârcea, Ioan I. Mocioni-Stârcea, (n. 16 mai 1909, Cernăuți-d. 1992, Elveția), moșier, industriaș, diplomat și om politic român din familia baronilor Stârcea. A fost înfiat la 16 ani de baronul austriac Anton Mocsony de Foen, prieten de familie fără urmași direcți. A devenit astfel unul dintre cei mai bogați oameni din România, proprietarul unui întins domeniu ce cuprindea castelele Bulci și Săvârșin. A intrat în M.A.S. la 8 iunie 1936, cu gradul de atașat de legăție. În 1942 a fost promovat în funcția de vicemareșal al Curții Regale. A fost unul dintre liderii opoziției împotriva regimului Antonescu și, împreună cu ceilalți membri ai „Cabinetului Negru” de la Ministerul de Externe, a fost implicat în pregătirea evenimentelor din 23 august 1944. A fost arestat la 8 septembrie 1947, fiind judecat și condamnat în „Procesul Maniu-Mihalache”. Spre deosebire de restul lotului, care a primit sentințe mari, a fost condamnat la doi ani de închisoare corecțională pentru omisiune de denunț, ca recompensă a colaborării cu anchetatorii în „dezvăluirea legăturilor lui Maniu cu americanii”. Nu a fost eliberat și a fost instrumentalizat de Securitate și în procesul lui Lucrețiu Pătrășcanu. În aprilie 1954, a fost condamnat, încă odată, la 15 ani de închisoare. A ieșit din închisoare abia în 1964, cu prilejul amnistiei generale a deținuților politici. Atunci a plecat în Elveția, unde soția sa se refugiase cu copiii din 1945. A beneficiat de condiții privilegiate de detenție în penitenciar, unde a scris un fel de memorii pentru uzul Securității, aceasta fiind o condiție pentru a ieși din închisoare. Au rezultat 1793 de pagini scrise de mână, din care au ieșit peste 3000 dactilografiate, grupate în dosarele de anchetă a *Problemei 23 august*, aflate în prezent în Arhiva Consiliului Național pentru Studiarea Arhivelor Securității și accesibile online, în format electronic, pe site-ul C.N.S.A.S. - http://www.cnsas.ro/23_aug_1944.html.

evidență cu prilejul mării crize vechi de exact un an și că acum aflarăm de la Buzești³⁰ și Pogoneanu³¹ următoarea năstrușnicie care ilustra de maniera cea mai concludentă valoarea morală a profesorului Mihai Antonescu: încă de la primele dezastre militare de după încercuirea armatei Paulus la Stalingrad, în care nu văzuse imediat întorsătura hotărâtoare și iremediabilă a războiului general, sesizând-o abia când retragerea germano-română în fața contra-ofensivei sovietice se arătase de nestăvilit și permanentă, Ică a început să ceară de la Cabinetul Externelor dosarele originale plus toate copiile (figurând la dosarele speciale ale Direcției Politice în care aceleași acte erau trecute pe probleme) ale Notelor de Convorbire ce le avusese cu reprezentanții străini acreditați la București și personajele îndeosebi axiste în trecere, vizită sau misiune specială în România, pentru a le modifica frazele sale compromițătoare, atenuându-le efectul.

La început se bornase numai la notele mai importante și la schimbarea unor cuvinte din frazele sale care rămâneau însă altfel în ordinea pronunțării lor, pe semne pentru a nu stârni prea mare vâlvă la Externe.

Dar de prin vara trecută începând de la capitularea Italiei, ceruse absolut toate notele și se apucase a le reface complet pe toate cele de convorbire cu nemții, italienii, slovaci, croații spaniolii, ungurii și bulgarii plus câteva japoneze, lucrând la această operă de falsificare totală a istoriei regulat și consecvent în fiecare zi vreo două-trei ceasuri, dictând noi note cu aceleași date ce le substituia celor vechi în toate dosarele și care erau atât de radical schimbate, încât în unele cazuri modifica și textul frazelor interlocutorului spre a putea răspunde cu totul altfel decât făcuse în realitate.

³⁰ Grigore Niculescu-Buzești (n. 1 august 1908, comuna Sărata, județul Buzău–d. 12 octombrie 1949, New York), diplomat și politician român, care a îndeplinit funcția de ministru de externe între 23 august și 4 noiembrie 1944. A fost principalul om de legătură dintre Iuliu Maniu și regele Mihai în lunile ce au precedat lovitură de stat de la 23 august 1944, jucând un rol important în îndepărtarea de la putere a lui Ion Antonescu și reinstaurarea temporară a unui regim constituțional în România. Plecat în exil în 1946, a primit un mandat de la partidele democratice să le reprezinte în străinătate. Niculescu-Buzești a fost condamnat în contumacie la muncă silnică pe viață în cadrul procesului conducătorilor PNȚ din 1947. Până la moartea sa, a fost unul dintre reprezentanții PNȚ în Comitetul Național Român, însă datorită conflictului său cu generalul Rădescu, organizația nu a funcționat în timpul vieții sale. Implicarea sa în evenimentele din 1944 poate fi mai bine înțeleasă având în vedere că era ginerele prințului Barbu A. Știrbey, iar cumnatul său era Edward Boxshall, ofițer al Secret Intelligence Service în România înainte de 1940, mobilizat la Special Operations Executive în timpul războiului (A se vedea Dennis DELETANT, *British Clandestine Activities in Romania during the Second World War*, Palgrave MacMillan UK, 2016).

³¹ Victor Rădulescu-Pogoneanu, născut la 21 septembrie 1910, la București, licențiat în drept, filosofie și sociologie. În 1934 intră în MAS, cu gradul de atașat de legăție. Director al Cabinetului și Cifrului, delegat cu conducerea Direcției Presei și Informațiilor, cu atribuții de subsecretar de stat. În cadrul acțiunii duse de partidele democratice, asigură, alături de colegii săi Camil Demetrescu și Grigore Niculescu-Buzești, organizarea tehnică a negocierilor secrete cu Aliații și Uniunea Sovietică. Arestat în august 1947, implicat în procesul „Iuliu Maniu”, a fost condamnat la 25 ani temniță grea, pentru „instigare la crimă de trădare prin necredință” (11 noiembrie 1947). Transferat în penitenciarul-spital Văcărești, în ultima fază a bolii de care suferea încă de dinaintea detenției – paralizia progresivă a picioarelor – a murit la 10 martie 1962.

Astfel, refăcuse încă o dată și pe acelea refăcute întrucât nu le schimbase prima dată destul de radical.

Nu știu dacă un cititor nediplomat (din afara diplomației, *n.n.*) al celor ce scriu aici își poate da seama de monstruozitatea acestei fapte așa zice mai grave decât dacă omora un om, întrucât își descărca răspunderea pe seama multor altor persoane nevinovate și mistifica omenirea întreagă prin minciuni, nu din acelea propagandistice!

Nimeni nu a îndrăznit să-l oprească, singurul care-i făcuse o frază ironică jignitoare fiind Buzești, dar fără să-l fi făcut a renunța la noua sa activitate criminală, istovitoare și răpitoare de timp³².

Însă, așa cum arată mai departe memorialistul, cei doi diplomați de la cabinetul fostului ministru de externe, care îndeplineau și funcțiile de director și director adjunct la Direcția Cifrului, au reușit să rețină câte două copii după notele originale, creând un set de dosare secrete pe care Victor Rădulescu-Pogoneanu le scotea ulterior din minister. Inițial, conspiratorii s-au gândit ca aceste dosare să fie păstrate de Ioan Mocsony-Styrcea la Palatul Regal ori la unul dintre castelele sale, dar din rațiuni de securitate – cu certitudine ar fi fost arestați și condamnați de regimul Antonescu – au decis ca dosarele să fie trimise în Elveția prin curieri diplomatici de încredere. Aici documentele erau păstrate de diplomatul Gheorghe Anastasiu și politicianul țărănist Liviu Cicio-Pop.

Curajul tinerilor diplomați români trebuie salutat având în vedere contextul în care au contraccarat eforturile celui de-al doilea personaj din ierarhia statului de a transforma Arhiva Diplomatică din depozitar al istoriei într-o unealtă de luptă ideologică, de a falsifica istoria cu scopul salvării personale în fața consecințelor dezastruoase ale regimului politic dictatorial din a cărui conducere făcea parte.

De la Arhiva Marelui Stat-Major au fost împrumutate 18 dosare referitoare la Transilvania, dactilografele Secției Ungare fiind însărcinate să copieze conținutul acestora, urmând a fi ajutate și de colege de la alte direcții³³. Un funcționar al Direcției politice era delegat să ia legătura cu șeful Serviciului Arhivelor, consulul general Mihail Hubert³⁴, în vederea trierii corespondenței și dosarelor direcției pentru reconstituirea dosarelor Arhivei Secției Ungare. Ulterior, au fost obținute documente și de la Ministerul Educației și de la Ministerul Cultelor.

³² A.C.N.S.A.S., fond P010933, vol. 5, ff. 144-145.

³³ A.M.A.E., *loc. cit.*, f. 197.

³⁴ Născut la 5 decembrie 1899 în Ocnele Mari, jud. Râmnicu Vâlcea, licențiat în drept. Funcționar în administrația Poștei de la 16 ianuarie 1922 la 20 august 1924. Intrat în M.A.E. la 20 august 1924 ca arhivar, a fost avansat cancelar la 1 ianuarie 1927, viceconsul la 1 august 1928, consul la 1 noiembrie 1933 și consul general la 1 septembrie 1938. Șeful Diviziunii Arhivelor de la 1 aprilie 1943.

Situația Arhivei Ministerului de Externe în decembrie 1944 nu era deloc bună, conform unui referat întocmit de directorul Hubert. Acesta arăta că în subsolul ministerului erau depozitate toate arhivele din anii 1832-1941. Dintre aceste arhive, o parte au fost evacuate la Sinaia, iar cele mai recente, din anii 1943-1944, la Băile Herculane. Rămăseseră în depozitul de la subsol destule alte arhive, unele mai importante, altele fără o însemnătate documentară prea mare. Mai erau depozitate tratate, cărțile, revistele și alte publicații aparținând Bibliotecii, precum și registrele serviciului Registraturii, păstrate de la înființarea Ministerului până la 1941.

„În urma bombardamentelor din vara anului 1944, arhivele noastre au fost în parte distruse, iar cele rămase au fost complet răvășite și împrăștiate.

Toate cele salvate, au fost grămadite, unele peste altele, fără nicio ordine, de oameni nepregătiți – lucrători și soldați – într-o cameră destul de neîncăpătoare, așa că au fost amestecate cu registre, cărți, publicații, necesitând o muncă migăloasă și îndelungată, precum și un personal numeros, spre a putea fi din nou puse în ordine.

Nu poate fi vorba de o triere și aranjare a lor, atât timp cât nu avem subsolul reparat și amenajat cu rafturile necesare, sau nu ni se pun la dispoziție camere spațioase și suficiente pentru a putea reclasa un material atât de vast.

Ar fi momentul ca, atunci când se va face această operațiune, să se separe tot materialul inutil, ca: dosare fără însemnătate, registre, cărți, publicațiuni, etc., dispunându-se vânzarea sau distrugerea lui, spre a nu mai ocupa spațiul și așa destul de restrâns, necesar altor arhive din anii mai recentți.

Până în prezent nu văd nicio posibilitate ca depozitul Arhivelor să fie reparat într-un timp mai apropiat și nici speranțe de alte camere nu sunt, cu atât mai mult, cu cât însăși Direcția Arhivelor se găsește tot la un loc cu Interpreții, neavând nici măcar spațiul strict necesar pentru funcționarii respectivi”³⁵.

Cu toate acestea, în primăvara anului 1945, atunci când Ardealul de Nord, vremelnice desprins de trupul României prin Dictatul de la Viena, a revenit sub administrație românească, Ministerul Afacerilor Străine avea pregătit „dosarul transilvan”, inclusiv cu prețul sacrificiilor diplomaților și funcționarilor Arhivei Diplomatice. Justețea drepturilor românești a fost ulterior consfințită de Conferința de Pace de la Paris din 1946-1947, tratatele de pace cu România și Ungaria prevăzând nulitatea acordului încheiat prin „arbitrajul” de la

³⁵ A.M.A.E., fond Problema 82/*Organizarea M.A.S. (1860-1948)*, vol. 42, f. 507.

Viena, din 30 august 1940, și restabilirea frontierei existente la 1 ianuarie 1938 între cele două țări.

**DE LA PRINCIPII LA PRAGMATISM.
RELAȚIILE CULTURALE ROMÂNNO-ITALIENE
ȘI REDESCHIDEREA ACCADEMIA DI ROMANIA**

Ovidiu BOZGAN

Abstract

From principles to pragmatism. Romanian-Italian cultural relations and the reopening of the Accademia di Romania. Italy was one of the Western countries with which Romania normalized its relations quite rapidly in the 1960s. Moreover, Italy was among the advanced “capitalist” states that became Romania’s important commercial partners, and it also supplied Romania with technology and loans. Of course, for Italy, Romania was more of a secondary partner. Commercial relations and economic cooperation also led to noticeable improvement in political relations. Thus, visits from the Foreign Ministers of the two countries took place in 1966 and 1967 and, in January 1968, the president of the Romanian Council of Ministers, Ion Gheorghe Maurer, carried out an official visit to Italy. The development of cultural relations was determined by the same bilateral dynamics - although, in this case, there was also the difficult problem of cultural institutes, and the resolution of this issue was protracted by the communist government in Bucharest. Romania had established the Romanian School of Rome (later the Accademia di Romania) as early as 1920, and Italy had set up an Italian Cultural Institute in the interwar period. During the Cold War years, upon the initiative of Romanian Stalinists, the activity of the Italian Cultural Institute was prohibited, and the Italian side reacted by demanding that the Accademia cease its activity; the latter had actually stopped functioning *de facto* several years earlier, after a decision of the communist regime. The stakes were of an ideological nature, as the communist regime in Bucharest was terrorized by the thought that its subjects might have access to Western culture and ideas through foreign cultural institutes. In the context of the *détente* in East-West relations and of improved Romanian-Italian relations, the issue of cultural institutes was raised, once again, by the Italian side. In spite of resistance from the Romanian authorities, Italy managed to secure the reopening of the Italian Library in Bucharest - the resuscitation, to a degree, of the former Italian Cultural Institute – and, of course, accepted the reopening of the Romanian Library in Rome, which meant the partial revival of the Accademia di Romania. This paper addresses the motivation behind the

Romanian authorities' decision to accept these developments, and the organizational measures and objectives envisaged by the Romanian Library in Rome, inaugurated in 1969 and later called, once again, the Accademia di Romania.

Cuvinte-cheie: Accademia di Romania, Alexandru Balaci, Amintore Fanfani, Corneliu Mănescu, Italia, relații culturale, România.

Keywords : Accademia di Romania, Alexandru Balaci, Amintore Fanfani, Corneliu Mănescu, Italy, cultural relations, Romania.

Geographical Index : Bucharest, Rome.

Chonological Index : 1920, 1950, the 1960s.

Redeschiderea unei instituții culturale provenite din recentul trecut necomunist reprezintă pentru regimul Ceaușescu nu doar asumarea unei tradiții, care servește deopotrivă rațiuni de politică internă cât și de politică externă, dar și flexibilizarea unui rigorism în respectarea unor principii menite să protejeze regimul de imixtiuni și de contagiuni ideologice și politice pernicioase. Există tentația de a atribui acest fapt, eminent pozitiv, orientării prooccidentale a României, orientare desigur deloc dezinteresată de beneficiile pe care o asemenea politică le procură regimului. Dar, pe de altă parte, România a trebuit să răspundă exigențelor unor parteneri, exigențe care erau tocmai rezultatul demersurilor autorităților de la București în direcția statelor occidentale. Astfel încât, mai corect ar fi să se considere că redeschiderea Accademiei este rodul combinației, în proporții pe care nimeni nu poate avea pretenția că le poate calcula, dintre predispozițiile, niciodată consumate până la final, ale României ceaușiste din acei ani de a se angaja într-o politică prooccidentală și solicitările pe care noii săi partenerii nu ezitau să le etaleze în fața autorităților de la București.

Deschiderea Bibliotecii Române din Roma, denumire improvizată pentru a se scuza faptul că nu se revenea la atribuțiile fundamentale ale Accademiei di Romania și, în consecință, se putea pretinde de la partenerul italian, pentru simetrie, să nu revină la atribuțiile de bază ale Institutului Italian de Cultură din perioada interbelică, se proiectează pe o anumită evoluție a relațiilor româno-italiene, care facilitează acest lucru. Ca atare, cercetarea noastră se ordonează pe trei pachete tematice: contextul politic și economic al relațiilor bilaterale, relațiile culturale și efortul României de dezvoltare și diversificare a acestora până la pragul de la care reînființarea institutelor culturale devenea inutilă și, în fine, negocierile ce au dus la redeschiderea Accademiei și a Bibliotecii Italiene și la activitățile de

început ale instituției românești din Cetatea Eternă. Cercetarea se bazează masiv pe documentele din Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, dar și pe analizele, puține, care au fost publicate până la acest moment.

Aspecte politice și economice ale relațiilor româno-italiene în a doua jumătate a anilor 1960¹.

Dialogul politic, la prima vedere, este stabilit într-un ritm rapid, între 1966 și 1968 consumându-se vizita ministrului de externe român în 1966, vizita de răspuns a ministrului de externe italian în 1967 și vizita prim-ministrului român în 1968, după care vizitele cu caracter politic devin mai rare (de exemplu, vizita de răspuns al unui premier italian se va produce abia în 1977). Dar contactele politice mai-sus evocate sunt pregătite de o suită de vizite guvernamentale, unele cu conținut economic sau protocolar, altele neoficiale.

Cu ocazia organizării expozițiilor industriale italiene la București din anii 1961 și 1963 vizitează România miniștrii italieni ai comerțului exterior. În mai 1963, Gheorghe Gaston Marin, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și președinte al Comitetului de Stat al Planificării, vizitase Italia la invitația Ente Nazionale Idrocarburi (ENI), iar anul următor, un alt vicepreședinte al guvernului de la București, Gheorghe Rădulescu, venise în peninsulă ca oaspete al FIAT². În septembrie 1965, când a avut loc semnarea Acordului comercial pentru perioada 1966-1969 și a Acordului de cooperare economică, industrială și tehnică, vine la București ministrului italian al comerțului exterior care este primit de Emil Bodnăraș, prim-vicepreședinte al guvernului și de alți responsabili locali³.

Dialogul politic, astfel indirect amorsat, presupune nu doar interlocutori cu anvergură politică dar și semnarea cu ocazia vizitelor reciproce a instrumentelor de relații bilaterale care să marcheze perimetrul politicilor comune româno-italiene. Desigur, dialogul politic presupune și continuitate⁴. Plecând de la această definire a expresiei, dialogul politic, în cazul româno-italian, începe în 1966.

Primul pas este întreprins, la inițiativa Palatului Farnesina, prin vizita subsecretarului de stat în ministerul italian al afacerilor externe, Mario Zagari, în luna mai 1966, care va fi

¹ Pentru acest subcapitol am folosit fragmentele corespunzătoare și, desigur, interpretările din Ovidiu BOZGAN, *Relațiile româno-italiene, 1966-1968*, în vol. Coordonator Ambasador Nicolae ECOBESCU, *România. Supraviețuire și afirmare prin diplomație în anii Războiului Rece. Comunicări, articole, studii*, vol. 3, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2013, pp. 463-485.

² Arhivele Ministerului Afacerilor Externe (în continuare A.M.A.E.), *Problema 220/1965/Italia, Relațiile româno-italiene*, Notă asupra relațiilor dintre Republica Socialistă România și Italia, ff. 28-32.

³ A.M.A.E., *Problema 20/E/1965/Italia, Note de audiență*, Notă de audiență, septembrie 1965, ff. 203-208.

⁴ Ovidiu BOZGAN, *op. cit.*, p. 476.

primit și de secretarul general al P.C.R. Convorbirile oficiale dintre Zagari și Corneliu Mănescu, asistat de George Macovescu, adjunct al ministrului, au loc la 26 mai 1966. Ministrul român declară întreaga disponibilitate a țării sale de a depune toate eforturile pentru intensificare relațiilor cu Italia, în vreme ce oaspetele italian mărturisea interesul guvernului său pentru semnarea unor instrumente juridice de relații bilaterale. Cu acel prilej, în mod firesc, s-au discutat și unele aspecte ale vieții internaționale⁵.

Invitat din 1965, Corneliu Mănescu va întreprinde o vizită oficială în Italia în zilele de 5-7 septembrie 1966, fiind primit de principalii responsabili ai politicii italiene, începând cu președintele italian Giuseppe Saragat îi care declară demnitarului român că Italia nutrește sentimente sincere de prietenie pentru România⁶. Cele mai consistente convorbiri, care au loc în zilele de 6 și 7 septembrie 1966, sunt purtate cu omologul său Amintore Fanfani. Printre temele de politică internațională dezbătute de cei doi miniștri figurează: războiul din Vietnam – cele două țări având interpretări diferite, dar dorința comună de a se pune capăt acestui conflict – securitatea europeană și problema germană, dar și problema dezarmării, ambele state având unele rezerve față de proiectul tratatului de neproliferare care părea să fie rezultatul concertării celor două superputeri⁷. A doua parte a convorbirilor dintre cei doi oameni politici este consacrată în exclusivitate problemelor bilaterale, atât dimensiunii economice cât și celei culturale⁸. Astfel, s-a convenit negocierea unui acord cultural, s-a stabilit începerea negocierilor pentru lichidarea contenciosului financiar care trena de mult timp, s-a căzut de acord asupra accelerării tratativelor menite să conducă la semnarea convenției consulare și partea italiană a cerut autorizația pentru demararea lucrărilor de renovare/restaurare a Bisericii Italiene din București. Potrivit raportului de sinteză care nara vizita lui Mănescu, partea română considera că autoritățile italiene renunțaseră la revendicarea redeschiderii Institutului Italian de Cultură, dar în fond erau dorințe luate drept realități⁹.

⁵ A.M.A.E., *Problema 220/1966/Italia, Vizita în Republica Socialistă România a lui Mario Zagari*, Minuta convorbirilor între ministrul afacerilor externe al RSR și subsecretarul de stat din M.A.E. italian, Mario Zagari, ff. 87-98.

⁶ A.M.A.E., *Problema 220/1966/Italia*, Notă de convorbire privind întrevederea dintre președintele Republicii Italiene, Giuseppe Saragat și ministrul afacerilor externe al RSR, Corneliu Mănescu, septembrie 1966, ff. 220-225.

⁷ A.M.A.E., *Problema 220/1966/Italia*, Notă de convorbire privind prima întrevedere din cadrul convorbirilor oficiale româno-italiene, care au avut loc la 6 septembrie 1966 a.m., ff. 226-235.

⁸ A.M.A.E., *Problema 220/1966/Italia*, Notă de convorbire privind a doua întrevedere din cadrul convorbirilor oficiale româno-italiene, care au avut loc la 7 septembrie 1966 a.m., 29 septembrie 1966, ff. 236-242.

⁹ Arhivele Naționale Istorice Centrale, *Arhivele C.C. al P.C.R., fond Cancelarie*, 162/1966, Raport, Referitor: vizita oficială a ministrului afacerilor externe al RSR în Italia (5-7 septembrie 1966), 15 noiembrie 1966, ff. 10-23.

Vizita de răspuns a lui Amintore Fanfani, ce are loc peste aproximativ un an, între 7 și 11 august 1967, permisesse un interval suficient de timp pentru a se negocia diverse documente care să fie semnate la București cu ocazia prezenței ministrului italian de externe. Fanfani va fi primit de Nicolae Ceaușescu și de Chivu Stoica, președintele Consiliului de Stat – în teorie șeful statului, în realitate o simplă marionetă – și va avea ample conversații cu omologul său român. Din perspectiva politicii bilaterale, vizita înseamnă un progres major în formalizarea relațiilor bilaterale. Astfel, se semnează acordul cultural, convenția consulară (dar acesta va fi ratificată de partea italiană abia în 1972), acordul de coproducție cinematografică, printr-un schimb de scrisori se autorizează deschiderea reciprocă de birouri de turism, se decide ferm reluarea negocierilor în jurul pretențiilor financiare ale Italiei. Cu ocazia acestei vizite fructuoase, are loc un schimb de scrisori privind Accademia di Romania și acordarea unui local pentru atașatul cultural italian în vederea derulării unor acțiuni. În partea dedicată problemelor internaționale, se regăsesc teme precum dezarmarea, securitatea europeană, războiul din Vietnam, la care se adaugă criza din Orientul Mijlociu și admiterea Republicii Populare Chineze în O.N.U., subiect care devenise o manie a diplomației românești¹⁰.

Climaxul dialogului politic în perioada luată în considerație este vizita prim-ministrului român, Ion Gheorghe Maurer, în zilele de 22 și 23 ianuarie 1968¹¹. La 22 ianuarie 1968, Maurer are ocazia de a conferi cu președintele Saragat, inclusiv despre unele îngrijorări ale României față de reglementări ale Pieței Comune care lezau fluxul comercial dintre cele două state. În discuțiile cu premierul italian, dosarul relațiilor bilaterale a ocupat un spațiu important, iar în timpul vizitei s-a semnat un acord turistic și, mai ales, s-a reglementat problema arieratelor financiare. Foarte volubili au fost cei doi premieri în legătură cu problemele internaționale, reluându-se, previzibil, chestiunea vietnameză, situația tensionată din Orientul Mijlociu¹², rolul O.N.U. în viața internațională și admiterea Chinei

¹⁰ Pentru ansamblul vizitei lui Fanfani, A.M.A.E., *Problema 220/1967/Italia/S*, Raport, Referitor: vizita oficială a ministrului afacerilor externe al Republicii Italia, Amintore Fanfani, în R.S.R., (7-11 august 1967), 31 august 1967, ff. 240-253.

¹¹ Pentru primirea lui Maurer de către papa Paul al VI-lea și problematica religioasă a vizitei din 1968 vezi Ovidiu BOZGAN, *op.cit.*, pp. 480-481, 483.

¹² A.M.A.E., *Problema 220/1968/Italia 7*, vol. II, *Vizita tovarășului Ion Gheorghe Maurer în Italia*, Notă privind convorbirile româno-italiene cu prilejul vizitei în Italia a președintelui Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer și a ministrului afacerilor externe, Corneliu Mănescu, f. 35.

comuniste¹³. Problemele securității europene au fost pe larg analizate, mai ales că existau abordări diferite, România manifestând o precipitare care ar fi putut trezi suspiciuni¹⁴.

Concomitent cu dialogul politic, autoritățile de la București insistau pentru dezvoltarea relațiilor economice în accepțiunea cea mai largă, convorbirile politice având rolul de a elimina asperitățile care puteau jena un curs ascendent al afacerilor între cele două state. De fapt, în scurt timp, diplomația românească devine un auxiliar al politicii economice a regimului comunist de la București, performanța diplomatică tinzând să fie evaluată exclusiv pe baza criteriului eficienței în domeniul relațiilor economice.

Principalele instrumente juridice care reglementau relațiile economice dintre România și Italia erau Acordul de colaborare tehnico-științifică, semnat la București în 16 iunie 1964¹⁵, convenția sanitar-veterinară din 14 aprilie 1965 semnată la București, fără de care era inimaginabil comerțul cu produse alimentare, acordul de cooperare economică, industrială și tehnică din 6 septembrie 1965 și, desigur, acordul comercial încheiat în aceeași zi (în noiembrie 1969 avea să fie semnat un nou acord comercial care acoperea intervalul 1970-1974).

Schimburile cu una dintre marile puteri industriale ale lumii reprezentau o importanță deosebită pentru regimul de la București care făcea eforturi susținute pentru stimularea acestora sub multiple forme. Desigur, forma clasică este reprezentată de relațiile comerciale, derulate pe temeiul unor protocoale anuale, pornind de la cadrul general oferit de acordul comercial. Lucrurile erau departe de a fi simple pentru partea română care trebuia să insiste cu fiecare prilej pentru înlăturarea obstacolelor determinate de reglementările comunitare. Italia era dispusă la unele concesii, precum liberalizarea din 1967 pentru un număr de produse importate din țările socialiste, dar soluțiile trebuiau căutate în interiorul limitelor date de apartenența la Piața Comună. Dacă până la mijlocul anilor 1960, volumul schimburilor

¹³ A.M.A.E., Problema 220/1968/Italia 7, *Vizita tovarășului Ion Gheorghe Maurer în Italia*, vol. II, Raport privind vizita în Italia a președintelui Consiliului de Miniștri al RSR, Ion Gheorghe Maurer și a ministrului afacerilor externe, Corneliu Mănescu (22-25 ianuarie 1968), 28 februarie 1968, ff. 72-74.

¹⁴ A.M.A.E., Problema 220/1968/Italia 7, vol. II, *Vizita tovarășului Ion Gheorghe Maurer în Italia*, Notă privind convorbirile româno-italiene cu prilejul vizitei în Italia a președintelui Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer și a ministrului afacerilor externe, Corneliu Mănescu, f. 42.

¹⁵ Acordul a dus la crearea unei comisii mixte care a avut prima sesiune între 1 și 4 februarie 1966 la București. În principal, în baza acestui acord cele două părți puneau la dispoziție burse. Evident, principala beneficiară era România care avea acces la diverse specializări. În 1966 Italia a pus la dispoziție 76 de luni-bursă, în 1967 a oferit 56 de luni-bursă, iar în 1968 s-au acordat doar 40 de luni-bursă. Aceste date pun în evidență schimburi științifice încă modeste, A.M.A.E., 23/2 I.6/1969-1970/Italia, *Protocolul de cooperare științifică și tehnică între Republica Socialistă România și Italia pe anii 1969/1970*, Analiza schimburilor româno-italiene în cadrul acordului de colaborare tehnică și științifică între cele două țări pe perioada 30 aprilie 1965-20 octombrie 1968, ff. 46-51.

comerciale a crescut spectaculos, în a doua jumătate evoluția ascendentă se menține fără creșteri impetuoase.

Dinamica schimburilor comerciale în milioane lei valută¹⁶

	1966	1967	1968	1969	1970
Total	740	1089	1068	1185	1223
Export	448	564	454	624	656
Import	292	525	614	561	577
Sold balanță comercială	+156	+39	-160	+63	+79

Locul României în comerțul exterior al Italiei era, desigur, unul modest, dar în ierarhia țărilor socialiste europene, partenere comerciale ale Romei, țara noastră nu era o cantitate neglijabilă. Astfel, în 1969, locul I era ocupat de Iugoslavia cu un total de 1310 miliarde de lire italiene (situația se explică prin tactica guvernului italian care supraîncălzea relațiile cu Iugoslavia, pentru ca litigiile teritoriale să-și piardă din virulență), locul II revenea URSS cu doar 291 miliarde lire, iar locul următor era ocupat la egalitate de Polonia și România cu câte 115 miliarde lire¹⁷. O altă problemă cu care s-a confruntat România în schimburile cu Italia – în general cu statele occidentale industrializate – era structura exportului care era preponderent dominată de mărfuri cu volum mare și valoare mică din cauza gradului modest de prelucrare. Situația pare să se amelioreze de vreme ce ponderea produselor siderurgice, chimice, a celor furnizate de industria construcțiilor de mașini reprezentau 18% din exporturile românești în 1969 și 31% în 1970¹⁸. De menționat faptul că pentru promovarea comerțului italian în România, în 1969 s-a deschis la București o reprezentanță a Institutului Italian de Comerț Exterior iar în 1970, Italia a participat la prima ediție a Târgului Internațional București¹⁹.

Pe lângă relațiile comerciale, cooperarea economică, industrială și tehnică deschidea perspective ce trebuiau exploatate în condițiile în care schimburile comerciale la un moment dat urmau să se plafoneze. Pentru aplicarea Acordului din 6 septembrie 1965, în noiembrie 1966 are loc la București Sesiunea a I-a a comisiei mixte, care elaborează regulamentul de

¹⁶ A.M.A.E., *Problema 220/9/1971/Italia*, Notă privind relațiile comerciale și stadiul acțiunilor de cooperare economică, industrială și tehnică dintre RSR și Italia, f. 45.

¹⁷ A.M.A.E., *Problema 20,20/B, 201/F/1969/Italia, Planul de muncă*, Raportul general de activitate pentru perioada 1 ianuarie 1969-31 decembrie 1969, 30 decembrie, Iacob Ionașcu, f. 42.

¹⁸ A.M.A.E., *Problema 20, 20/A, 20/B/1970/Italia*, Raport general de activitate pe anul 1970, 28 decembrie 1970, f. 38.

¹⁹ A.M.A.E., *Problema 220/1970/Italia 9*, Relațiile comerciale între România și Italia, f. 76.

organizare și funcționare și care creează primele grupe mixte de lucru. Aplicarea acestui acord a fost lentă datorită rezervelor părții italiene, dar și pentru că România întârzia să încheie contracte masive cu societățile italiene, fie de stat, fie private. Un indice care arată temperatura activității în acest domeniu este că Sesiunea a II-a va avea loc abia în martie 1971, la Roma.

În fine, autoritățile de la București au testat și o altă formă de facilitare a vânzării produselor românești pe piața italiană și pe terțe piețe și anume crearea societăților mixte. De exemplu, în 1968-1969 au loc negocieri, soldate și cu convenții, între Întreprinderea de Stat de Comerț Exterior Chimimport și societatea italiană NYMCO, având ca scop crearea unei societăți mixte pentru desfacerea de produse chimice. Cele câteva societăți mixte create în perioada imediat următoare – ROMITAL pentru produse chimice, VITAMA pentru desfacerea produselor industriei construcțiilor de mașini, SORIMPEX pentru o gamă largă de produse – vor cunoaște, în cel mai bun caz, un succes relativ.

Relațiile culturale în anii destinderii²⁰

Relațiile culturale româno-italiene, prin miza politico-ideologică pe care le comportă și instrumentalizarea lor propagandistică, sunt dependente de climatul general al relațiilor bilaterale și de configurația politicii internaționale. Practic inexistente în faza acută a războiului rece, odată cu proclamarea principiului coexistenței pașnice și manifestarea unei timide destinderi între taberele antagoniste, se trece la oficializarea raporturilor culturale între cele două state. În 1962, se semnează la Roma primul program de schimburi culturale, științifice și tehnice, urmat periodic de semnarea altor programe cu acest caracter. Acumulările din acești ani au permis trecerea la un stadiu de maturitate prin negocierea și semnarea Acordului cultural la 8 august 1967, cu ocazia vizitei lui Amintore Fanfani în România. Acordul trecea în revistă acțiunile ce se puteau organiza, pe bază de reciprocitate, și care sunt specifice acestui gen de convenție: conferințe, expoziții, turnee artistice, schimburi de delegații universitare, acordarea de burse, specializări și documentări, organizarea de manifestări cinematografice, traduceri de cărți, promovarea de emisiuni la

²⁰ Ovidiu BOZGAN, *op. cit.*, pp. 473-476. Pentru acțiunea culturală a României în Italia în această perioadă vezi A.M.A.E., *Problema 200/A, C/1965/Italia, Planul de muncă al sectorului [...]*, Raport asupra activității sectorului cultural în 1965, 1 decembrie 1965, Lucian Mureșanu, ff. 8-21; A.M.A.E., *Problema 217/1966/Italia, C, R, General*, Raport asupra activității sectorului cultural în 1966, ff. 77-91; A.M.A.E., *Problema 217/1967/Italia, Probleme culturale, schimburi științifice, bursieri, schimburi artistico-culturale, expoziții, concedii de odihnă, turism*, Raport asupra activității sectorului cultural în anul 1967, 13 noiembrie 1967, ff. 105-131; AMAER, *Problema 217/1969/Italia, Editări și traduceri, enciclopedii, biblioteci*, Raport asupra activității sectorului cultural pe anul 1968, 7 noiembrie 1968, ff. 72-91.

radio și televiziune, participarea la cursuri de vară, participarea la diverse congrese, festivaluri, simpozioane etc. Dar acțiunea culturală nu se limita la manifestările prevăzute în programele încheiate periodic în temeiul acordului cultural. Ea includea și acțiunile realizate în urma contactelor directe între instituțiile de învățământ, de cultură și cercetare și, în cazul României, de Asociația de prietenie Italia-România, creată în 1951, care s-a ocupat până la un moment dat de traducerea în italiană a unor opere literare românești, de organizarea de expoziții, conferințe, de promovarea filmului românesc (lung-metraje, documentare), mai ales în provincie.

Italia este prin excelență o țară a expozițiilor și această particularitate a fost exploatată pe măsura abilității și competențelor părții române. Prima expoziție românească este cea aparținând pictoriței Ligia Macovei care a avut loc în anul 1962. În anii următori, o posibilă selecție a expozițiilor românești în Italia ar putea include expoziția de carte românească (1963, Roma, Milano), expoziția de grafică (1964), expoziția pictorului Ion Mirea (1965, Roma, Veneția), expoziția de tapiserie (1966, Milano), expoziția de artă populară (1966, organizată și itinerată de Asociație), retrospectiva Ion Țuculescu (1966, Bienala de la Veneția), icoane pictate pe sticlă (1967, Torino), artă populară românească (1968, Roma, Florența, Ferrara), expoziția de pictură și sculptură contemporană (1968, Torino) etc. Probabil că cea mai importantă din perspectiva impactului produs în Italia a fost expoziția „Civilizația romană în România”, prezentată în 1970.

Indiscutabil, Italia este, de asemenea, patria muzicii, festivalurilor muzicale și vieții teatrale. Ca atare, deloc surprinzător faptul că anual, din România, sosesc în Italia formații și soliști, dar și interpreți și muzicieni care urmăresc o specializare în Peninsula. Primele prezențe românești sunt în anul 1963, când un grup de balet de la Teatrul de Operă și Balet din București (Opera Română) și Filarmonica „George Enescu” vin în Italia. În 1965 cântă pe scenele italiene Zenaida Pally și Elena Cernei, iar în 1966 celor două soliste li se alătură Nicolae Herlea și Octav Enigărescu. În 1967, dă un ciclu de concerte corul „Madrigal”, unul dintre produsele culturale de lux ale regimului comunist de la București. În 1969, concertează Orchestra simfonică din Cluj, iar în 1970 Orchestra simfonică a Radioteleviziunii române participă la Festivalul Internațional de la Taormina. Trupele teatrale românești sunt prezente în peisajul cultural internațional din Italia începând, după cum arată documentele, din anul 1965. În acel an, Teatrul de Operetă din București are câteva reprezentații la Trieste. Se succed Teatrul Muzical „Constantin Tănase” (1966), Teatrul de Comedie din București (participă la Festivalul Internațional de la Veneția în 1967), Teatrul „Lucia Sturdza Bulandra”

(participă la Festivalul Internațional de la Florența din 1969), Teatrul Național din Cluj (1969) etc.

Din relațiile culturale nu putea lipsi cinematografia, mai ales în cazul unei țări ca Italia, cu o prolifică producție cinematografică și cu export susținut de filme de mare succes comercial. Promovarea oficială a filmului românesc începe în 1964 prin organizarea unor zile ale filmului românesc la Roma și Milano. În 1967, are loc o nouă ediție a zilelor a filmului românesc în aceleași orașe, dar fără obținerea unui succes comercial. În perioada 1963-1970 se vânduseră în Italia 10 lung-metraje românești, cu prețuri modeste și opinia generală a criticilor de film și a promotorilor din domeniu era că filmele românești nu sunt comerciale²¹ (dar nici din punctul de vedere al valorii artistice nu păreau să trezească vreun interes). În schimb, România era o semnificativă importatoare și consumatoare de filme italiene. Evident, domeniul acesta a fost, într-o oarecare măsură, vitalizat prin semnarea la București, în 1967, a Acordului de coproducție cinematografică din care a rezultat în 1969 prima coproducție româno-italiană. Aici trebuie incluse și participările românești la diversele festivaluri cinematografice internaționale cum sunt cele de la Veneția, Pescara și Bergamo.

Cartea²², întreprinderile editoriale și traducerile reciproce reprezintă un capitol important din relațiile culturale bilaterale și au un important potențial propagandistic. Traducerile prezintă o flagrantă asimetrie, textele italiene de ficțiune și de nonficțiune fiind permanent prezente în librăriile românești, în timp ce se traduce puțin din română în italiană. De exemplu, în 1970 se traduc în limba română și se editează/reeditează (selectiv) Boccaccio, Curzio Malaparte (*Sodoma și Gomora*, 12000 exemplare), Petrarca, Leonardo Sciascia (*Fiecăruiă ce i se cuvine*, 30000 de exemplare), Matilde Serao (*Țara făgăduințelor*, 13000 de exemplare), *Sonetul italian în Evul Mediu și Renaștere* (31000 de exemplare), Benedetto Croce, Edmondo de Amicis (*Cuore*, 80000 de exemplare), Riccardo Bacchelli (*Moara de pe Pad*, 10000 de exemplare), Giuseppe D'Agata (*Medicul*, 23000 de exemplare), Elio Vittorini (*Erica și frații săi*, 20000 de exemplare). În replică, în anii 1970–1971 sunt traduși în limba italiană, în volume de autor sau colective, autori precum Eminescu, Rebreanu, Slavici, Arghezi, Galaction, Sadoveanu, Caragiale, Ispirescu, Zaharia Stancu, Creangă, Mihail Sebastian, Eusebiu Camilar, Titus Popovici, Nina Cassian, Maria Banuș, Mihai Beniuc etc.

O componentă însemnată sunt și relațiile universitare, schimbul de conferențieri proveniți din mediul academic (mai ales din România), vizitele delegațiilor universitare,

²¹ A.M.A.E., *Problema* 217/1971/*Italia/General*, Informare privind relațiile culturale româno-italiene, 12 iulie 1971, f. 92.

²² În 1966, România a donat 400 de cărți Bibliotecii Naționale din Roma, dar nu știm câte dintre acestea erau în limbi de circulație internațională.

organizarea de colocvii și simpozioane, cele mai multe marcând o aniversare. În 1967, s-a creat *Comitetul italian pentru relații interuniversitare cu România*, care, teoretic, stimula schimburile universitare, dar activitatea sa nu se reflectă în documentele consultate.

Probabil, fotografiile de moment sunt mai relevante pentru a evalua amplitudinea relațiilor culturale româno-italiene (demersul nostru este, după cum se poate constata, strict unilateral). Astfel, în cursul anului 1970 au loc expoziția de succes „Civilizația romană în România” (7 februarie-15 aprilie, Roma), colocviul arheologic româno-italian, zilele culturii românești la Torino, spectacolele Teatrului „Lucia Sturdza-Bulandra” la Florența, concertele date de Filarmonica din Cluj, reprezentații date de circa 15 formații teatrale, instrumentale, ansambluri folclorice de mai mică anvergură, expoziții personale ale unor artiști la Roma, Florența, Milano, Veneția, expoziția de artă contemporană la Veneția, Zilele filmului românesc, obținerea de către italianista Eta Boeriu a Medaliei de aur a orașului Florența pentru traducerea lui Dante, conferințe susținute de Constantin Daicoviciu, Iorgu Iordan, Alexandru Rosetti, Șerban Cioculescu, Constantin C. Giurescu (în pofida compromisurilor lor politice cu regimul comunist, este greu de presupus că România va mai dispune de o asemenea pleiadă de somități culturale)²³.

Aspectele concrete ale relațiilor culturale româno-italiene, exclusiv acțiunea culturală a României comuniste care depășește cantitativ pe cea italiană, demonstrează că acestea se aflau la o cotă ridicată, meritul revenind părții române. Nu este un merit inocent. Autoritățile de la București sperau ca prin diversitatea și amploarea relațiilor culturale să dezarmeze partea italiană care dorea redeschiderea Institutului Italian de Cultură într-o formă ce putea fi tratată. Pe de altă parte, România sub regimul Ceaușescu, care se angajase cu mult zel în colaborarea cu statele occidentale – inclusiv sub raport cultural – care manifestase destule acte de indisciplină în cadrul blocului sovietic și care oferea pentru uz extern imaginea unui stat ce se liberalizase pe plan intern, nu putea spera să contracareze revendicările partenerilor săi occidentali de a admite, pe bază de reciprocitate, deschiderea unor instituții culturale aflate sub directă, dar nu exclusivă, autoritate a acestora. Retorica oficială, care obsesiv amintea de atașamentul veșnic al regimului de la București față de principii care, între altele, interziceau crearea și funcționarea unor instituții străine pe pământ strămoșesc, nu putea bloca mult timp aceste revendicări.

²³ Desigur, poate 1970 este un an fast din punctul de vedere al acțiunii culturale, propagandistice a României. Relațiile culturale se mențin totuși la un nivel considerabil. De pildă, în 1972 se înregistrează participări românești la Bienala de la Veneția, la Festivalul Internațional de Folclor de la Agrigento, 15 expoziții de grup și personale, dintre ultimele cele ale lui Marcel Chirnoagă, Miha Vulcănescu și Lucky Galaction Passarelli, concerte și recitaluri care i-au avut drept protagoniști pe Ion Voicu, Ludovic Spiess, Dan Iordăchescu, turnee întreprinse de Teatrul „Ion Creangă”, Opera din Cluj, Filarmonica de Stat „Banatul” etc.

Deschiderea Bibliotecii Române din Roma și debutul activității sale

Presiunea, probabil termenul este exagerat, statelor occidentale, mai precis SUA, Marea Britanie, Franța și Italia, asupra regimului de la București de a accepta resuscitarea instituțiilor culturale, sub o formă adaptată epocii, a determinat la nivelul instanțelor de decizie și execuție din România o activitate febrilă. În principal, MAE urma să reflecteze și să facă propuneri, apoi partidul și guvernul urmau să decidă. Ministerul român a făcut totul pentru a para riscurile care proveneau din crearea unor instituții cu certă vocație propagandistică și care nu puteau face abstracție de competiția, vag îmblânzită, dintre Est și Vest. De asemenea, ministerul nu putea să-și facă iluzia că tratarea acestei probleme în logica reciprocității nu însemna mare lucru pentru România ce nu putea rivaliza, în ceea ce privește instituțiile care s-ar fi înființat la Roma, Paris, Londra sau New York, cu forța de atracție a modelului cultural și societal american sau pur și simplu occidental. O altă disproporție, cu potențial letal pentru ideologia și pretențiile axiologice ale regimului, era cea dintre posibilele clientele, occidentalii având asigurată în țara noastră un important public, chiar dacă limitat la București.

Astfel, ministerul, după ce trecea în revistă inconvenientele – organizarea de către institutele culturale occidentale de acțiuni ce scapă controlului autorităților române, eficiența acțiunii acestora în oglindă cu ineficiența acțiunii institutelor române similare care, în plus, ar consuma resurse valutare, provocarea de complicații diplomatice – conchidea că preferabil ar fi ca asemenea instituții să nu existe în România²⁴. Dar, pentru că pragmatismul devenea o atitudine mai rațională decât respectarea dogmatică a principiilor, se propunea, pe de o parte, crearea unui centru al cărții științifice și tehnice, aprovizionat de statele occidentale, administrat de partea română și care nu ridica impedimente politice și ideologice, iar pe de altă parte, înființarea de biblioteci sub egida Bibliotecii Centrale de Stat, dotate de statele solicitante, condusă de doi directori, din care unul român, ambii având putere de decizie²⁵. Este greu de crezut că cineva putea spera în funcționarea unei astfel de soluții hibride, este adevărat, inspirată din modul cum au procedat Cehoslovacia și Polonia.

Ministerul de externe inclină spre a doua variantă, care prezintă mai multe avantaje: aplicarea principiului reciprocității, asigurarea controlului statului român prin intermediul directorului român, concentrarea propagandei străine doar la București, eliminarea

²⁴ A.M.A.E., *Problema 217/1967/RSR, Înființarea unor instituții culturale străine în R.S.R.*, Nota de propuneri, Referitor: înființarea în România a unui centru al cărții științifice și tehnice și a unor biblioteci cu opere literare străine, 4 mai 1967, ss. Vasile Gliga, f. 4.

²⁵ *Ibidem*, ff. 5-6.

cheltuielilor statului român. Ministerul recunoștea că „deschiderea unor biblioteci străine la București ar prezenta interes pentru oamenii de știință și tehnicienii (*sic!*) români, care ar avea acces și pe această cale, la lucrări valoroase, apărute în străinătate”²⁶. În concluzie, ministerul propune – George Macovescu, prim-adjunct al ministrului, cere trimiterea notei lui Ceaușescu, Maurer, Paul Niculescu-Mizil etc. – înființarea, pe bază de reciprocitate, de biblioteci străine.

La 9 iunie 1967, Consiliul de Miniștri acceptă propunerile ministerului de externe și dispune ca MAE să negocieze cu țările solicitante cu respectarea unor clauze generale între care interzicerea propagandei care să lezeze interesele țării-gazdă sau ale statelor cu care aceasta are relații diplomatice, dreptul directorului român de a respinge introducerea în bibliotecă a unor materiale de propagandă sau organizarea de acțiuni care sunt considerate indezirabile de către țara-gazdă. De asemenea, trebuia prevăzut dreptul țării-gazdă ca, în condițiile nerespectării obligațiilor asumate, să poată suspenda activitatea acelor biblioteci și chiar să le desființeze²⁷. România acceptă, într-o formă restrictivă, crearea de instituții culturale occidentale, problemă care a căpătat propria sa dinamică, însoțită de concesi pe care România le acorda pentru salvagardarea propriilor sale interese.

În cazul româno-italian, interesul pentru România era posibilitatea de a reutiliza cea mai prestigioasă instituție culturală de care dispunea țara noastră la acel moment (ca și în astăzi), creată la câțiva ani după Primul Război Mondial. Școala Română de la Roma, fondată prin demersurile lui Vasile Pârvan, denumită mai târziu Accademia di Romania, beneficia din 1922 de un teren concesionat pe termen lung de primăria Romei, pe baza unui contract prin care se precizau activitățile pe care aceasta trebuia obligatoriu să le desfășoare. Pe acest teren a fost ridicat un impresionant edificiu, inaugurat în 1933²⁸.

În condițiile celei mai incandescente faze a Războiului Rece, la 4 martie 1950, ministerul român al afacerilor externe adresa o notă verbală legației Italiei la București prin care informa despre denunțarea acordului cultural din 8 aprilie 1943 și cerea încetarea activităților Institutului Italian de Cultură. Ca replică, ministerul italian de externe adresează la 6 iunie 1950 o notă verbală legației României Populare la Roma, prin care solicită

²⁶ A.M.A.E., *Problema 217/1967/RSR, Înființarea unor instituții culturale străine în R.S.R.*, Nota, Referitor: înființarea unor instituții culturale străine în R.S.R., 10 mai 1967, f. 14.

²⁷ A.M.A.E., *Problema 217/1967/RSR, Înființarea unor instituții culturale străine în R.S.R.*, Notă, Referitor: deschiderea la București, la cererea unor state, de biblioteci sub egida Bibliotecii Centrale de Stat, 26 iunie 1967, ff. 29-39.

²⁸ Veronica TURCUȘ, *Școala Română din Roma (1922-1947)*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016, lucrare de autoritate asupra subiectului.

încetarea activităților derulate la Accademia di Romania și la Casa Romena din Veneția²⁹, dar și repatrierea profesorilor, studenților și patrimoniului mobil al statului român³⁰. Există pericolul ca, nerespectarea clauzelor contractului din 1922 referitoare la misiunea Accademiei sau la lipsa activității să atragă după sine preluarea terenului de către primăria romană, fără despăgubiri pentru eventualele imobile construite între timp, fapt pe care autoritățile de la București l-au conștientizat³¹.

Amorsarea destinderii în relațiile Est-Vest și ameliorarea relațiilor României cu Italia, în primul rând a celor economice, au repus pe agenda bilaterală problema institutelor culturale. Deși ar fi putut trece la confiscarea terenului pe care era Accademia, probabil, autoritățile italiene au considerat că era mai înțelept să se utilizeze instituția concepută de Pârvan, ca instrument de presiune și de schimb, în condițiile în care Italia, nu dispunea, așa cum era cazul Franței, de un imobil aflat în proprietatea sa în care să fi funcționat Institutul Italian de Cultură. Resuscitarea acestei din urmă instituții corespundea, de altfel, acțiunii culturale majore pe care Italia o realiza în străinătate prin mobilizarea celor 52 de institute culturale italiene, care activau în 1965 (27 în Europa, 12 în Americi, 7 în Africa, 5 în Asia, 1 în Oceania)³². Pe de altă parte, România nu putea ignora faptul că state, cu o conduită externă care se suprapunea perfect politicii sovietice, precum Ungaria și Polonia, dispuneau de asemenea instituții la Roma, folosite cu succes.

După tatonări la nivel diplomatic mediu, problema institutelor culturale este abordată principal în cursul vizitei lui Corneliu Mănescu în Italia în septembrie 1966. Concret, o primă înțelegere se realizează în cursul vizitei lui Amintore Fanfani, când se semnează acordul cultural, pe care partea italiană îl condiționa de concesiile acceptate de România, și are loc un schimb de scrisori între cei doi miniștri de externe, la 10 august 1967, în cadrul paradigmei stabilite de regimul comunist de la București (vezi supra) și aprobat de Consiliul de Miniștri la 1 august 1967. Prin acest schimb de scrisori se prevedea și deschiderea unei secții a cărții italiene sub egida Bibliotecii Centrale de Stat (BCS), iar la Accademie se deschidea o Bibliotecă a cărții românești³³.

²⁹ Casa Romena (Pallazo Correr), instituție creată și inaugurată de Nicolae Iorga la 2 aprilie 1930.

³⁰ Mihai BĂRBULESCU, Veronica TURCUȘ, Iulian M. DAMIAN, *Accademia di Romania din Roma, 1922-2012*, Accademia di Romania, Roma, 2012, p. 157.

³¹ De exemplu, la 24 martie 1960, Direcția a III-a a M.A.E., care se ocupa de raporturile cu statele vestice, propunea reluarea activității Accademiei pe baza clauzelor din contractul din 1922.

³² A.M.A.E., *Problema 200/A, C/1965/Italia, Planul de muncă al sectorului cultural*, Raport asupra activității sectorului cultural în 1965, 1 decembrie 1965, Lucian Mureșanu, f. 12.

³³ A.M.A.E., *Problema 220/1967/Italia S*, ff. 268–271.

Realizarea unui cadru juridic era doar primul pas dintr-o suită care trebuia să cuprindă renovarea/reabilitarea urgentă a sediului Accademiei³⁴ și fixarea atribuțiilor pentru această instituție. La 8 octombrie 1968, Cornel Burtică, ambasadorul României la Roma, expediază centralei un lung document care relevă concepția sa referitoare la această instituție³⁵. Accademia, care potrivit schimbului de scrisori din 10 august 1967 era sediul atașatului cultural al RSR la Roma, urma să fie, în ordine, un instrument de propagandă al României³⁶, *i.e.* regimului ceaușist, un mijloc de strângere a relațiilor de prietenie cu Italia și cadrul care să faciliteze pregătirea și specializarea tinerilor cercetători la Roma. Așadar, al treilea obiectiv putea să pretindă la o înrudire cu misiunea originală a Școlii Române din Roma. Printre activitățile Accademiei, ambasadorul propunea organizarea unei expoziții permanente despre România la acel moment, expoziții temporare de artă și carte, conferințe pe teme istorice urmate de concerte sau audiții muzicale, gale de filme, serate literare, manifestări în colaborare cu personalități sau instituții italiene, stimularea traducerilor, organizarea de manifestări în provincie la care puteau fi mobilizate lectoratele de limbă și literatură română. Personalul Accademiei ar trebui să elaboreze diverse studii documentare. Pentru realizarea acestor activități care sunt, în majoritatea lor, curente în programele de schimburi culturale semnate în acei ani, viitorul ministru recomanda dotarea bibliotecii cu cărți din toate domeniile, crearea unei cinemateci, a unei fototeci și a unei discoteci, la care să se adauge seturi de dispozitive și, desigur, dotarea tehnică respectivă.

O bună parte din aceste propuneri s-au regăsit în regulamentul de organizare și funcționare a Bibliotecii Române din Roma, cum era inițial denumirea oficială, regulament care a fost adoptat în decembrie 1969 și care a fost modificat la finalul anului 1970³⁷. Conform acestui document³⁸, Biblioteca Română din Roma a fost creată pe baza schimbului de note verbale între cele două guverne din 18 iunie 1969. Nu am avut acces la textul acestora, dar rezultă că paradigma din 1967 a fost – era normal acest deznodământ – abandonată în favoarea unei formule logice, care făcea din Biblioteca Italiană, având sediul la intersecția dintre străzile Spiru Haret și Berthelot (atunci Nuferilor), o instituție independentă,

³⁴ Deja în toamna anului 1967, Consiliul de Miniștri a aprobat suma de 72800 de dolari.

³⁵ A.M.A.E., *Problema 216/217/220/1968/Italia, Participarea la congresul de medicină, cibernetică*, Propuneri privind activitatea Academiei române de la Roma, ff. 109-121. Vezi și Mihai Bărbulescu, Veronica Turcuș, Iulian M. Damian, *op. cit.*, p. 165.

³⁶ Același Burtică recunoștea, vag ironic, în 1966: „trebuie să spunem că propaganda țării noastre în Italia rămâne domeniul în care suntem cel mai mult rămași în urmă. Manifestăm încă inconsecvență în urmărirea acțiunilor de propagandă, superficialitate, formalism, mulțumindu-ne uneori numai cu faptul că s-a mai făcut o informare către M.A.E. sau o notă de convorbire”, A.M.A.E., *Problema 20/1966/Italia, Planuri de muncă*, Raportul general pe anul 1966, 22 decembrie 1966, f. 126.

³⁷ Mihai BĂRBULESCU, Veronica TURCUȘ, Iulian M. DAMIAN, *op. cit.*, p. 167.

³⁸ A.M.A.E., *Problema 217/1970/Italia, Biblioteca română din Roma*, ff. 42-46.

așadar fără legătură cu B.C.S. Accademia era finanțată de la bugetul R.S.R., prin intermediul M.A.E. care, de altfel, asigura îndrumarea politică prin oficiul diplomatic de la Roma. Planurile de activitate erau avizate de ambasadă și aprobate de M.A.E. după consultarea Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă (mai târziu Consiliul Culturii și Educației Socialiste), Ministerului Învățământului și Academiei RSR. Activitățile sunt enumerate la articolul 3: servicii de împrumut și consultare a cărților, revistelor, discurilor, conferințe, expoziții, proiecții de filme artistice și documentare, concerte, recitaluri, audiții, cursuri de limba română, sprijinirea lectoratelor de limbă și literatură română, difuzare de materiale de propagandă cultural-artistică și turistică, sprijinirea activității editoriale, activitate în cadrul emigrației române. Biblioteca urma să fie aprovizionată prin intermediul B.C.S., iar materialele de propagandă proveneau de la M.A.E., C.S.C.A., Ministerul Învățământului, Academie și O.N.T. Erau prevăzute și condițiile în care se putea obține cazare în spațiile Accademiei. Din regulament rezultă rolul eminent al M.A.E.: ministerul propunea directorul care era numit de Consiliul de Miniștri³⁹.

Inaugurarea Accademiei s-a făcut la 20 august 1969, ocazie cu care s-au organizat expoziția de pictură și sculptură contemporană românească (comisar al expoziției a fost pictorul și scriitorul Camilian Demetrescu⁴⁰), mai târziu itinerată la Torino, și expoziția fotografică despre România, pusă la dispoziție de Institutul Român pentru Relații Culturale cu Străinătatea. În primele luni de activitate au fost organizate lansări de publicații despre România, un recital susținut de violoncelistul Radu Aldulescu, ceremonia înmânării diplomei de *doctor honoris causa* al Universității din București profesorului Mauro Picone, în prezența matematicianului Octav Onicescu, fost doctorand în Italia etc. Un prim bilanț⁴¹ permitea

³⁹ Primul director al Accademiei, în noua versiune, a fost Alexandru Balaci, între anii 1969 și 1973. Alexandru Balaci s-a născut la 12 iunie 1916. După studii liceale la Colegiul „Carol I” din Craiova, a urmat în anii 1934-1938 cursurile Facultății de Litere și Filosofie a Universității din București. În 1943 își susține doctoratul. Ocupă diverse funcții de conducere în cadrul Universității din București, unde a fost profesor, precum acelea de șef de catedră, decan, prorector. A fost redactor-șef la Editura de Stat pentru Literatură și Artă, redactor șef al revistei „Viața Românească” și vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor. I s-au atribuit mai multe poziții de responsabilitate pe linie de stat și de partid, fiind vicepreședinte al Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă între 1965 și 1969 (înlocuit cu profesorul Ion Dodu Bălan) și membru supleant al C.C. al P.C.R. În 1965 a fost ales membru corespondent al Academiei, membru din 1994. Opera lui Alexandru Balaci este impresionantă, practic personalitățile cele mai reprezentative ale literaturii și artei italiene ale culturii din Peninsula găsind în italianistul român un laborios monografist: *Giosue Carducci* (1947), *Dante Alighieri* (1966), *Francesco Petrarca* (1968), *Niccolo Machiavelli* (1969), *Giacomo Leopardi* (1972), *Lodovico Ariosto, contemporanul nostru* (1974), *Alessandro Manzoni* (1974), *Giovanni Boccaccio* (1976), *Ugo Foscolo* (1978), *Andrea Mantegna* (1980), *Tiepolo* (1982), *Torquato Tasso* (1982), *Luigi Pirandello* (1986), *Vittorio Alfieri* (1989). Decedează la 7 martie 2002 la București. Vezi pentru elemente de carieră, cu mici erori, la Florica DOBRE (coordonator), *Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989. Dicționar*, Editura Enciclopedică, București, 2004, pp. 80-81.

⁴⁰ Curios, artistul tocmai solicitase în 1969 azil politic în Italia.

⁴¹ A.M.A.E., *Problema 217/1970/Italia, Raport de activitate și planul de muncă al Bibliotecii Române Roma pe anul 1970*, Raport de activitate pe perioada 20 august 1969–31 decembrie 1969, ff. 55-68.

relevarea unor insuficiențe în activitatea Accademiei, care nu trebuia să se suprapună sau să fie paralelă cu activitățile specifice ale ambasadei sau ale asociației⁴², dar și faptul că instituțiile prevăzute să asigure eficacitate instituției romane, precum C.S.C.A., Academia R.S.R., Ministerul Învățământului, B.C.S., nu se manifestaseră.

În mod evident, exista un sentiment, greu de disimulat, de decepție legat de activitatea Accademiei di Romania și se propuneau măsuri care să dinamizeze o instituție pe care directorul Balaci o dorea aproape în exclusivitate culturală. Astfel, se propunea aprovizionarea mai substanțială cu materiale de propagandă, integrarea soliștilor, interpreților, formațiilor și ansamblurilor din România care fac turnee în Italia în activități derulate în incinta Accademiei, începerea cursurilor de limba română adresate mai ales copiilor românilor din emigrație, expoziții trimestriale care ulterior să fie itinerate în provincie, expoziții de carte, simpozion anual relativ la relațiile româno-italiene, cicluri de conferințe susținute de personalități științifice și culturale din România, editarea unui buletin de informații și a unui anuar în limba italiană, care urma să fie tipărit în țară⁴³.

Cauzele pentru care activitatea era evaluată – de fapt era vorba de o autoevaluare – doar satisfăcătoare⁴⁴ păreau să fie calitatea discutabilă a personalului instituției, dar și faptul că subordonarea Accademiei față de ambasadă este un proces lent, în care se înregistrează opoziții. Astfel, Iacob Ionașcu, ambasadorul României în Italia între 1969 și 1976, scria ministerului: „Așteptăm [...] reglementarea raporturilor ambasadei cu Biblioteca Română, transferul unor sarcini, deoarece ne menținem părerea că acest colectiv este lăsat înafara eforturilor care se solicită de la toți lucrătorii în exterior”⁴⁵. Din analiza documentelor consultate, departe de a fi suficiente, rezultă că Ionașcu s-a aflat în conflict cu Accademia, cel puțin pe perioada mandatului lui Balaci.

Categoric, lucrurile nu puteau sta doar așa cum erau prezentate de cei care aveau o anumită percepție despre rolul Accademiei. Există manifestări de succes, cum ar fi expoziția „Civilizația romană în România”, vernisată în februarie 1970⁴⁶, și colocviul arheologic româno-italian și, poate, numai în timpul directoratului lui Balaci, italienist cunoscut în

⁴² *Ibidem*, ff. 161-162.

⁴³ A.M.A.E., *Problema 217/1970/Italia, Biblioteca Română din Roma*, Nota, Referitor: activitatea desfășurată de Biblioteca Română din Roma în perioada august 1969-august 1970 și perspectivele acesteia, ff. 36-41.

⁴⁴ A.M.A.E., *Problema 217/1970/Italia, Raport de activitate și planul de muncă al Bibliotecii Române – Roma*, Informare, Referitor: unele aspecte ale activității Bibliotecii Române din Roma, 3 septembrie 1970, f. 127. Raportul este elaborat de Alexandru Mircan, secretar al Accademiei, care semnalează diverse acte de indisciplină și neglijență.

⁴⁵ A.M.A.E., *Problema 20, 20/A, 20.B/1970/Italia*, Raportul general de activitate pe anul 1970, 28 decembrie 1970, f. 55.

⁴⁶ Mihai BĂRBULSCU, Veronica TURCUȘ, Iulian M. DAMIAN, *op. cit.*, p. 168.

cercurile savante din Italia, Accademia s-a bucurat de onorabilitate pe ansamblul perioadei comuniste. Tendința a fost aceea de se a transforma Accademia într-o oficiuă de propagandă a regimului și a cuplului conducător și de a atrage emigrația către poziții „patriotice” care includeau și sprijinirea unui regim comunist.

Acțiunea Accademiei în direcția emigrației nu pare să fi debutat convingător. În 1971, Vasile Gliga, adjunct al ministrului, care se ocupa și de problemele emigrației române, îi solicita lui Alexandru Balaci ca activitatea instituției pe care o conducea să devină unul dintre mijloacele de acțiune ale României în direcția emigrației, în vederea cultivării sentimentelor de patriotism și de apropiere de țară⁴⁷ (și *ipso facto* de regim). În economia noii politici dusă de regimul de la București după 1967 în direcția emigrației române, Accademia trebuia să participe, mai credibil decât putea să o facă ambasada, la atragerea emigrației române din Italia, la sprijinirea și promovarea politicii statului român în Peninsula.

Comunitatea românească din Italia nu era importantă numeric, iar organizațiile sale erau anemice. În martie 1957, s-a creat Asociația Prietenilor Italieni proveniți din România, având sediul la Cusano-Milanino, lângă Milano, cu un efectiv, în 1969, de 100 de membri și care avea relații cordiale cu ambasada României la Roma. La Napoli, exista un Comitet al prietenilor României, care pare să aibă ca activitate de bază frecventarea restaurantului „Piccolo Bucarest”, gerat de un anume A.Gruia, cu pașaport românesc. În fine, cea mai reprezentativă organizație a exilului intelectual românesc era Societatea Academică Română, fondată în 1957, cu sediul la Roma, care organiza anual congrese ale intelectualității românești din exil și care se postează pe poziții mai curând critice față de România comunistă, deși unii membri manifestă o tot mai marcată moderație⁴⁸.

Deși comunitatea română din Italia (importantă pentru autoritățile de la București era și comunitatea italienilor care s-au repatriat din România) este puțin numeroasă și organizațiile sale cuprind încă și mai puțini membri, există câteva nume importante în direcția cărora trebuiau executate, cu tact, manevre de atragere. În primul rând, era Iosif Constantin Drăgan, probabil cel mai bogat român din acel moment, patronul întreprinderii Butangas, care opera în Italia, Spania, Grecia și Austria. Se adăugau intelectuali veritabili precum dirijorul Sergiu Celibidache, compozitorul Roman Vlad, interpreții Virginia Zeani și Petre Munteanu, pictorii Eugen Drăguțescu și Lucky Galaction-Passarelli, arheologul Dinu Adameșteanu, mai mulți profesori de limba și literatura română la universități italiene.

⁴⁷ A.M.A.E., *Problema* 202/1970/Italia, *Activitatea ambasadei R.S.R.–Roma în rândul emigrației române*, ff. 30–31.

⁴⁸ A.M.A.E., *Telegrame cifrate intrate Roma*, Ianuarie-aprilie 1969, telegrama nr. 63208 din 12 aprilie 1969, ff. 340–341.

Accademia putea fi un instrument mult mai eficace decât ambasada în acțiunea de capacitate a emigrației române – unii dintre intelectualii români din exil fuseseră bursieri ai Accademiei – și, pornind de la această supoziție, trebuia să-și adapteze activitățile. Astfel, printre acțiunile propuse de ambasada din capitala italiană, care urmau să se desfășoare la Accademie în 1970, sunt enumerate prezentarea periodică de filme artistice și documentare, organizarea de întâlniri cu emigrația cu ocazia unor aniversări culturale și istorice, crearea de colecții de ziare și reviste românești, organizarea de seri muzicale cu participarea unor personalități din domeniu, invitarea la activități curente, convingerea unor personalități ale emigrației de a conferența, luarea în calcul a organizării de expoziții ale artiștilor din emigrație⁴⁹. În 1971, Vasile Gliga îi cerea lui Alexandru Balaci ca Accademia să contacteze membri ai Societății Academice Române pentru atragerea lor pe orbita manifestărilor patronate de ambasadă, să organizeze o reuniune a tuturor lectorilor ce predau limba și literatura română la universitățile italiene și demararea cursurilor de limbă română la care să fie atrași și copii celor din emigrație⁵⁰.

Concluzii

Examinarea problematicii culturale, componenta propagandistică tinzând să fie prevalentă, proiectată pe un fundal de natură politică și ideologică, în culori aspre, reliefează dispoziția reciprocă spre negociere și compromis. Compromisul însă, în viziunea regimului comunist de la București, trebuia mereu acompaniat de menținerea și creșterea vigilenței ideologice.

Pentru fructificarea potențialului reprezentat de Accademia di Romania, autoritățile române au consimțit, sub presiune, o pierdere colaterală ca preț al destinderii, care era abandonarea poziției maxime a interdicției funcționării pe solul național a unor instituții străine. Ca un notabil sacrificiu, România și-a fixat o paradigmă în 1967 în interiorul căreia trebuiau satisfăcute revendicările occidentale. Italia, la început a acceptat-o și, mai mult, pentru a face să avanseze propriile revendicări, a consimțit ca Accademia să nu mai revină integral la obiectivele fixate de protagoniștii fondării ei în 1922.

Modelul impus de România în 1967 Italiei care, desigur, putea fi și un precedent pentru alte state occidentale, a fost rapid abandonat și pentru că putea deveni un obstacol

⁴⁹ A.M.A.E., *Problema 202/1970/Italia, Activitatea ambasadei R.S.R.-Roma în rândul emigrației române*, Informare, 6 octombrie 1969, ff. 8-13.

⁵⁰ A.M.A.E., *Problema 202/1970/Italia, Activitatea ambasadei R.S.R.-Roma în rândul emigrației române*, ff. 30-31.

pentru realizarea intereselor proprii României. Astfel că, în 1969, an în care s-a încheiat un acord și pentru Biblioteca Franceză, s-a renunțat la o formulă greoaie, hibridă, generatoare de frecvente acroșaje pentru o formulă mai suplă, apropiată de normalitate.

Din nefericire, aceste tendințe apar tot mai vizibile cu timpul, Accademia di Romania devenea tot mai mult un dispozitiv al propagandei românești și tot mai puțin un laborator pentru crearea elitelor științifice și culturale românești.

ROMÂNIA ȘI LOVITURILE DE STAT DIN TURCIA, ÎN ANII RĂZBOIULUI RECE

Florin C. STAN

Abstract

Romania and the coups d'état in Turkey during the Cold War. This article is proposing a synthetic incursion into the history of the coup which marked the Republic of Turkey in 1960, 1971 and 1980, with reference to the attitude of the Romanian diplomacy towards these events. Invariably, it can be seen that all these blows pursued, in the opticians' initiators, the restoration of the democratic regime and the defense of the republic. General Cemal Gürsel proclaimed "a true democratic order" in the 1960s. The 1970 Memorandum was adopted for the "defense of the Republic of Turkey", and the 1980 coup was directed against "total paralysis of the democratic regime." In the context, Romania has always maintained its neutrality, "in the spirit of friendly relations between the two countries", as evidenced by the events of 1980.

Our approach is all the more necessary given the tradition of the Romanian-Turkish bilateral relations, the parties being represented at the legacy level since 1878, in 1938 the relations between the two countries were raised at the embassy level.

Cuvinte-cheie: armată, lovitură de stat, Memorandum, N.A.T.O., Turcia.

Keywords: army, Memorandum, military coup, N.A.T.O., Turkey.

Geographical index: Middle East, Romania, Turkey.

Chronological Index: 1960, 1971, 1980.

Dezbaterile pe marginea evenimentelor derulate în cadrul statului turc, în urma tentativei de lovitură de stat din 15 iulie 2016, când un așa-numit Consiliu al Păcii, constituit dintr-un grup de militari din cadrul Forțelor armate turce (T.S.K.) a încercat instrumentarea înlăturării președintelui Recep Erdoğan, impun o incursiune sintetică în istoria loviturilor de stat care au marcat Republica Turcia în 1960, 1971, 1980, rolul diverselor grupări de ofițeri care au influențat viața politică turcă manifestându-se inclusiv în ultimele două decenii.

Demersul nostru este necesar, având în vedere tradiția relațiilor bilaterale româno-turce, părțile fiind reprezentate la nivel de legăție încă din 1878, în anul 1938 relațiile dintre

cele două țări fiind ridicate la nivel de ambasadă. În prezent, ambele state fac parte din Alianța Nord-Atlantică, Turcia fiind stat candidat la aderarea la Uniunea Europeană, manifestând implicare activă în politica regională și globală, actor dinamic mai ales în Orientul Mijlociu și în zona Mării Negre.

1960 - generalul Cemal Gürsel pentru „o adevărată ordine democratică”

În ceea ce privește cadrul relațiilor bilaterale în perioada premergătoare loviturii de stat din 1960, în condițiile atmosferei „Războiului rece”, acesta era caracterizat de limitarea lor, autoritățile turce manifestând o tendință evidentă în acest sens, Ankara nedând curs niciunui mesaj venit din partea română în intervalul 1957-1960¹. De remarcat însă că majoritatea informațiilor din presa turcă referitoare la România s-au situat pe o poziție neutră sau au prezentat favorabil realitățile din țară².

Aversiunea față de politica lui Adnan Menderes crescuse în perioada premergătoare loviturii de stat, care nu tolera nicio opoziție publică, prim-ministrul dispunând măsuri dure împotriva jurnaliștilor, inclusiv condamnări. În cadrul Parlamentului, Menderes a determinat crearea unei comisii în vederea anchetării activității „periculoase” a opoziției³.

La 28 aprilie 1960, autoritățile au declarat stare excepțională la Ankara și Istanbul. Cu toate acestea, în pofida stării grave cu care se confrunța, atât Menderes, cât și șeful Statului-Major turc au plecat la Teheran⁴. Odată revenit în țară, la începutul lunii mai, șeful guvernului a început să transmită zilnic apeluri către populație, toate mesajele începând cu sintagma „Foarte scumpilor mei compatrioți”⁵. În răstimpul în care Menderes nu se afla în țară, au început manifestațiile studențești, inițial la Istanbul, apoi și în alte centre universitare, la originea acestora aflându-se tineretul din cadrul Partidului Republican Popular. Unele dintre lozincile studenților au fost: *Jos Menderes!*; *Vrem libertate!*; *Trăiască Ismet Pașa!* (Inönu – *n.n.*). După aprecierea Oficiului diplomatic al României de la Ankara, cauzele tulburărilor își găseau explicația în „nemulțumirile provocate de dictatura lui Menderes”, una dintre ultimele măsuri adoptate de guvern fiind interzicerea oricărei activități politice pe o perioadă de trei luni⁶.

¹ Arhiva Diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe (în continuare, A.M.A.E.), fond *Turcia, 1960. Sinteza relațiilor româno-turce*, f. 11.

² A.M.A.E., *Problema 200/1960, Turcia*, f. 2.

³ A.M.A.E., fond *Telegrame intrate, Ankara, 1960*, ff. 61-62.

⁴ *Ibidem*, f. 75.

⁵ *Ibidem*, f. 82.

⁶ *Ibidem*, f. 79.

La 6 mai 1960, Ismet İnönü, președintele Partidului Republican Popular, a organizat o conferință de presă în fața corespondenților de presă străini, în legătură cu evenimentele derulate în Turcia la sfârșitul lunii aprilie și începutul lunii mai. İnönü a subliniat că „guvernul actual turc duce o politică de îngrădire a tuturor drepturilor democratice”⁷.

Tensiunile au continuat. La manifestațiile din 21 mai au participat și elevi ai școlilor militare⁸, fapt care a atras atenția o dată în plus cercurilor diplomatice occidentale, care apreciau o iminentă schimbare a lui Menderes în cadrul Partidului Democrat⁹. Într-o telegramă transmisă în preziua loviturii de stat, Oficiul diplomatic al României de la Ankara comunica în țară că „nemulțumirea în Turcia a cuprins o mare parte a populației”¹⁰.

La primele ore ale dimineții de 27 mai 1960, Oficiul diplomatic al României de la Istanbul a comunicat M.A.E. printr-o telegramă că „puterea a fost preluată de un guvern militar”, circulația în oraș fiind interzisă. Se mai arăta că, prin decret, „s-a interzis ieșirea din țară”¹¹. De la Ankara se transmitea în același timp că „orașul e controlat îndeosebi de elevii și ofițerii din școlile militare”¹². Interesant este că, în această zi, în condițiile în care circulația era interzisă, au fost văzuți împreună, în automobile, militari turci și americani, fapt care ar denota implicarea Washingtonului în evenimentele tensionate care tocmai se derulau. Nu întâmplător, generalul Cemal Gürsel a inițiat lovitura de stat la Izmir, sosind ulterior la Ankara, aprecierea diplomaților români și sovietici fiind că locul a fost ales anume pentru prezența comandamentului Alianței Nord-Atlantice (N.A.T.O.), de unde ar fi venit sprijinul american¹³. La fel de adevărat era însă că Gürsel domicilia în Izmir, ceea ce ar explica sosirea mai târziu la Ankara¹⁴. În urma discuțiilor cu diplomații occidentali, Oficiul Republicii Populare Române de la Ankara a comunicat că nu se poate spune cine a stat în spatele „acțiunii militarilor” și „nici dacă americanii erau la curent cu pregătirea acestei acțiuni”¹⁵.

Șeful Comitetului militar care preluase puterea era generalul Cemal Gürsel, fost comandant al forțelor terestre, obligat să demisioneze în urmă cu o lună. În cursul unui mesaj transmis prin radio, acesta a făcut apel la populație pentru sprijin¹⁶.

⁷ A.M.A.E., *Problema 200/1960, Turcia*, nefiletat.

⁸ A.M.A.E., fond *Telegrame intrate, Ankara*, 1960, f. 101.

⁹ *Ibidem*, f. 104.

¹⁰ *Ibidem*, f. 105.

¹¹ A.M.A.E., fond *Telegrame intrate, Istanbul*, 1960, f. 38.

¹² A.M.A.E., fond *Telegrame intrate, Ankara*, 1960, f. 111.

¹³ *Ibidem*, f. 113.

¹⁴ *Ibidem*, f. 127.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, f. 112.

La 29 mai, Oficiul diplomatic al României de la Ankara a primit o notă circulară din partea M.A.E. turc, care comunica următoarele: „Forțele armate turce au asumat la 27 mai 1960 conducerea și administrarea țării. Președinția Comitetului de Uniune Națională, constituit de către forțele armate, a fost încredințată excelenței sale generalului de armată Cemal Gürsel, comandant suprem al forțelor armate turcești”¹⁷.

Noile autorități au negociat cu Alianța Nord-Atlantică o nouă abordare a dimensiunii prezenței forțelor armate turce, guvernul solicitând micșorarea efectivelor puse la dispoziția N.A.T.O. Motivația era una financiară, Turcia aflându-se din acest punct de vedere într-un impas, cheltuielile militare grevând aproape 70% din buget. În iulie același an, generalul Norstadt, comandantul forțelor Alianței s-a deplasat în Turcia unde a avut convorbiri cu prim-ministrul, generalul Gürsel. Urmare a discuțiilor, oficialii N.A.T.O. au studiat la fața locului posibilitățile reducerii efectivelor turcești fără diminuarea puterii de foc. Soluția consta în introducerea unei noi organizări a armatei turce și dotarea acesteia cu armament de ultimă generație. Comitetul Uniunii Naționale nu era însă de acord cu reducerea cadrelor ofițerești decât pentru comandamentele superioare, unde prin reducerea limitei de vârstă pentru trecerea în rezervă urmau să iasă la pensie mai mulți generali, locul acestora viundu-se a fi luat de ofițeri tineri, atașați autorităților. Pe de altă parte, introducerea armamentului modern implica un aspect dificil major, acesta solicitând o pregătire superioară a cadrelor, armata turcă nebeneficiind la acel moment de aceasta, „majoritatea soldaților fiind ori analfabeți ori țărani fără nicio pregătire tehnică”¹⁸.

La 1 iunie, reprezentantul diplomatic al Turciei a fost primit în audiență de prezentare de către V. Dumitrescu, adjunct al ministrului, căruia i-a exprimat satisfacția pentru faptul că „guvernul român a luat deja hotărârea să recunoască noul guvern turc”¹⁹. În privința evenimentelor din statul turc, V. Dumitrescu a arătat că acestea sunt „o problemă internă a Turciei”, subliniind dorința părții române pentru dezvoltarea relațiilor bilaterale în toate domeniile²⁰.

Turcia se plasa în continuare pe orbita agendei politice occidentale, marile ziare, precum *Vatan*, *Millyet*, *Yeni*, *Sahab*, *Yeni Istanbul* subliniind constant că „locul Turciei este lângă țările occidentale care au ajutat-o și vor continua să o ajute”²¹.

¹⁷ *Ibidem*, f. 117.

¹⁸ A.M.A.E., fond *Telegrame intrate, Istanbul*, 1960, f. 60.

¹⁹ A.M.A.E., fond *Turcia*, 1960. *Note de conversație*, f. 8.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

La 1 iunie 1960, ministrul turc de externe a comunicat în cadrul unei conferințe de presă că „**Turcia rămâne credincioasă pactelor N.A.T.O. și C.E.N.T.O., iar relațiile de bună vecinătate vor fi continuate** (*subl. n.*). În Orientul Apropiat guvernul turc va duce o politică activă fără amestec în treburile interne ale statelor din această regiune”²².

În aceeași zi, İzzet Aksalur, ambasadorul Turciei la București, a solicitat o audiență la sediul M.A.E., fiind primit de către A. Mălnășan, adjunct al ministrului. Diplomatul a oferit unele explicații în legătură cu situația din țara sa. Între altele, Aksalur a comunicat că noul guvern a confirmat fidelitatea Turciei față de: 1. Carta O.N.U.; 2. Principiile *Declarației generale a drepturilor omului*; 3. Pactele N.A.T.O. și C.E.N.T.O.; 4. Toate tratatele și acordurile semnate de Turcia; 5. Continuarea politicii Turciei conform cuvintelor lui Atatürk: „Pace în lume și pace în patrie”; 6. Continuarea bunelor relații cu celelalte țări și în mod special cu vecinii noștri. S-a arătat că aceste principii constituie baza politicii externe a guvernului de la Ankara²³.

La 11 iulie 1960, în cadrul unei ședințe publice a Comitetului Uniunii Naționale a fost prezentat programul de guvernare. S-a subliniat că „forțele armate turce au reușit la 27 mai 1960 să destituie un guvern care călcase în picioare Constituția, drepturile omului și libertățile cetățenilor turci, încetând astfel de a mai fi o putere legitimă”, scopul loviturii de stat fiind acela „de a crea din punct de vedere moral și material o adevărată ordine democratică”²⁴.

După lovitura de stat, armata a suferit o evidentă transformare, guvernul înlăturând din rândul cadrelor active 235 generali și amirali și circa 2.500 ofițeri superiori²⁵, pe motivul „întineririi” instituției²⁶.

De asemenea, domeniul învățământului a fost vizat de măsurile adoptate de noii guvernanți. În octombrie 1960, s-a făcut publică îndepărtarea din posturi a unui număr de 147 de cadre didactice de la universitățile din Ankara, Istanbul, Izmir și Erzurum, cei în cauză fiind înlăturați în majoritatea lor din motive politice, pentru colaborarea cu Partidul Democrat²⁷. Măsura a atras nemulțumirea opiniei publice și mai ales a cadrelor didactice și studenților; urmare a acestei situații Gürsel oferind asigurări unei delegații a Senatului

²² A.M.A.E., fond *Telegrame intrate*, Ankara, 1960, f. 126.

²³ A.M.A.E., fond *Turcia, 1960. Note de conversație*, f. 10.

²⁴ A.M.A.E., *Problema 210/1960, Turcia*, f. 23.

²⁵ A.M.A.E., fond *Telegrame intrate*, Istanbul, 1960, f. 67.

²⁶ A.M.A.E., fond *Telegrame intrate*, Ankara, 1960, f. 151.

²⁷ A.M.A.E., *Problema 20/1960, Turcia*, f. 53.

Universității din Ankara că se va ocupa personal de „revederea listelor și reîncadrarea celor care au fost înlăturați fără a exista motive serioase”²⁸.

Viața internă a Turciei va continua, nu fără convulsii politice, în condițiile în care asumarea puterii de către generalul Cemal Gürsel, președinte al Republicii până în 1966, viza între altele revenirea la o autoritate civilă.

1971 - un Memorandum pentru „apărarea Republicii Turcia”

Relațiile politico-diplomatice româno-turce în perioada circumscrisă analizei noastre era apreciată de ambele părți ca având o dezvoltare ascendentă, în martie 1969 președintele Consiliului de Stat al R.S.R. efectuând o vizită oficială în Turcia, iar ca răspuns, în aprilie 1970, președintele Republicii Turcia, Cevdet Sunay, efectuând la rândul său o vizită oficială în România²⁹.

De remarcat că, în anul 1969, la Ankara, a fost constituit un grup parlamentar de prietenie turco-român, având ca președinte pe Muslin Görentaş, deputat de Van³⁰.

Lovitura de stat din anul 1971 a survenit pe fundalul unei profunde crize politice. La 4 ianuarie 1971, Grigore Geamănu, ambasadorul României de la Ankara, a comunicat Bucureștiului că „tulburările studențești din centrele universitare ale Turciei, provocate de conflicte ideologice între grupurile de stânga și de dreapta, au luat o formă gravă, degenerând în adevărate acte de terorism (în care sunt amestecate și elemente din afara universităților)”³¹. Se arăta că în fiecare zi au loc ciocniri violente între membrii *Dev-Genci*, care grupa „tineretul studențesc revoluționar reformist” (organizațiile de stânga) și „Federația națională a studenților turci”, cuprinzând membrii organizațiilor de dreapta³².

În acest cadru, criza politică din Turcia s-a adâncit, la 7 martie 1971 Ambasada României de la Ankara transmițând că „actele de terorism se intensifică”, fiind dinamitate instituții publice, moschei, posturi de poliție, aceste acțiuni soldându-se cu morți și răniți³³. Urmare a acestei situații grave, generalul Memduh Tadmăç, șeful Marelui Stat-Major, a făcut o declarație în fața a peste trei sute de ofițeri, arătând în esență că „Turcia se află astăzi într-o situație comparabilă cu cea din 1918, care a cauzat prăbușirea Imperiului otoman!”.

²⁸ *Ibidem*, ff. 53-54.

²⁹ A.M.A.E., *Problema 220/1971, Turcia*, ff. 46-47.

³⁰ A.M.A.E., *Problema 220/1971, Turcia. Relațiile româno-turce pe linie parlamentară*, f. 11.

³¹ A.M.A.E., *Problema 210/1971, Turcia*, vol. I, f. 1.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*, f. 35.

subliniind că „în cazul în care țara va fi împinsă pe marginea prăpastiei, atunci vom fi obligați să intervenim”³⁴. Ceea ce s-a și întâmplat.

La 11 martie a fost convocat în ședință extraordinară Consiliul Militar Superior în vederea examinării situației din țară. Era pentru prima oară de la lovitura de stat din anul 1960 când acest organism lua în discuție probleme legate de situația internă³⁵.

După câteva reuniuni ale ofițerilor superiori convocați de generalul Tadmăç, acesta a avertizat că „situația a devenit periculoasă, iar forțele armate au ajuns la limita răbdării”³⁶.

În aceste condiții, guvernul Demirel a fost obligat să demisioneze în urma emiterii, la 12 martie 1971, a unui „Memorandum” transmis de către generalul Memduh Tadmăç, șeful Marelui Stat-Major și comandantii forțelor armate. Actul a fost făcut public prin intermediul radioului din Ankara, arătându-se următoarele: „1. Parlamentul și guvernul (...) au împins țara noastră în stadiul de dezordine și anarhie, au îndepărtat-o de idealul lui Atatürk de a fi ridicată la nivelul civilizației contemporane; n-au fost în stare să înfăptuiască reformele proiectate și au pus în mare pericol viitorul Republicii Turcia. 2. **Forțele armate turcești consideră necesară instituirea prin metode democratice a unui guvern puternic în stare să lichideze anarhia din țară** (*subl. n.*)... 3. În cazul în care nu se va realiza acest lucru, forțele armate turce sunt hotărâte să preia puterea, pentru a-și aduce la îndeplinire misiunea acordată lor de legi, pentru apărarea Republicii Turcia”³⁷.

În urma acestui act, șeful guvernului a comunicat președintelui statului, Sunay, că „Memorandumul nu poate fi compatibil cu constituția și cu concepția unui stat de drept”, în condițiile date înaintându-și demisia³⁸. În condițiile în care Partidul Justiției, formațiunea politică a premierului demisionar, domina viața politică, fiind majoritar în cadrul Marii Adunări, singura instituție care putea determina dizolvarea partidului, criza guvernamentală a produs confuzie asupra căilor de urmat în urma actului emis de ofițeri. În context a fost emisă știrea că „lovitura de stat” ar fi fost orchestrată de către C.I.A. și oricare ar fi etapele tranziției, în cele din urmă, armata va prelua puterea³⁹.

De remarcat că, după actul din 12 martie, între ofițeri și președintele republicii s-a asigurat consensul principial în vederea asigurării „durabilității regimului democratic în Turcia”, forțele armate turce asumându-și responsabilitatea în acest sens⁴⁰, principalul scop al

³⁴ *Ibidem*, f. 36.

³⁵ *Ibidem*, f. 39.

³⁶ *Ibidem*, f. 43.

³⁷ *Ibidem*, ff. 43-44.

³⁸ A.M.A.E., fond *Telegrame intrate, Ankara/1971*, f. 146.

³⁹ *Ibidem*, f. 149.

⁴⁰ *Ibidem*.

înlăturării guvernului fiind „frânarea conjuncturii anarhice care amenință republica fondată de Atatürk, cât și independența și securitatea statului turc”⁴¹. „Forțele armate – a menționat președintele – inspirate de atașamentul față de reformele lui Atatürk și-au împlinit datoria în limitele atribuțiilor ce le revin”⁴². Cu toate acestea, inițiativa ofițerilor a fost primită cu răceală de către poporul turc, pentru a face populară acțiunea armatei adunându-se adeziuni de la diferite asociații profesionale din țară, între care și sindicate⁴³.

La 16 martie 1971, misiunea diplomatică a României de la Ankara a transmis M.A.E. de la București că una dintre cauzele care a provocat reacția armatei a fost „amploarea mișcărilor de extremă stângă în rândurile tineretului și actele de terorism și jaf, cu mână armată, socotite ca un preludiu al comunizării și destrămării Turciei”. Se mai arăta că, o altă cauză a emiterii Memorandumului a fost „accentuarea demonstrațiilor antiamericane”. La acestea s-au adăugat celelalte dificultăți de ordin politic și economic⁴⁴.

Într-o discuție de la Washington a diplomatului român O. Ploscaru cu Frank Cash, șeful referenturii pentru Turcia din cadrul Departamentului de Stat al S.U.A., acesta din urmă a apreciat că principalele motive ale „acțiunii conducerii militare rezidă în incapacitatea guvernului Demirel de a asigura aplicarea reformelor promise la începutul mandatului său și de a atenua forța mișcărilor, îndeosebi de stânga, care au produs perturbații în viața politică a Turciei”, situația fiind într-o oarecare măsură similară cu cea care a precedat căderea guvernului Menderes în anul 1960⁴⁵.

La 24 martie 1971, Ion Gh. Maurer, președintele Consiliului de Miniștri, l-a primit în audiență pe Nazif Cuhruk, noul ambasador al Turciei în România⁴⁶, demnitarul român subliniind cu acest prilej că relațiile româno-turce au cunoscut în ultimii ani un „curs ascendent”⁴⁷. Diplomatul turc a împărtășit întrutotul vederile exprimate de partea română.

Singurul domeniu în care noua conducere a Turciei nu a atacat vechiul guvern a fost politica externă⁴⁸.

Noul premier numit de președintele Sunay a fost profesorul Nihat Erim, în primul său interviu acesta arătând, între altele, că „prietenia turco-americană va continua”, iar „politica externă a Turciei nu va fi modificată”⁴⁹.

⁴¹ *Ibidem*, f. 150.

⁴² A.M.A.E., *Problema 210/1971, Turcia*, vol. I, f. 59.

⁴³ A.M.A.E., fond *Telegrame intrate, Ankara/1971*, f. 150.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 151.

⁴⁵ A.M.A.E., *Problema 210/1971, Turcia*, vol. I, f. 76.

⁴⁶ A.M.A.E., *Problema 20/E/1971, Turcia*, f. 9.

⁴⁷ *Ibidem*, ff. 9-10.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 13.

⁴⁹ A.M.A.E., fond *Telegrame intrate, Ankara/1971*, f. 172.

Relațiile româno-turce au continuat să se desfășoare normal după evenimentele din martie 1971⁵⁰, cu prilejul unei audiențe la M.A.E. a ambasadorului turc la București, acesta relatând că guvernul condus de Nihat Erim atribuie, „ca și cel precedent, o deosebită importanță dezvoltării multilaterale a relațiilor de prietenie, cooperare și bună vecinătate cu România⁵¹.

La încheierea misiunii sale în Turcia, ambasadorul Grigore Geamănu, a avut, la 22 mai 1971, o întâlnire cu I. S. Caglayangil, fostul ministru de externe în guvernul Demirel, care a transmis diplomatului român următoarele: „Cu toate cele ce se întâmplă azi în Turcia, situația nu trebuie dramatizată. Ea poate fi privită ca un incident trecător, produs al unei inflații de libertăți (...). La noi, contrar a ceea ce s-a spus și se spune, armata n-a intenționat și nu intenționează să ia puterea, iar formula adoptată de ea este departe de a fi aceea a coloneilor în Grecia. Cu toate acestea, în dorința de a pune capăt stării de anarhie, s-a ajuns la situații necunoscute până în prezent în Turcia. Astfel, numărul de arestări întrece orice imaginație. Noi și în general cercurile politice, fără deosebire de partid, suntem împotriva acestor metode extreme”⁵². Cu același prilej, Caglayangil a subliniat că „spre deosebire de celelalte țări balcanice, România reprezintă pentru Turcia, în ciuda apartenenței la tratate diferite, cea mai sinceră și cea mai apropiată prietenie”⁵³.

În perioada 3-7 noiembrie 1971, Corneliu Mănescu, ministrul Afacerilor Externe, a efectuat o vizită oficială în Turcia, nivelul pozitiv al relațiilor bilaterale fiind reconfirmat cu acest prilej⁵⁴.

Situația internă din Turcia rămânea însă complexă, pentru a-și realiza programul propus și pentru „a stabili ordine în țară”, guvernul Erim, cu sprijinul armatei, proclamând starea excepțională⁵⁵, în lunile care au urmat preluării puterii fiind arestați și deferiți justiției militare ziariști, scriitori, profesori universitari, lideri sindicali și ai unor organizații de tineret. De asemenea, a fost interzis Partidul Muncitoresc Turc⁵⁶.

Chiar dacă de această dată militarii nu au preluat puterea direct, în urma actului din martie 1971, rolul acestora în viața politică a Turciei a sporit. Turbulențele politice din țară cu anevoie au putut fi însă îngrădite în perioada următoare.

⁵⁰ A.M.A.E., *Problema 220/1971, Turcia*, f. 48.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² A.M.A.E., *Problema 210/1971, Turcia. Probleme privind plecarea definitivă din Turcia a ambasadorului român Gr. Geamănu*. ff. 5-6.

⁵³ *Ibidem*, f. 6.

⁵⁴ A.M.A.E., *Problema 220/1971, Turcia 5. Dosare speciale*, vol. II, f. 7.

⁵⁵ A.M.A.E., *Problema 220/1971, Turcia 5. Dosare speciale*, vol. I, f. 35

⁵⁶ *Ibidem*, f. 46.

1980 - o lovitură împotriva „paralizării totale a regimului democratic”

La data noii lovituri de stat din Turcia din anul 1980, relațiile politico-diplomatice ale Ankarei cu România ocupau un loc deosebit în cadrul programului de politică externă al guvernului turc⁵⁷. Cel mai semnificativ contact bilateral din perioada premergătoare actului din 12 septembrie 1980, a fost vizita oficială în România a ministrului turc de externe, Hayrettin Erkmen, în perioada 15-18 iulie 1980⁵⁸.

În privința situației interne din Turcia, aceasta se caracteriza printr-o accentuată instabilitate, ca urmare a acțiunilor opoziției, în special a Partidului Popular Republican, condus de Bülent Ecevit, care viza slăbirea guvernului minoritar al lui Süleyman Demirel, aflat la al patrulea mandat ca prim-ministru, exercitat din noiembrie 1979. Împotriva guvernului au fost introduse în lunile premergătoare loviturii de stat nu mai puțin de 5 moțiuni de cenzură⁵⁹.

În dimineața zilei de 12 septembrie, Vasile Patilineț, ambasadorul României de la Ankara, a comunicat la București următoarele: „În cursul nopții de 11/12 septembrie 1980, forțele armate turce au preluat puterea politică în țară. Comunicatul difuzat de posturile radio de către Consiliul Securității Naționale, al cărui președinte este generalul de armată Kenan Evren, șeful Statului-Major General al armatei turce, menționează interzicerea activității parlamentului și partidelor politice și a celorlalte organizații, extinderea stării de asediu în țară, suspendarea intrării și ieșirii din Turcia a cetățenilor turci”⁶⁰. Interesant este că artizanii loviturii de forță au dispus reținerea deopotrivă a lui S. Demirel, precum și a lui B. Ecevit. De asemenea, a fost reținut și N. Erbakan, liderul Partidului Salvării Naționale, iar A. Türkeş, șeful Partidului Mișcării Naționaliste, a fost somat „să se prezinte urgent în fața organelor militare”⁶¹.

În aceeași zi, șefii de misiuni diplomatice ale statelor cu regimuri populare sau socialiste au fost convocați la sediul M.A.E. turc pentru o informare legată de noile schimbări politice. Oficialul turc a transmis cu acest prilej că motivele care au determinat acțiunea armatei au fost următoarele: situația anormală reflectată în „paralizarea statului și a regimului

⁵⁷ A.M.A.E., *Problema 220/1980, Turcia*, f. 71.

⁵⁸ A.M.A.E., *Problema 220/1980, Turcia. Vizita în R.S.R. a ministrului turc H. Erkmen. Dosar documentar*, f. 1.

⁵⁹ A.M.A.E., fond *Telegrame intrate, Ankara/1980*, vol. II, f. 111.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 151.

⁶¹ *Ibidem*.

democratic” și „crearea unei stări de nesiguranță și amenințare față de viață și proprietatea cetățenilor țării”⁶².

La 16 septembrie, ambasadorul turc acreditat la București a transmis M.A.E. un *Aide-mémoire* în care a furnizat explicații oficiale privind cauzele, obiectivele și principiile preluării puterii de către forțele armate turce, subliniind totodată că „politica externă a Turciei nu va fi schimbată”, noile autorități turcești continuând politica de „dezvoltare a relațiilor strânse și prietenești care există în mod atât de fericit între Turcia și Republica Socialistă România”⁶³.

Diplomatul turc a subliniat cauzele preluării puterii de către Armată, acestea constând în „amenințarea gravă a păcii interne, paralizarea totală a regimului democratic, situație care a pus în pericol drepturile de bază și libertățile în țară”⁶⁴.

Obiectivele noilor autorități vizau: pregătirea adoptării unei noi constituții, care să susțină într-o mai mare măsură regimul democratic; protejarea integrității naționale; asigurarea păcii sociale, a unității și coeziunii naționale, a securității, vieții și proprietății; întărirea autorității statului; restabilirea conducerii civile în cel mai scurt timp posibil⁶⁵. Principiile afirmate de forțele armate după preluarea puterii erau: supunerea față de lege; asigurarea unor pedepse corespunzătoare crimelor; tratament imparțial tuturor cetățenilor⁶⁶.

În pofida dificultăților interne, relațiile româno-turce au continuat pe un curs ascendent⁶⁷, ilustrativă fiind, în acest sens, primirea, la 22 decembrie 1980, de către Ștefan Andrei, ministrul român al Afacerilor Externe, a lui Nihat Ozgür, ambasadorul turc de la București. Pe baza instrucțiunilor primite de la Ankara, diplomatul turc a arătat atunci că „noul guvern turc se orientează ferm în direcția dezvoltării raporturilor româno-turce”, aducând în sprijinul afirmației dovada că statul român se află pe primul loc în privința schimburilor comerciale ale Turciei cu țările din Răsărit, inclusiv U.R.S.S. (272 de milioane dolari nivelul schimburilor cu România față de doar 240 milioane de dolari cu Uniunea Sovietică)⁶⁸.

Cu același prilej, referindu-se la situația internă din Turcia, N. Ozgür a afirmat că intervenția militară din 12 septembrie 1980 este „o chestiune temporară de urgență reclamată de situația gravă care se crease datorită greutăților economice și terorismului politic”,

⁶² *Ibidem*, f. 158.

⁶³ A.M.A.E., *Problema 220/1980, Turcia. Relații politico-diplomatice bilaterale cu R.S.R.*, f. 73.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ *Ibidem*, ff. 73-73 verso.

⁶⁷ A.M.A.E., *Problema 220/1980, Turcia. Consultări româno-turce*, f. 30.

⁶⁸ *Ibidem*.

subliniind că „în prezent, terorismul a fost practic eliminat și are loc un proces de redresare economică și politică”, inflația fiind redusă cu 40%⁶⁹.

Ministrul român al Afacerilor Externe a transmis ambasadorului turc, la rândul său, între alte aspecte de interes bilateral, că „în România se va marca «centenarul nașterii lui Atatürk» în spiritul relațiilor de prietenie dintre cele două țări”, faptul producând, după cum s-a consemnat în nota asupra vizitei, „o satisfacție deosebită interlocutorului”⁷⁰.

Aflat în fruntea Consiliul Securității Naționale, Kenan Evren a condus Turcia până la alegerile organizate în baza noii constituții adoptate în 1982, devenind apoi președintele Turciei, funcție deținută până în anul 1989.

Măsurile radicale adoptate cu prilejul loviturii de stat din anul 1980 (178.000 de persoane arestate, din care 450 decedate ca urmare a torturilor administrate și 50 executate) i-au adus peste ani, în 2014, condamnarea pe viață de către justiția turcă pentru „comiterea de crime împotriva puterii de stat”. În cursul unei audieri, fostul președinte a declarat: „N-am niciun fel de remușcări”⁷¹.

Concluzii

Prezentul text își propune să realizeze o incursiune sintetică în istoria loviturilor de stat care au marcat Republica Turcia în anii 1960, 1971 și 1980, cu trimiteri la atitudinea diplomației românești față de aceste evenimente. Invariabil, se poate constata că, toate aceste lovituri au urmărit, în optica inițiatorilor, restabilirea regimului democratic și apărarea republicii. Generalul Cemal Gürsel proclama în 1960 „o adevărată ordine democratică”. „Memorandumul” din 1971 era adoptat pentru „apărarea Republicii Turcia”, iar lovitura din 1980 era îndreptată împotriva „paralizării totale a regimului democratic”. În acest context, România și-a menținut de fiecare dată neutralitatea, „în spiritul relațiilor de prietenie dintre cele două țări”, cum se remarcă în urma evenimentelor din anul 1980, evoluția ascendentă a relațiilor bilaterale prevalând în fața unor reacții care ar fi putut afecta aceste relații.

⁶⁹ *Ibidem*, ff. 30-30 verso.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 32.

⁷¹ <http://www.agerpres.ro/externe/2015/05/09/turcia-decesul-fostului-presedinte-kenan-evren-aflat-la-originea-loviturii-de-stat-din-1980-oficial-23-59-54> (site consultat la data de 20 octombrie 2016).

SURSE DE ISTORIE DIPLOMATICĂ

CORESPONDENȚA MINISTERULUI AGRICULTURII, COMERȚULUI ȘI LUCRĂRILOR PUBLICE CU PREȘEDINTELE COMITETULUI PORTURILOR DIN JUDEȚUL VLAȘCA PRIVIND APLICAREA PREVEDERILOR CONVENȚIEI ÎNCHEIATĂ CU AUSTRO-UNGARIA

Adriana Mihaela ROȘCA

O caracteristică a exporturilor românești ca de altfel și a întregului comerț european de la 1876 și până la declanșarea Primului Război Mondial, a fost derularea schimburilor comerciale pe baza convențiilor și tratatelor încheiate între state¹. Interesele politice și economice ale Austro-Ungariei s-au făcut resimțite încă de la începutul deceniului al șaptelea, când dubla Coroană s-a arătat preocupată în a încheia o convenție comercială cu statul român². România a semnat în vara anului 1875 o astfel de Convenție privind liberul schimb care prevedea ca vitele și cerealele din țară să fie exportate fără taxe sau cu taxe vamale reduse către porturile Imperiului Austro-Ungar. Alături de precizarea duratei de 10 ani în art. 26 din Protocol și menționarea principiului navigației pe Dunăre³, structura acordului încheiat prevedea și un act adițional în care erau alăturate tarifele A,B și C⁴ pe baza cărora s-au derulat schimburile comerciale între cele două state.

Convenția cu Austro-Ungaria a însemnat un act de rebeliune a statului român față de politica de dependență față de Turcia în care se afla până la acel moment⁵. Aceste măsuri de politică vamală au vizat interesul statului român cu privire la dezvoltarea comerțului și a vieții economice, dar și dezvoltarea unor relații comerciale cu Marile Puteri. În acest sens încheierea unui astfel de acord comercial a impus elaborarea unei legi generale a vămilor și a

¹ Victor AXENCIUC, *Introducere în istoria economică a României. Epoca modernă*, Editura Fundația România de Măine, București, 1997, p. 179.

² Constantin I. BĂICOIANU, *Istoria politicii noastre vamale și comerciale de la Regulamentul Organic și până în prezent. Relațiunile noastre comerciale cu Germania, Austro-Ungaria, Anglia, Franța, Italia și Rusia de la 1871 la 1902*, vol. I., f.e., București, 1904, p. 117.

³ Principiul acordării libertății navigației pe Dunăre tuturor națiunilor riverane și transformarea fluviului într-o arteră comercială a fost formulat la Congresul de la Viena în 1850 și reînnoit prin Tratatul de la Paris, în G. Domine de Feret, *Des Traités de Vienne, de Paris & de Berlin, en leurs dispositions relatives a la liberté de la navigation sur le Danube*, Paris, 1880, p. 11.

⁴ Constantin I. BĂICOIANU, *Istoria politicii noastre vamale și comerciale... op. cit.*, pp. 121–122.

⁵ *Idem*, *Câte-va cuvinte asupra politicii noastre vamale și comerciale de la 1875 până în prezent*, Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, București, p. 2.

unui nou tarif vamal care să înlocuiască vechiul tarif *ad-valorem*⁶. Având în vedere că noua lege vamală urma să intre în vigoare odată cu tariful vamal, iar art. 9 din Protocol prevedea că până la elaborarea și intrarea în vigoare a acestui tarif „importatorii austro-ungari în România să fie liberi să aleagă între taxele valorii din tarifa generală și drepturile specifice pe greutate sau număr și determinate sau de către o tarifă generală română, sau de către o convenție specială încheiată cu o altă putere”⁷ în porturile dunărene s-au încălcat periodic prevederile Convenției.

În primăvara anului 1878, printre alte acțiuni îi sunt semnalate Ministrului de Externe Mihail Kogălniceanu de către Consulatul general al Austro-Ungariei⁸ încălcări ale Acordului comercial în portul din județul Vlaşca. Antreprenorii din acest punct vamal percepeau o taxa mai mare decât cea prevăzută în art. XXVI din Convenție, fapt care în mod evident periclita relațiile comerciale dintre cele două state și comerțul de export românesc către dubla Coroană. Situația era clară, pe tot parcursul verii au sosit la Ministerul de Externe și la Ministerul Agriculturi, Comerțului și Lucrărilor Publice plângeri atât din partea comercianților cât și din partea percepților însărcinați cu taxa de ½%. Astfel de neînțelegeri se datorau amânării și revizuirii tarifului general care a intrat în vigoare în vara anului 1878 și acordării dreptului Biroului Vamal al portului Giurgiu de a percepe taxele vamale împreună cu taxa de ½%⁹. Având în vedere noua poziție internațională a României, percepții taxelor vamale s-au justificat prin „neștiință”, întrucât nu aveau cunoștințe căror mărfuri le pot aplica tariful convențional publicat la 25 iulie 1877 și căror mărfuri pot aplica tariful general adoptat în vara anului 1878. Astfel, au solicitat instrucțiuni în ceea ce privește aplicarea tarifului vamal pentru statele care au aderat la Convenție, cât și pentru Turcia care nu a aderat. Dacă până la 1875 comerțul statelor europene era supus unui tarif de 7 ½% *ad-valorem*¹⁰, trei ani mai târziu Rusia, Germania, Italia, Elveția, Grecia, care au aderat provizoriu la Convenția de comerț cu Austro-Ungaria și Franța, Anglia, Belgia, Olanda și Serbia, care au intrat în negocieri au beneficiat de toate privilegiile ce au rezultat din această convenție. Menținerea vechiului tarif vamal pentru Turcia a jucat un rol important în contextul evenimentelor diplomatice desfășurate recent dezvăluind noua poziție a statului român față de Imperiu și influențând balanța schimburilor comerciale.

⁶ *Ibidem*, p. 2.

⁷ Constantin I. BĂICOIANU, *Istoria politicii noastre vamale și comerciale... op. cit.*, p. 136.

⁸ Baronul E. Zwiedine consulul general al Austro-Ungariei la București în Corneliu Mihail Lungu, *Relațiile româno-austro-ungare: 1875-1900*, Editura Silex, București, 2002, pp. 70–71.

⁹ Biroul Județean Giurgiu a Arhivelor Naționale (B.J.G.R.A.N.), fond Prefectura Județului Vlaşca (P.J.V.), ds. 10/1878, f. 14.

¹⁰ Constantin I. BĂICOIANU, *Câte-va cuvinte asupra politicii noastre... op. cit.*, p. 1.

În consecință, pentru a evita un conflict de natură economică, ministrul Petru Ene, în urma notelor trimise de Consulatul General al Austro-Ungariei și Consulatul General al Franței¹¹, s-a străduit să pună în aplicare prevederile Convenției considerând necesar luarea unor măsuri pentru a restabili criteriile privind aplicarea tarifului vamal în portul Giurgiu. În aceste condiții și sub presiunea resimțită atât din partea celor două mari puteri europene cât și din partea comercianților, în toamna aceluiași an Ministrul Petru Ene, printr-o notă informativă, făcea cunoscut biroului vamal al punctului Giurgiu regulile ce trebuie respectate de antreprenorii din port privind schimburile comerciale cu diferitele țări cu care s-a încheiat o convenție de comerț. De altfel, art. XXVI din Convenție și celelalte articole obligatorii pentru antreprenorii din porturile dunărene erau explicate în contextul socio-economic al vremii. În ceea ce privește politica comercială pentru importuri, mărfurile din tariful A erau scutite de taxă, iar pentru mărfurile cuprinse în tariful B se percepea o taxă de 5% pentru toate mărfurile „tacsate pe greutate” și taxa de ½% „din valoare mărfurilor când ele sunt toate tacsate *ad-valorem*” conform aliniatelor 3 și 4 din articolul menționat. Pentru toate mărfurile care la import nu erau prevăzute nici în tariful A, nici în tariful B antreprenorii percepeau taxa de 7% din valoare conform tarifului convențional și taxa de ½%. În timp ce pentru mărfurile de export se aplica tariful C care cuprindea mărfurile scutite de orice taxă. Mărfurilor exportate care nu erau prevăzute în tariful C antreprenorii trebuiau să perceapă taxa de ½% adică jumătate din ceea ce percepe vama conform art. X.

În concluzie, împrejurările politice au permis statului român să încheie convenții comerciale treptat cu Rusia, Franța, Anglia, Germania, Belgia, Olanda, Elveția, Grecia, Serbia și Italia. Aceste state, pe baza negocierilor și a enunțării intenției de a încheia convenții cu statul român au beneficiat de aceleași „favoruri” ca și dubla monarhie, fiindu-le suspendată aplicarea tarifului general¹². Încheierea convențiilor reprezintă o deplasare a comerțului spre Occident, îndepărtându-se de piețele Orientului¹³. Necesitatea aplicării cu strictețe a tarifului vamal în porturile dunărene relevă intenția statului de a menține bune relații diplomatice cu Marile Puteri occidentale, dar și orientarea politicii românești spre Vest, influențată de evenimentele diplomatice externe.

Documentele prezentate mai jos provin de la Biroul județean al Arhivelor Naționale Giurgiu, Fond Prefectura Județului Vlașca, și au ca subiect principal demersurile inițiate de

¹¹ M. Fourier de Bâcourt, directorul general al Consulatului Franței la București, în *Documents diplomatiques. Negociation commerciale avec la Roumanie, 1876-1885*, Imprimerie Nationale, Paris, 1885, pp. 11–13.

¹² Constantin I. BĂICOIANU, *Câte-va cuvinte asupra politicii noastre...* op. cit, p. 3.

¹³ Victor AXENCIUC, *Introducere în istoria economică...* op. cit, pp. 177–179.

statul român în vederea stabilirii raporturilor comerciale cu Marile Puteri ale vremii și menținerea bunelor relații comerciale cu acestea.

ANEXE

Lista documentelor:

1. Nota ministrului P.S. Aurelian către Președintele Comitetului porturilor din Județul Vlașca, prin care îl înștiințează despre nota Consului general al Austro-Ungariei cu privire la neregulile comise în porul Giurgiu.
2. Înștiințare către Biroul vamal Giurgiu cu privire la nota Consului general al Austro-Ungariei.
3. Cerere din partea Biroului vamal al punctului Giurgiu către Președintele Comitetului, prin care solicită instrucțiuni cu privire la aplicarea taxei de ½%.
4. Copie după adresa Ministrului de Finanțe G. Cantacuzino prin care se aduce la cunoștință că statele ce au aderat provizoriu se bucură de privilegiile Convenției, iar pentru Turcia se menține vechiul regim.
5. Ministrul Petru Ene cere Președintelui Comitetului Portului Giurgiu să respecte Convenția și să restituie celor în drept sumele încasate mai mult.
6. Nota ministrului Petru Ene cu privire la adresele primite de la Consulatul General la București al Austro-Ungariei și de la Consulatul general la București al Franței.
7. Notă prin care Ministrul Petru Ene [ii] cere Președintelui Comitetului Porturilor din Județul Vlașca să aibă în vedere respectarea acordului comercial și explică art. XXVI din Convenție.
8. Înștiințare cu privire la puterile europene care au încheiat convenții comerciale cu statul român .
9. Ordin al Ministrului Petru Ene prin care cere respectarea prevederilor Convenției.
10. Circulară Ministerială cu privire la regulile ce trebuie respectate de către antreprenorii venitului de ½%.

DOCUMENTE

1.

Ministerul Agriculturii, Commerciului și Lucrărilor Publice

București 6/18 mai 1878

Diviziunea II

Domnule Președinte

D^l Ministru de Externe pe lângă adresa N° 4667 transmite în traducțiune nota Consulului general al Austro-Ungariei, sub N° 4082, prin care sa nota mai multe nereguli ce se comite prin porturi în perceperea taxelor de ½% în contra art. XXVI din Convențiunea încheiată între România și din care cauză comerțul de exportățiune Austro-Ungar în România ar fi seriosu prejudiciatu.

Sub semnatul anexându-vă și D^v uă copie după citata notă a Consulatului, vă invit ca sa faceți a se respecta Convențiunea și a regula ca perceperea taxei de ½% să se facă de Antreprenori conform celor prescrise la art. XXVI din trînsa, de vre ce acesta convențiune este obligatorie pentru antreprenori și deosebit Ministrul vă mai adăoga că au primit plângeri cum că dispozițiunile acestei convențiuni nu sunt observate cu stricteța, fiind că perpecețori însărcinați cu perceperea taxei de 1/2% au luat ca regulă de percepere taxa din valoare la mărfurile acelea care figureasă în tariful convențional cu meu drept specificu, prin urmare veți face a dispăre și aceasta neregulă adoptată de perceptorii până astăzi.

Primiți D^{le} Președinte, asig: considerațiunii melle.

Ministru P. S. Aurelian

D^{lui} Președinte al Comitet. porturilor din Județul Vlașca

2.

D^l Șefu al B^{lui} Vamal Local

1878 maiu 17

Cu onoare vă înaintez pe lângă această traducțiune după nota D^{lui} Consul general al Austro-Ungariei N^o4082 primită ca ordin Dl. Ministru al Luc. Publice N° 5280 și ne invit ca la perceperea taxei de ½% de faceți a se respecta Convențiunea de comerț încheiată între România cu guvernul Austro-Ungar, căci prin art. XXVI de așa convențiune este obligatori pentru antreprenorii taxelor de ½% și în consecință pentru acest comitet care percepe în regie acesta taxă.

3.

Romania

Biroul vamal al punctului Giurgiu

1878 Iunie 1

No. 205

Domnule Președinte,

La adresa D^{Vostre} N° 28 primindu-se Biurou și uă copie după traducțiunea notei D^{lui} Consul General al Austro-Ungariei, relativu la quantumul ce trebuie perceputu după convenția comercială cu Austro-Ungaria, ca taxă de ½% la mărfurile ce importă în România și exportă din România pentru Austria.

Sub semnatulu are onore Domnule Președinte, Ve ruga săi dați instrucțiuni, asemenea și pentru cele lalte State care au aderatu la Convenția Comercială Română dacă se bucură totu de același drepturi, adiționale, ca taxa de 1/2% - Assemenea și pentru Turcia care na aderatu la convenție; de ore ce Biroulu nu posedă nici un felu de Instrucțiune pentru acesta, percepându până astăzi pentru tote Statele taxa de ½% din convenție cu Austro-Ungaria.

Primiți vă rogu Domnule Președinte, asigurarea pre ossebitei mele considerațiunii.

Șef. Perceptor I. G. Paltinescu

Impregnat România. Ionescu

4.

Copie după adresa Ministrului de Finanțe cu No. 17.064 de la 28 iunie 1878

Domnule Ministru,

La adresa D^{voastră} N° 7929 am onóre a respunde că statele ce au aderat provisoriu la Convențiunea de Comerț cu Austro-Ungaria se bucura de toate privilegiile ce rezultă din acea Convenție, iar Turcia rămâne sub vechiul regim.-

Primiți etc.

Ministru desemnat G. Cantacuzino.

5.

Ministerul Agriculturii, Commerciului și Lucrărilor Publice

Bucuresci, 28/9 iulie 1878

No. 9895

Diviziunea II

Domnule Președinte,

D^{lu} Șefu al Biuroului vamal de la Giurgiu prin telegrama N° 306 și 310, a comunicat Ministerului că Antreprenorul taxei de ½% al portului Giurgiu a perceput taxa la importu, atât pentru mărfurile taxate pe greutate mai cat și pentru cele taxate pe valoare a 14^a parte din dreptul vămii, iar nu 5% și ½% conform art. XXVI din Convențiunea încheiată cu Austro-Ungaria.

Sub semnatul avîndu în vedere ca acest art. din Convențiune este destulu de claru, pe de o parte a scrisu Antreprenorului a se conforma întocmai prescripțiunilor acestei Convențiuni care face parte integrata din Contract, restituindu celor în dreptu sumele încasate în mai mult;

Iar pe de alta, punându-se și în vederea D^{otră} acesta împrejurare, ve invită ca sa observați a se face acesta restituire.

Primiți Domnule Președinte, încredințarea ossebitei mele considerațiuni.

Ministru

Petru Ene

Domului președinte al Comitetului Portului Giurgiu

6.

Ministerul Agriculturii, Comerciului și Lucrărilor Publice

Bucuresci, 12 august 1878

No. 10562

Diviziunea a II-a

Domnule Președinte,

Prevăzut prin adresele D^{lor} Consuli generali ai Austro-Ungariei și Franciei, Ministrul a pus în vedere D^{lor} prin circulara N° 9882 celle prescrise de art. 26 al Convențiunei cu Austro-Ungaria invitându-vă ca să luați măsurile cuvenite pentru a se respecta de către antreprenorii venitului de ½% tote dispozițiunile Convențiunei și a nu percepe taxe mai mare decât celle prescrise la menționatul art. la mărfurile bine înțelese ce sunt prevădute de tarifele A, B și C anexate la acea convențiune.

Ministeriul în urma a primit mai multe reclamațiuni de la diferiți antreprenori prin care se plâng că unele Comitete caută a le impune taxele prevădute la Art. 26 din Convențiunea Austro-Ungara, la tote mărfurile în general și chiar la acelea că nu sunt prevădute de această Convenție, precum este de exemplu la mărfurile ce se exportă și nu sunt coprinse în tariful de scutire al Convenției.

Pentru a nu se da la loc mai uă interpretațiune eronată, care se aducă dificultăți în mersul regulat al perceperii Ministerului vă atrage atențiunea ca:

În ceea ce privesce importul, antreprenorii sunt ținuti a avea în vedere seria de mărfuri coprinse în tariful A și B anexata la convenție și pentru toate aceste mărfuri vor urma conform, stipulațiunilor acestei Convențiuni, pe cele coprinse în tariful A și surprind pe cele coprinse în tariful B la taxa de 5% sau a două-decca parte din drepturile vamali, când elle sunt taxate pe greutate și la taxa de ½% din valoarea mărfurilor când elle sunt toate taxate ad-valorem.

Pentru tote mărfurile însă, care la import nu sunt prevădute nici în tariful A, nici în tariful B, se va urma perceperea după legea vamala în vigoare.

În ceea ce privescu exportu, convențiunea cu Austro-Ungaria prevede tariful C care coprinde tote mărfurile ce sunt scutite de orice taxă... Toți cellu-l-alte mărfuri care nu sunt coprinse în acest tarif cade, la export, sub regimul tarifului vamal și al lezei vamale în vigore, iar taxa ce să va percepe va fi de ½% adică jumătate din ceea ce percepe vama.

Primiți, Domnule Președinte, încredințarea ossebitei melle considerațiuni..

Ministru

Petru Ene

Șef Divisie

Dumitrescu

D^{lui} Președinte al Comitetului porturilor din Judeciul Vlașca

7.

Ministerul Agriculturzei, Commerciului și Lucrărilor Publice

Bucuresci, 28/9 aug 1878

No. 9882

Diviziunea II

Domnule Președinte,

Ministerul primind mai multe reclamațiuni atât din partea D^{lor} Consuli ai Puterilor Streine prin Ministrul de Externe, cat și din partea Comercianților, că la unele porturi se percepe taxa de ½% mai mare decât aceia prevădută de art. XXVI din Convențiune încheiată cu Austro-Ungaria.

Sub – semnatul vedînd că art. XXVI din acesta convențiune care face parte integrantă din contractu antreprenorului este destul de clarn, pe de uă parte, a invitat pe toți antreprenorii acestui venit de la tote porturile că perceperea taxei de ½% să se facă conform art. XXVI din acesta convențiune, adică sa se perceapă 5% (sau a 20 parte) din drepturile vamale la tote mărfurile taxate pe greutate, și ½ % la mărfurile taxate ad-valorum; iar pe de alta parte comunicându-vă și D^v aceasta va invit a face sa se observe ca antreprenorii să nu mai perceapă taxe mai mari de cât acelea prevădute de ținuta Convențiune.

Primiți D^{le} Președinte, asigurarea distinsei mele considerații. –

p. Ministru

Petru Ene

D^{lui} Președinte al Comitetului Porturilor din Județul Vlașca

8.

Ministerul Agriculturii, Commerciului și Lucrărilor Publice

Bucuresci, 4/16 sept 1878

No. 11378

Diviziunea II

Domnule Președinte,

Spre satisfacerea cererii făcută de D^{vtră} prin raportul cu N° 93, VI se comunica ca Statele cu care avem încheiatu până astadi Convențiuni de comerț sunt: Austro-Ungaria, Rusia, Germania, Italia, Elveția și Grecia.

Convențiunile cu Austro-Ungaria și Rusia sunt ratificate; acele cu Germania și Elveția sunt votate de Corpurile legiuitoare și se așteptă preschimbarea ratificărilor pentru a fi promulgate.

Convențiunile cu Italia și Grecia sunt actualmente pe Biroul Adunării Deputaților.

Pe lângă această State mai sunt și alte cu care am intrat în negoțiere pentru a încheia niște asemenea Convențiuni; Aceste state sunt: Francia, Anglia, Belgia, Olanda și Serbia, care în așteptarea încheierii și ratificării instrumenetelor definitive, se bucura ca și Statele cari

avem deja Convențiuni de tratamentul națiunii celei mai favorisate în taxa legii promulgată de 22 Iuliu trecut, relativu la fixarea noului tarif general.

Acesta știință, este după comunicarea făcută acestui Ministru de D^{lu} Ministru de Externe prin adresa No. 12787.

Primiți, Domnule Președinte încredințarea ossebitei mele considerațiuni.

Ministru

Petru Ene

D^{sale}

Domnule Președinte al Comitetului Portului Giurgiu

9.

Ministerul Agriculturii, Commerciului și Lucrărilor Publice

București, 22/4 sept 1878

N° 12322

Diviziunea II

Domnule Președinte,

Pun ordinul circular cu N° 10502 de la 12/24 august trecut v' am tras atențiunea asupra modului cum antreprenorii taxei de ½% am a percepe această taxă.

În urma acestui ordin, Ministrul a primit din nou reclamațiuni că antreprenorii ar fi percepând taxe mai mari decât cele legale.

Sub-semnatul clar spre satisfacerea reclamațiunilor vă repetă din nou ordinul circular citat mai sus, și vă invită și cu această ocaziune a observa de a nu se mai percepe taxe mai mari decât cele prevădute de lege și arătate prin acest ordin.

Primiți D^{le} Președinte asigurarea distinsei mele considerațiuni/

Ministru

Petru Ene

D^{lui} Președinte al Comitetului porturilor din Judeciul Vlașca

10.

Ministerul Agriculturii, Commerciului și Lucrărilor Publice

No. 13285

Diviziunea II

Bucuresci, 11 oct 1878

Domnule Președinte,

Prin Circulara Ministeriala ... am pus în vederea D^{vostre} regulele ce trebuiesc a se păstra de antreprenorii venitului de ½% la perceperea acestui venit pentru importul și esportul mărfurilor a căror proveniență sau destinație privescu pe diferitele țări ce au încheiat convențiuni de comerț cu statul Roman și pe acelea care se bucura de tratamentul națiunii celei mai favorisate.

În aplicarea acestor reguli ivindu-se ne înțelegerea de a se știi la care mărfuri are sa se aplice tariful convențional publicat prin Monitorul Oficial de la 25 Iuliu anul expirat și la care anume perceperea urmează a se face conform tarifului general vamal promolgat prin Monitorul Oficial N° 162 din Iuliu 1878, Ministerul, dupe înțelegerea ce a luat atât cu Ministerul Affacerilor Streine cat și cu Ministerul de Finance, ve face cunoscut ca tariful convențional se aplica tuturor mărfurilor a căror proveniență sau destinațiune este unul din statele următoare: Austro-Ungaria, Russia, Francia, Anglia, Germania, Belgia, Olanda, Elveția, Grecia, Serbia și Italia. Iar pentru mărfurile de o alta proveniență să aplica tariful general vamal.

În consecință de veți încunoștința pe Domnii antreprenori respectivi spre a se conforma dispozițiilor aretate mai sus, acesta fiind obligatorie pentru D^{lor} în basa art. 3 din contractul venitului de ½% și al condițiunilor generale pentru arendarea acestor venituri:

Instrucțiunile ce urmează a se pădi în perceperea venitului de ½% la mărfurile care se importă din statele mai sus indicate precum și cari se exportă cu destinația pentru vreunul din aceste state se resumeră în modul următor:

1. Articolele importate în tara și coprinse în tariful A din Convențiunea cu Austro-Ungaria vor fi aparate de orice taxa conform aliniatului I de sub art. IX din aceasta Convențiune.

II. Asupra articolelor importate în tară și cuprinse în tariful B din Convențiunea Austro-Ungară, taxate de vamă pe preturile indicate în acest tarif conform aliniatului II de sub art. IX din Convențiunea, antreprenorii de ½% vor percepe 5% sau doua-decea parte din

drepturile vamale când ele sunt taxate pe greutate, și $\frac{1}{2}$ % din valoarea mărfurilor când ele sunt taxate ad-valerum, conform aliniatelor 3 și 4 sub art. XXVI din această Convențiune.

III. Pentru toate mărfurile însă care la import nu sunt prevadute nici în tariful A, nici în tariful B din Convențiunea Austro-Ungară, antreprenorii vor percepe taxa legală de $\frac{1}{2}$ % asupra drepturilor vamale prevadute de tariful convențional care sunt calculate pe baza de 7% conform aliniatului 3 de sub art. IX din convențiune.

IV. Toate mărfurile exportate din România cuprinse în tariful C din convenția Austro-Ungara aparate de taxele vamale, vor fi aparate și de taxa de $\frac{1}{2}$ %.

V. Pentru toate mărfurile exportate care nu sunt prevădute în tariful C din Convențiunea Austro-Ungara antreprenori vor percepe $\frac{1}{2}$ % adică jumătate din ceea ce percepe vama conform art. X din concevențiune.

Pentru toate mărfurile a căror proveniență sau destinațiune nu este nici unul din Statele aratate msi sus ce au Conventiune cu statul Roman, antreprenorii vor percepe iarasi taxa legală de $\frac{1}{2}$ % din drepturile vamale cuprinse în tariful general vamal pus în aplicațiune la 1 august 1878 și care este calculat la import în baza de 7% iar la export pe aceia de 1 la suta.

Aceste reguli, ve invit D^{le} Presedinte a observa sa se esecute in tocmai, inaintandu-va cu acesta ocasiune si cate un exemplar din: Conventiunea incheiata cu Austro-Ungaria, Tariful Conventional, Tariful Vamal General si legea generala a Vamilor, spre a ve orienta dupe dansele in aplicarea acestor reguli.

Primiti, D^{le} Predesinte asigurarea ossebitei melle consideratiuni.

Ministru

Petru Ene

D^{lui} Președinte al Comitetului Porturilor din Vlașca

Biroul Județean al Arhivelor Naționale Giurgiu, *Fond Prefectura județului Vlașca*, dosar nr. 9/1878, ff. 1-34.

UN DOCUMENT INEDIT REFERITOR LA SENTIMENTELE FILO-RUSE EXISTENTE ÎN BASARABIA DUPĂ UNIREA DIN MARTIE 1918 CU ROMÂNIA

Alin CIUPALĂ

Documentul pe care îl prezentăm aici ca anexă¹ ne vorbește despre sentimentele filo-ruse ale unei părți a elitei românești din Basarabia, așa cum s-au manifestat ele la scurtă vreme după decizia Sfatului Țării de la Chișinău (27 martie/9 aprilie 1918) de unire cu România. O unire care se producea în împrejurări dificile: mai mult de jumătate a țării ocupată de armatele Puterilor Centrale; un guvern pro-german la București condus de Alexandru Marghiloman; capitularea și semnarea păcii separate de către partea pro-antantistă a societății românești.

Dacă pentru cea mai mare parte a cercurilor conducătoare românești, inclusiv a unor lideri politici conservatori pro-germani, precum deja amintitul Alexandru Marghiloman, unirea cu Basarabia reprezenta o palidă compensație față de pierderea Transilvaniei, pentru o parte a elitei românești din Basarabia unirea din martie 1918 oferea ocazia manifestării unor sentimente filo-ruse.

Alexandru Krupenski se dovedea a fi unul dintre exponenții acestui curent de opinie, în mod firesc relativ puternic dacă luăm în considerare reușita acțiunii de rusificare a provinciei românești între 1812 și 1918. El a intrat în conflict cu aripa naționalistă a elitei românești a Basarabiei², ceea ce l-a determinat să părăsească provincia după 1920. Nobilul de origine română provenea dintr-o veche familie boierească, încadrată în sistemul nobiliar rus după 1812. El urcase diferite trepte în ierarhia nobiliară rusă, deținuse funcțiile de mareșal al nobilimii și pe aceea de adjutant al țarului Nicolae al II-lea, iar după 1920, în exil, avea să se remarce prin organizarea unor congrese monarhiste în Franța³.

Cererea de protejare și conservare a statuiilor țarilor Alexandru I și Alexandru al II-lea, aflate în pericol de a fi distruse după revenirea Basarabiei în componența României era adresată unui general, nenumit în text, dar care poate fi generalul Ion Istrati, comandantul

¹ Documentul se află în arhiva editorului.

² În acest sens, vezi, Ion PELIVAN, *Amintiri de la Paris. Renegații A. V. Krupenski și A. K. Șmidt (cu o scrisoare de E. Donici)*, în „Viața Basarabiei”, an XI, nr. 3-4, aprilie-martie, 1943, pp. 49-54; *Idem*, *Figuri basarabene din trecut. Cel dintâi renegat, Matei Gr. Krupenski, e și delapidator de bani publici*, în „Viața Basarabiei”, an X, nr. 1-4, ianuarie-aprilie, 1938, pp. 97-103.

³ Marina GORBOFF, *La Russie fantôme: l'émigration russe de 1920 à 1950*, Lausanne, Éditions L'Âge d'Homme, 1995, p. 84.

trupelor române din cadrul Corpului 6 armată, trimise în Basarabia în ianuarie 1918 pentru a stabili regiunea și a împiedica trupele bolșevizate ale fostei armate ruse să intre pe teritoriul României.

Documentul este redactat olograf, cu cerneală neagră, pe hârtie ministerială velină de bună calitate, cu filigran care amintește atelierul producător „Old Faya”. Cele două coli îndoite pe mijloc (opt pagini în total, din care șapte sunt scrise) au antetul autorului tipărit. Scrisul este elegant, cu litere atent conturate și nu a fost alterat de trecerea timpului. Hârtia a fost îndoită de mai multe ori, probabil după mărimea plicului utilizat, care nu s-a păstrat.

Textul cuprinde exprimarea a două sentimente care ar putea părea antagonice: atașamentul față de un sistem de valori specific epocii țariste și declarația de loialitate față de noul regim politic. Unul de la care se spera salvarea simbolurilor celui depășit.

ANEXĂ

Alexandru Nicolaevici Krupenski
1918

Kișinev, 1/14 april

Monsieur le Général,

Il y a bientôt deux mois que les troupes roumaines ayant investi la ville de Kișinev, l'ont par cela même sauvée des horreurs et des infamies des « bolchéviks ».

Grâce à l'intervention de l'armée roumaine et aux mesures prises par ses chefs, l'ordre extérieur n'a pas tardé à être établi parmi la population citadine sincèrement pacifique et reconnaissante à ceux qui apportaient cet ordre.

Les institutions des Bolchéviks ont été dissoutes et tous leurs actes désavoués.

Je ne doute pas que le pouvoir actuel s'est donné pour tâche de balayer tous les vestiges de cette bande de sauvages et de brigands.

Parmi ces vestiges il en reste cependant quelques uns qui ne peuvent ne pas blesser le sentiment de la dignité de ceux qui, très attachés à leur province, ne sauraient rayer de leur mémoire les faits étroitement liés au cours historique de la vie des habitants de la Bessarabie.

Deux monarques de l'Empire russe ont joué un rôle important dans le sort de la Bessarabie; ce sont les Empereurs Alexandre I et Alexandre II. Le souvenir de leurs bienfaits s'est profondément gravé dans la mémoire des descendants des peuples tant moldave qu'hétérogène qui en ont profité.

Au début du siècle passé, quand la Moldavie soupirait encore sous le joug ottoman, la Bessarabie seule a pu profiter des avantages de la réunion à l'Empire russe, réunion souhaitée par la Moldavie entière et empêchée seulement par le danger imminent de l'invasion de la Russie par les armées de Napoléon.

Depuis lors la Bessarabie a été traitée en véritable fille. Elle a su apprécier tous les avantages de l'incorporation dans un état dont la puissance lui garantissait le développement pacifique de sa fertilité de ses richesses et de son labeur.

En mémoire de ce fait historique, la population entière de la province sans exception « proprio motu » et sans aucune intervention étrangère ni administrative – je le certifie de la manière la plus solennelle – a réuni les fonds nécessaires pour l'érection d'un monument à Alexandre I.

L'inauguration de cette œuvre d'art a eu lieu en 1914 en présence de Sa Majesté l'Empereur Nicolas II.

En 1861 L'Empereur Alexandre II en affranchissant toute la population rurale et agricole de la Russie et une certaine partie des habitants de la Bessarabie, car la servage en Bessarabie n'existait que comme exception, ordonna en même temps la distribution aux familles agricoles de terrains arables qui atteignaient en Bessarabie en moyenne dix hectares par famille. Cet acte de haute sagesse et de profonde philanthropie assura à la population une indépendance réelle, ainsi que la sécurité matérielle.

Cet acte impérial à lui seul immortalise à jamais le souvenir du monarque libérateur dans la mémoire de tous les sujets du grand Empire agonisant.

La Bessarabie, en vraie fille reconnaissante, érigea en mémoire de son bienfaiteur un monument sur une des places les plus en vue.

Au temps de l'anarchie bolchéviste les deux monuments ont mainte fois risqués d'être renversés, mais par la volonté de Dieux les velléités destructives des malfaiteurs n'ont jamais eu de résultats.

Cependant d'autres flétrissures multiples n'ont pu être évitées à des statues d'Empereurs; l'une de ces flétrissures continue à indigner tous les cœurs ayant un sentiment de dignité tant soit peu développé: les deux statues sont étroitement ficelées dans d'horribles bâches crasseuses et offrent un spectacle lamentable.

Il me semble que le respect inspiré à la population citadine par les détenteurs actuels du pouvoir, ne pourrait qu'augmenter et que sont autorité morale ne pourrait que gagner si ce pouvoir donnait l'exemple dû à la mémoire des bienfaiteurs de cette province, en enlevant ces

signes du triomphe de la bassesse et de la haine impuissante des anarchistes et en remettant les deux monuments dans leur état primordial.

Si la Providence, en décidant du sort de la Bessarabie, la réunit au royaume de la Roumanie, j'espère du plus profond de mon cœur que cela sera pour son bonheur et en faveur de sa prospérité, mais je ne doute pas que tout bon et loyal Roumain ne comprenne le sentiment de la respectueuse reconnaissance pour les deux grands Monarques russes qui ont fait tant de bien à leurs frères de la Bessarabie.

Il me semble donc que ce serait un acte de noblesse et de respect de soi même dont le gouvernement ferait preuve, si ses représentants donnaient l'exemple du respect dû à ces deux personnages historiques.

Je puis assurer Votre Excellence que bien nombreux sont ceux qui pensent comme moi. C'est en leur nom que j'ose m'adresser à Vous général et c'est aussi en mon propre nom comme ancien grand maréchal de la noblesse de la Bessarabie et comme ancien maître de la Cour de Sa Majesté l'Empereur de Russie.

Avec l'espoir que Vous ne refusez pas votre bienveillance aux idées émises par moi, je vous prie Monsieur le général de croire aux sentiments respectueux de votre très dévoué serviteur.

ss Alexandre Kroupensky

UN PLAN DE REORGANIZARE A DIPLOMAȚIEI ROMÂNEȘTI (1929)

Stelian OBIZIUC

Funcționarea statului român între cele două Războaie Mondiale sub cota speranțelor și așteptărilor, care uneori puteau să fie nerealist de mari, a generat un efort de reflecție consistent, ce a vizat toate componentele și mecanismele caracteristice unui stat modern, stabilindu-se diagnoze și propunându-se terapii. Multe dintre aceste reflecții proveneau din partea unor persoane care atinseseră un grad înalt de pregătire și experiență, dar, de cele mai multe ori, nu se găseau și în posturi de decizie. Astfel că, în multe cazuri, propunerile, sugestiile, argumentele sau pledoariile sfârșeau prin a fi ignorate și arhivate.

Politica externă a României interbelice a fost și ea supusă examinării critice și s-au formulat, pornindu-se de la maparea neajunsurilor, proiecte, bine argumentate, cu o solidă coerență, care erau supuse atenției persoanelor și cercurilor ce dețineau puterea de decizie. Unul dintre autorii unui astfel de demers este diplomatul de carieră Noti Constantinide.

Noti Constantinide s-a născut în 1888 și a urmat studii juridice, obținând doctoratul în Drept la Universitatea din Roma. Cariera sa diplomatică – stabilită pe baza documentelor păstrate în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe¹ – începe în 1921, când este numit secretar de legație la Paris. Pus în disponibilitate în 1922, este rechemat în 1927 în cadrul M.A.E. și va ocupa diverse posturi în serviciul extern: secretar, apoi consilier de legație la Berlin între 1929 și 1937, consilier – și șef – de legație la Roma între 1937 și 1938, consilier de legație în cadrul Centralei între 1938 și 1939, director al Serviciului Presă din minister (1939-1941), ministru plenipotențiar din 1942 etc. După Al Doilea Război Mondial, va fi director al Direcției Personalului și Administrației și membru în Comisia pentru Studiul Problemelor Păcii din cadrul ministerului. La 15 noiembrie 1947, prin decizia Anei Pauker, recent numită ministru de externe, este comprimat (concediat) sub pretextul economiilor bugetare. Moare în martie 1957.

Analiza pe care o întreprinde în 1929 asupra diplomației românești este structurată pe identificarea a patru crize. Prima este cea de doctrină, autorul denunțând lipsa acesteia, care echivalează în accepțiunea lui Constantinide cu lipsa unei politici externe românești, cu

¹ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, Fond *Problema 77/Dosare personale. C 111, Constantinide Noti*, nepaginat.

principii și direcții de acțiune, clar enunțate și asumate. Următoarea criză ar fi cea de metodă, pe care autorul o definește drept „arta realizărilor” politicii externe românești, după ce aceasta a fost fixată. Mai mult spațiu consacră Noti Constantinide crizei de organizare, care oferă autorului ocazia de a denunța nu numai lipsa de competență și experiență a funcționarilor diplomatici, dar și a sistemului de protecție ce funcționează în minister în cazul avansărilor și trimerilor la post. Constantinide nu se limitează la o critică fără concesii, curajoasă, ci avansează și o serie de soluții, inclusiv o nouă propunere de reorganizare a ministerului, accentuând importanța Direcției Diplomatice și de Politică Generală care urma să fie centrul vital al ministerului. Cea de-a patra criză identificată de Constantinide este aceea de personal, căreia îi consacră cel mai mare spațiu, dar în care reia unele din propunerile formulate în cazul celei de a treia crize, cum ar fi cele referitoare la criteriile de avansare și excluderea factorului politic partizan.

Documentul, prin luciditatea cu care sunt surprinse lipsurile, prin soliditatea argumentației și îndrăzneala de a denunța o situație definită prin grave abateri etice, este cu atât mai remarcabil cu cât aparține unui diplomat aflat mai curând la începutul carierei sale.

ANEXĂ

DIPLOMAȚIA ROMÂNĂ

Doctrină. Metodă. Organizarea personalului. Constatări și sugestii²

I

CRIZA DE DOCTRINĂ

Diplomația noastră trece printr-o criză. Criză de doctrină și metodă, dublată de ocriză de organizare și de personal. Cauzele îndepărtate ale acestei situații trebuie căutate în împrejurarea că înainte de război România nu avea o politică externă a sa proprie, independentă.

² Documentul original, cu semnătura autorului, a fost redactat în martie 1929 de Noti Constantinide. Pentru a facilita lectura textului original am procedat la adaptarea tacită a formelor învechite ale unor cuvinte utilizate de autor; de asemenea, o serie de termeni specifici domeniului diplomatic și consular scrise cu majuscule în textul original, ca de exemplu „Corpul Diplomatic”, „Corpul Consular”, „Atașat de Legație” etc au fost corectate și scrise cu litere de rând. S-a intervenit pe textul original doar în cazurile în care a fost necesară completarea unor cuvinte lipsă, sau corectarea celor dactilografiate greșit. Aceste intervenții au fost plasate între paranteze drepte. Notele de subsol aparțin editorului.

Înfeudată Triplei Alianțe, condusă în mod personal și exclusiv de Regele Carol, politica noastră externă antebelică nu oferea niciun interes deosebit și rămânea cu totul în afară de preocupările cercurilor noastre intelectuale. Chiar oamenii politici nu-i acordau decât un interes limitat.

Regele Carol conducea politica României pe un plan destul de simplu și după câteva principii foarte solide. Optând pentru politica cu Tripla Alianță, primul său principiu era: dușmanul e la Răsărit. Al doilea principiu era menținerea cu orice preț a echilibrului în Balcani.

După încheierea Păcii de la Paris a urmat o perioadă de șovăială. Obiceiul trecutului de a face o politică de satelit în orbita Triplei Alianțe, incapacitatea de a prevedea cu repeziciune modul cum se va cristaliza Europa cea nouă ieșită din război, frica de a face politică externă cu totul independentă și, în parte, cunoașterea destul de incompletă a legilor imuabile și a intereselor permanente care vor domina viitoarea politică externă a României mărite, au pus Guvernele de după război într-o situație din care nu au ieșit decât pe dibuite.

Au fost unii oameni politici, care în primul moment, sub impresia faptului că România nu a obținut la Conferința de Pace de la Paris tot ce i se promisese, credeau că a sosit momentul unei politici externe de completă izolare. Ei erau convinși că Marile Puteri mâunate de nevoi imperioase vor veni ele singure să ceară prietenia României. Alții crezură că a sosit momentul unei rapide și efective împăcări cu Rusia și cu foștii inamici. Alții visau un sistem de alianță cu Ungaria și Polonia sub conducerea Franței. Alții, în sfârșit, sperau, și în parte au realizat, o alianță cu statele mai mici din centrul Europei, care să preia până la un punct rolul fostei monarhii austro-ungare.

Toți însă în adâncul conștiinței lor considerau că orice sistem de alianțe sau înțelegeri s-ar realiza, el ar trebui să fie pus sub egida unei mari puteri sau a unui grup de mari puteri. Obiceiul politicii „à la suite” era prea înrădăcinat pentru a fi abandonat cu ușurință.

De fapt speranța tuturor era că marea alianță a Puterilor ce au combătut Puterile Centrale va continua și că România va avea rolul de santinelă în Orient a acestei alianțe. Această alianță însă în loc de a continua s-a transformat într-o aprigă luptă de rivalități.

Împreună cu complicarea problemelor de politică internațională s-a complicat fără voie și jocul diplomatic al României. Politica „à la suite” a devenit și devine din ce în ce mai grea.

Deși participarea la Mica Înțelegere și alianțele cu Franța și Polonia au devenit axa principală a politicii externe românești, totuși această politică prezintă acum o mulțime de alte aspecte care privesc exclusiv România. Diplomatul român acreditat în capitalele lumii va

trebui de acum înainte să apere interese specific românești, va trebui să reprezinte o doctrină externă exclusiv românească, va trebui să facă o politică de subtilă și precisă dozare a prieteniei, a intereselor reciproce, a perspectivelor de viitor, pe care nu i-o va putea dicta nici alianța cu Franța, nici cea cu Polonia sau cu Mica Înțelegere.

Au început să se ivească probleme din ce în ce mai grele. Politica României față de Italia nu poate fi întotdeauna aceeași pe care o face Franța sau aliații iugoslavi sau cehi. Politica față de Suedia, față de America, față de Turcia care au interese anti-rusești nu poate nici ea fi aceeași ca a unei Franțe, eventual împăcate cu Sovietele, ale cărei rente rusești au fost poate revalorizate, sau ca a Cehoslovaciei, care își plasează produsele industriale în Rusia.

Tot atât de puțin politica României, producătoare de petrol și materii prime, poate fi față de statele concurente aceeași ca, spre pildă, politica Franței cumpărătoare de petrol și materii prime.

Chiar dacă unii dintre oamenii noștri politici și unii dintre diplomații noștri posedă o doctrină a lor personală privitoare la politica externă a României, în schimb o asemenea doctrină a Ministerului de Externe, care să armonizeze diferitele păreri și tendințe personale nu s-a formulat încă și nu există. Pentru majoritatea oamenilor politici și a diplomaților români nu există pentru moment decât o serie de soluții empirice și provizorii. Soluții care nu au fixat încă niciuna din legile fundamentale sau din interesele permanente care vor determina în orice împrejurări atitudinea României față de problemele mondiale, față de puterile mari și mici, sau față de trusturile mondiale bancare și economice.

Aceste legi fundamentale și interese permanente au o importanță cu mult mai mare decât tratatele pe care e bazată actuala noastră politică și care prin natura lor nu sunt veșnice și nu pot fi viabile și operante decât dacă corespund acestor legi și interese.

În majoritatea lor celelalte țări au doctrina lor de politică externă.

Lipsa unei asemenea doctrine, nehotărârea de a colabora cu Apusul sau cu Rusia, șovăielile în adoptarea unei politici coloniale sau în abandonarea ei, incapacitatea de a stabili interesele permanente și regulile fundamentale ale politicii sale externe, au făcut ca Germania să nu poată rezolva în trecut marile ei probleme internaționale decât cu ajutorul armelor. Ea explică intrarea Germaniei în Marele Război fără nicio pregătire diplomatică, fără nici o viziune clară a situației mondiale.

Lipsa aceasta de doctrină e apoi cauza pentru care și azi unele din cercurile conducătoare germane preconizează o politică cu Franța și Anglia, pe când altele cer o alianță strânsă cu Rusia, sau visează himerice acorduri politice cu America sau Japonia și pentru care

fiecare ministru de Externe german, atât în trecut cât și în prezent își are o linie de conduită personală, care de multe ori se rezumă numai în a face exact contrariul celor făcute de predecesorul său.

În schimb, spre pildă, doctrina politicii externe italiene e fixată demult. Diplomatul italian știe perfect că țara lui, cu orașele mari situate pe coastă, cu Mediterana închisă la Gibraltar și Suez, cu baza navală engleză în insula Malta, cu Bizerta la câțiva kilometri de Sicilia, va fi oricând obligată să colaboreze cu stăpâna efectivă a mărilor și a Mediteranei. El mai știe apoi că Albania se află la 90 km de coasta Italiei, și că tunurile de la Valona pot închide Marea Adriatică și tăia flota italiană în două. De asemenea știe că Italia nu are nici fier, nici cărbune, nici petrol și niciun fel de materii prime, dar că valiza spre Indii, deși drumul cel mai scurt e prin Salonic, va trece încă prin Genova, atâta vreme cât peninsula balcanică nu va fi complet împăcată și unită.

Toate aceste lucruri au determinat o doctrină a politicii externe italiene, pe care niciun om politic și niciun regim nu o poate schimba și ale cărei postulate sunt definitive, definitiv formulate și bine cunoscute diplomatului italian.

Din aceleași motive, politica externă a Sovietelor a trebuit să urmeze tradiția creată sub țari.

Tot asemenea, orice funcționar diplomatic al lui Quai d'Orsay cunoaște, cu toate deducțiile lor logice, regulile de fier ale politicii franceze. Pentru el necesitatea unei politici continentale al cărei scop e crearea unei Europe articulate, în care Franța să joace un rol determinant, e o dogmă tot atât de fixă ca și necesitatea de a împiedica orice hegemonie străină în Marea Mediterană, sau obligația de a rămâne în termeni buni cu marile puteri maritime care ar putea amenința legăturile Franței cu Africa de Nord sau cu coloniile ei exotice (Jules Cambon).

Nu e diplomat la Foreign Office care să ignore că toată politica externă a Angliei e cuprinsă în formula lui Pitt „english policy is english trade” (politica engleză e comerțul englez), în nevoia de a putea importa alimente și materii prime în schimbul exportului de mărfuri manufacturate și se bazează pe libertatea drumului spre Indii, pe libertatea comunicațiilor maritime, pe stăpânirea strâmtorilor, pe evitarea oricărei hegemonii continentale în Europa și pe o întreagă serie de consecințe ale acestor reguli.

Formula „fidelitatea marilor și micilor aliați, raporturi normale cu toate statele” – în care pare a se rezuma doctrina de politică externă a României – nu e decât o formulă de eschivare. Formulă care nu dă nicio soluție pentru atitudinea ce trebuie s-o adopte, spre pildă, diplomația română în cazul unui conflict sau al unei divergențe între Anglia și Franța, sau

între Italia și Franța, sau în cazul unei înțelegeri posibile foarte strânse între Franța și Rusia, sau între America și Rusia, sau între Anglia și Ungaria etc.

Aproape nu există diplomat român și foarte rari sunt oamenii politici români care să știe exact ce atitudine trebuie să ia România în chestiunile care nu unesc, ci despart pe marii aliați, în chestiunile ce unesc pe marii aliați cu foștii inamici, în chestiunile unde interesele României sunt contrarii intereselor marilor [și] micilor ei aliați. Diplomații români, din lipsa unei doctrine precise a Ministerului de Externe, fac în capitalele marilor puteri unde sunt acreditați întotdeauna și pe cont propriu o politică de apropiere completă față de guvernul acelei puteri și prezintă aproape întotdeauna guvernului român această apropiere ca o necesitate absolută.

Când revin la București ei sunt, din lipsa unei doctrine clare a politicii române, sau filo-francezi, sau filo-englezi, sau filo-italieni, sau entuziaști ai unei colaborări cu industria germană sau suedeză, sau cu trusturile de petrol americane, sau cu Liga Națiunilor, sau cu politica Belgradului, a Varșoviei, a Pragăi sau a altei puteri.

Atâta vreme cât nu vom avea o doctrină a politicii noastre externe bine definită, nu vom putea avea nici un corp diplomatic care să nu fie influențat de impresii personale, de simpatii și de experiențe locale și care să poată secunda guvernele în mod automatic în activitatea lor, luând inițiative, pregătind terenul pentru acțiuni mai vaste, prevăzând și pregătind viitorul.

Un corp diplomatic legat prea strâns de litera instrucțiunilor, incapabil de a înțelege de multe ori rostul acelor instrucțiuni și de a le încadra într-un sistem de politică generală, devine un organism în care personalitățile se șterg, în care simțul de răspundere se atrofiază, în care pierd orice inițiativă și – ce e mai periculos – orice dragoste pentru misiunea sa, rămânând compus din oameni care nu mai au ambiția de a concepe și executa o operă, ci se mărginesc la ambiții de avansare, de gradație, de decorații și de simple succese mondene.

II

CRIZA DE METODĂ

Lipsa de doctrină aduce cu sine și lipsa unei metode diplomatice. A avea o metodă diplomatică înseamnă a fixa un număr oarecare de principii generale și de reguli practice pentru realizarea doctrinei adoptate și urmate în politica externă. Dacă doctrina diplomatică se compune din cunoașterea legilor fundamentale și a principiilor permanente și trecătoare care comandă această politică, din determinarea precisă a intereselor ce trebuiesc apărute și a

obiectivelor ce trebuie atinse, din cunoștința primejdiilor ce pot amenința și care trebuie evitate sau cel puțin amânate, metoda diplomatică e în schimb arta realizărilor.

Primul scop al metodei va fi clasarea elementelor cuprinse în doctrină. Astfel se vor distinge:

- interese cu caracter vital, asupra cărora nu e posibilă nicio tranzacție;
- interese importante, dar asupra cărora se poate discuta și eventual ceda în totalitate sau în parte în schimbul unor compensații;
- situații deținute de fapt și care sunt prin însăși firea lor destinate a fi o monedă de schimb;
- situații ce trebuie obținute în viitor pentru a putea fi apoi cedate contra compensații,
- etc. etc.

Toate diplomațiile statelor mari au câte o metodă diplomatică a lor proprie, determinată de necesitățile doctrinei, de coeficientul de forță de care dispun, de împrejurarea că au mai multe sau mai puține obiective de atins, de situația geografică, de tradiție, de însușirile de rasă, de inteligența și suplețea agenților lor.

Diplomația germană a practicat timp de 50 de ani metoda brutală a pumnului pe masă, a zăngănitului de sabie, a grosolăniei joviale – metodă care i-a permis să terorizeze Europa, dar care a făcut-o să intre în Marele Război având toate statele coalizate împotriva ei. Metoda germană era de a cere maximum peste tot și întotdeauna, în chestiuni mari ca și în chestiuni mici, și de a pretinde că nicio chestiune de caracter internațional nu poate fi regulată fără avizul Germaniei.

Metoda franceză era aceea a unei diplomații care trebuie să împace și deci să cucerească prin finețe, prin simpatie, iar agenții diplomatici francezi trebuiau să fie supli, să caute peste tot posibilități de înțelegere amicală, de aranjare prin compromisuri a chestiunilor pendinte, de creare de prietenii. Susținută de o admirabilă propagandă, mai ales culturală și artistică, diplomația franceză a reușit în aceiași 50 de ani să izoleze Germania, făcând ca toate simpatiile lumii să se îndrepte spre Franța.

Aceeași metodă a aranjamentelor și a compromisurilor a fost urmată de Franța și după război. Așa spre pildă, Franța a fost prima putere care a renunțat în mod benevol la capitulațiunile din Turcia și și-a câștigat în schimb simpatia turcilor, împiedicând implicit realizarea hegemoniei engleze în Mediterana orientală și determinând căderea de la putere a lui Lloyd George.

Diplomația italiană a urmat metoda pe care i-a impus-o politica de oscilare a Italiei între cele două mari grupări de puteri europene. În obligația de a păstra raporturi egal de bune cu Tripla Alianță și cu Tripla Înțelegere, Italia a utilizat întotdeauna metoda de a da Triplei Alianțe angajamente formale și iscălituri pe tratate și de a da în schimb Triplei Înțelegeri dovezi de simpatie acordându-i, ca la Conferința de la Algesiras, chiar sprijin efectiv în marile crize diplomatice.

Diplomația italiană a inventat și a practicat apoi așa-zisa „politică a compensațiilor”, grație căreia Italia întotdeauna a profitat obținând avantaje [ori] de câte ori o altă putere realiza vreo achiziție sau vreun succes diplomatic.

Politica compensațiilor comporta o „politică a prezenței continue” și nu era chestiune mondială în tratarea căreia să nu fi cerut să fie admisă, cerând apoi câștigătorului o parte din beneficiu. Ultimul exemplu al acestei metode e lupta diplomatică care s-a sfârșit cu intrarea Italiei în administrația Tangerului, intrare care în realitate nu e justificată prin niciun fel de interes italian în acea regiune. Chiar împăcarea cu Vaticanul e făcută pe baza aceleiași metode.

Fiecare agent diplomatic italian știe perfect că, grație acestei metode inaugurate de Cavour³, micul Piemont a obținut mai întâi participarea trupelor sale în Războiul Crimeei, iar apoi, ca urmare, așezarea Italiei în rândul marilor puteri. Nu e chestiune mondială în care Italia să nu-și reclame prezența și implicit beneficiile. De asemenea, nu există antagonism între puteri sau grupuri de puteri la care Italia să nu participe conform metodei sale de a da la stânga sprijin oficial și la dreapta sprijin de simpatii și de încurajare.

Mai complicată și mai subtilă e metoda diplomației engleze. Ea e brutală și intransigentă în chestiunile care ating marile interese mondiale și vitale ale Imperiului: drumul spre Indii, debușeurile comerciale, libertatea căilor maritime, stăpânirea strâmtorilor, împiedicarea oricărei hegemonii europene, monopolul petrolului, al cauciucului, al nichelului, al aurului și al marilor rezerve mondiale de materii prime.

Ea devine suplă și conciliantă în fața faptelor împlinite, știe să aștepte cu o răbdare fără margini, cedează întotdeauna asupra accesoriului și asupra detaliului când poate în schimb salva esențialul, recurge la corupție acolo unde nu poate reuși cu forța, stăpânește Indiile ațâțând ura între mahomedani și hinduși, face război Chinei pentru a o obliga să

³ Camillo Benso di Cavour (1810-1861) – om politic italian, aristocrat, ideolog și conducător al nobilimii liberale moderate și al burgheziei monarhiste italiene. A fost adeptul politicii de unificare a Italiei (*Risorgimento*) în jurul monarhiei de Piemont-Savoia; prim-ministru al Regatului Sardiniei între anii 1852-1861 și al Regatului Italiei unificate, în perioada martie–iunie 1861.

importe opium din Indii, utilizează pe oricine și orice îi poate folosi, întrebuințează agenți ocuți pe care îi dezavuează dacă nu reușesc și îi acoperă în mod oficial răsplătindu-i regal dacă pot realiza planurile ei.

Ea nu se dă înapoi de a provoca războaie între alte puteri și, mai ales, este însă măiastră în arta de a-și prezenta planurile, fie ele oricât de materialiste și brutale, sub un aspect de înaltă moralitate și de umanitarism. De la teoria dreptului de a avea colonii pentru „civilizarea și fericirea indigenilor” și de la războaiele împotriva lui Napoleon, sau participarea la Războiul Mondial sub pretextul de a salva libertatea popoarelor și până la încheierea Pactului Kellogg [-Briand]⁴ – care în realitate constituie prețul plătit Americii pentru continuarea dreptului de a deține monopolurile de materii prime – diplomația engleză a excelat întotdeauna în găsirea de formule de o sublimă moralitate pentru a-și ajunge scopurile ei. Diplomații englezi sunt cele mai suple instrumente ale acestor metode pe care o tradiție seculară le-a consfințit și le-a perfecționat.

Pentru a avea însă o metodă de politică externă trebuie mai întâi să existe o doctrină bine stabilită. Până acum diplomații români au avut o singură regulă generală după care se conduc în străinătate: a câștiga simpatii. Aceasta însă nu e suficient.

În ziua în care diplomatul român ar avea la dispoziție o doctrină precisă și o metodă practică a politicii externe române, el ar putea să judece la fața locului care sunt punctele unde România și țara în care e acreditat ar putea da ocazie la un compromis, care sunt apoi punctele slabe unde orice compromis e imposibil.

Asociindu-se spre exemplu în anumite privințe politicii pe care o duce țara în care este acreditat, stabilind linii de colaborare comună față de terți, luând inițiative pentru aplanarea divergențelor și poate pentru eliminarea antagonismelor fără ieșire, el poate câștiga succese mai importante și mai durabile decât întrebuințându-și timpul în câștigarea unei vagi simpatii. Aceasta a fost metoda prin care Delcassé, după secole de dușmănie, a putut, cu ajutorul ambadorului Paul Cambon, clădi alianța franco-engleză.

Diplomații noștri însă, neștiind de multe ori exact până la ce punct trebuie să meargă colaborarea lor cu țara unde se află, merg la infinit și, din lipsă de metodă, sfârșesc prin a

⁴ *Pactul de renunțare generală la război*, sau Pactul Kellogg-Briand, a fost semnat la Paris, la 27 august 1928, de către reprezentanți ai 15 state. Conform prevederilor stipulate în document, părțile contractante „condamnă recurgera la război pentru a regla diferențele internaționale și renunță la acesta atât ca instrument de politică națională, cât și în relațiile reciproce” (art. 1); de asemenea, semnatarii pactului „recunosc faptul că reglarea oricăror diferențe sau conflicte, de orice natură sau de orice origine, care ar putea apărea între ele, nu ar trebui realizată decât prin mijloace pașnice” (art. 2). Pactul marca apogeul „modei pacifiste” și al tendinței, specifică diplomației promovate în deceniul al III-lea, când se recomanda „pactomania” (cf. Marusia CÎRSTEA, Gh. BUZATU, *Europa sub regimul „păcii armate” (1919-1939)*, în Gh. BUZATU, C. BICHINEȚ, *România sub Imperiul Haosului (1919-1989)*, II, pp. 36-37).

căuta să impună vederile și simpatiile lor centrului⁵, în loc de a reprezenta ideile centrului în capitala lor de reședință.

III

CRIZA DE ORGANIZARE

Lipsa unei doctrine bine stabilite a politicii externe române, – a unei așa-zise „doctrine a birourilor” – și lipsa unei metode pentru realizarea acestei doctrine se datorează în mare parte crizei de organizare care stăpânește serviciul diplomatic român. E foarte evident că Ministerul Afacerilor Străine, cu tradiția sa învechită, cu sistemul său de lucru empiric și lipsit de serioase principii de coordonare și armonizare a eforturilor, nu corespunde decât prea puțin cerințelor timpului.

În loc de a fi un centru intelectual și administrativ care să prelucreze în mod armonios, să coordoneze și să adapteze nevoilor⁶ Țării datele pe care le primește de la agenții săi din străinătate, dându-le apoi la rândul său directive generale și instrucțiuni în cazuri particulare, acest minister este compus dintr-o serie de birouri, care fără metodă bine definită și fără o legătură bine articulată rezolvă de la zi la zi afacerile curente.

În primul rând, ministerul e compus din prea multe direcții și divizii independente între ele:

1. Direcția Cabinetului
2. Direcția Politică
3. Direcția Fruntariilor
4. Direcția Tratatelor
5. Direcția Consulară
6. Direcția Economică
7. Direcția Protocolului
8. Direcția Personalului
9. Direcția Cifrului
10. Direcția Presei
11. Direcția Administrativă
12. Direcția Contabilității
13. Direcția Arhivei și Registraturii

⁵ Se referă la centrala Ministerului Afacerilor Străine.

⁶ În text: „nevoile”.

14. Direcția Divizia Juridică,

care au un singur element de legătură: SECRETARUL GENERAL.

În direcții stau apoi cot la cot, făcând aceleași lucrări, consilieri de legație, secretari, atașați, consuli, cancelari, dactilografe, adică personal pur politic, personal cu însărcinări economice, personal administrativ. În regulă generală, lucrările pe care le fac acești diferiți funcționari nu le sunt date după capacitate, pregătire și experiență, ci în mod uniform, după cum ajung la rezolvare. Spre pildă, în unele direcții consilieri și secretari de legație, consuli, cancelari sau dactilografe, timp de ani, fără diferență de grad, experiență sau cunoștințe speciale umplu cu nume și cifre aceleași formulare de extrădare, de intrare în țară, de cereri de pașaport, de cereri de încetățenire etc. În alte direcții se cifrează telegrame, sau se înregistrează petiții. Cam la toate direcțiile e același lucru: se „rezolvă hârtii”. În sensul cel mai strict birocratic, adică după o veche rutină a cărei regulă principală e de a păstra întotdeauna aceleași formule de stil.

Aceiași funcționari rămân cu anii în același birou rezolvând aceleași cereri, umplând aceleași formulare, înaintând din grad în grad și ajungând consuli generali sau miniștri fără a cunoaște nimic din misterele și munca pasionantă a diplomației, fără a se mai interesa de aceste mistere și fără a bănuși că ar putea avea altă misiune decât a „rezolva hârtii”. Astfel avem spectacolul unor funcționari ajunși consuli generali sau chiar miniștri plenipotențieri, care nu au fost niciodată în post în străinătate, sau nu au stat decât 2-3 ani în vreo capitală fără importanță unde nu au văzut și învățat și nu au putut vedea și învăța nimic.

Pe lângă echipa funcționarilor care astfel, din lipsă de protecție, nu sunt trimiși peste graniță și sunt salariați cu lefuri de famină⁷, există cealaltă echipă, a celor protejați, care își fac toată cariera numai în străinătate. În majoritatea cazurilor, lipsa unui criteriu și sistem de a aprecia și stabili valoarea funcționarului, precum și protecția de care se bucură, îl dispensează de o activitate prea intensă. Mai ales însă faptul că nu există pentru funcționari niciun mod de a se manifesta și de a dovedi intensitatea și valoarea muncii lor, îi aduce încetul cu încetul la convingerea că e inutil să muncești.

În Ministerul Afacerilor Străine există un dicton: „dacă nu ai protecție e inutil să muncești, dacă ai protecție e și mai inutil”.

Neavând niciun interes să muncească, neputând în orice caz pune în evidență munca lor, neavând niciun interes de a schimba posturi, funcționarii care fac parte din așa-zisa echipă de străinătate caută și reușesc în majoritatea cazurilor să se stabilizeze în capitala care

⁷ În sensul de muritori de foame (din fr. *famine* = foamete).

le place și unde s-au obișnuit și stau apoi acolo 5, 6, 10 și mai mulți ani nemișcați și avansând pe loc. Cei din „echipa de București” își cheltuiesc energia pentru a obține protecție sau se resemnează, sau părăsesc cariera.

Pentru a ajunge la o ameliorare a acestei stări de lucruri ar trebui luate mai multe măsuri:

1. Modificarea actualului sistem de împărțire a Ministerului.
2. Crearea unei legături organice între diversele direcții.
3. Utilizarea personalului în conformitate cu pregătirea, calificarea și experiența sa.
4. *Utilizarea personalului mai ales în vederea formării și selecționării unui corp de elită*, iar nu numai pentru rezolvarea chestiunilor și hârtiilor curente.
5. *Crearea unor prevederi legale sau de regulament* care să oblige personalul la o *mobilitate* cu mult mai mare, așa ca fiecare funcționar, pentru a putea avansa, să aibă interesul și dreptul de a obține frecvente mutări.
6. *Crearea unui criteriu de apreciere a valorii funcționarilor prin constituirea de dosare personale* conținând etapele carierei, notele superiorilor și rapoartele de principiu și de dosare pe chestiuni pentru a obliga și [a] da ocazia personalului să dea dovezi despre activitatea sa.
7. *Crearea unor metode și criterii pentru selecția elementelor de elită*, care în mod automat și fără intervenția protecției să le permită a se distinge, a avansa cu rapiditate și a obține cele mai bune posturi.

Pentru realizarea acestei reorganizări ar trebui modificată împărțirea direcțiilor și a personalului utilizat întrânsele. Procedând după metoda împărțirii muncii și a specializării, ar trebui create trei diviziuni:

- I. **Direcțiunea Administrativă** compusă din:
 - a. Divizia Cabinetului
 - b. Divizia Personalului
 - c. Divizia Contabilității
 - d. Divizia Protocolului
 - e. Divizia Cifrului
 - f. Divizia Arhivei și Registraturii
- II. **Direcțiunea Consulară și Economică** compusă din:
 - a. Divizia Consulară
 - b. Divizia Economică și Comercială
 - c. Divizia Administrativă

d. Divizia Juridică

III. **Direcțiunea Diplomatică și de Politică Generală** compusă din:

- a. Divizia Europei Occidentale
- b. Divizia Europei Centrale și a Micii Înțelegeri
- c. Divizia Orientului, a Rusiei și a Țărilor Baltice
- d. Divizia Americii și a celorlalte continente
- e. Divizia Ligii Națiunilor

cu referenți pentru fiecare țară, grupuri de țări sau chestiuni.

IV. **Divizia Presei și Informațiilor**

În primele două direcții ar trebui să fie întrebuințat de preferință personal din corpul consular și cancelari. În direcția diplomatică și a politicii generale vor trebui să fie numai diplomați. În această direcție diplomatică și politică, care va sta direct sub conducerea **Consiliului Superior Diplomatic**, va trebui elaborată, documentată și ținută la zi doctrina politică a Ministerului Afacerilor Străine; aici se va stabili și ține la curent cu nevoile zilei și ale situației mondiale metoda politicii externe române. Tot aici se vor primi, studia și coordona rapoartele agenților din străinătate și se vor elabora în detaliu dosarele chestiunilor mondiale, stabilindu-se bazele pentru instrucțiunile de ordin general și de detaliu ce vor fi trimise acelor agenți.

O mare misiune a acestei direcții va fi formarea elementelor noi, coordonarea activității tuturor agenților diplomatici interni și externi și, mai ales, stabilirea unei tradiții în felul de muncă, care să furnizeze fiecărui agent român, așa cum o are agentul francez sau englez, o bază sigură de activitate care să-i permită în străinătate o afirmare rodnică, fără a fi întotdeauna obligat să aștepte instrucțiuni limitative.

Așa cum sunt recrutați diplomați români azi, adică având în majoritatea lor un titlu de doctor și fiind supuși unor repetate și severe examene, li se va putea cere și se va obține cu siguranță de la ei ca să producă o muncă de înaltă și importantă valoare intelectuală.

Ceea ce deprimă și descurajează în genere pe diplomatul român e că nu i se cere niciun efort real, decât cel mult acela de a rezolva hârtii și, în parte, de a fi reprezentativ. Sunt totuși în minister și în legații câțiva oameni de o înaltă cultură generală și specială, adevărați savanți și multe elemente de mare valoare.

În ziua când consilierul, secretarul sau atașatul de legăție va ști că nu mai e întrebuințat la umplutul formularelor, la rezolvarea și expedierea petițiilor, sau la cifrarea depeșelor și când își va da seama că are o misiune importantă de natură politică, când va fi referentul pentru chestiunile Angliei, sau ale Franței, sau ale Vaticanului și când va depinde

în parte de avizul său și se va face sub răspunderea sa o anumită politică, în ziua aceea va avea mândria misiunii sale și ambiția de a o îndeplini cu succes și de a se distinge.

A. *Fiecare chestiune politică va trebui să aibă dosarul ei*, în care se vor grupa, prevăzute cu avizul și nota șefilor direcți și a Consiliului Diplomatic, rapoartele de principiu ale funcționarilor care au avut [obligația] să se ocupe de acea chestiune.

Fiecare dosar referitor la o chestiune va trebui să aibă apoi o *condică de evidență* în care să fie menționate – însoțite de un rezumat foarte scurt și conținând în câteva cuvinte teza și concluziile, precum și nota și avizul șefilor direcți și a Consiliului Diplomatic – rapoartele și referatele de principiu făcute de diferiții funcționari despre acea chestiune.

B. De asemenea, *fiecare funcționar va trebui să aibă un dosar special personal, de calificare*. Aceste dosare speciale, pe lângă datele personale, aptitudinile speciale și etapele funcționarului și pe lângă rapoartele de principii, vor fi prevăzute cu o *fișă de evidență*, în care vor fi trecute toate datele care privesc cariera funcționarului, notele obținute de la șefii superiori, precum și scurte rezumate ale rapoartelor și referatelor de principiu conținând în câteva cuvinte teza și concluziile raportului, precum și nota și avizul șefilor direcți și a Consiliului Diplomatic.

Va trebui adoptată regula generală ca toate rapoartele și referatele de principiu să fie semnate chiar de autorul lor și niciodată numai de șeful direct.

Fiecare funcționar va putea cere și obține ca anumite [documente] din rapoartele și referatele sale de principiu să fie adnotate de șeful său direct și de Consiliul Diplomatic și să figureze în dosarul său personal.

Consultând dosarul unei chestiuni se va putea ușor vedea care funcționari au lucrat la dânsa, care sunt aceia care o cunosc mai bine și au prevăzut mai exact mersul evenimentelor și eventual se va ști cine va trebui să fie însărcinat cu studii sau cu misiuni privitoare la acea chestiune. Se va evita astfel ca, mai ales într-un anumit moment, ministerul având nevoie de oameni specializați într-o chestiune să nu știe de unde să-i ia, la care legăție sau în care direcțiune să-i caute.

Consultând dosarul personal al funcționarului se va putea vedea apoi cu ușurință cariera lui și valoarea lui personală, materiile în care s-a specializat și distins, și chestiunile sau misiunile la care poate sau trebuie să fie întrebuințat.

În ziua în care fiecare funcționar va avea un dosar cu dovezi despre munca și calificarea sa, un ministru de externe nou numit nu ar mai fi obligat să se informeze la diferiții șefi ai funcționarului sau la amici politici sau la anumiți funcționari din anturajul său în care are încredere, dar care în definitiv sunt oameni și pot avea simpatii și antipatii și

rivalități, asupra valorii diferiților agenți interni sau externi pe care poate nu-i cunoaște nici după nume.

Va trebui apoi instituită *o mobilitate cu mult mai mare a funcționarilor diplomatici*. Trebuie adoptat principiul că nimeni nu poate deveni consilier sau ministru dacă nu a făcut anumite stagii în diferitele părți ale lumii și un număr de ani în centrală.

Pentru a ajunge la această mobilitate ar trebui mai întâi prevăzut ca funcționarul diplomatic, pentru a putea avansa, va trebui să stea între fiecare grad câte un an la București. În modul acesta s-ar suprima cramponarea de străinătate și pierderea contactului cu țara a funcționarilor.

În același timp, li se va da ocazia să reia la București, de la grad la grad, contactul cu doctrina și metoda diplomatică română elaborată și ținută la curent de centrală.

Între fiecare grad orice funcționar diplomatic va trebui să facă cel puțin un stagiu în străinătate. Nu va putea ajunge consilier decât funcționarul care a făcut câte un stagiu de cel puțin un an în: Europa Occidentală; Europa Centrală; Balcani; Orient sau alte continente.

*

Atașaii de legatie vor trebui să lucreze primele 18 luni de la numirea lor în Direcția diplomatică și politică din minister.

Fiecare atașat, secretar sau consilier de legatie va trebui să aibă dreptul de a sta în principiu doi ani în postul unde e numit. El nu va putea fi rechemat decât pentru avansare, la cerere, sau ca măsură disciplinară motivată de un aviz al Consiliului Diplomatic.

Fiecare atașat, secretar sau consilier de legatie va trebui să aibă dreptul de a cere și obține trimiterea în străinătate după un stagiu de doi ani în centrală. Acest lucru nu i se va putea refuza decât dacă este avansat sau dacă i se aplică ca măsură disciplinară motivată de un aviz al Consiliului Diplomatic.

Niciun funcționar nu va putea fi avansat decât dacă se va dovedi, cu avizul Consiliului Diplomatic, prin dosarul său și prin rapoartele și referatele sale de principiu *că cunoaște perfect situația țării sau a țărilor în care a funcționat în acel grad sau pentru care a fost referent în centrală*.

De asemenea, va trebui pentru a putea fi avansat, să fie supus unui *examen scris*, ținut la minister, *în care să expună întreaga situație mondială pe țări*, tratând în linii generale despre stadiul în care se află doctrina diplomatică română în acel moment.

Trimiterile în străinătate se vor face fără excepție, în mod alternativ, la capitale de mari puteri și la capitale de puteri mici. Niciun atașat, secretar sau consilier de legatie nu va putea rămâne mai mult decât patru ani în același post.

În ce privește mobilitatea diplomaților s-ar putea ridica oarecari obiecțiuni. Prima ar fi că ea necesită mari cheltuieli.

Se mai obiectează că un diplomat nu poate deveni util într-o țară decât după un stagiul de câțiva ani și că serviciile au nevoie de funcționari specializați.

În ce privește prima obiecție trebuie remarcat că o mai mare mobilitate a diplomaților nu ar cere cheltuieli suplimentare. Mobilitatea există și acum, dar nu e făcută pe baza unui sistem.

Corpul diplomatic român e compus din circa 120 de persoane, dintre care circa 40 sunt miniștri plenipotențieri și deci nu ar fi cuprinși în mișcările regulate de la post la post. Din rest stau în mod aproape permanent cam un sfert în centrală, iar sfertul celălalt în marile legații. Restul, în echipe de câte 15-20 pe an, circulă între legațiile mai puțin importante și centrală.

Mobilitatea așa cum e propusă aici, ar servi numai ca *întregul* corp de diplomați, în afară de miniștri, să participe la schimbările de posturi, care nu ar întrece 20 [de] mutări pe an, dar în schimb s-ar face cu metodă, cu mai multă echitate și ar servi *întregului* personal ca să câștige experiența străinătății și a centralei din minister.

În ce privește specializarea trebuie ținut socoteală de faptul că primii ani, de la gradul de atașat și până la obținerea gradului de consilier, nu trebuie considerați ca ani de specializare, ci ca *ani de formațiune*.

Dacă se pretinde ca absolut necesar ca în decursul acestei perioade de formațiune un funcționar diplomatic trebuie să stea câțiva ani în centrală, e cel puțin tot atât de necesar ca în timpul ei un diplomat să stea și un anumit număr de ani în diferitele părți ale lumii.

Numai așa își va putea lărgi orizontul de vederi și obține prin comparație și experiență directă practica afacerilor diplomatice.

Un diplomat destinat să se specializeze în politica țărilor anglo-saxone, va fi cu siguranță mult mai capabil să cunoască politica acestor țări, dacă a văzut la fața locului cum este ea practică la Paris, sau la Roma, în Europa Centrală, în Balcani sau în alte continente, decât acela care și-a făcut toată cariera numai la Londra sau Washington.

Admițând că un diplomat e în medie cam 30 de ani în serviciul statului, trebuie socotit ca un minimun dacă el în perioada sa de formațiune va face patru stagii la centrală și patru stagii în diferite țări, consacrand câțiva ani unei experiențe absolut necesare pentru cunoașterea afacerilor mondiale.

Calculând astfel cam șase ani de străinătate și 4-5 ani petrecuți în minister, îi rămân, începând cu gradul de consilier, adică cam de la vârsta de 35 de ani, încă aproape 20 de ani pentru specializare și pentru a fi utilizat în direcția specializării sale.

Acesta e principiul adoptat în toate marile diplomații străine. Nu trebuie confundate acele așa-zise „echipe interne” cum sunt la Londra, la Paris, la Washington și care sunt compuse în majoritate de funcționari stabili, cu corpul diplomatic a cărui misiune e de ordin cu totul special.

Funcționarii ale căror rapoarte de principii și referate vor obține o anumită medie bună de notare din partea șefilor direcții și a Consiliului Diplomatic, vor avea dreptul de a avansa la împlinirea stagiului, chiar dacă nu există posturi bugetare vacante.

În fiecare săptămână membrii Consiliului Superior Diplomatic vor avea cel puțin o *conferință* cu personalul întregii direcții diplomatice și politice, căruia îi vor expune situația politică mondială, chestiunile la ordinea zilei și felul cum ele trebuie înțelese și conduse.

Fiecare funcționar va putea oricând cere să facă un raport – examen scris asupra chestiunilor de politică externă cu care s-a ocupat în special pentru ca acest raport să fie apoi trecut, prevăzut cu nota șefului direct și a Consiliului Diplomatic, în dosarul său personal și să servească drept criteriu pentru dreptul de avansare sau pentru misiuni.

Legătura dintre direcția politică și celelalte direcții și birouri va trebui stabilită prin *conferințe lunare* sau *bilunare* prezidate de secretarul general și la care să participe tot personalul Ministerului.

În ziua în care s-ar crea această mare direcție diplomatică și politică ca organism principal al ministerului, se va fi realizat și o oficină pentru elaborarea doctrinei și metodei diplomatice și se va asigura în puțini ani formarea și selecționarea unui personal diplomatic competent și vrednic de misiunea sa.

Țara și poporul nostru au produs savanți, profesori, militari, magistrați, artiști, medici etc de renume mondial. Nu există deci niciun motiv ca să nu producă o diplomație de mâna întâi. Totul e chestie de organizare.

Creând diplomației noastre mijlocul de a-și recruta și selecționa elementele cele mai bune și dându-i posibilitatea de a-și manifesta activitatea, vom fi surprinși de rezultatele pe care le va putea da.

IV

CRIZA DE PERSONAL

În aparență criza de personal constituie latura cea mai gravă a crizei care stăpânește diplomația română. Dar numai în aparență. În realitate ea nu este gravă și e ușor remediabilă.

Opinia publică, fără a avea o cunoștință exactă a situației, s-a ocupat totuși de această chestiune. Opinia publică simte cu drept cuvânt că diplomația ca și armata este unul dintre factorii cei mai importanți pentru viața și viitorul țării.

Într-adevăr, dacă rolul armatelor a fost important în constituirea și apărarea Statelor, rolul diplomației a fost și este cu mult mai important.

Istoria nu a fost făcută de militari, ci de diplomați ajutați de militari.

Franța nu își datorește unitatea și puterea unui Napoleon, ci unor oameni ca Richelieu, Talleyrand, Delcassé, Briand.

Italia nu e opera generalilor piemontezi, ci a lui Cavour și Crispi.

Germania a fost constituită de Bismarck, pentru care Moltke nu a fost decât un ajutor, dar a fost dusă la dezastrul din 1919 prin completa ei nepregătire diplomatică.

Cehoslovacia e opera lui Beneš și Masaryk.

Sunt state mici ca Olanda, Belgia, Elveția, Vaticanul, Suedia, care fără a avea nici o importanță militară joacă totuși un rol proeminent în viața internațională grație diplomației lor excelent conduse și organizate și de o valoare cu totul excepțională.

Înainte de Marele Război țările aveau încă posibilitatea să recurgă la soluția leneșă, la război. De atunci situația s-a schimbat. Liga Națiunilor, Pactul Kellog, sistemul de arbitraj, interdependența economică tot mai accentuată între state și tot cursul politicii mondiale fac ca politica externă să devină tot mai mult o chestiune de pricepere tehnică, de abilitate diplomatică, de suplețe profesională, pentru care e nevoie de un personal pregătit, priceput și antrenat.

Înainte cu câțiva ani, cauzele pierdute pe terenul diplomatic aveau încă posibilitatea de a fi recâștigate prin război. Acum cauzele pierdute pe terenul diplomatic sunt în regulă generală definitiv pierdute. Mai ales pentru țările mici!

Diplomația română, înainte de război, când România nu avea o politică externă proprie, avea un rol foarte redus. Acest rol se mărginea la reprezentare socială și la o vagă informație politică.

Totuși ea a produs unele elemente de mână întâi vrednice de a fi asemănată cu reprezentanții marilor diplomații străine: un Djuvara, un Lahovary, Mișu, un Ghyka, un Tresnea-Greceanu, un Diamandy etc. etc.

După încheierea Păcii de la Paris, când problemele de politică externă ale României au devenit mult mai mari și mai importante s-a simțit nevoia unei rapide complectări a cadrelor superioare.

Neștiind care dintre diplomații noștri pot face față acestei nevoi, guvernele, în loc de a ataca problema de la baza ei revizuind sistemul de recrutare, de culoare a valorilor și de selecționare a unei elite a corpului diplomatic, au recurs la soluția comodă de a numi miniștrii din rândul oamenilor politici.

Câteodată rezultatele au fost excelente, câteodată bune, de multe ori mediocre.

Logica, experiența statelor cu o veche tradiție diplomatică, care și ele au recurs la diplomați improvizați, experiența noastră proprie, opinia tuturor autorilor care au tratat chestiunea: Jules Cambon (*Le Diplomate*)⁸, Walter Lippman (*Public Opinion*)⁹, Joseph Barthélemy (*Démocratie et Politique Etrangère*)¹⁰, Maximilian Harden (*Die Zukunft*, 15 ian. 1910)¹¹, [Charles] Seignobos (*Histoire et Politique*)¹² etc concordă pentru a stabili că *numirea de outsiders nu e o soluție indicată decât în anumite cazuri*:

- a) *Când se schimbă forma de stat și când se constată sau sunt temeri că unii diplomați, care au reprezentat vechiul regim, nu dau destule garanții de atașament pentru regimul cel nou. Acesta poate fi cazul când un stat trece de la monarhie la republică, sau de la republică la monarhie, sau în cazul unei dictaturi.*
- b) *Când statul e decis să schimbe în mod radical politica sa externă generală sau politica pe care a făcut-o față de o anumită putere și când această schimbare trebuie realizată la fața locului de acei care au preconizat-o, sau când nu se găsesc în corpul diplomatic agenți care din convingere să o accepte.*
- c) *Când statul are nevoie de un reprezentant specialist într-o țară pentru stabilirea unor speciale relațiuni financiare sau de altă natură, care comportă lungi negocieri tehnice și cunoștințe de specialitate.*

Astfel, spre pildă Franța a trimis pe senatorul Béranger ca ambasador în America pentru reglarea chestiei datoriilor de război – dar l-a rechemat după încheierea acordului.

⁸ Jules CAMBON, *Le diplomate*, Paris, Hachette, 1926; vezi ediția în limba română, J. CAMBON, *Diplomatul*, traducere, note și postfață de Andrei Alexandru CĂPUȘAN, Institutul European, Iași, 2011.

⁹ W. LIPPMANN, *Public Opinion*, Macmillan, New York, 1922.

¹⁰ J. BARTHELEMY, *Démocratie et Politique étrangère*, Librairie Félix Alcan, Paris, 1917.

¹¹ M. HARDEN, *Die Zukunft*, XVIII, nr. 16, Verlag der Zukunft, Berlin, 15 ianuarie 1910.

¹² Lucrarea citată nu a fost identificată.

Rolul acestor outsiders nu poate fi decât un rol de excepție și ei trebuie recrutati numai dintre oamenii politici sau ziariștii cu specială pregătire pentru politica externă, sau dintre înalții funcționari ai statului, care cunosc practica afacerilor publice, sau apoi, în ultimul caz, dintre tehnicienii specializați.

În modul acesta s-a procedat în Franța, în Germania, foarte rar în Anglia și în toate diplomațiile cu reputație stabilită, dar întotdeauna numărul outsiderilor a fost foarte mic.

Ca o regulă generală a dominat și domină tot mai mult tendința de a reduce acest număr pe cât posibil.

Afară de cazuri excepționale, lipsa de cunoștințe precise diplomatice, lipsa de experiență tehnică, obiceiurile de independență în Parlament, în presă, sau în profesiile libere, fac ca outsiderii să corespundă rar în mod complet misiunii lor.

Neobișnuiți de a se mărgini la rolul de observator și de prudent și pacient negociator, dorința de a se pune în evidență, legăturile pe care le păstrează cu partidul politic din care fac parte, conduc pe outsiders prea adesea să facă acele excese de zel pe care Bismarck le condamna ca cea mai mare greșeală a diplomaților, sau îi transformă în majoritatea cazurilor în entuziaști avocați ai țării unde sunt acreditați pe lângă propriul lor guvern (Walter Lippman, *Public Opinion*).

În orice caz, chiar cel mai capabil, cel mai subtil diplomat improvizat nu va putea lucra dacă nu e înconjurat de un personal care să cunoască tehnica diplomatică și practica afacerilor de stat și cu greu va putea la rândul său forma și perfecționa elementele tinere de sub ordinele sale.

Epoca de glorie a diplomației franceze a început în ziua când Talleyrand a suprimat recrutarea diplomaților dintre persoanele străine serviciului, rezervând toate locurile de miniștri și diplomați așa-zisilor "commis", adică aceluia care erau admiși în cadre pe bază de concurs și treceau apoi prin toată filiera carierei.

Utilizarea outsiderilor, nefiind deci decât o soluție provizorie și de circumstanță, ea nu poate fi erijată în sistem și e absolut necesară, constituind un corp diplomatic la înălțimea chemării sale, care apoi pe lângă munca sa profesională să poată furniza și cadrele de profesori pentru școala superioară diplomatică a cărei înființare va deveni inevitabilă.

În cadrele actuale ale corpului diplomatic român există multe elemente de reală valoare. O mare parte dintre actualii diplomați posedă o largă cultură generală și de specialitate, au studii și lucrări care le-ar da calificarea de profesori universitari, cei mai mulți posedă o mare experiență a afacerilor, iar diplomele și examenele speciale ce se cer pentru a

intra și avansa în corpul diplomatic constituie o serioasă garanție pentru valoarea elementelor din care e compus.

Totuși, opinia publică, necunoscând aceste lucruri și judecând numai după anumite aparențe afirmă că România nu ar avea diplomați de valoare sau chiar numai apți de a reprezenta țara în străinătate.

„În realitate ceea ce separă pe diplomat de opinia publică e faptul că pare închis și greu abordabil. El e obligat la o rezervă care surprinde. Mulțimea obișnuită cu verbozitatea oamenilor politici crede că numai aceia sunt sinceri care au afirmațiunea ușoară.

Acești purtători de secrete, care sunt diplomații, nu sunt iubiți” (Jules Cambon, *Le Diplomate*).

Pe de altă parte, în sânul corpului diplomatic domnește o nemulțumire adâncă, un sentiment de umilire și de descurajare care se traduce prin apatie și indiferență la cei ce se află în cadre, îngreunează din ce în ce mai mult recrutarea de elemente valoroase și face ca un număr destul de important de funcționari să părăsească cariera.

Numai teribila criză economică de după război și imposibilitatea de a găsi un alt teren de activitate i-a reținut pe mulți care cu siguranță ar fi părăsit-o sau o vor părăsi pentru a exercita o altă profesie.

Cauzele crizei de personal sunt multiple!

- a) Lipsa unui criteriu și a unui mijloc sigur pentru a constata valoarea și munca funcționarului și pentru a permite elementelor de elită să se afirme.
- b) Lipsa unui sistem de utilizare rațională a personalului în conformitate cu valoarea, experiența și înclinațiunile fiecăruia.
- c) Felul cum e recrutat și avansat.
- d) Salarizarea absolut insuficientă din centrala din București pentru a face față celor mai elementare nevoi ale vieții și inegalitatea de salarizare din diferitele legații.

Motivul cel mai grav de nemulțumire a personalului diplomatic îl formează faptul că nu există niciun criteriu sistematic și nu posedă nicio posibilitate de a-și afirma valoarea și de a fi apreciat.

Lipsa dosarelor personale care să formeze un asemenea criteriu are drept urmare că devin posibile tot felul de amabile presiuni și influențe externe și interne pentru avansarea sau trimiterea în posturi a funcționarilor și se rezumă la ceea ce se numește în mod vulgar un regim de protecție.

Acest regim de protecție, absolut imposibil în actuala diplomație franceză, sau în diplomația engleză, sau a Vaticanului sau în celelalte servicii diplomatice europene a fost în

floare în diplomația franceză sub Napoleon al III-lea și mai ales în diplomația germană și cea austriacă în ultimele decenii dinaintea de Războiul Mondial.

Rezultatul lui a fost o completă decădere a acestor diplomații. Din vina agenților incapabili și ajunși numai prin protecție, care formau reprezentarea în străinătate a acestor țări, ele au intrat cu o pregătire diplomatică absolut insuficientă și cu o viziune complet eronată a situațiunii mondiale în războaiele care au hotărât soarta lor.

Lipsa unor criterii sigure și ușor de consultat, necesitatea de a cere informații asupra valorii funcționarului de la actualii și foștii săi șefi, legată adesea de o corespondență lungă și complicată, precum și regimul de protecție căruia toate aceste lucruri îi dau naștere, mai are și o altă consecință: formarea de clanuri și încadrarea ocultă a funcționarilor diplomatici în partidele politice.

Posibilitățile de avansare și de trimitere în străinătate fiind limitate, cum e limitat și numărul așa-ziselor legații bune, adică plătite și instalate în centre mondiale, creează în corpul funcționarilor clici, ai căror membri prin legăturile și afinitățile lor politice și mondene, prin mijloacele de influență directă sau indirectă asupra ministrului și sfătuitoarelor săi, formează un fel de asociație de ajutor reciproc.

Membrii aceleiași clici se ajută, dau referințe bune unul despre celălalt, își procură reciproc protecție, își semnalează locurile ce devin libere în legații sau la avansare și mai ales combat din răspuneri pe membrii celorlalte clanuri.

Așa cum stau lucrurile astăzi, niciun ministru nou venit și care nu cunoaște personal meritele și activitatea fiecăruia dintre funcționari, nu are posibilitatea de a ieși de sub influența clanurilor a căror compoziție nu o poate cunoaște, care caută și reușesc să-i determine hotărârile și care, fără ca el să-și dea seama îi dictează atitudinea față de diferiții funcționari ai ministerului.

Mai există apoi un mare grup de funcționari care, din lipsă de legături politice și mondene, nu fac parte din niciun clan. Ei pot ușor fi identificați prin faptul că rămân cu anii neavansați, netrimși în străinătate, sau populează legațiunile mici și rău plătite care sunt evitate de diplomații cu protecție.

Singurul mijloc pentru a suprima acest regim e înființarea dosarelor personale de calificare, a dosarelor pe chestiuni cu conținut de evidență și apoi introducerea mobilității și avansării automatite pe bază de note, examene și lucrări speciale.

A doua cauză a nemulțumirii și descurajării cadrelor e felul cum sunt utilizați funcționarii, fără a se ține cont de pregătirea și de experiența lor specială, fără a se avea în

vedere formațiunea lor profesională și fără a da elementelor de elită posibilități de a se afirma și releva.

O mare parte a anilor dintre gradul de atașat de legăție și acela de ministru plenipotențiar, care ar trebui să fie ani de formațiune și de specializare sunt astfel pierduți pentru funcționar fără niciun folos, fără a putea învăța și produce, dar dând naștere unui sentiment de adâncă nemulțumire și descurajare și având prea adesea ca urmare un dezgust de meserie, o resemnare și o apatie completă.

E greu și inechitabil să ceri unui om cu studii speciale și lungi, câteodată după o activitate interesantă și vie în străinătate și care e destinat în principiu la o muncă de înaltă valoare intelectuală și la rolul de profesor al colegilor mai tineri sau al aspiranților la cariera diplomatică, să petreacă ani de-a rândul cifrând telegrame, completând formulare sau expediind hârtii de la o autoritate la alta. Aceste lucrări ar trebui executate de funcționari inferiori, cancelari, redactori, dactilografi.

E evident că și funcționarii diplomatici trebuie să le cunoască, dar utilizarea lor principală ar trebui să fie în activitatea special diplomatică, fiind repartizați numai în direcțiile unde se desfășoară această activitate, unde pregătirea lor specială poate fi de folos și unde munca lor va fi în legătură directă cu ambiția de a colabora la scopul înalt pe care îl are diplomația.

Acolo ei se vor putea forma și specializa și vor putea fi judecați și întrebuințați și clasați după adevărata lor valoare.

În modul acesta în foarte puțini ani se vor putea selecționa cele mai capabile elemente și forma un corp diplomatic vrednic de menirea lui.

Recrutarea va trebui apoi făcută numai pe baza unui titlu de doctorat și pe baza examenelor trecute la o școală specială de diplomați sau în minister.

Avansarea va trebui făcută, după împlinirea stagiului, numai pe baza dosarului personal de calificare, pe baza examenelor și a notelor obținute de la șefii direcți și de la Consiliul Diplomatic la lucrările de specialitate.

După împlinirea stagiului prescris de lege, fiecare funcționar va trebui să fie pus în situația de a putea fi avansat după rangul său de vechime și nu va putea fi menținut neavansat decât la cererea motivată a șefului său direct și omologată de Consiliul Superior pe baza dosarului său personal de calificare.

Orice funcționar va trebui să poată obține pentru merite sau lucrări speciale, la cererea șefului său direct omologată de Consiliul Superior Diplomatic, pe baza dosarului său personal, reducerea cu maximum un an a stagiului de la un grad la altul.

Orice funcționar care prin lucrări de specialitate, prin rapoarte și memorii ar fi dovedit că este pregătit și în măsură să profeseze anumite părți ale doctrinei diplomatice, va putea pe baza unui aviz al Consiliului Superior Diplomatic și al unei comisii speciale de examinare, să obțină în timpul cât se află în administrația centrală, dreptul de a funcționa ca *profesor* la școala pregătitoare pentru diplomați.

Atât în utilizarea lor în minister cât și în ce privește legațiile unde vor fi trimiși va trebui să se țină cont la funcționarii care au atins gradul de consilier de legație, de specializarea lor și de inclinațiunea ce o au pentru anumite ramuri ale diplomației.

Actualmente corpul diplomatic e recrutat și avansat după normele următoare:

Gradul	Condiții de admitere și avansare	Salariu efectiv la București
Atașat de Legațiune	Licență sau doctorat în drept sau litere. Examen de admisiune	Lei 6936
Secretar de legațiune cl. a III-a	Stagiu de 2 ani ca atașat și examen	Lei 8756
Secretar de legațiune cl. a II-a	Stagiu de 3 ani ca secretar cl. a III-a	Lei 11.454
Secretar de legațiune cl. I	Stagiu de 3 ani ca secretar cl. a II-a	Lei 17032
Consilier de legațiune	Stagiu de 4 ani ca secretar cl. I	Lei 23.360
Ministru plenipotențiar cl. a II-a	Nicio condiție	Lei 29.050
Ministru plenipotențiar cl. I	Nicio condiție	Lei 40.390

Ar trebui apoi să dispară *inegalitatea de salarizare*. E absolut inechitabil și inexplicabil pentru ce funcționarii diplomatici din centrul ministerului au niște salarii neproportional inferioare față de salariile acelor care se află în străinătate.

Trebuie considerat ca greșit principiul de a egaliza salariile funcționarilor diplomatici din București cu salariile funcționarilor obișnuiți din celelalte ministere pe baza unui calcul aproximativ al numărului de ani serviți în minister.

Acest fel de a calcula salariile poate fi aplicat cel mult cancelarilor sau celorlalți funcționari stabili din Ministerul Afacerilor Străine.

Nu trebuie comparat un simplu funcționar din minister, posedând adesea numai bacalaureatul sau o vagă licență cu diplomatul care și ca pregătire și din punctul de vedere al muncii intelectuale, a răspunderii și a reprezentării ce se cere de la dânsul trebuie să fie pus în

rând cu profesorii de facultate, cu ofițerii specializați de Stat-Major, cu membrii Curții de Conturi și în genere cu funcționarii superiori.

O salarizare insuficientă produce o decădere a sentimentului de demnitate și de răspundere, îndepărtează elementele de valoare din carieră, împiedică o recrutare de noi elemente calificate și aduce astfel o scădere simțitoare a nivelului corpului diplomatic.

Această salarizare din administrația centrală absolut insuficientă, mai ales în primii ani ai carierei, pentru a face față chiar celor mai elementare nevoi ale vieții, mai are ca urmare că serviciul în centrală e considerat ca un fel de pedeapsă și că funcționarii din corpul diplomatic care își fac stagiul la București trebuie, dacă nu au avere personală, să renunțe la orice fel de viață socială, la orice fel de contact cu colegii lor din legațiile străine cu care ar trebui totuși să aibă neapărat relațiuni de camaraderie asupra cărora ar trebui să poată exercita anumite influențe, de la care să poată obține informațiuni adeseori utile și cu care trebuie să-și pregătească pentru viitor raporturi de prietenie personală atât de necesare în timpul misiunilor în străinătate (Jules Cambon, *Le Diplomate*).

În străinătate salariile sunt în genere suficiente pentru ca diplomatul să poată duce o viață egală cu aceea a colegilor săi din celelalte legațiuni.

Ar trebui totuși să înceteze *inegala* și în fond inexplicabila diferență de *salarizare între diferitele legațiuni*.

Pentru calcularea salariului ar trebui stabilită pentru fiecare grad în parte o *leafă de bază în aur* care apoi va trebui pusă în concordanță și adaptată trimestrial cu numerele indice ale costului vieții din fiecare țară, *inclusiv România*.

Astfel să presupunem că un anumit grad ar avea ca leafă de bază suma de lei 500 în aur. Admițând că costul vieții s-a mărit în Franța de 5 ori față de costul vieții care exista când un franc francez valora un franc aur, acel funcționar va trebui, dacă este trimis la legația din Paris, să fie plătit cu 2500 franci aur, adică circa 12.500 franci hârtie.

Când funcționarii diplomatici vor avea peste tot aceeași bază de salariu se va termina cu lupta pentru a fi trimis la anumite legații plătite excepțional de bine și pentru a evita serviciul în centrală sau în alte legații unde salariul este absolut insuficient.

Pentru a asigura apoi o avansare normală a funcționarilor e absolut nevoie ca numai funcționarii de carieră să poată fi numiți în locurile bugetare de ministru plenipotențiar.

Miniștrii outsiders, care nu provin din carieră vor trebui să fie salariați din credite speciale. De asemenea, fiecare ministru outsider va trebui, cel puțin în primii trei ani de serviciu, să aibă pe lângă el cu însărcinare de consilier un ministru provenit din carieră care să se ocupe de toate chestiunile curente și de personalul legațiunii.

Miniștrii outsiders nu vor putea fi trecuți în bugetul regulat al ministerului decât după cinci ani de serviciu.

Dacă înainte de împlinirea acestor cinci ani un ministru outsider este rechemat din postul pe care îl ocupă și nu i se încredințează un alt post în străinătate, el nu va putea îndeplini nicio funcțiune de ministru plenipotențiar în centrală, iar salarizarea lui va înceta.

Bugetul va trebui să prevadă în fiecare an atâtea locuri de miniștri câte legații și câte funcțiuni de miniștri plenipotențieri în centrală există.

În ziua în care diplomația noastră va putea astfel fi chemată să-și îndeplinească rolul ei adevărat, când va exista un sistem sigur pentru afirmarea și selecționarea elementelor de elită, și când ea va fi salarizată în așa fel încât să atragă și să rețină elementele cele mai capabile, cadrele vor da rezultate neașteptate și criza care stăpânește acum diplomația română nu va mai exista.

V

CORPUL CONSULAR

Corpul consular va trebui să aibă misiunea de a se ocupa în special de chestiunile economice și administrative, iar recrutarea, utilizarea, avansarea, mobilitatea și selecția elementelor de valoare va trebui să se facă în principiu, având în vedere această misiune specială, după aceleași norme ca și în corpul diplomatic.

București, martie 1929

SS
Noti Constantinide

Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, *Problema 82/Organizarea M.A.S., vol. 85: General. Diverse 1877-1947*, ff. 136-172.

ROMÂNIA-VATICAN, 1967: O RELATIE CU MULTE NECUNOSCUTE

Ovidiu BOZGAN

Documentul publicat în anexă, marcat de vederile semiliberales ale lui Cornel Burtică, ambasador al României în Italia între 1966 și 1969, încearcă să rezolve o situație complexă care este rezultatul unei politici excesiv de severe, practică de regimul comunist de la București în primii ani de după război. Un simplu rapel al etapelor esențiale ale acestei politici, reflectare a uriașei imposturi a comunismului românesc în etapa stalinistă, cuprinde denunțarea Concordatului, reforma învățământului, legea cultelor, simulacrul „revenirii” greco-catolicilor la Biserica Ortodoxă Română și interzicerea Bisericii Române Unite, cavalcadă infernală care are loc în 1948, arestările episcopilor greco-catolici și romano-catolici începând cu anul 1948, culminând cu suspendarea relațiilor diplomatice dintre România și Vatican și expulzarea personalului Nunțiatunii Apostolice în vara anului 1950. Chiar din aceste date sumare rezultă că există un dosar voluminos al litigiilor și resentimentelor în problema Bisericii Catolice, de care liderii regimului de la București de la mijlocul anilor 1960 erau conștienți, de care, fără să o mărturisească, se simțeau culpabili și într-o poziție debilă, de inferioritate, în cazul discutării acestor chestiuni într-un cadru diplomatic. Astfel că, singura atitudine constantă care a prevalat până la implozia regimului Ceaușescu, excepție făcând puseurile liberale ale unor diplomați români – Cornel Burtică, George Macovescu ș.a. – a fost observarea rigorii și exhibarea geloziei pentru presupusele intruziuni în treburile interne și ofense la adresa independenței și suveranității statului român.

Posibilitatea reluării contactelor cu Vaticanul și exhumării consecințelor unei drastice politici anticatolice a intervenit în anii lansării destinderii în relațiile Est-Vest și, mai ales, a politicii estice a Sfântului Scaun. Politică schițată în perioada finală a pontificatului Papei Ioan al XXIII-lea și dezvoltată de succesorul său, Paul al VI-lea, prin intermediul lui Agostino Casaroli, care este personajul incontestabil al acestui tip de demers¹.

Guvernării de la București, luând în considerație cu indispoziție profundă eventualitatea începerii unor negocieri cu Vaticanul, se raportau în primul rând la factorii de natură internă dar erau departe de a neglija atitudinea statelor comuniste europene și mai ales a U.R.S.S. față de noul curs a politicii vaticane. În proporții diferite, statele comuniste din

¹ Pentru o viziune de ansamblu a Ostpolitik vaticana în perioada pontificatului lui Paul al VI-lea vezi, Philippe CHENAUX, *L'Eglise catholique et le communisme en Europe (1917-1989)*, Les Editions du Cerf, Paris, 2009, pp. 271-291.

estul Europei erau responsabile de politici anticatolice și de persecuții ale căror consecințe urmau să se reflecteze în dinamica negocierilor cu Vaticanul. Acesta era, indiscutabil, afectată de ponderea catolicismului în economia raporturilor de forțe din fiecare dintre societățile est-europene. Contextualizarea documentului publicat în anexă ia în considerare perioada de după alegerea pe scaunul Sfântului Petru a papei Montini.

Primul contact cu o înaltă oficialitate sovietică are loc la New York, la sediul O.N.U., la 4 octombrie 1965, când Montini se întâlnește cu cvasieternul ministru de externe sovietic, Gromîko. Următoarele contacte sunt ocazionate de vizitele oficialilor sovietici în Italia. Astfel, la 27 aprilie 1966, Gromîko este primit în audiență privată de Papa Paul al VI-lea, iar la 30 ianuarie 1967, președintele Sovietului Suprem, Nikolai Podgornîi, este și el primit de papă. La ultima întâlnire mai participaseră, alături de papă, cardinalul Cicognani, secretarul de stat, Mons Mario Brini, secretarul Congregației pentru Bisericile Orientale, și nelipsitul Casaroli. Din informațiile pe care le avea René Brouillet, ambasadorul Franței pe lângă Sfântul Scaun din 1964 până în 1974 și unul dintre cei mai inițiați analiști ai politicii vaticane, se pare că sovieticii au acceptat declanșarea unui proces care ar fi dus la stabilirea de relații diplomatice². Aproximativ aceleași concluzii le trăgea și Luigi Longo, secretar general al Partidului Comunist Italian, într-o discuție cu Burtică³ (se va observa că această informație, cu grad semnificativ de certitudine, apare și în documentul publicat). Pe lângă problemele celor 15-16 milioane de catolici din U.R.S.S., părțile erau interesate și în dezvoltarea colaborării între Biserica Catolică și Biserica Ortodoxă Rusă, în spiritul unui ecumenism în care doar o parte credea.

Dacă stabilirea relațiilor diplomatice între Vatican și U.R.S.S. s-a produs o iluzie a naivilor de la Roma, există un succes care ar fi putut să constituie un model și precedent pentru statele comuniste europene și anume, stabilirea relațiilor diplomatice între Iugoslavia comunistă și Sfântul Scaun. Cele două părți au reușit să depășească memoria conflictuală construită în jurul cardinalului Stepinac⁴ și în 1964 au început negocieri pentru elaborarea unui document care să reglementeze relațiile dintre Vatican și Biserica Catolică din Iugoslavia. După laborioase negocieri, în care nu a fost asociat arhiepiscopul de Zagreb, cardinalul Seper, la 25 iunie 1966 a fost semnat un protocol care echivala cu stabilirea

² Archives du Ministère des Affaires Etrangères (în continuare A.M.A.E.F., *série Europe 1966-1970, sous-série Saint-Siège 1966-1970*, carton 91, Télégramme René Brouillet, 1 février 1967.

³ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe (în continuare A.M.A.E.), *Telegrame cifrate intrate oficiul Roma*, ianuarie-aprilie 1967, f. 122.

⁴ Semnificativ pentru noua atmosferă, în 1968 s-a putut instala în catedrala de la Zagreb un basorelief al lui Stepinac executat de celebrul sculptor Mestrovici.

relațiilor diplomatice. Regimul de la Belgrad ceruse și obținuse ca Sfântul Scaun să dezavueze terorismul și recunoștea că în exercitarea atribuțiilor sacerdotale nu are ce căuta politica. Același Brouillet comenta de la Roma acordul recent încheiat, „celui-ci étant de nature à fournir la preuve qu’aucun obstacle, idéologique ou juridique, n’est tel qu’il ne puisse être surmonté, dès lors que prévaut chez les deux partenaires un désir sincère et la volonté de parvenir à des arrangements auxquels l’Eglise, mais aussi l’Etat, fût-il socialiste, peuvent trouver leur profit”⁵. La rândul său, ambasadorul României la Belgrad, Aurel Mălnășan, afla de la cel care semnase acel protocol, Milutin Moraca – președintele comisiei federale pentru probleme eclesiastice, obiectivele pe care le urmărise regimul lui Tito și confirmarea, mai mult pe baza impresiei lăsate de interlocutor – că inițiativa negocierii documentului aparținuse Iugoslaviei⁶. În noiembrie 1966, reprezentantul Vaticanului, un delegat apostolic, și-a prezentat scrisorile de acreditare, iar în 1970, prin acordul părților reprezentanțele diplomatice au fost ridicate la rang de ambasadă.

Aparent paradoxal, primul stat comunist european care a semnat un document prin care debuta procesul de reglementare a Bisericii Catolice cu implicarea Sfântului Scaun, a fost Ungaria. Paradoxal, pentru că aici exista un obstacol major reprezentat de cardinalul Mindszenty, primatul Ungariei, care se refugiase în timpul revoluției din 1956 în localul legației americane la Budapesta. De fapt, guvernul maghiar inițiasse contacte cu Vatican tocmai pentru a se debarasa de incomodul înalt prelat, asupra căruia doar suveranul pontif mai putea exercita un control. În 1964, reprezentanții celor două părți au încheiat un acord în vederea numirii unor episcopi în fruntea diecezelor devenite vacante datorită politicii represive a Budapestei⁷. Proces care a continuat până în 1974 când papa Montini l-a înlăturat din demnitatea de arhiepiscop de Esztergom, care era implicit primat al Ungariei, pe Mindszenty, creându-se locul liber pentru numirea unui prelat agreeat și de comuniștii unguri. Autoritățile de la Budapesta au reflectat probabil la normalizarea relațiilor cu Vaticanul, inclusiv la restabilirea relațiilor diplomatice. Cel puțin acesta era sentimentul ambasadorului maghiar la Roma care-i împărtășea omologului său român că Ungaria ar opta pentru

⁵ A.M.A.E.F., *série Europe 1961-1970, sous-série Saint-Siège 1966-1970*, carton 137, Télégramme Brouillet, 1er juillet 1966.

⁶ A.M.A.E., *Telegrame cifrate intrate oficiul Belgrad*, mai–august 1966, ff. 102-103.

⁷ Pentru problemele Bisericii Catolice din Ungaria în perioada comunistă vezi Ovidiu BOZGAN, *Catholicism și putere politică în Ungaria comunistă*, în „Dosarele istoriei”, an X (2005), nr. 10, pp. 20-34; idem, *Trei documente diplomatice franceze despre Biserica catolică din Ungaria (1963-1964)*, în vol. *Imaginând istorii* (editori Simona CORLAN-IOAN, Ovidiu BOZGAN, Daniela ZAHARIA), Editura Universității București, 2006, pp. 425-437.

normalizare după modelul iugoslav⁸. În realitate, nici Ungaria, în pofida unei politici moderate, nu va trece la restabilirea relațiilor diplomatice.

O dezbatere internă consistentă în legătură cu semnalele transmise de la Vatican care ar fi favorabil unor contacte cu autoritățile române, survine în primăvara anului 1965. Atunci este elaborată o notă comună Ministerului de Externe și Departamentului Cultelor, semnată de George Macovescu, adjunct al ministrului, și de Dumitru Dogaru, secretar general al departamentului, care arăta că Agostino Casaroli ar fi dispus să vină în România pentru discuții exploratorii. Semnatarii susțineau că Vaticanul, prin acordurile din anii 1964-1965 cu Ungaria, Cehoslovacia și Iugoslavia, a obținut concesii (ceea ce era fundamental fals) care se constituie în precedente defavorabile statului român. Semnarea unei înțelegeri cu Vatican trebuie exclusă, deoarece s-ar crea impresia că se acordă Bisericii Catolice un statut privilegiat care ar putea fi reclamat și de alte culte. În plus, există probleme delicate precum interzicerea Bisericii Române Unite sau denunțarea unilaterală a Concordatului din 1927. Totuși, opinia celor două ministere era ca să se afle aspectele pe care Vaticanul ar dori să le discute și soluțiile pe care le propune⁹. Ca atare, Corneliu Bogdan, director în Centrală, îl instruia pe ambasadorul român de la Roma pentru „fără a se arăta că am fi interesați să începem negocieri, să se caute să se afle, cât mai exact, care sunt problemele pe care Vaticanul dorește să le discute și cum vede modalitățile de soluționare a acestora¹⁰.

Puțin mai târziu, printr-o notă din 7 iulie 1965 adresată lui Corneliu Mănescu, erau reluate principalele aspecte litigioase ale relațiilor bilaterale, se respingea semnarea unui document între România și Vatican și se amintea, ca o probă a comportamentului negativ al curiei romane, invitarea la ultima sesiune a Conciliului Vatican II, a unor episcopi care nu aveau recunoașterea statului român¹¹. Prin inventarierea acțiunilor pozitive și așa-zis negative ale Vaticanului în direcția României, se alimentau dilemele regimului de la București și se favoriza menținerea unei atitudini dogmatice.

Un an mai târziu, printr-o altă notă informativă adresată lui Mănescu, se reconfirma conduita prescrisă pentru relațiile cu Vaticanul, pe baza deciziei Consiliului de Miniștri din 3 mai 1965, care în esență înseamnă respingerea semnării oricărui document și aflarea prin mijloace diplomatice a intențiilor Sfântului Scaun. Acum, în plus, se dădea posibilitatea

⁸ A.M.A.E., *Telegrame cifrate intrate oficiul Roma*, ianuarie-aprilie 1967, f. 15.

⁹ A.M.A.E., *Problema 220/1965/Vatican*, Nota de propuneri, aprilie 1965, ff. 1-3. Nota a fost aprobată de Consiliul de Miniștri la 3 mai 1965.

¹⁰ A.M.A.E., *Problema 220/1965/Vatican*, f. 16.

¹¹ A.M.A.E., *Problema 220/1965/Vatican*, Notă informativă, 7 iulie 1965, ff. 44-47.

rezolvării unor chestiuni care nu erau de fond, precum aducerea copiei Columnei lui Traian¹² sau accesul unor istorici români în arhivele vaticane¹³.

Un acces de realism a făcut ca autoritățile comuniste de la București să abandoneze această atitudine în cursul aceluiași an, ca urmare a prelucrării evenimentelor care interveniseră între timp. Astfel, se considera că „poziția adoptată anul trecut nu mai corespunde intereselor actuale ale țării noastre”¹⁴. Aceasta nu înseamnă că regimul de la București se transfigurase, rezervele și interdicțiile erau menținute, dar acum se propunea ca ambasadorul român la Roma să aibă discuții neoficiale cu Agostino Casaroli pentru a afla care este pachetul de probleme pe care ar vrea să-l dezbată Vaticanul, să vadă în ce condiții istorici români ar putea veni pentru cercetări la Roma și dacă ar fi dispus să vândă copia Columnei. Din nefericire, documentul din care s-au extras aceste informații este incomplet și nu se poate stabili data, dar logic este să fie ulterior notei informative anterioare. Oricum, la ședința Prezidiului permanent al C.C. al P.C.R. din 11 iulie 1966, această propunere a fost aprobată¹⁵.

Contactele dintre ambasadorul Cornel Burtică și diverse persoane din mediile pontificale, în special cu subsecretarul de stat Agostino Casaroli, i-au permis acestuia să avanseze o notă după care, aproape la indigo s-a redactat nota publicată mai jos. Evident, Burtică, deși favorabil dialogului cu Vaticanul, continuă să rămână precaut, în condițiile în care, deși avea sprijinul propriului minister, știa că are în Departamentul Cultelor și în secretarul său general, Dumitru Dogaru, adversari ireductibili. În notă, se ia în considerare posibilitatea reluării relațiilor diplomatice, fapt menționat în documente până la începutul 1970, dar în realitate normalizarea relațiilor cu Vaticanul va viza reglementarea situației Bisericii Romano-Catolice prin numirea unor prelați în fruntea diecezelor și rarefierea până la dispariție a contactelor cu curia romană. Succint spus, nota publicată de noi reflectă o stare de spirit care se va evapora lent și inexorabil spre finalul regimului comunist.

¹² Pentru problema aducerii copiei Columnei vezi pe larg Ovidiu BOZGAN, *Abordări frontale și „gesturi de curtoazie” în politica româno-vaticană din primii ani ai regimului Ceaușescu*, în „Studii și materiale de istorie contemporană”, vol. XI, 2012, pp. 143-159.

¹³ A.M.A.E., *Problema 220/1967/Vatican*, Notă informativă, 3 iunie 1966, ff. 45-48.

¹⁴ A.M.A.E., *Problema 220/1967/Vatican*, Notă de propuneri, f. 16.

¹⁵ Arhivele Naționale Istorice Centrale, *Fond C.C. al P.C.R.*, Cancelarie, dosar 94/1966, f. 2.

ANEXĂ

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA
MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE

15 martie 1967

NOTĂ

privind eventualitatea reluării discuțiilor cu Vaticanul¹⁶

- I. În evaluarea oportunității reluării discuțiilor cu Vaticanul – mergând chiar până la a lua în considerare normalizarea relațiilor diplomatice – trebuie să ținem seama de următoarele elemente:
1. Fără a renunța la scopurile sale fundamentale – întărirea rolului Bisericii Catolice în lume, având un caracter anticomunist – Vaticanul a adoptat o serie de poziții, în ultimii ani, care marchează deplasări importante în atitudinea acestuia față de unele probleme majore și anume:
 - a) Vaticanul a renunțat la atitudinea de „război rece” împotriva țărilor socialiste, a adoptat un ton „obiectivist” față de acestea prin propaganda sa (presă, radio), a recunoscut existența țărilor socialiste, inclusiv a R.P. Chineze și R.D. Vietnam; de la faza condamnării deschise a comunismului, Vaticanul a trecut la faza de dialog.
 - b) În ultimii ani, Vaticanul a recunoscut necesitatea existenței unor raporturi corecte între Biserică și organele de stat, necesitatea respectării principiului independenței și suveranității naționale, a neamestecului în treburile interne ale statelor.

De exemplu, în raporturile cu Iugoslavia, aceste principii au fost înscrise în protocolul semnat de Vatican și Iugoslavia în 1966; Vaticanul nu a vrut să profite de dificultățile existente între cardinalul Wyszyński¹⁷ și conducerea de stat poloneză, ci din contră, a căutat să aplaneze conflictul între Biserică și Statul polonez; ambasadorul Cubei pe lângă Vatican spunea că în 1962/1963, când preoții catolici au început să părăsească Cuba în scopul creării unei atmosfere de tensiune internă în rândul populației, la rugămintea autorităților cubaneze, papa a intervenit personal și lucrurile s-au aplanat: preoții catolici s-au reîntors și tensiunea internă a fost înlăturată.

¹⁶ Nota a fost trimisă cu adresă din 16 martie 1967 lui Ion Iliescu, șef Secție Agitație și Propagandă a C.C. al P.C.R. Textul este rescris pe baza notei similare elaborată de ambasada R.S.R. de la Roma.

¹⁷ Stefan Wyszyński (1901-1981), episcop de Lublin (1946-1948), arhiepiscop de Varșovia din 1948 și primate al Poloniei, a fost promovat de papa Pius al XII-lea la demnitatea de cardinal în anul 1953. A fost arestat de autoritățile comuniste și i s-a impus domiciliu obligatoriu din 1953 până în 1956.

- c) Vaticanul s-a desolidarizat de regimurile ultrareacționare militariste din diferite țări, în special din America Latină.
- d) Vaticanul participă tot mai activ la activitatea internațională, adoptând poziții mai realiste într-o serie de probleme și anume:
- ultimul Conciliu Ecumenic¹⁸ s-a pronunțat împotriva războiului, iar problemele păcii ocupă un loc central în activitatea internațională a Vaticanului;
 - în intervenția făcută în fața Adunării generale a O.N.U., papa a propus crearea unui fond internațional pentru combaterea foamei și mizeriei; și această problemă ocupă un loc important în activitatea internațională a Vaticanului;
 - Vaticanul a avut unele inițiative pentru restabilirea păcii în Vietnam, condamnăm chiar public atitudinea adoptată de S.U.A., mai ales după fiecare pas în direcția lărgirii conflictului; atitudinea Vaticanului față de S.U.A. a fost mai critică chiar decât a guvernului italian;
 - în plină campanie antichineză – atât în Italia cât și în alte țări – papa Paul al VI-lea a lansat un apel conducerii de stat chineze pentru conciliere cu Vaticanul, apreciind valoarea mondială a culturii chineze și importanța mondială a R.P.Chineze;
 - în discuții particulare, reprezentanții Vaticanului fac o analiză realistă a jocului marilor puteri mondiale, dezaprobând atitudinea acestora față de statele mai mici.

2. Vaticanul se bucură de prestigiu pe plan mondial, în special ca urmare a pozițiilor mai realiste adoptate în ultimii ani. Întreține relații diplomatice cu peste 50 de state, iar în alte 17 state are „delegații apostolice” pe lângă episcopatul catolic local. Vaticanul are observatori pe lângă O.N.U. și alte organisme ale O.N.U. (U.N.E.S.C.O., F.A.O.) și, din informațiile ce le avem, își va intensifica activitatea în organismele internaționale; în acest scop și-a creat un secretariat pentru pace și justiție socială.

A devenit aproape o regulă ca toți șefii de stat, miniștrii de externe sau alte personalități politice și culturale marcante care vin în vizită în Italia, să facă vizite papei, cu care poartă de obicei discuții politice.

3. Aproape toate statele socialiste au avut sau au contacte cu Vaticanul.

Cuba și Iugoslavia întrețin relații diplomatice cu Vaticanul (Cuba nu le-a întrerupt după victoria revoluției, iar Iugoslavia le-a reluat în 1966).

Ministrul de externe al U.R.S.S. (în aprilie 1966) și președintele Sovietului Suprem al

¹⁸ Conciliul Vatican II desfășurat în perioada 1962-1965.

U.R.S.S. (ianuarie 1967) au făcut vizite oficiale papei. Ungaria a semnat un document în 1964 prin care se pun bazele unei anumite normalizări a raporturilor sale cu Vaticanul. Contacte există între Vatican cu Polonia și Cehoslovacia. Există o înțelegere de principiu ca între Vatican și U.R.S.S. să se meargă spre stabilirea de relații diplomatice.

Contacte au existat între Vatican și R.D. Vietnam, fie prin intermediul unor reprezentanți ai cultelor din occident, fie prin schimburi directe de mesaje între papa Paul al VI-lea și președintele Ho Și Min¹⁹.

II. Față de țara noastră, Vaticanul a adoptat în ultimii ani o atitudine pozitivă, de creare a condițiilor pentru un dialog direct. Încercarea de a intra în contact cu reprezentanții țării noastre s-a făcut pe cale indirectă (unii preoți, reprezentanți ai P.C.I., ambasadorul iugoslav la Roma, unii oameni de cultură italieni), cât și pe cale directă (prin nunțiatul apostolic de la Roma și subsecretarul de stat Agostino Casaroli). Printre gesturile pozitive din ultima vreme ale Vaticanului față de țara noastră, amintim:

a) în discuții directe cu reprezentanții Vaticanului, cât și din presa oficială a Vaticanului, rezultă o apreciere pozitivă dată politicii externe a țării noastre, în special în ce privește problemele europene;

b) Vaticanul a interzis să se mai folosească mijloacele sale de propagandă de către elementele dușmănoase din emigrația română, în scopul atacării României;

c) Vaticanul a consimțit să ne dea copia Columnei lui Traian fără niciun fel de pretenții materiale sau de natură politică (inițial pusesese unele condiții), deși noi nu dispunem de niciun fel de acte de proprietate asupra copiei;

d) Agostino Casaroli a spus direct că Vaticanul nu a aprobat atitudinea adoptată de episcopul Marton Aron și l-a sfătuit să caute să fie în bune raporturi cu autoritățile române.

De asemenea, cu ocazia participării la Conciliul Ecumenic a preotului romano-catolic Petru Pleșca, papa Paul al VI-lea l-a numit episcop, știind că acesta este agreat și de guvernul român²⁰. La Vatican, lui Pleșca i s-a vorbit în termeni pozitivi despre România, arătându-i-se dorința Vaticanului de a reglementa relațiile cu România.

III. Din cele de mai sus, rezultă că normalizarea relațiilor între România și Vatican nu ar putea crea nici un fel de probleme din punct de vedere al relațiilor internaționale ale României; din contră, acest act s-ar înscrie în procesul de destindere internațională. În cele ce

¹⁹ Ho Și Min (1890-1969), lider vietnamez comunist, prim-ministru între 1945 și 1955 și președinte al Republicii Democratice Vietnam (Vietnamul de Nord comunist) în perioada 1945-1969.

²⁰ Evenimentul s-a produs în decembrie 1965. În realitate, autoritățile de la București și, mai ales, Departamentul Cultelor, au dezavuat consacrarea lui Pleșca drept episcop și i-au interzis acestuia, la revenirea sa în țară, să utilizeze calitatea sa de episcop.

urmează, am vrea să arătăm care ar fi elementele pozitive ce ar rezulta dintr-o normalizare a raporturilor noastre cu Vaticanul:

1. De pe urma normalizării relațiilor cu Vaticanul, România ar avea de câștigat în ce privește prestigiul său internațional; în plus, Vaticanul reprezintă un centru internațional foarte important în ce privește informarea asupra principalelor probleme politico-diplomatice mondiale, având deci de câștigat și din acest punct de vedere. O influență pozitivă ar avea acest fapt în raporturile țării noastre cu statele unde partidele democrat-creștine fac parte din guverne (Italia, R.F.G., Olanda, Danemarca etc.).

2. De pe urma Vaticanului am putea profita și pe plan economic: posibilități de cooperare în condiții avantajoase cu întreprinderile la care Vaticanul are participații atât în Italia cât și în alte țări; posibilități de export în Italia a unor produse greu vandabile (vândute Vaticanului care se bucură de anumite facilități vamale). Despre posibilitatea de a coopera pe plan economic cu Vaticanul ne-a vorbit însuși Agostino Casaroli. De exemplu, firma italiană „Galbani”, specializată în brânzeturi, este controlată de Vatican; firma este dispusă să ne cumpere brânzeturi în cantități mari, dar nu avem licențe de export; Vaticanul ar putea facilita obținerea acestor licențe. Vaticanul are participații însemnate în construcțiile navale, construcția de mașini unelte, în sistemul bancar (Banco di Roma, Banco d'Italia și altele) etc.

3. O normalizare oarecare a raporturilor cu Vaticanul ne-ar ușura accesul la Arhivele secrete ale acestuia, arhive complete și multilaterale care pentru țara noastră ar prezenta mare interes. Amintim că R.P.Ungară, după semnarea documentului din 1964, a trimis deja cercetători la arhivele Vaticanului unde lucrează și în prezent.

Pentru a ilustra importanța Arhivei Vaticanului pentru țara noastră, este suficient să amintim că încă în secolul al XVIII-lea, reprezentanții Școlii Ardelene au găsit în Arhivele Vaticanului documente deosebit de prețioase pentru demonstrarea latinității și continuității populației din Transilvania.

4. Normalizarea raporturilor cu Vaticanul ar putea avea o mare importanță pentru schimbarea atitudinii față de România a unei mari părți a emigrației române, s-ar neutraliza activitatea dușmănoasă a unor elemente din emigrație.

De exemplu, Vaticanul finanțează parțial „Societatea academică română”²¹ care grupează în jurul său majoritatea intelectualității din emigrația română; acesta a dat indicații conducerii acestei instituții să nu mai atace România; ca urmare, la Congresul „Societății academice române” din 1966 (Salamanca, Spania) preotul Octavian Bîrlea (conducătorul

²¹ Creată la Roma de un grup de intelectuali români din emigrație în anul 1957.

Societății) a declarat la deschiderea lucrărilor că e bine „să se discute mai puțin despre politică și mai mult despre probleme culturale”.

Ajungerea la unele înțelegeri cu Vaticanul ar putea duce eventual la utilizarea în interesul nostru a parohiilor greco-catolice din exterior²² (17 parohii în S.U.A., parohii la Roma, Milano, Paris, Viena, Barcelona, München etc.). În jurul acestor parohii se desfășoară o intensă activitate colectivă, serbări cu caracter național, manifestări artistice etc.

IV. Fără îndoială, gândindu-ne la normalizarea raporturilor cu Vaticanul, trebuie să vedem ce aspecte negative ar presupune acest act. Până acum, noi nu avem o expunere directă, de la persoane autorizate ale Vaticanului, asupra doleanțelor Vaticanului. Din informații indirecte și din deducții proprii, rezultă că principalele probleme pe care le-ar putea ridica Vaticanul ar fi:

1. Problema bisericii greco-catolice în România (deși în discuțiile de până acum reprezentanții Vaticanului nu au pus-o în mod explicit).
2. Numirea, cu consimțământul guvernului român, a episcopilor în locurile vacante.
3. Posibilitatea învățământului religios în biserici (nu în școli).
4. Contacte între Vatican și ierarhia Bisericii Catolice din România.

Ar mai fi, poate, unele probleme minore, legate de bunurile fostei nunțiatuiri la București etc.

În afară de problemele pe care le-ar putea ridica Vaticanul (dintre care unele prezintă aspecte delicate, așa cum e chestiunea Bisericii Greco-Catolice), s-ar mai putea să ne apară, tot ca aspecte negative, o eventuală reacție nefavorabilă din partea altor culte din România (reacție determinată de rivalități ale diferitelor culte cu Vaticanul, de teama de a nu pierde anumite privilegii etc.).

V. În legătură cu rezolvarea acestor probleme, părerea noastră este că trebuie să pornim de la faptul că – așa cum se procedează în toate tratativele – fiecare dintre părți vine cu propriile pretenții și condiții, ca bază de negociere. Deci, să nu pornim numai de la pretențiile Vaticanului (pe care de altfel nici nu le cunoaștem exact), ci venind cu propriile noastre pretenții și condiții. Condițiile de principiu ale părții române ar putea fi următoarele :

1. Pornim la discutarea chestiunilor care să ducă la un anumit tip de normalizare a relațiilor dintre România și Vatican, de la realitatea actuală a Bisericii din România: Legea

²² Ideea este aberantă în condițiile în care Biserica Română Unită era interzisă în România, ultimii deținuți greco-catolici, cu precădere cler, fuseseră eliberați în 1964, iar Securitatea îi menținea sub supraveghere strictă pe foștii preoți greco-catolici și pe activiștii laici cei mai importanți.

cultelor din România nu poate fi pusă în discuție, organizarea Bisericii să rămână neschimbată.

2. Vaticanul să respecte cu strictețe principiile independenței și suveranității naționale și neamestecului în treburile interne ale statului român; aceste principii să fie respectate în raporturile Vatican–guvernul român, Vatican–Biserica Catolică din România, Biserica Catolică din România–autoritățile române.

Pornind de la aceste poziții de principiu, se poate lua în considerare rezolvarea altor probleme.

Având în vedere interesul ca parohiile greco-catolice din exterior să ne fie favorabile, am putea eventual lua în considerație un anumit tip de raporturi între Departamentul Cultelor din România și Biserica Greco-Catolică a emigrației, pornind tot de la realitatea că această biserică există în exterior (nu ne dăm seama dacă anumite contacte cu emigrația greco-catolică ne-ar putea crea inconveniente).

În ce privește eventualitatea reacției negative a altor culte din România la o normalizare a raporturilor noastre cu Vaticanul, credem că ar trebui să ținem seama de următoarele elemente (în discuțiile cu aceștia):

- Șefii ierarhici ai tuturor cultelor (reprezentate și în România) cu contacte cu Vaticanul și se merge spre o îmbunătățire a raporturilor între diferite culte și Vatican;
- noi nu creăm situații privilegiate niciunui cult religios, deci nici Bisericii Catolice, după cum nici altor culte.

VI. În ce privește metoda ducerii tratativelor, oficiul Roma este de părere că am putea proceda pe etape, după cum urmează:

1. Începerea unor contacte preliminare și în această etapă să rezolvăm următoarele:
 - a) să vedem în mod direct, de la reprezentanții autorizați ai Vaticanului, ce urmărește în mod concret Vaticanul în raporturile cu România;
 - b) să analizăm în cunoștință de cauză ce este acceptabil din propunerile Vaticanului și ce nu putem accepta;
 - c) să expunem reprezentanților Vaticanului condițiile în care noi înțelegem să purtăm discuții cu Vaticanul (condiții expuse la Capitolul V), care sunt problemele asupra cărora nu putem accepta niciun fel de compromis.
 - d) Am putea, eventual, să începem discuțiile preliminare cu expunerea condițiilor noastre de principiu, pentru a influența asupra pretențiilor Vaticanului (să le dăm a înțelege de la început chestiunile pe care nici să nu le mai ridice).

În această primă etapă am putea deci individualiza problemele asupra cărora am fi dispuși să continuăm discuțiile.

2. Dacă discuțiile din prima etapă ne duc la concluzia că există condiții favorabile nouă, am putea trece la o a doua etapă, și anume discuții asupra fiecărei probleme litigioase în parte (bineînțeles, pe problemele pe care noi le-am apreciat că pot fi discutate).

În această fază, noi putem veni cu propriile pretenții și condiții concrete la fiecare problemă în parte, pornind de la poziția noastră generală de principiu și de la interesele concrete.

3. În funcție de mersul tratativelor, am putea lua în considerație și o a treia etapă, și anume trecerea la redactarea unui document („protocol” sau „aranjament”) prin care să se pună baza unei normalizări a relațiilor dintre România și Vatican, la un anumit nivel. Oportunitatea acestui document ca și nivelul relațiilor cu Vaticanul ne-ar putea rezulta mai clar pe parcursul discuțiilor, pe măsura ce s-ar cristaliza și mai bine avantajele pe care le-am obține dacă am finaliza în acest mod discuțiile cu Vaticanul.

Discuțiile în prima etapă ar putea fi purtate la Roma, între ambasadă și reprezentanții Vaticanului. Discuțiile din etapele a II-a și a III-a le-am putea duce combinat, atât la Roma, cât și la București.

Am putea să punem condiții Vaticanului ca discuțiile să fie secrete în toate etapele, așa cum am procedat cu discuțiile privind preluarea copiei Columnei lui Traian.

Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, *Problema 201-202/1967-1970/R.S.R.* (nenumotate).

DESTINDERE ȘI ISTORIOGRAFIE

VIZITA LUI EMMANUEL LE ROY LADURIE ÎN ROMÂNIA (1968)

Ovidiu BOZGAN

Vizita marelui istoric Emmanuel Le Roy Ladurie, unul dintre liderii școlii franceze de istorie „Nouvelle Histoire”, în România anului 1968, oferă ocazia unor comentarii și interpretări care depășesc cu mult simpla anecdotică a unui schimb științific.

Prima reacție a istoricului este de a plasa această vizită în contextul relațiilor franco-române din acel moment. Dintre statele occidentale dezvoltate, România avea cea mai solidă relație cu Franța, construită într-un timp relativ scurt, având ca punct de plecare vizita delegației guvernamentale conduse de Ion Gheorghe Maurer, din 27 iulie-4 august 1964. Politic, principalele momente au fost vizita ministrului francez de externe, Maurice Couve de Murville, în aprilie 1966 și, desigur, vizita președintelui Charles de Gaulle din mai 1968, câteva săptămâni după cea a istoricului mai sus-amintit. Dispozitivul juridic al relațiilor bilaterale cuprindea la acest moment un aranjament de colaborare științifică și tehnică, semnat în vara anului 1964, acordul cultural semnat la Paris în ianuarie 1965, acordul comercial din februarie 1965 care acoperea perioada 1965-1969, acordul de cooperare economică și industrială semnat la 2 februarie 1967, acestea fiind cele mai însemnate documente care reglementau relațiile dintre cele două țări. Regimul de la București avea ca prioritate relațiile economice și cooperarea în varii domenii tehnice și științifice la care se adăuga obținerea de credite în condiții privilegiate. În cursul anilor 1960, România efectua importante comenzi de echipamente industriale și instalații complete. Schimburile crescuseră considerabil, dar Franța se situa doar pe locul 6 în comerțul exterior total al României, devansată de alți doi parteneri occidentali ai României, R.F.G. și Italia. Așadar, în ansamblu relațiile dezvoltate cu Franța explicau multiplicarea contactelor la diferite niveluri și din sfere de activitate dintre cele mai diverse.

Vizita lui Ladurie poate traduce și decizia puterii de a permite și facilita, ca un gest de destindere și de premieră pentru suportul consimțit puterii, recuplarea cercurilor academice românești la cercetarea și fenomenele culturale și științifice din Franța. Cu atât mai mult cu cât, elitele românești, care înglobau și persoane formate în timpul vechiului regim, erau esențialmente francofone și textele fundamentale la care se raportau în funcție de domeniul particular de expertiză, tot din Franța proveneau. Desigur, un observator atent putea conchide că sunt ultimele avataruri ale preponderenței culturale franceze în Europa.

Contactele cu istoricii francezi răspundeau mai multor obiective pe care le putem presupune pe baza logicii de funcționare a regimului comunist și a informațiilor disponibile în prezent. Crearea unui capital de simpatie în rândul istoricilor francezi putea reprezenta o premisă serioasă pentru propaganda României prin istorie în Franța, având în vedere locul eminent pe care această țară îl ocupă încă în științele istorice. Franța era și arenă în care puteau fi angajate polemici discrete cu cei care promovau o altă viziune despre unele aspecte și perioade din trecutul țării noastre. Orice demers al istoricilor români devenea mult mai credibil sau pur și simplu credibil dacă era asumat de unul dintre cei mai reputați istorici francezi, de unde și eforturile diplomaților români de la Paris de a curta personalități ale istoriografiei franceze. Nu în ultimul rând contau perspectivele pentru specializarea istoricilor români într-un climat dominat de „Nouvelle Histoire”, vedeta istoriografiei mondiale, cu riscuri acceptabile de contaminare metodologică și ideologică, în condițiile în care numeroși istorici, adepți ai școlii de la revista „Annales”, foști sau încă simpatizanți ai Partidului Comunist Francez, nu abandonaseră apelul la marxism. Mai mult, majoritatea acestor istorici erau medievști și moderniști, destul de departe de temele de istorie contemporană a căror interpretare, la București, era un monopol al politicii de partid.

Comentariul introductiv este bazat pe arhivele Ministerului Afacerilor Externe, de unde este extras raportul publicat mai jos, arhive în care nu există (sau nu au fost depistate) suficiente piese documentare pentru a etala argumente la enunțurile de mai sus. Totuși, cercetarea efectuată permite unele demonstrații parțiale nu înainte de a propune o schiță de portret al protagonistului raportului editat aici.

Emmanuel Le Roy Ladurie se naște în 1929, an în care istoricii Lucien Febvre și Marc Bloch fondau la Paris revista „Annales d’histoire économique et sociale” care va genera o nouă paradigmă a studiilor de istorie și va asigura Franței o poziție excepțională în peisajul istoriografic internațional timp de câteva decenii. Viitorul istoric face parte dintr-o familie catolică și regalistă, aflată în conflict de valorile Republicii a III-a, fapt care explică și ralierea tatălui său, Jacques Le Roy Ladurie, la regimul de la Vichy. Probabil și ca un exercițiu de exorcizare, pe lângă seducția exercitată de Partidul Comunist Francez, partid-martir al rezistenței antihitleriste, Emmanuel Le Roy Ladurie devine comunist în 1945, scrie în publicațiile comuniste texte condamnabile, în ton cu mistica revoluționară din epoca stalinistă și părăsește partidul în momentul în care aprobase intervenția sovietică în Ungaria. Câțiva ani după aceea va milita în cadrul Partidului Socialist Unificat, o formațiune uneori mai radicală decât P.C.F. După studii secundare la liceele „Henri IV” și „Lakanal”, printre cele mai bune licee din Franța, își continuă studiile superioare la École Normale Supérieure.

Trece examenul de agregatie în 1953 și își va începe cariera universitară în 1960, la Universitatea din Montpellier. Din 1963 lucrează la École Pratique des Hautes Études, laborator al noii orientări istoriografice, în 1970 devine profesor la Sorbona și mult timp a ilustrat catedra de istoria civilizației moderne de la Collège de France, de unde se retrage în 1999. Revenind la opțiunile sale politice, merită reținută evoluția sa lentă dar fermă spre dreapta liberală, fapt demonstrat de distanțarea sa față de valul de contestare din 1968 și mai ales de participarea, zece ani mai târziu, la înființarea unui grup declarat antitotalitar: Comité des intellectuels pour l'Europe des libertés.

Ca mai toți istoricii din a doua și a treia generație a școlii de la „Annales”, Ladurie este un autor fecund. Prima publicație care l-a propulsat în rândul istoricilor importanți ai anilor 1960 este teza de doctorat consacrată țărănimii din Languedoc, apărută în 1966. Evident, lucrarea sa *Montaillou village occitan de 1294 à 1324*, publicată în 1975, a făcut din Ladurie o celebritate mondială, succesul internațional al cărții și tirajele amețitoare fiind imposibil de anticipat pentru un studiu de istorie¹. Din impresionanta sa bibliografie mai amintim²: *Histoire du climat depuis l'an mil* (1967), *Le territoire de l'historien* (2 volume, 1973-1978), *L'Argent, l'amour et la mort en pays d'Oc* (1980), *L'État royal* (1987), *L'Ancien Régime* (1991), *Le siècle des Platter* (3 volume, 1997-2006), *Histoire de France des régions. La périphérie française des origines à nos jours* (2001), *Histoire des paysans français: de la peste noire à la Révolution* (2002), *Histoire humaine et comparée du climat* (3 volume, 2004-2009). În anul 2014 și-a publicat memoriile într-un volum de dimensiuni surprinzător de modeste.

În anii 1960, politica de desatelizare dusă de autoritățile comuniste de la București vizau toate domeniile care fuseseră infestate de sovietizarea de la finalul anilor 1940 și pe parcursul anilor 1950, inclusiv istoria României, mutilată chiar cu concursul unor istorici români. Redescoperirea drumului spre Franța, chiar dacă în proporții mai mici decât în perioada interbelică sau a Vechiului Regat, putea fi un antidot care, în plus, ideologic, se plasa spre stânga. Documentele diplomatice ne oferă câteva exemple. Astfel, conferențiarul de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj, Camil Mureșan (1927-2015), a beneficiat de un stagiul de documentare și formare în Franța în perioada 31 ianuarie-31 mai 1966³. La Universitatea din Paris, a participat la activitățile istoricilor Roland Mousnier, Victor Lucien

¹ Cartea apare în România în 1992, traducere, prefață și note de Maria CARPOV, la azi defuncta Editură Meridiane.

² Nu trebuie uitate colaborările substanțiale la lucrări colective precum *Histoire économique et sociale de la France*, *Histoire de la France rurale*, *Histoire de la France urbaine*.

³ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe (în continuare A.M.A.E.), *Problema 217/1966/Franța, Raport de activitate cu privire la călătoria de studii la Paris*, 31 ianuarie-31 mai 1966, ff. 160-166.

Tapié, Louis Girard, Jacques Droz, Jean-Baptiste Duroselle (Pierre Renouvin tocmai se retrăsese). Pe lângă aceștia, a stabilit contacte profesionale cu Marcel Reinhard, cunoscut istoric al demografiei și al Revoluției franceze, cu Jacques Le Goff, a asistat la cursurile lui Fernand Braudel de la Collège de France. Ca o concluzie la constatările sale de pe teren, viitorul academician Camil Mureșan – care la Paris a documentat monografia sa despre imperiul britanic care va apărea în 1967 – recomandă ca bursierii în istorie să fie orientați spre Ecole Pratique des Hautes Etudes, mai ales spre secțiunea a VI-a condusă de Braudel, unde, spre deosebire de Sorbona, atmosfera este mai cordială și unde se concentrează inovația în istoriografia franceză.

Aproape în aceeași perioadă se află în Franța, istoricul literar Marin Bucur (1929-1994) – autorul unei monumentale și probabil definitive monografii despre Ion Luca Caragiale – care studiază, în bibliotecile și arhivele de la Paris și Marsilia, materiale referitoare la Revoluția Română de la 1848⁴.

Interesat de problematica celui de Al Doilea Război Mondial, istoricul Florin Constantiniu (1933-2012) întreprinde o scurtă vizită de documentare la Paris, în mai 1967, la invitația istoricului Henri Michel, secretar general al Comitetului de istorie a celui de Al Doilea Război Mondial și editor al importante reviste „Revue d’histoire de la deuxième guerre mondiale” (care va consacra unul dintre numerele sale pe 1968 României în cel de Al Doilea Război Mondial). Pe lângă foloasele documentării, cercetătorul de la Institutul de istorie „Nicolae Iorga” nu ezită să susțină că „știința noastră istorică nu ar avea decât de câștigat prin trimiterea pentru documentare sau specializare a unui număr cât mai mare de cercetători în străinătate și mai ales în Franța, R.F.G. și Italia”⁵.

Raportul profesorului Ștefan Ștefănescu este mult mai semnificativ, având în vedere formația profesională a medievistului. Amuzantă coincidență, Ștefan Ștefănescu s-a născut în același an ca Le Roy Ladurie și revista „Annales”. După studii la liceul militar de la Predeal, unde se mutase după cutremurul din noiembrie 1940 liceul militar de la mănăstirea Dealu, Ștefan Ștefănescu urmează studii de istorie la Universitatea din București între 1948 și 1952. Student merituos, este trimis la studii doctorale la Universitatea „Lomonosov” de la Moscova, în anii 1954-1957. Doctoratul obținut acolo este echivalat în 1967. Reîntors în țară, va avea o ascensiune rapidă devenind în 1966 director adjunct al Institutului de istorie „Nicolae Iorga”, în 1970 director al acestui institut și profesor la facultatea de istorie a Universității din București, iar în 1974 este ales membru corespondent al Academiei R.S.R.

⁴ A.M.A.E., Problema 217/1966/Franța, *Memoriu*, 13 iulie 1966, ff. 183–186.

⁵ A.M.A.E., Problema 217/1968/Franța, *Schimburi de expoziții, editări și traduceri*, f. 27.

Ascensiunea sa profesională este dublată de una politică, fiind ales în 1969, cu ocazia celui de al X-lea congres al P.C.R., membru supleant al C.C., membru plin din 1974 și după 1975 a fost ales în mai multe rânduri deputat în Marea Adunare Națională. Așadar, Ștefan Ștefănescu, după un doctorat în U.R.S.S. în anii 1950, beneficiază de o specializare la Ecole Pratique des Hautes Etudes în februarie-iulie 1966. În această perioadă a lucrat cu Fernand Braudel, Jacques Le Goff, cu mai mulți specialiști în demografie istorică – Marcel Reinhard, directorul Institutului de istorie al Revoluției Franceze, Jacques Dupâquier și André Armengaud, studiază în biblioteci și arhive, semnalează surse puțin sau deloc cunoscute pentru istoria României. Profesorul Ștefănescu menționează că Braudel ar fi dispus să acorde 24 de luni de bursă pentru cercetătorii din România și propune ca marele istoric să fie invitat în România (în schimb va ajunge discipolul său Le Roy Ladurie). De asemenea, istoricul român propune să fie trimiși la Paris tineri istorici români pe perioade de 2-3 ani pentru obținerea doctoratului⁶.

Mizele politice și propagandistice ale istoriei sunt mult prea bine cunoscute pentru ca regimul de la București să nu încerce utilizarea acestei discipline în spațiul public francez. Acest lucru părea la un moment dat să capete caracterul de urgență în condițiile în care trebuiau combătuți denigratorii versiunii oficiale a istoriei României, la care se adăugau remanențele unei îndelungate rivalității. La 5 decembrie 1966, un diplomat român de la Paris relatează o discuție cu istoricul Maurice Baumont (1892-1981), specialist în istoria Germaniei, președinte al Academiei de Științe Morale și Politice, care arăta mediocra cunoaștere a istoriei României și mai ales a Transilvaniei în Franța, semnala critica unui diplomat maghiar la adresa Tratatului de la Trianon și insista asupra necesității publicării în Franța a unei istorii obiective (*sic!*) a României⁷. La rândul său, Marin Bucur semnala tot în 1966 că, de pildă, la Musée de l'homme de la Paris există explicația „Transylvanie, Hongrie”. Indiscutabil, problema Transilvaniei era o problemă sensibilă cu atât mai mult cu cât regimul de la București plănuia marcarea semicentenarului unirii inclusiv în străinătate, iar reacțiile unor diplomați sau istorici din Ungaria trebuie plasate în acest context. De remarcat și că Le Roy Ladurie venea în România de la Budapesta unde participase la o manifestare științifică.

Între 18 și 21 martie 1968, a avut loc la Sorbona un colocviu de istorie franco-maghiar, la care delegația franceză era condusă de Victor Lucien Tapié⁸ iar cea maghiară de

⁶ A.M.A.E., Problema 217/1966/Franța, *Raport de activitate*, 21 iulie 1966, ff. 69-78.

⁷ A.M.A.E., Problema 217/1967/Franța, *Schimburi științifice româno-franceze*, *Notă de convorbire*, 6 decembrie 1966, ff. 197-198.

⁸ Victor Lucien Tapié (1900-1974), marele exeget al barocului, după studii secundare la Nantes și la liceul „Lakanal”, devine licențiat în litere în 1920, iar în 1921 pleacă la Praga în cadrul misiunii universitare franceze

Bela Kopeczi. Temele colocviului erau următoarele: Francisc Rakoczi al II-lea și Ludovic al XIV-lea, sfârșitul evului mediu în Franța și Ungaria, influența Revoluției Franceze în Ungaria, dezintegrarea Austro-Ungariei. Ambasada R.S.R. de la Paris aflase că delegația maghiară prezentase materiale care ar fi denaturat istoria Transilvaniei și luase inițiativa de a discuta cu profesorul Tapié, propunându-se invitarea acestuia în țară „în vederea unei informări competente privind istoria României”⁹.

Contracararea interpretărilor neconforme cu viziunea canonică de la București despre istoria României, indiferent că era vorba de istoricii maghiari sau de cei francezi, ultimii creditați mai curând cu lacune de informare, obliga ambasada să caute strategia cea mai bună. Ambasadorul la Paris Constantin Flitan îi scria lui Vasile Gliga, adjunct al ministrului de externe, că istoria României este slab cunoscută în Franța, istoricii români sunt puțin prezenți la manifestările științifice de aici spre deosebire de confrății lor din Ungaria, Cehoslovacia și U.R.S.S. și propunea unele măsuri, cum ar fi: conferirea titlului de *doctor honoris causa* unor istorici francezi precum Maurice Baumont și Albert Soboul, istoricul comunist al Revoluției Franceze, cu relații familiale în România, schimb permanent de publicații de istorie și încurajarea unor tineri istorici francezi să se specializeze în istoria României, obiectiv indiscutabil inteligent dar greu de realizat¹⁰.

Cu mijloace limitate, ambasada reușise în 1968 să promoveze în spațiul public francez versiunea oficială a istoriei naționale prin publicarea unei lucrări de popularizare redactată de Jean Hugonnot, care acceptase toate observațiile și sugestiile venite din partea diplomaților români. Era o modestă lucrare de popularizare scrisă de un la fel de modest autor, dar erau 5000 de exemplare din care ambasada a difuzat un număr important, inclusiv unor istorici francezi precum Maurice Baumont, Victor Lucien Tapié, Ernest Labrousse, Pierre Renouvin, Jean-Baptiste Duroselle. La această acțiune de pionierat se adăuga numărul special din „Revue d’histoire de la deuxième guerre mondiale” care publica studii elaborate de istorici români, cu implicatele limite de credibilitate.

O altă metodă de promovare a istoriei României în versiunea sa oficială era organizarea de colocvii comune. În cursul documentării noastre am depistat un document

din Cehoslovacia, profitând de această situație pentru a se specializa în istoria Europei Centrale. Profesor la liceele din Chateauroux și Strasbourg, se reîntoarce la Praga pentru a-și pregăti teza de doctorat despre Războiul de 30 de ani, pe care o susține la Paris în 1930. Cariera lui universitară începe la Universitatea din Lille în 1935. Din 1949 până la pensionarea din 1970 este profesor la Sorbona. În același an i se acordă titlul de *doctor honoris causa* al Universității din Budapesta.

⁹ A.M.A.E., Problema 202/1968/Franța, Vasile Gliga către președintele Academiei R.S.R., 13 aprilie 1968, ff. 62-63.

¹⁰ A.M.A.E., Problema 217/1968/Franța, *Note de convorbiri*, Constantin Flitan către Vasile Gliga, 23 octombrie 1968, ff. 162-164.

care descrie colocviul franco-român din 18–20 decembrie 1975, interesant din perspectiva propunerii lui Flitan din 1968. Manifestarea a avut loc la Universitatea Paris VIII, cu tema „Relațiile franco-române până la 1915”, organizator fiind Georges Castellan (1920-2014), specialist în istoria Germaniei – fiind primul care a scris mai consistent în Franța despre R.D.G. – și ulterior în istoria Balcanilor. Delegația română era compusă din Aron Petric, Gheorghe Platon, Mircea Popa, Vasile Cristian, Iulian Cârțână, Vasile Vesa, istorici de valoare inegală. De partea franceză, pe lângă prezențe onorifice precum Pierre Paraf, președintele Asociației France-Roumanie, Jean-Paul Vigier, vicepreședintele universității, istoricii Marcel Emerit, Albert Soboul și Jacques Droz, au prezentat comunicări Jacques Thobie, Georges Castellan și, mai ales, tânăra asistentă la Universitatea din Amiens, Catherine Durandin, mai târziu, cel mai important specialist francez în istoria României. Comunicarea acesteia din urmă a fost bine primită și se sugera continuarea legăturilor cu aceasta¹¹.

Dar în optica autorităților de la București și a diplomaților români de la Paris, cea mai eficace acțiune rămânea publicarea unei sinteze de istorie a României, elaborată de istorici români, editată de o editura franceză prestigioasă, cu o prefață scrisă de un nume greu al historiografiei franceze care să-i confere o minimă credibilitate. Așadar, apelul la un istoric francez devenea obligatoriu și sondajele diplomaților români la post la Paris în acest sens nu au lipsit. Primul contact de acest gen, care rezultă din documentarea întreprinsă, este stabilit cu Marcel Emerit (1899-1985), atunci profesor la universitatea din Clermont-Ferrand. Emerit fusese în România în cadrul misiunii universitare franceze între 1924 și 1928 și fusese asistent la catedra lui Nicolae Iorga. Anii petrecuți în România i-au permis să abordeze unele teme de istorie românească care s-au materializat prin lucrări și mai ales, prin teza de doctorat din 1937 despre țărănimea română de la Regulamentele Organice până la reforma lui Cuza din 1864. A fost mult timp profesor la Universitatea din Alger, până la pierderea Algeriei în 1962, astfel explicându-se faptul că majoritatea lucrărilor sale vizează istoria Maghreb-ului. Diplomatul român, care conversase cu Emerit, propunea, semn că regimul de la București era încă atașat obsesiilor luptei de clasă și istoriei sociale, ca istoricul francez să fie folosit pentru a se publica în Franța o istorie a mișcărilor țărănești din România¹².

Câteva ani mai târziu, ambasada a putut lansa proiectul editării în Franța a unei sinteze cu ajutorul istoricului Ernest Labrousse (1895-1988), un militant de stânga, chiar extrema

¹¹ A.M.A.E., Problema 217/1975/Franța, *Informare cu privire la colocviul de istorie franco-român*, 29 decembrie 1975.

¹² A.M.A.E., Problema 20/F/1963/Franța, *Notă asupra discuției cu profesorul Marcel Emerit*, 11 iunie 1963, ff. 139-141.

stângă, dar un istoric respectat și cu mare influență, care a condus numeroase teze de doctorat, între care și cea a lui Le Roy Ladurie. Printr-o notă din 3 februarie 1966, se informa centrala că ambasadorul Victor Dimitriu a discutat cu acesta și cu unul dintre directorii de la Presses Universitaires de France despre posibilitatea editării unei sinteze redactată de istorici români care să fie coeditată de Academia R.S.R. Labrousse se angaja să revadă lucrarea și să scrie prefața acesteia care urma să inaugureze o colecție dedicată istoriei națiunilor europene¹³. Planul a primit aprobarea instanțelor superioare din România dar, așa cum se semnala în februarie 1967, elaborarea textului stagnează și se propunea ca sinteza coordonată de Andrei Oțetea, care era deja finalizată, să fie trimisă la editura pariziană pentru a fi examinată. Manuscrisul acestei lucrări a fost trimis în decembrie 1967 la editură, unde a fost examinat de Labrousse care a formulat unele obiecții asupra capitolelor ce tratau perioada de după 1918. La 15 martie 1968, manuscrisul revăzut a fost predat la Presses Universitaires de France, dar directorul literar îi comunică ambasadei că editura nu va putea edita lucrarea, care ar fi trebuit să apară încă din 1965 (?), în următorii 2 ani. Astfel, proiectul publicării unei sinteze la Presses Universitaires de France, editură cu o cotă foarte ridicată, eșuase.

Doar câteva săptămâni mai târziu, Valter Roman, directorul Editurii Politice face un turneu al câtorva edituri franceze faimoase – Gallimard, Presses Universitaires de France, Fayard – cu intenția de a obține acordul pentru publicarea unor studii românești de istorie, cu prioritate despre istoria Transilvaniei și insurecția din 23 august 1944. Primirea la Claude Gallimard a fost destul de încurajatoare, discuția la Presses Universitaires de France a lăsat puține speranțe pentru viitor, în schimb la Fayard, unde interlocutor a fost un director adjunct, originar din România, născut la Constanța, stabilit de mult în Franța, perspectivele păreau cele mai promițătoare, editura părând dispusă să publice o lucrare despre contribuția României la înfrângerea Germaniei naziste¹⁴.

În final, soluția a venit de la Editura Horvath, care dorea să publice o colecție consacrată istoriei țărilor europene. Demersurile începute în toamna anului 1968 – prima mențiune a afacerii apare într-o telegramă din 2 octombrie 1968 – se soldează cu succes în 1970 când apare sinteza pentru care regimul de la București insistase mai mulți ani¹⁵. Lucrarea era coordonată de Miron Constantinescu, Ștefan Pascu (care avea cea mai consistentă contribuție), Constantin Daicoviciu și la care mai colaboraseră Traian Lungu, Ion Oprea, Aron Petric, Alexandru Porțeanu, Gheorghe Smarandache, Radu Constantinescu și

¹³ A.M.A.E., Problema 217/1967/Franța, *Schimburi științifice româno-franceze*, ff. 120-121.

¹⁴ A.M.A.E., Problema 217/1968/Franța, *Schimburi de expoziții, editări și traduceri*, ff. 68-71.

¹⁵ *Histoire de la Roumanie des origines à nos jours*, Editions Horvath, Roanne, 1970, 503 pp.

Dinu Moroianu. Strident marxistă, falsificând importante momente din trecutul țării, lucrarea era prefăcută de Georges Castellan care era departe de anvergura lui Ernest Labrousse.

Textul cu adevărat interesant este tocmai scurta prefăcută a profesorului de la Universitatea Paris-Vincennes. Castellan arată că între momentul 1937 când apăruse ultima sinteză de istorie românească în limba franceză, avându-l ca autor pe Robert William Seton-Watson (așadar o traducere din limba engleză) și anul când apare acest volum, România și-a cvintuplat venitul național, speranța de viață a trecut de la 42 de ani la 70 de ani și în locul unei monarhii autoritare azi există o republică socialistă. Castellan are accese ditirambice la adresa lui Daicoviciu și Pascu, iar despre Constantinescu scria că „sa formation de sociologue, sa longue participation au mouvement ouvrier et aux responsabilités politiques lui confèrent une aptitude hors de pair pour l'analyse des mutations de la Roumanie bourgeoise à la Roumanie socialiste”¹⁶. Istoricului francez i se par definitive capitolele despre formarea poporului și limbii române, despre formarea națiunii române, iar paginile lui Constantinescu despre insurecția din 23 august sunt „irremplaçables”¹⁷. Abia la final, Castellan, după ce afirmă că autorii bazați pe metoda materialismului dialectic explică de manieră pozitivă evoluția poporului român, admite că un istoric liberal ar fi formulat nuanțe și ar fi pus accentele în mod diferit.

Considerațiile de mai sus conduc la câteva constatări și concluzii. Vizita lui Le Roy Ladurie care se integrează și se explică prin contextul schițat mai sus este organizată, la prima vedere, de o instituție mai curând modestă, Societatea de Științe Istorice, când ea ar fi trebuit gestionată fie de Academia R.S.R., fie de Institutul Român pentru Relații Culturale cu Străinătatea. Este adevărat că în fruntea acestei societăți – simplă sinecură – se afla academicianul Petre Constantinescu-Iași, simbol al luptelor duse în ilegalitate de comuniști sub egida Kominternului, în realitate un universitar submediocru și incompetent ca responsabil politic. Nu același lucru se poate spune despre Miron Constantinescu, în acel moment în plin proces de recuperare politică, pe punctul de a fi submers de numărul demnităților, cel care redactează raportul publicat mai jos, pe care Constantinescu-Iași n-ar fi fost capabil să-l scrie nici în cele mai inspirate zile din viața sa.

Tendința de reînviere a traseelor de formare profesională în Franța nu s-a transformat în fenomen de masă, cel puțin pentru istorici (desigur au continuat să existe istorici, puțini, care au beneficiat de stagii de documentare și formare în Franța). Autoritățile de la București erau interesate de specializări și formare profesională în domeniile științifice și tehnice, iar

¹⁶ *Ibidem*, p. 2.

¹⁷ *Ibidem*, p. 3.

disciplinele socio-umane sufereau un lent dar sigur proces de marginalizare. Aceasta în pofida dispozițiilor favorabile pe care autoritățile franceze și unii istorici le manifestau față de România, aflată în plină disidență față de blocul sovietic. În fine, se poate observa o discrepanță între acțiunile diplomației române pe teren la Paris, mai spontană, gata să profite de ocaziile ivite și inerția regimului, apăsător de calcule bizantine despre riscuri și beneficii, care de cele mai multe ori duceau la ratarea unor oportunități, probabil rezultatul nemărturisit care era preferabil.

ANEXĂ

Raport asupra vizitei lui Emmanuel Le Roy Ladurie în țara noastră¹⁸

Emmanuel Le Roy Ladurie lucrează ca cercetător la „Ecole Pratique des Hautes Etudes”, VIe Séction, Sciences économiques et sociales, Paris și la „Centre de Recherches Historiques”¹⁹ (centru asociat la Consiliul Național al Cercetării Științifice din Franța²⁰). Este specialist în istorie economică, în mod deosebit se ocupă de problemele de istoria agriculturii. În teza principală de doctorat tratează tema „Țăranii din Languedoc”. A fost publicată la Paris, în 1966, în „Bibliothèque Generale”, în 2 volume cu peste 1000 pagini. Este apreciată ca o „capodoperă a istoriografiei agrare”, deschizând drumuri noi de cercetare. Teza secundară de doctorat „Histoire du climat depuis l’an 1000”, publicată în „Nouvelle Bibliothèque Scientifique”, Paris, 1967, este apreciată de asemenea ca o operă originală, deschizătoare de drumuri (a se vedea recenzia făcută de Pierre Chaunu, profesor la Facultatea din Caen, în „Revue historique”, oct.-dec. 1967). Se pare că această ultimă lucrare a fost atacată viu de specialiștii în demografie, care nu sunt de acord cu concepțiile adeptilor „climatologiei dinamice” (reprezentată prin P. Pédelaborde²¹ ș.a.). Din unele discuții avute cu E. Le Roy Ladurie, pe tema cercetărilor sale științifice, a rezultat că deocamdată a renunțat la studiul istoriei climatului și se va preocupa în primul rând de istoria agriculturii din Franța și din Europa Centrală, în ultima perioadă a evului mediu.

Emanuel Le Roy Ladurie a sosit în București în ziua de 30 martie a.c. (1968) ca invitat al „Societății de științe istorice”²², venind de la Budapesta, unde a participat la un

¹⁸ Conform adnotării lui Vasile Gliga, adjunct al ministrului afacerilor externe, autorul raportului este Miron Constantinescu.

¹⁹ Creat de Fernand Braudel în 1949.

²⁰ Conseil National de la Recherche Scientifique (C.N.R.S.).

²¹ Pierre Pédelaborde (1911-1992), profesor de climatologie la Universitatea Paris IV. A publicat, între altele, lucrarea *Introduction à l'étude scientifique du climat*.

²² „Societatea de Științe Istorice” a fost creată în 1949 sub numele de „Societatea de Științe Istorice și Filologice”, cele două domenii separându-se în 1968 când s-au constituit societăți distincte. „Societatea de

congres care s-a terminat la 29 martie. Era însoțit de Madeleine Le Roy Ladurie, soția lui, medic fiziolog la un mare spital din Paris. A fost primit la gară de o delegație compusă din tovarășii Dragomirescu Ion, secretar general al societății și Lucia Georgian²³, membră în biroul de conducere al consiliului societății, Popescu Emil, de la Serviciul relații cu străinătatea, T. Rădulescu, inspector general, Ministerul Învățământului, Ștefănescu Ștefan, director adjunct la Institutul de istorie „Nicolae Iorga” (care îl cunoștea pe E. Le Roy Ladurie de la Paris) și interpreta, d-na Georgescu N.

Oaspeții au fost cazați la hotel „Lido”. Chiar în primele momente ale întâlnirii noastre, au cerut să cunoască data conferințelor pe care urma să le țină și posibilitățile de întoarcere cu avionul la Paris. Imediat ce s-au instalat la hotel, au discutat programul vizitei lor în București cu tov. Dragomirescu, care i-a însoțit la hotel, și cu interpreta. Trebuie menționat că, deoarece E. Le Roy Ladurie ne anunțase de la Paris că va sta opt zile la București, programul nostru nu era corespunzător noilor sale hotărâri și a trebuit să se facă de comun acord cu el și soția lui, o serie de modificări în acest program. Nu s-au schimbat datele conferințelor, dar plecarea a fost hotărâtă pentru ziua de 4 aprilie, ora 8 dimineața în loc de sâmbătă 6 aprilie. În ceea ce privește programul de vizite la muzee, plimbări etc. precizăm că s-a realizat tot ce era prevăzut de noi, în afară de vizita la Biblioteca Academiei. Nu s-a putut îndeplini dorința lui Le Roy Ladurie de a vizita o cooperativă agricolă de producție, deoarece nu era timp. De altfel, mai târziu a renunțat și el la acest deziderat, preferând excursia la Sinaia-Brașov-Bran.

În timpul șederii lor la București, E. Le Roy Ladurie și soția sa au făcut următoarele vizite și plimbări:

- Plimbare cu mașina prin București.
- Vizită la Galeriile de Artă din Palatul Republicii.
- Vizită la mănăstirea Snagov.
- Vizită la „Muzeul Satului”.
- Excursie: Sinaia (cu vizitarea expoziției de porțelanuri de la Peleş) – Brașov – Poiana – Castelul Bran – Brașov (cazare la hotel „Carpați”) – Muzeul Mogoșoaia – București.

În ziua de 1 aprilie dimineața au făcut o vizită la Ambasada franceză și, în aceeași zi, în urma unei convorbiri telefonice de la ambasadă, E. Le Roy Ladurie a fost primit de tov.

Științe Istorice” publică din 1956 revista „Studii și articole de istorie”. În perioada 1949-1977 a fost condusă de Petre Constantinescu-Iași.

²³ Autoare de manuale școlare pentru ciclul gimnazial.

acad. Andrei Oțetea la Institutul de istorie. Menționăm că, această vizită era trecută pentru o zi următoare, deoarece în ajun oaspetele își exprimase dorința de a fi lăsat liber luni dimineață după întoarcerea de la ambasadă, ca să-și revadă notele pentru prima conferință pe care urma să o țină după-amiază. Oaspeții au mai asistat la un spectacol la „Teatrul de Operă și Balet”, în seara zilei de 31 martie.

La sediul „Societății de științe istorice”, oaspeții au fost primiți în ziua de 2 aprilie, orele 9,30, de tov. Acad. Petre Constantinescu-Iași, de vicepreședinții secțiilor și alți membri ai societății, între care menționăm pe Vasile Liveanu, Dan Berindei, Radu Manolescu. Întâlnirea a fost cordială, E. Le Roy Ladurie manifestând un interes deosebit în legătură cu activitatea și publicațiile societății și, în special, față de conținutul revistei „Magazin istoric”, al cărui redactor, tov. Nicolae Minei, a susținut o conversație vie în limba franceză cu E. Le Roy Ladurie, producând o excelentă impresie asupra lui.

În ultima seară pe care au petrecut-o în București, E. Le Roy Ladurie și soția sa au luat masa la „Casa Universitarilor”, ca invitați ai Direcției Relații Externe din Ministerul Învățământului. Au participat prof. Miron Constantinescu, ministru adjunct al învățământului, acad. Petre Constantinescu-Iași, președintele „Societății de științe istorice”, I. Dragomir de la relații externe, Ion Dragomirescu, secretar general al „Societății de Științe Istorice”, Lucia Georgian, membră în birou. Într-o atmosferă foarte cordială, s-au discutat probleme variate de interes comun. S-au preconizat unele forme de colaborare în domeniul cercetării istorice, prevăzute în cadrul convenției culturale româno-franceze²⁴, la a căror realizare ar putea contribui și „Societatea de Științe Istorice”. Punctul de vedere al ministerului în problemele de principiu ale acestei colaborări a fost expus de tov. prof. Miron Constantinescu. S-a discutat asupra organizării unui colocviu al istoricilor români și francezi în 1968 sau 1969, eventual la București. E. Le Roy Ladurie a fost de acord cu această propunere, anunțându-ne totodată că un astfel de colocviu a fost deja hotărât, pentru anul 1970, între istoricii maghiari și francezi.

Cele două conferințe susținute de E. Le Roy Ladurie la București au prezentat un interes deosebit pentru cercetătorii specialiști și pentru profesorii de istorie. Ele au fost organizate de „Societatea de Științe Istorice”. Prezentarea conferențiarului a fost făcută de tov. acad. Petre Constantinescu-Iași. Prima conferință, cu tema „La conjoncture économique et les paysans français (XVIe-XVIIIe siècle)”, a fost ținută în ziua de 1 aprilie, orele 18, la

²⁴ Din 1965 exista un acord cultural încheiat între cele două țări.

„Casa Universitarilor”, iar a doua, „Géographie économique et culturelle de la France rurale, XVIIIe-début du XIXe siècle”, la 3 aprilie, orele 18, la Institutul de istorie „Nicolae Iorga”.

Conferințele au fost prezentate într-o formă atrăgătoare, cu o exprimare clară, alertă, deseori spirituală, ceea ce a contribuit la urmărirea și înțelegerea cu ușurință a expunerilor de către marea majoritate a auditorilor. Referitor la conținutul conferințelor, menționez că prin orientarea cercetărilor și prin metodele de lucru, E. Le Roy Ladurie se încadrează între istoricii serialiști. În conferințele sale el a urmărit să prezinte, pe baza unei informații statistice, elaborată în serii, pe secole, unele aspecte din istoria agriculturii din Franța în sec. XVI-XVIII sau ale vieții economice și culturale din satele franceze în sec. XVIII–începutul sec. XIX, stabilite prin studiul comparativ al procentului creșterii producției agricole și al populației rurale.

E. Le Roy Ladurie nu este un istoric marxist. El se consideră însă, prin concepțiile sale și prin preocupările în domeniul istoriei economice, apropiat de marxism. Ne-a declarat de câteva ori în convorbirile avute cu prilejul excursiei și al vizitelor la care l-am însoțit, că datorește mult marxismului în ceea ce privește formația sa ca cercetător. Nu este însă de acord cu istoricii marxiști în unele probleme și, în primul rând, a periodizării istoriei pe formațiuni social-economice. Consideră că în sec. XVI-XVII nu se mai poate vorbi în apusul Europei de feudalism, de relații feudale în agricultură. De asemenea, are rezerve în privința modului de producție sclavagist în Orientul Antic, fără a fi însă de acord nici cu cei care susțin ideea modului de producție asiatic. În general, s-a arătat înclinat spre lupta de opinii, dar fără a urmări să-și impună punctul de vedere, ci mai mult căutând să-l cunoască pe al celor cu care discuta. A pus foarte multe întrebări în legătură cu istoria țării noastre, vizând mai ales problema originii poporului român și a limbii române, continuitatea noastră pe pământul fostei Dacii, aspecte ale dezvoltării economico-sociale în evul mediu, probleme demografice în Transilvania, învățământul în limba maternă pentru copii din rândul naționalităților conlocuitoare, situația României în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial ș.a. Aceste întrebări dovedeau fie lipsa de informare în legătură cu istoria noastră, fie o informare greșită. A primit cu multă bucurie cărțile în limba franceză din colecția „Bibliotheca Historica Romaniae” care i-au fost oferite și ne-a rugat să-i trimitem tot ce va apare nou, în special lucrări de medievistică.

În timpul șederii sale la București, E. Le Roy Ladurie și-a manifesta dorința de a cunoaște pe cât mai mulți dintre cercetătorii noștri în domeniul istoriei. În măsura posibilităților și în limita timpului de care am dispus, această dorință i-a fost îndeplinită. În ultima noastră întrevedere, s-a declarat încântat de vizita sa în țara noastră, de oamenii pe

care i-a cunoscut, de schimbul de păreri realizat cu specialiștii noștri. A avut aprecieri elogioase pentru „Muzeul Satului”, „Muzeul Mogoșoaia”, aspectul variat al cartierelor orașului Brașov ș.a.

În ceea ce ne privește, considerăm că „Societatea de Științe Istorice”, care a organizat vizita lui E. Le Roy Ladurie în țara noastră, a acumulat în această direcție o experiență cu suficiente laturi pozitive, care ne îndreptățește să avem în vedere continuarea unor asemenea activități și în viitor.

Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, *Problema 217/1968/Franța, Cooperarea tehnico-științifică*, vol. 3, ff. 111-116.

ROMÂNIA, S.U.A. ȘI RĂZBOIUL DIN VIETNAM.
CONVORBIREA DINTRE ION GHEORGHE MAURER
ȘI THOMAS FRANCIS EAGLETON, SENATOR AL PARTIDULUI DEMOCRAT
26 Iunie 1971

Constantin MORARU

Anul 1971 se înscrie pe o pantă ascendentă în ceea ce privește relațiile bilaterale româno-americane. Raportul președintelui Nixon asupra politicii externe a S.U.A., prezentat pe 25 februarie 1971 în fața Congresului, unde a făcut referire la Europa de Est și România, precum și convorbirile dintre Corneliu Mănescu, ministrul afacerilor externe al României, și Richard Davies, adjunct al asistentului pentru Europa al secretarului de stat al S.U.A., dintre Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat și Fred Harris – senator al Partidului Democrat, Maurice Stans – ministrul Comerțului Exterior și John A. Volpe – secretarul Departamentului Transporturilor sunt o ilustrare a acestor relații.

În aceeași notă se înscrie și convorbirea (redată integral mai jos) dintre Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri și Thomas Francis Eagleton, senator al Partidului Democrat al S.U.A., care a avut loc la București, în data de 26 iunie 1971.

Din textul documentului rezultă preocuparea pe care S.U.A., indiferent de afilierea la tabăra republicană sau democratică, o aveau la acel moment față de două probleme majore și anume: normalizarea relațiilor cu Republica Populară Chineză și negocierile cu Republica Democrată Vietnam, în vederea încheierii războiului și ajungerii la un acord de pace.

Solicitarea unor informații despre vizita oficială a delegației române, condusă de Nicolae Ceaușescu, în R.P. Chineză (1-9 iunie 1971), denotă nivelul unor relații foarte bune între cele două țări, mai ales pe fondul existenței unor relații dificile între sovietici și chinezi. În cadrul convorbirilor româno-chineze purtate cu această ocazie, Nicolae Ceaușescu a făcut o scurtă prezentare a relațiilor româno-sovietice, scoțând în evidență faptul că în ultimii ani au intervenit momente destul de grele și că, la momentul vizitei, acestea se prezintă ceva mai bine.¹ Aceasta în condițiile în care S.U.A. a solicitat Bucureștiului să fie intermediar între Washington și Beijing, cu ocazia vizitei președintelui Nixon în România (august 1969).

Problemele apărute în cadrul negocierilor de pace de la Paris, în vederea încetării războiului din Vietnam, au pus autoritățile americane în căutarea de soluții, în lipsa unei

¹ Vasile BUGA, *Sub lupa Moscovei. Politica externă a României 1965-1989*, Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2015, p. 148.

poziții mai flexibile a Moscovei și a Beijing-ului. România părea a fi o soluție pentru americani, însă președintele Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer, a declinat o asemenea posibilitate, sugerând contactul direct între părțile implicate, care este cel mai în măsură să ducă la un rezultat concret.

Interesantă a fost sugestia făcută de senatorul american legată de posibilitatea ca prizonierii americani să fie găzduiți pe o perioadă în unități medicale din România, primul-ministru afirmând cu titlu personal, că nu are nimic împotrivă, însă în mod oficial decizia aparține lui Nicolae Ceaușescu și partidului.

În concluzie, putem afirma că, pe marginea documentului prezentat mai jos, politica externă a României se bucura de o înaltă apreciere datorită pozițiilor exprimate cu ocazia diferitelor crize izbucnite între Est și Vest, după cel de-al Doilea Război Mondial, fapt ce a contat în solicitarea unui sprijin sau găsirii unei soluții.

ANEXĂ

MINISTERUL
AFACERILOR EXTERNE
Nr. 723

SECRET
P r o i e c t
Ex. Unic
3 iulie 1971

TOVARĂȘULUI ION GHEORGHE MAURER, PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE
MINIȘTRI AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

NOTĂ DE AUDIENȚĂ

Sâmbătă, 26 iunie 1971, Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri, [l-]a primit pe Thomas Francis Eagleton, senator democrat din S.U.A., care a fost însoțit de Leonard Meeker, ambasadorul S.U.A. la București.

A participat Petru Burlacu, adjunct al ministrului Afacerilor Externe.

A tradus Radu Mateescu, interpret.

Senatorul american și-a exprimat satisfacția pentru posibilitatea care i s-a oferit ca, în timpul șederii sale în România, să fie primit de președintele Consiliului de Miniștri. A arătat că folosește acest prilej pentru a[-l] ruga pe președintele Ion Gheorghe Maurer să facă

unele considerații pe baza vizitei oficiale pe care delegația de partid și guvernamentală a R.S. România a efectuat-o în R.P. Chineză și R.D. Vietnam.²

Președintele Ion Gheorghe Maurer a arătat că recenta vizită a delegației de partid și guvernamentale a R.S. România în R.P. Chineză a însemnat o nouă și viguroasă manifestare a prieteniei statornicite între popoarele celor două țări; cu această ocazie, solii poporului român au avut, de asemenea, posibilitatea să cunoască unele dintre realizările importante, pe diverse planuri, ale poporului chinez. Făcând o scurtă incursiune în istoria milenară a Chinei, președintele Consiliului de Miniștri a evidențiat transformările fundamentale pe care le-a cunoscut societatea chineză în ultimele două decenii și a subliniat că ritmul intens în care au fost ele realizate se datorează condițiilor create de noua orânduire socială, precum și conducerii eficiente a Partidului Comunist Chinez, care a dat noi perspective de dezvoltare țării și poporului. Partidul Comunist Chinez, sub conducerea președintelui Mao Tzedun, a reușit să facă din poporul chinez o forță monolitică de neînving și hotărâtă să-și apere independența, să lupte pentru pace și să-și dezvolte patria într-un ritm ridicat.

Primul ministru român a menționat apoi unele realizări concrete obținute de poporul chinez în domeniile industrial și agrar, subliniind că acestea constituie garanția obținerii în viitor a unor succese și mai mari. El a relevat faptul că R.P. Chineză este un partener comercial important și avantajos pentru toate țările interesate, datorită modului corect pe care îl adoptă în relațiile sale de schimb, precum și solvabilității și mărimii pieței sale.

Guvernul R.P. Chineze se preocupă activ să lărgască sfera relațiilor sale cu cât mai multe țări ale lumii, pe baza principiilor cunoscute. Apare din ce în ce mai clar pentru toată lumea că în prezent nu se pot rezolva problemele majore ale contemporanității fără participarea R.P. Chineze, țară cu 800 milioane de locuitori. În ceea ce privește posibilitatea unei îmbunătățiri a relațiilor dintre Republica Populară Chineză și S.U.A., mi se pare, a spus președintele Consiliului de Miniștri, că este greu să se realizeze pași importanți în această direcție atât timp cât nu va fi lămurită problema Taiwanului³, parte integrantă a Chinei. Și-a exprimat părerea că oricine dorește să-și îmbunătățească relațiile cu R.P. Chineză trebuie să discute direct cu reprezentanții autorizați ai acesteia.

² Este vorba despre vizita oficială a delegației de partid și guvernamentale române, condusă de Nicolae Ceaușescu, în perioada 1-9 iunie 1971. Ea face parte dintr-un turneu oficial care a cuprins R.P. Chineză, R.P.D. Coreeană, R.D. Vietnam și R.P. Mongolă. Anterior acestei vizite, între 18-29 martie 1971, o delegație guvernamentală română, condusă de Gheorghe Rădulescu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, efectuase o vizită oficială în R.P. Chineză, vezi Ion CALAFETEANU, Cristian POPIȘTEANU (coordonatori), *Politica externă a României – dicționar cronologic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, pp. 202-203.

³ Această problemă a fost atinsă și în convorbirile oficiale româno-americane, precum cea din 1969 (2-3 august), de la București, cu ocazia vizitei în România a președintelui S.U.A., Richard Nixon.

Pe de altă parte, în mai multe țări din Indochina – Cambodgia, Laos, Vietnamul de Sud – există un potențial exploziv care ia proporții tot mai mari datorită incompatibilității dintre năzuința de emancipare și progres a popoarelor respective și conducerea reacționară, de tip feudal, ostilă și opacă oricăror idei înnoitoare. Faptul că administrația americană acordă sprijin acestor regimuri nu face decât să contribuie la scăderea prestigiului ei și la agravarea condițiilor existente, la creșterea potențialului exploziv. Singura cale rezonabilă pentru rezolvarea acestor contradicții este aceea de a lăsa popoarele acestor țări să rezolve singure problemele lor interne, în conformitate cu interesele și idealurile lor naționale.

Problema se pune și cu mai mare acuitate în cazul Vietnamului de Sud⁴ unde, în ciuda masivei prezențe militare americane, voința de luptă a populației sud-vietnameze nu poate fi înfrântă; așa-zisa politică de vietnamizare a războiului pe care o duce în prezent administrația Nixon, deși prevede teoretic retragerea trupelor americane din Vietnam, implică continuarea războiului datorită miliardelor de dolari pe care S.U.A. le vor da ca sprijin regimului de la Saigon pentru întreținerea unei armate proprii și a celor 15 -30.000 de consilieri militari pe care S.U.A. îi vor lăsa în Vietnamul de Sud.

Pentru mine este clar, a spus primul ministru, că aceasta nu este o soluție realistă, deoarece o astfel de armată este sortită până la urmă descompunerii. Singura soluție viabilă ar fi aceea a retragerii totale a trupelor americane și a încetării oricărui ajutor militar destinat Saigonului, pentru ca poporul vietnamez să-și rezolve singur și în mod liber problemele sale interne.

Senatorul T.F. Eagleton a mulțumit președintelui Consiliului de Miniștri pentru considerațiile făcute și a cerut permisiunea să pună unele întrebări.

A arătat că în S.U.A. există un puternic curent de opinie în favoarea încetării intervenției armate americane în Vietnam. Un ecou al acestui curent de opinie este și Rezoluția Mansfield⁵, prin care Senatul S.U.A. cere președintelui Nixon să fixeze un termen de 9 luni pentru retragerea totală a forțelor armate ale S.U.A. din Vietnamul de Sud.

⁴ Cunoscut în literatura de specialitate ca *Războiul din Vietnam*. După câștigarea independenței sale în 1954, de sub dominația franceză, Vietnamul este împărțit de o parte și de alta a paralelei 17 între un regim comunist condus de Ho Și Min (mort în 1969), ulterior după moartea acestuia, de către Phan Van Dong, în nord, și un regim anticomunist în sud, Nguyen Van Thiem. Acesta din urmă este confruntat rapid cu rezistența Frontului Național de Eliberare (F.N.E.), susținut de nord-vietnamezi. În sprijinul regimului din sud intervine S.U.A., începând din 1956, cu câteva mii de consilieri militari, care vor ajunge în număr de 518.000 în 1969. De partea nord-vietnamezilor, sprijinul cel mai puternic a fost dat de U.R.S.S. și R.P. Chineză. Administrația Nixon s-a angajat în negocieri de pace, care se finalizează la 27 ianuarie 1973, la Paris, retragerea trupelor americane încheindu-se în aprilie 1975.

⁵ Mike Mansfield – senator al Partidului democrat și ambasador al S.U.A. în Japonia., un critic al implicării S.U.A. în războiul din Vietnam. La sugestia sa, în timpul primului său mandat, Nixon a redus forțele militare americane cu 95%, lăsând doar 24. 200 de militari la sfârșitul anului 1972.

În cazul în care Statele Unite ar fixa acest termen, R.D. Vietnam s-ar putea angaja ferm să repatrieze prizonierii americani?

Președintele Ion Gheorghe Maurer a spus că este greu de prevăzut cum va proceda guvernul R.D. Vietnam în cazul unei inițiative americane de felul celei menționate și nici nu i-ar întreba asemenea lucru. Ea ar constitui, însă un pas înainte, ar evidenția o poziție mai suplă din partea S.U.A., ar putea da o turnură favorabilă convorbirilor de la Paris și în final ar putea duce la o poziție mai suplă și din partea vietnamezilor.

Senatorul american a întrebat dacă o țară ca România n-ar putea să medieze o înțelegere între S.U.A. și R.D. Vietnam, care să prevadă retragerea trupelor americane și eliberarea prizonierilor.

Președintele Ion Gheorghe Maurer subliniază că este vorba de o părere pur personală, a arătat că nu crede că România ar fi în situația să realizeze acest lucru, în primul rând pentru că se îndoiește că cele două părți ar accepta un asemenea mod de rezolvare; în al doilea rând, pentru că, chiar dacă ambele părți, sau toate părțile ar fi de acord, cea mai bună soluție o reprezintă tot tratativele directe între S.U.A. și R.D. Vietnam.

Poate că Republica Populară Chineză sau U.R.S.S. ar fi în măsură să facă acest lucru, dacă bineînțeles, în cazul uneia, cealaltă este de acord, pentru că ele au contribuția materială cea mai mare în sprijinirea R.D. Vietnam.

Senatorul s-a interesat dacă ar exista posibilitatea ca R.S. România să accepte internarea prizonierilor de război americani pe teritoriul său, oferindu-și astfel bunele oficii în cazul realizării unui acord în acest sens între S.U.A. și R.D. Vietnam.

Președintele Consiliului de Miniștri a arătat că un răspuns oficial acestei chestiuni ar putea fi dat doar de conducerea noastră de partid și de stat, dar personal consideră că România nu ar avea nimic împotrivă să pună la dispoziția prizonierilor de război americani condiții mai bune de internare, dacă ar exista acordul părților, aceasta fiind în fond o chestiune umanitară.

În încheiere, **senatorul T.F. Eagleton** [i-]a mulțumit călduros președintelui Consiliului de Miniștri pentru audiența acordată și considerațiile deosebit de interesante pe care le-a expus.

Convorbirea a durat o oră și cincizeci de minute.

Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, *Direcția Cancelarie – Problema 20/E/1971.R.S.R.*, ff. 50-54.

DICȚIONAR

DICȚIONAR AL AMBASADORILOR ROMÂNI

(1948-1989)

Literele A-B

Florin C. STAN

Diversificarea cercetării istoriografice în ultimele două decenii a adus contribuții semnificative în ceea ce privește cunoașterea sau nuanțarea unor teme ale politicii externe românești și, în acest cadru, a activității unor diplomați români. Considerăm necesar ca cercetătorii domeniului să beneficieze de instrumente de lucru și date precise asupra parcursului profesional al celor care s-au aflat în serviciul diplomației românești în diferite perioade sau epoci. Instituție-cheie care „realizează politica externă a statului român”¹, în devenirea sa istorică, în cadrul Ministerului Afacerilor Externe s-au afirmat de-a lungul timpului nume ilustre sau mai puțin cunoscute. Ne vom opri în prezenta rubrică, gândită în serial, asupra ambasadourilor extraordinari și plenipotențieri ai României regimului socialist totalitar, fără a considera *ipso facto* că aceștia au fost „oamenii propagandei”². Dorim doar să circumscriem aici, sub formă de *cursus honorum* particularizat, cu precădere date biografice utile demersurilor istoriografice care ating tematica diplomației Bucureștiului.

Demersul nostru ar putea fi parte a unui *Who's Who* al diplomației românești din perioada menționată, fiind conștienți că, în absența unei lucrări concepute pe principiul evidențierii exhaustive a numelor care au servit sub Ministerul Afacerilor Externe, prezentarea cu prioritate a diplomaților care au deținut funcția de ambasador este absolut necesară, în interesul, de ce nu, al viitoarei *Enciclopedii a diplomației românești*. Și dacă nu despre toți dintre aceștia se poate spune că au făcut istorie, cu siguranță fiecare dintre ei au făcut parte din istoria asupra căreia își îndreaptă atenția în prezent cercetătorii relațiilor externe românești din perioada 1948-1989.

¹ Cf. Art. 1, alin. 2 din Hotărârea Guvernului nr. 16 din 12 ianuarie 2017 privind organizarea și funcționarea Ministerului Afacerilor Externe.

² După recentul titlu semnat de Călin HENTEA, *Oamenii propagandei. Dicționar biografic*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2016.

Menționăm că articolele dedicate respectivilor ambasadori au la bază atât surse bibliografice, cât și arhivistice, din care au fost extrase doar acele date ce au permis reconstituirea fidelă a pozițiilor diplomatice ocupate, reținute aici în interes științific.

A

AIRINEI, Gheorghe, n. 24 ianuarie 1928, loc. Buhuși (jud. Bacău)—d. 1 iunie 1994. *Studii*: Facultatea de Telecomunicații. *Parcurs profesional și politic*: director în cadrul Direcției regionale drumuri și poduri, Iași (1952); *inginer* în cadrul Direcției de Telecomunicații București (1954-1958); *șef Serviciu* în cadrul Ministerului Transporturilor și Telecomunicațiilor (1958-1964); *director general adjunct* în Ministerului Transporturilor și Telecomunicațiilor (1964-1966); *adjunct al ministrului* Poștelor și Telecomunicațiilor (28 ianuarie 1966-16 martie 1971); *adjunct al ministrului* Transporturilor și Telecomunicațiilor (1971-1972) și șef al Departamentului Poștă și Telecomunicații din cadrul Ministerului Transporturilor și Telecomunicațiilor (1 aprilie 1971-30 august 1982); *membru supleant* al C.C. al P.C.R. (28 noiembrie 1974-23 noiembrie 1979); *vicepreședinte* și apoi *președinte* al Consiliului de Administrație al Uniunii Internaționale de Telecomunicații (1980-1982), *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Etiopia** (24 octombrie 1981-18 iunie 1982), cu reședința la Khartoum (R.D. Sudan), *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Republica Democratică Sudan** (14 decembrie 1982-9 mai 1988), cu reședința la Khartoum. *Decorații*: ordine și medalii ale R.S.R. În prezent o unitate școlară îi poartă numele: Colegiul Tehnic de Poștă și Telecomunicații „Gh. Airinei” din București.

**Ambasadorul Gh. Airinei prezentând Scrisorile de acreditare
președintelui R.D. Sudan, feldmareșalul Gaafar Mohamed Nimeiri.
Khartoum, Palatul Poporului. 2 martie 1983**

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români. Protocol*, A1.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 18.

*

ALEXANDRESCU, Vasile, n. 1 ianuarie 1927. *Studii*: Institutul Politehnic din Timișoara, Facultatea Electro-Mecanică, Facultatea Tehnico-Economică (curs postuniversitar), doctor în științe economice. *Parcurs profesional*: inginer la Uzina de unelte „Progresul” din Brăila; *șef de lucrări* la Institutul Politehnic din Galați; *director* în cadrul Ministerului Industriei și Construcțiilor de Mașini (1960-1963); *adjunct* al ministrului Industriei Construcțiilor de Mașini (1963-1968); *adjunct* al ministrului Învățământului (1968-1971) și al Educației și Învățământului (1971-1976); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Republica Turcia** (1978-5 iulie 1980). *Decorații*: ordine și medalii ale R.S.R.

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români. Protocol*, A3.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 20.

*

ALEXIE, Marin, n. 4 octombrie 1926. Diplomă de carieră. *Studii*: Facultatea de Drept și Academia de Științe Economice (1950). *Parcurs profesional*: încadrat în centrala MAE din anul 1950 funcționând în administrația centrală până în anul 1955; *lector* la Catedra de Economie Politică a Universității din București (1950-1955); *secretar III* la Ambasada de la Berna (1955-1957); *secretar II* în centrala MAE (1957-1958); *secretar II* la Ambasada de la Buenos Aires (1958-1959); *secretar I* la Ambasada de la Viena (1959-1961); *secretar I* în centrala M.A.E. (1961-1963); *funcționar internațional* în secretariatul O.N.U., Departamentul Afacerilor Politice și Consiliului de Securitate (1963-1966); *director* în cadrul centralei M.A.E. (1967-1969); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Indonezia** (7 octombrie 1969-27 iulie 1974), **Singapore** (7 octombrie 1969-29 ianuarie 1976), **Cambodgia** (1 decembrie 1969-17 iunie 1974) și **Malayezia** (24 martie 1971-8 ianuarie 1975), cu reședința la Djakarta. *Decorații*: ordine și medalii ale R.S.R. A publicat: *Dicționar diplomatic*, (împreună cu dr. Petre Bărbulescu), Editura Politică, București, 1979.

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români. Protocol*, A2.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 21.

*

ANDREI, Mircea, n. 22 august 1932, orașul Câmpina (jud. Prahova). Diplomat de carieră. *Studii*: Colegiul Național „Mihai Viteazul”, București; Institutul de Relații Internaționale, București, *șef de promoție* (1952-1957). *Parcurs profesional*: din iunie 1957 în MAE; *referent, atașat, secretar III* (promovat la excepțional, în 1958) în cadrul M.A.E. (1957-1959); *atașat cultural* la Ambasada României de la Atena, *secretar II* (1959-1965); *secretar I* (1965); *director adjunct* la Direcția a II-a Relații (Balcani) și apoi *director ad-interim* la Direcția Protocol (1965-1970); *prim-consilier* la Ambasada României de la Bruxelles (1970-1974); *director al Direcției Protocol a M.A.E.* (1974-1983) și membru în Colegiul de Conducere al ministerului; *ministru-consilier* (1978); *ambasador* (1983); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Republica Zair** (7 iunie 1983³-septembrie 1990) – în prezent Republica Democrată Congo, **Republica Rwandeză** (30 decembrie 1983⁴-1990), **Republica Burundi** (1983-1990), **Republica Camerun** (27 iunie 1986⁵-1990), **Republica Centrafricană** (1988-1990), **Republica Burundi** (21 februarie 1989⁶-1990), cu reședința la Kinshasa; *consilier al ministrului* M.A.E. la Direcția Africa (septembrie 1990-1991), apoi la Direcția Protocol (august 1991-1992); *consul general*, Consulatul general al României la **Salonic - Grecia** (noiembrie 1993-septembrie 1997), redeschis după o perioadă de peste 50 de ani. După pensionarea din septembrie 1997, în ianuarie 2001 a fost reîncadrat la Secretariatul General al Guvernului pentru a superviza activitatea Departamentului de Protocol. În noiembrie 2002 a fost delegat de conducerea M.A.E. să redeschidă Consulatul general al României de la Alexandria - Egipt, închis în 1995. *Limbi străine cunoscute*: franceza, engleza, greaca. *Decorații*: ordine și medalii ale R.S.R. și străine (ordinul francez „Legiunea de Onoare”, în grad de Mare ofițer - 1968; ordinul belgian „Leopold al II-lea”, în grad de Mare ofițer - 1974).

În anul 1997 a fost numit, la propunerea conducerii M.A.E., în funcția de secretar general al Asociației Membrilor Legiunii de Onoare-Secția România.

³ Decretul prezidențial nr. 156 din 7 iunie 1983.

⁴ Decretul prezidențial nr. 304 din 30 decembrie 1983.

⁵ Decretul prezidențial nr. 122 din 27 iunie 1986.

⁶ Decretul prezidențial nr. 17 din 21 februarie 1989.

Sosirea ambasadorului român Mircea Andrei pentru prezentarea Scrisorilor de acreditare în Republica Rwandeză, însoțit de șeful Protocolului de Stat, maior Désiré Mageza. Trecerea în revistă a gărzii de onoare. Kigali, Palatul Prezidențial. 20 aprilie 1984

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români. Protocol*, A7.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 24.

Ministerul Afacerilor Externe, *Anuarul diplomatic și consular al României. 1993-1994*, București, 1994, p. 107.

Diplomați ai României, [Asociația Ambasadorilor și Diplomaților de Carieră din România], ediția a II-a revăzută și adăugită, coordonatori: Ion M. Anghel, Lucian Petrescu, Valeriu Tudor, Iași, Editura Junimea, 2007, pp. 33-37.

*

ANGELESCU, Ion, n. 14 decembrie 1928, comuna Bilciurești (jud. Dâmbovița). *Studii*: Institutul Politehnic Iași, Facultatea de Electrotehnică. *Parcurs profesional și politic*: inginer-șef la fabrica de hârtie și celuloză din Letea-Bacău (1955-1957); director al Întreprinderii de montaj instalații chimice, Bacău (1957-1959); instructor și inspector în domeniul economic la Consiliul Popular al orașului Bacău (1959-1962); președinte al Comitetului Executiv al Consiliului Popular al orașului Piatra Neamț (1962-1968); instructor și inspector în domeniul economic la Consiliul Popular al județului Neamț (1968-1972); adjunct al ministrului

Industriei Chimice (15 decembrie 1972-1 martie 1984); *instructor* pe probleme economice la C.C. al P.C.R. (1984-1989); *director general adjunct* al Direcției Generale Plan-Dezvoltare din cadrul Ministerului Construcțiilor Industriale (1988); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Republica Arabă Egipt** (12 aprilie 1989⁷-26 februarie 1990). *Alte poziții*: membru al Consiliului Național al Oamenilor Muncii. *Limbi străine cunoscute*: franceza și rusa.

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români. Protocol*, A4.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 25.

*

ANGHEL, Ion M., n. 12 decembrie 1927, comuna Măstăcani (jud. Galați). Diplomat de carieră. *Studii*: Liceul Teoretic „Vasile Alecsandri”, Galați (1941-1947); Facultatea de Drept, Universitatea București (1948-1952), *șef de promoție*; doctor în Drept internațional și Drept civil, Universitatea București (1968); cursuri în cadrul Academiei de Drept Internațional de la Haga (1966) și Institutul Internațional de Drept Umanitar de la San Remo (1989). *Parcurs profesional*: *cadru didactic* al Facultății de Drept - București, preparator (1950) și asistent la Dreptul roman, asistent și lector la Dreptul civil (1957-1958), apoi lector în cadrul Catedrei de Drept roman (1960-1966) și în cadrul Catedrei de Drept internațional (1967-1970); *procuror*, Procuratura orașului București (1958-1959); din 1959 în M.A.E., *consilier juridic șef*, *șef Serviciu* în Direcția Tratatate (1959-1966); *șeful Direcției consulare* (1966-1970); *însărcinat cu afaceri a.i. în Cipru* (1970-1979; 1982), *șeful misiunii*; *șeful Compartimentului juridic* (1979-1984); *însărcinat cu afaceri a.i. în Italia și Malta*, *ministru consilier* (1984-1985); *consilier* în cadrul Compartimentului juridic (1986-1989); *șeful Consiliului juridic și consilier al ministrului Afacerilor Externe* (1990); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Regatul Țărilor de Jos** (9 noiembrie 1990⁸-octombrie 1993); în 1996 a fost transferat la Consiliul Legislativ al Parlamentului României; *profesor* de Drept diplomatic al Facultății de Științe Politice; membru al Curții Permanente de Arbitraj de la Haga (1988-2000), membru al Comisiei O.N.U. pentru Democrație prin Drept de la Veneția (1990-1992). *Limbi străine cunoscute*: franceză, engleză, italiană și latină. *Decorații*: ordine și medalii românești și străine. Bogată activitate publicistică în domeniul dreptului civil și dreptului internațional.

⁷ Decretul prezidențial nr. 48 din 12 aprilie 1989.

⁸ Decretul prezidențial nr. 58 din 9 noiembrie 1990.

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români. Protocol*, A6.

Ministerul Afacerilor Externe, *Anuarul diplomatic și consular al României. 1993-1994*, București, 1994, p. 108.

Diplomați ai României, [Asociația Ambasadorilor și Diplomaților de Carieră din România], ediția a II-a revăzută și adăugită, coordonatori: Ion M. Anghel, Lucian Petrescu, Valeriu Tudor, Iași, Editura Junimea, 2007, pp. 38-47.

*

ANINOIU, Dumitru, n. 30 octombrie 1930, comuna Bălești (jud. Gorj). Diplomat de carieră. *Studii*: Facultatea de Filozofie, secția Ziaristică, Universitatea București (1960) și Academia de Științe Social-Politice „Ștefan Gheorghiu”. *Parcurs profesional*: scurtă activitate în învățământ, apoi publicist și angajat al unor edituri, în presă și radioteleviziune, în cadrul Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor (1952-1963); activitate în organizațiile de tineret; din 1963 în cadrul M.A.E., prim secretar, consilier, director adjunct; *prim consilier* la Ambasada României de la Paris (1966-1969); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Austria** (30 octombrie 1969⁹-22 aprilie 1977); *reprezentant permanent* al României pe lângă Agenția Internațională pentru Energie Atomică (A.I.E.A.); *reprezentant permanent* al României pe lângă O.N.U. pentru Dezvoltare Industrială (O.N.U.D.I.) și președintele Consiliului organizației în anul 1975; *șeful delegației* României la negocierile privind reducerea mutuală a forțelor armate și armamentelor și măsuri adiacente în Europa Centrală (M.B.F.R.), în perioada 1973-1977; director al Direcției Cultură și Presă (1977-1982); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Republica Franceză** (9 aprilie 1982¹⁰-9 martie 1985) și *delegat permanent* pe lângă O.N.U. pentru Educație, Știință și Cultură /U.N.E.S.C.O. (9 aprilie 1982¹¹-9 martie 1985); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Maroc** (1991). *Limbi străine cunoscute*: franceza și germana. *Decorații*: ordine și medalii ale R.S.R.

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români. Protocol*, A5.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 26.

⁹ Decretul prezidențial nr. 737 din 30 octombrie 1969.

¹⁰ Decretul prezidențial nr. 96 din 9 aprilie 1982.

¹¹ Idem.

Diplomați ai României, [Asociația Ambasadorilor și Diplomaților de Carieră din România], ediția a II-a revăzută și adăugită, coordonatori: Ion M. Anghel, Lucian Petrescu, Valeriu Tudor, Iași, Editura Junimea, 2007, pp. 48-57.

*

APOSTOL, Gheorghe, n. 16 mai 1913, comuna Tudor Vladimirescu (jud. Galați)- d. 21 august 2010, București. *Studii*: Școala profesională a Căilor Ferate Române (1927-1931). *Parcurs profesional și politic*: muncitor siderurgist la Atelierele C.F.R. Galați (1931-1944); *secretar* al Comisiei de organizare a mișcării sindicale unite din România (1944-1945); *președinte* al Confederației Generale a Muncii din România (30 ianuarie 1945-12 iunie 1952); *deputat* de Hunedoara și Galați în Marea Adunare Națională (19 noiembrie 1946-martie 1975); **vicepreședinte al Consiliului de Miniștri** (28 mai 1952 - 19 aprilie 1954); încadrat în aparatul C.C. al P.C.R. (1954-1955); *președinte* al Consiliului Central al Sindicatelor din România (octombrie 1955-25 martie 1961); *membbru permanent* al Federației Sindicale Mondiale (1968-1969); **prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri** (21 martie 1961-9 decembrie 1967); *președinte* al Uniunii Generale a Sindicatelor din România (8 decembrie 1967-14 august 1969); *director general* al Direcției Generale a Rezervelor de Stat (16 august 1969-13 martie 1975, destituit pentru „abatere de la morală”); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Republica Argentina** (27 aprilie 1977-19 mai 1983), **Republica Orientală a Uruguayului** (13 iunie 1981¹²-28 martie 1988), cu reședința la Buenos Aires, și **Brazilia** (2 septembrie 1983-4 august 1988). În martie 1989 s-a numărat între semnatarii *Scrisorii celor șase*. *Decorații*: ordine și medalii ale R.S.R. și străine (ordinul argentinian „Libertador general San Martin” în Mare Cruce, conferit cu prilejul încheierii misiunii diplomatice în Republica Argentina). A publicat: *Eu și Gheorghiu-Dej*, București, ediție de casă - regie proprie, 1998.

Gh. Apostol se numără printre politicienii regimului comunist, precum Ion Gh. Maurer, Al. Bârlădeanu, Corneliu Mănescu, Gh. Rădulescu, Mircea Malița ș.a., care au fost implicați, începând din 1957, în deschiderea internațională a României prin dezvoltarea relațiilor cu statele occidentale și cu țări din Asia, Orientul Apropiat, Africa, America Latină. Noua direcție a politicii externe românești a fost stabilită în ședința Consiliului de Miniștri din 28 februarie 1957¹³.

¹² Decretul prezidențial nr. 124 din 13 iunie 1981.

¹³ Dr. Constantin MORARU, *Politica externă a României: 1958-1964*, București, Editura Enciclopedică, 2008, p. 127.

După preluarea puterii de către Nicolae Ceaușescu, a fost deconectat treptat din zona adoptării deciziilor la cel mai înalt nivel, trimiterea sa în diplomație în state din America Latină marcând apogeul izolării sale politice. În pofida acestui fapt, Gh. Apostol a rămas până la sfârșitul regimului Ceaușescu un pol critic vizibil la adresa acestuia¹⁴.

**Ambasadorul Gh. Apostol înmânând Scrisorile de acreditare
președintelui Republicii Argentina, Jorge Rafael Videla.
Buenos Aires, Casa Guvernului. 19 mai 1977**

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români. Protocol*, A8.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 28.

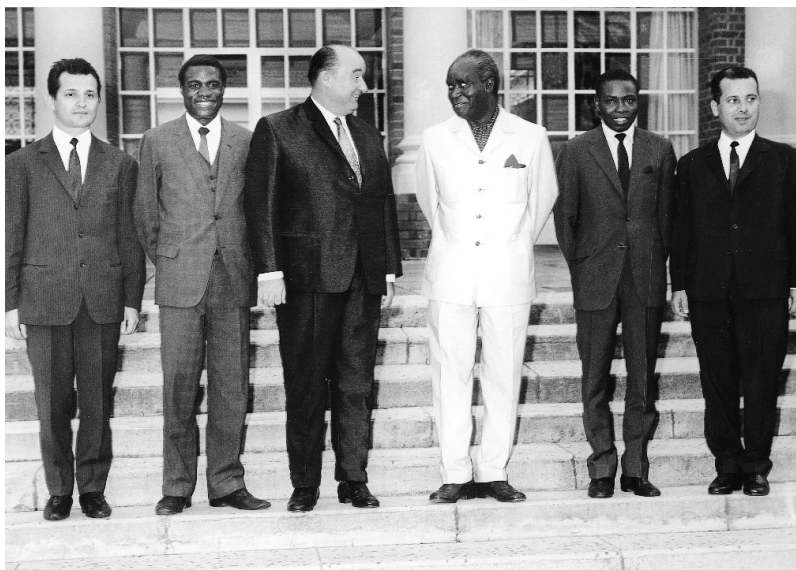
*

ARDELEANU, Aurel, n. 27 septembrie 1924, comuna Teaca (raionul Bistrița, regiunea Cluj). *Studii*: Institutul de Științe Economice și Planificare, București. *Parcurs profesional și*

¹⁴ Mircea MALIȚA, Dan DUNGACIU, *Istoria prin ochii diplomatului. Supraviețuirea prin diplomație, „deceniul deschiderii” (1962-1972) și crizele lumii globale*, București, Editura RAO, 2014, p. 264.

*politic: șef de Serviciu Educație, Cultură și Propagandă la Armata I (1945); șef de Secție la Întreprinderea de distribuție a gazelor, București (1946-1953); referent tehnic de specialitate la Consiliul de Miniștri (1953); procuror militar cu gradul de colonel (1954); ministru adjunct la Ministerul Comerțului Interior (1954); vicepreședinte al C.E.N.T.R.O.C.O.O.P. (1954-1957); lucrător cu munca politică la C.C. al P.M.R. (1957-1960); secretar al Consiliului Central al Sindicatelor (1960-1963); de la 1 aprilie 1963 în cadrul M.A.E., numit director adjunct Relații; ambasador extraordinar și plenipotențiar în **Republica India** (18 noiembrie 1963¹⁵-10 noiembrie 1969), **Ceylon (Sri Lanka)** – 13 ianuarie 1964¹⁶-1969 și **Regatul Nepal** (29 august 1968¹⁷-8 decembrie 1969) și trimis extraordinar și ministru plenipotențiar în **Afganistan** (13 ianuarie 1964-7 aprilie 1969), cu reședința la New Delhi; director în Centrala M.A.E. (1970); ambasador extraordinar și plenipotențiar în **Republica Zambia** (17 noiembrie 1971¹⁸-3 iulie 1979); ambasador extraordinar și plenipotențiar în **Republica Botswana** (2 iunie 1972¹⁹-21 septembrie 1983), cu reședința la Lusaka; ambasador extraordinar și plenipotențiar în **Regatul Lesotho** (1976²⁰-1980), cu reședința la Lusaka. Limbi străine cunoscute: engleza*

Decorații: Ordinul Muncii, clasa a III-a; Steaua R.P.R., clasa a V-a; medalia Eliberarea de sub jugul fascist, A XL-a aniversare a P.C.R., Încheierea colectivizării agriculturii.

Ambasadorul Aurel Ardeleanu după depunerea Scrisorilor de acreditare în Republica Zambia, împreună cu președintele dr. Kenneth D. Kaunda. Lusaka, State House. 20 decembrie 1971

¹⁵ Decretul nr. 708 din 18 noiembrie 1963.

¹⁶ Decretul nr. 2 din 13 ianuarie 1964. De asemenea, Decretul Consiliului de Stat nr. 631 din 5 august 1966.

¹⁷ Decretul Consiliului de Stat nr. 726 din 29 august 1968.

¹⁸ Decretul Consiliului de Stat nr. 425 din 17 noiembrie 1971.

¹⁹ Decretul Consiliului de Stat nr. 228 din 2 iunie 1972.

²⁰ Decretul prezidențial nr. 227 din 12 iulie 1976.

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români. Protocol*, A11.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 29.

*

ARDELEANU, Vasile, n. 12 ianuarie 1929, orașul Moinești (jud. Bacău). *Studii*: Facultatea de Științe Juridice; Academia de Studii Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. *Parcurs profesional și politic*: *inspector* la Consiliul Popular al raionului Moinești (1953-1961); *inspector expert* la Consiliul Popular al județului Bacău (1961-1966); *prim-secretar* al raionului P.C.R.–Moinești (1966-1968); *președinte* al Comitetului Executiv al Consiliului Popular al municipiului Gheorghe Gheorghiu-Dej (1968-1975); din 1975, *vicepreședinte*, apoi, din 1980, *prim-vicepreședinte* al Comitetului Executiv al Consiliului Popular al județului Bacău (1975-1988); *membru supleant* al C.C. al P.C.R. (23 noiembrie 1984-august 1988); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Peru** (4 august 1988²¹-9 februarie 1990). *Decorații*: ordine și medalii ale R.S.R.

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români. Protocol*, A13.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 30.

*

ARGINT, Marin, n. 2 mai 1924. *Studii*: Academia de Studii Economice București, Facultatea de Economie Agrară. *Parcurs profesional și politic*: *secretar* al Comitetului județean Vlaşca al P.C.R. (1948-1950); *Șeful Secției agrare* a Comitetului regional București al P.C.R. (1950-1952); *prim-secretar* al Comitetului raional Călărași al P.M.R., regiunea București (1952-1956); *secretar cu probleme agrare* al Comitetului regional București al P.C.R. (1956-1962); *președinte* al Uniunii regionale a cooperativelor agricole de producție Ilfov și *secretar cu probleme de agricultură* al Comitetului județean Ilfov al P.C.R. (1965-1979); *deputat* de Ilfov (2 martie 1969-9 martie 1975); *membru* al Biroul Executiv al Consiliului Național al Agriculturii (1979); *membru* al Comitetului Executiv și al Biroului Permanent al Consiliului Uniunii Naționale a Cooperativelor Agricole de Producție (1979);

²¹ Decretul prezidențial nr. 122 din 4 august 1988.

ambasador extraordinar și plenipotențiar în **Republica Venezuela** (13 iunie 1979²²-18 august 1984), **Republica Cooperatistă Guyana** (17 decembrie 1979²³-1985), **Jamaica** (20 decembrie 1979²⁴-1985), **Republica Trinidad-Tobago** (24 decembrie 1979²⁵-1985), **Republica Suriname** (24 octombrie 1981²⁶-?), cu reședința la Caracas. *Decorații*: ordine și medalii ale R.S.R.

Ambasadorul Marin Argint în momentul toastului susținut după ceremonia depunerii Scrisorilor de acreditare în Republica Cooperatistă Guyana, împreună cu președintele Arthur Chung. Georgetown, Guyana House, reședința Președintelui țării. 5 martie 1980

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români. Protocol*, A9.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 30.

*

ARSENE, Gheorghe, n. 22 octombrie 1922. *Studii*: Facultatea de Drept, București; Academia de Științe Sociale și Politice „Ștefan Gheorghiu”. *Parcurs profesional și politic*: membru în comitetele județene de partid Argeș și Dolj (1946-1950); membru și secretar al Comisiei Controlului de partid de pe lângă C.C. al P.C.R. (1950-1961); membru al Biroului și

²² Decretul prezidențial nr. 183 din 13 iunie 1979.

²³ Decretul prezidențial nr. 389 din 17 decembrie 1979.

²⁴ Decretul prezidențial nr. 401 din 20 decembrie 1979.

²⁵ Decretul prezidențial nr. 407 din 24 decembrie 1979.

²⁶ Decretul prezidențial nr. 254 din 24 octombrie 1981.

Comitetului municipal de partid București (1961-1966); *adjunct al șefului Secției Cadre* al C.C. al P.C.R.; *membru* al Colegiului Central de partid (25 iunie 1960-24 iulie 1965; 28 noiembrie 1974-1984); *membru* în Comisia Guvernamentală de repartizare a absolvenților din învățământul superior din M.E.I. (1966-1984); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Republica Tunisiană** (18 august 1984²⁷-?). *Decorații*: ordine și medalii ale R.S.R.

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români. Protocol*, A12.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 31.

*

ARTENI, Valeriu, n. 21 septembrie 1951, loc. Mărgineni (jud. Neamț). Diplomat de carieră.

Studii: Facultatea de Litere a Universității din Hanoi (Vietnam), 1972-1976; cursuri postuniversitare de relații internaționale și de limbi străine. *Parcurs profesional*: *pedagog* la Internatul de elevi al M.A.E. (1976); din 1977 în Centrala M.A.E., *atașat stagiar* și trimis în misiuni temporare la Ambasada României din Hanoi, fiind avansat până la gradul de *secretar II* (1977-1982); *secretar I* în cadrul Ambasadei României din Islamabad (1991-1992); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Republica Socialistă Vietnam** (29 martie 1994²⁸- prezent). *Limbi străine cunoscute*: vietnameza, franceza, engleza și rusa.

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români. Protocol*, A10.

Ministerul Afacerilor Externe, *Anuarul diplomatic și consular al României. 1993-1994*, București, 1994, p. 107.

B

BABUCI, Pavel, n. 8 ianuarie 1913, Iași/d. 10 decembrie 1986. Profesia de bază: inginer. *Parcurs profesional și politic*: *instructor* al C.C. al P.C.R. însărcinat cu organizarea regionale de partid Dunărea de Jos (1945); *deputat* BPD de Suceava (19 noiembrie 194 -28 martie 1948); *director general* al Societății Miniere „Mica” (1948); *consilier ministerial* la Ministerul Industriei (1949-1950); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **R.P.D. Coreeană** (18 aprilie 1951 -14 noiembrie 1952); *trimis extraordinar și ministru plenipotențiar*

²⁷ Decretul prezidențial nr. 163 din 18 august 1984.

²⁸ Decretul privind acreditarea unui ambasador, nr. 43 din 29 martie 1994.

în **Marea Britanie** (31 ianuarie 1953²⁹-3 februarie 1956); *director* în M.A.E. (1956-1959); *trimis extraordinar și ministru plenipotențiar* în **Belgia** (24 martie 1959³⁰-13 ianuarie 1964) și **Luxemburg** (12 mai 1959³¹-13 ianuarie 1964) și *trimis extraordinar și ministru plenipotențiar* în **Olanda** (14 septembrie 1959³²-13 ianuarie 1964), cu reședința la Bruxelles.

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români. Protocol*, B105.

A.N.R., Colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiul din ilegalitate care au încetat din viață*, B/3, vol. I și vol. II.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 34.

*

BĂBĂLĂU, Constantin, n. 7 martie 1926, loc. Brănești (jud. Gorj). *Studii*: inginerie minieră *Parcurs profesional și politic*: *secretar* al Comitetului regional Oltenia al P.M.R. (1957); *vicepreședinte* al Comitetului de Stat al Planificării (30 septembrie 1965-1968); *membru supleant* (din 24 iulie 1965) și *membru* al C.C. al P.C.R. (12 august 1969 - 23 noiembrie 1979); *prim-secretar* al Comitetului de partid și *președinte* al Comitetului executiv al Consiliului popular al județului Dolj (1969-1972); **ministru al Energiei Electrice** (14 decembrie 1972-23 octombrie 1974); *membru supleant* al C.P.Ex. (1973); *adjunct de șef de secție* la C.C. al P.C.R. (1975); *deputat* de Galați (9 martie 1975 - 9 martie 1980); *secretar* al M.A.N. (17 martie 1975-1 iulie 1977); **ministru al Minelor, Petrolului și Geologiei** (26 ianuarie 1977-14 decembrie 1977); *vicepreședinte* al Comitetului executiv al Consiliului popular al județului Prahova (23 martie 1978-1980); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Mexic** (7 mai 1980³³-6 aprilie 1988).

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români. Protocol*, B7.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 40.

²⁹ Decretul nr. 69 din 31 ianuarie 1953.

³⁰ Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale a RPR nr. 110 din 24 martie 1959.

³¹ Decretul nr. 156 din 12 mai 1959.

³² Decretul nr. 347 din 14 septembrie 1959.

³³ Decretul prezidențial nr. 103 din 7 mai 1980.

*

BĂBEANU, Constantin, n. 1 august 1927, București. Diplomat de carieră. *Studii*: Institutul de Relații Internaționale. *Parcurs profesional*: *secretar III* la Ambasada României de la Ankara (1953-1958); *secretar II* în M.A.E. (1958); *secretar II* la Ambasada de la Ankara (1959-1962); *secretar I* în M.A.E. (1963-1964); *însărcinat cu afaceri a.i.* în **Danemarca** (1964-1967); promovat *consilier* (1966); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **R.D. Vietnam** (22 noiembrie 1967³⁴-11 noiembrie 1971), acreditat și în **Regatul Laos** (27 septembrie 1968-1971), cu reședința la Hanoi; *director* în M.A.E. (1972-1973); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Republica Democratică Populară Yemen** (21 august 1973³⁵-1978); *director* în Ministerul Muncii (1980). *Limbi străine cunoscute*: engleza și franceză. *Decorații*: ordine și medalii ale R.S.R.

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români*. Protocol, B10.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 40.

*

BĂLĂCEANU, Petre, n. 1 noiembrie 1906. *Studii*: Academia Comercială București. *Parcurs profesional și politic*: după 23 august 1944 a fost *ofițer de Gărzi Patriotice*, apoi *director* la Fabrica de stofe din Buhuși; *deputat* de Dolj din partea B.P.D. (19 noiembrie 1946-28 martie 1948); *consilier economic* la Legația României de la Washington (1946-1947); *consilier economic* în Ministerul Industriei și Comerțului (6 iunie 1947-8 februarie 1948); *ministru plenipotențiar* în centrala M.A.E. (1948); *trimis extraordinar și ministru plenipotențiar* în **Republica Argentina** (9 februarie 1948-1949); *vicepreședinte* al Comitetului de Stat al Planificării (22 aprilie 1949 - 1953); *președinte* Banca de Stat a R.P.R. (1953-1955); *prim locțiitor* al ministrului Finanțelor și *președinte* al Băncii de Stat a R.P.R. (1955-1957); *trimis extraordinar și ministru plenipotențiar* în **Marea Britanie** (4 noiembrie 1957³⁶-14 octombrie 1961) și *trimis extraordinar și ministru plenipotențiar* în **Islanda** (aprilie 1958-14 octombrie 1961); *trimis extraordinar și ministru plenipotențiar* în **S.U.A.** (18 octombrie 1961³⁷-22 iulie 1964); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **S.U.A.** (22 iulie

³⁴ Decretul nr. 1067 din 22 noiembrie 1967.

³⁵ Decretul Consiliului de Stat nr. 479 din 21 august 1973.

³⁶ Decretul nr. 526 din 4 noiembrie 1957.

³⁷ Decretul Consiliului de Stat nr. 225 din 18 octombrie 1961.

1964³⁸-5 iulie 1967); *ambasador* în centrala M.A.E. (1967-1969); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Republica Tunisiană** (7 octombrie 1969-26 noiembrie 1971). *Decorații*: ordine și medalii românești

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români*. Protocol, B11.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 42.

*

BĂLĂNESCU, Mihai, n. 9 februarie 1928, Iași. *Studii*: Facultatea de Mecanică, Institutul Politehnic din București. *Parcurs profesional*: inginer, apoi inginer șef la o întreprindere industrială din Iași (1954-1960); *adjunct al ministrului* Transporturilor și Telecomunicațiilor (1961-1965); **ministrul Poștelor și Telecomunicațiilor** (18 decembrie 1965-1970); *prim-adjunct* al ministrului Transporturilor și Telecomunicațiilor și șef al Departamentului Transporturi Auto, Navale și Aeriene (1971-1973); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Republica Argentina** (4 iulie 1973³⁹-27 aprilie 1977). *Decorații*: ordine și medalii românești.

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români*. Protocol, B15.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 42.

*

BĂLĂNESCU, Mircea, n. 29 aprilie 1910, Roman (regiunea Bacău)/d. 20 septembrie 2001. *Studii*: doctor în Biologie. *Parcurs profesional*: farmacist și publicist (până în 1944); *conferențiar universitar*, București; *redactor-șef adjunct* al ziarului „Scânteia” (1944-1949); *director* în M.A.E. (1949-11 noiembrie 1950); *trimis extraordinar și ministru plenipotențiar* în **R.D. Germană** (28 februarie-14 noiembrie 1950); *director* în Centrala M.A.E. (1950-1956); *trimis extraordinar și ministru plenipotențiar* în **Franța** (12 martie 1956⁴⁰-21 iulie 1960); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Regatul Greciei** (12 iulie 1960⁴¹-6 aprilie

³⁸ Decretul Consiliului de Stat nr.409 din 22 iulie 1964.

³⁹ Decretul Consiliului de Stat nr. 372 din 4 iulie 1973.

⁴⁰ Decretul nr. 124 din 12 martie 1956.

⁴¹ Decretul nr. 255 din 12 iulie 1960.

1967); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Republica Cipru** (6 martie 1961⁴²-24 martie 1967), cu reședința la Atena; *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Finlanda** (6 iunie 1968⁴³-6 iunie 1973). *Decorații*: ordine și medalii românești și străine (Ordinul Național „Pentru Merit” al Franței, Ordinul „Sf. Gheorghe” al Greciei, Ordinul „Leul de Aur” al Finlandei).

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români. Protocol*, B14.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 42.

*

BĂRBULESCU, Octavian, n. 10 iulie 1925/d. 9 noiembrie 2002. *Studii*: Institutul de Științe Economice din București. *Parcurs profesional*: încadrat la Comitetul de Stat al Planificării (1949-1961); din 1961 în M.A.E., *director adjunct* al Direcției Relațiilor Economice; din 1967 promovat *consilier*; *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Republica Venezuela** (29 august 1968⁴⁴-1971); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Columbia** (24 iunie 1970⁴⁵-1971), cu reședința la Caracas; *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Republica Ecuador** (4 august 1970⁴⁶-1971), cu reședința la Caracas. Membru al Asociației de Drept Internațional și Relații Internaționale. *Decorații*: ordine și medalii românești

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români. Protocol*, B12.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 44.

*

BADRUS, Gheorghe, n. 24 aprilie 1927/d. 29 august 2011, Ploiești. *Studii*: Liceul Militar „Gh. Filipescu”-Mănăstirea Dealu (șef de promoție); Facultatea de Economie Politică, Universitatea „A. A. Jdanov” din Leningrad; dr. în economie. *Parcurs profesional*: activitate didactică în cadrul Universității din București și la Institutul de Economie al Academiei

⁴² Decretul Consiliului de Stat nr. 74 din 6 martie 1961.

⁴³ Decretul nr. 492 din 6 iunie 1968.

⁴⁴ Decretul Consiliului de Stat nr. 728 din 29 august 1968.

⁴⁵ Decretul Consiliului de Stat nr. 303 din 24 iunie 1970.

⁴⁶ Decretul Consiliului de Stat nr. 378 din 4 august 1970.

(1952-1971); angajat al Secției Propagandă a C.C. al P.C.R. (1953-1957); *redactor* la ziarul „Scânteia” (1957-1962); *redactor-șef adjunct* al ziarului „Scânteia” (1962-1968); *adjunct al șefului Secției Propagandă a C.C. al P.C.R.* (1968-1971); *membreu supleant* al C.C. al P.C.R. (12 august 1969-23 noiembrie 1979); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **U.R.S.S.** (27 decembrie 1971⁴⁷-21 ianuarie 1980); *prorector* al Academiei „Ștefan Gheorghiu” (1980-1983); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Republica Zimbabwe** (21 iunie 1983⁴⁸-1986) și în **Republica Botswana** (21 septembrie 1983⁴⁹-1986), cu reședința la Harare. *Limbi străine cunoscute*: rusă, franceză și engleză. Membru corespondent al Academiei de Științe Sociale și Politice; membru al Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români. Protocol*, B și B13

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 35.

*

BARBU, Gheorghe I., n. 23 februarie 1940, Constanța. Diplomat de carieră. *Studii*: Liceul „Mircea cel Bătrân” Constanța (1954-1957); Facultatea de Drept, Universitatea București (1958-1963); stagiul de perfecționare la Comisia de Drept Internațional a O.N.U. din Geneva (1968); cursuri de perfecționare în comerț exterior. *Parcurs profesional*: *referent relații*, apoi *atașat*, *secretar III* și *secretar II* în M.A.E., Direcția Juridică și a Tratatelor (1963-1973); *secretar II* și *însărcinat cu afaceri a.i.* la Ambasada României din **Gabon** (septembrie 1973-1975); *secretar II* și *însărcinat cu afaceri a.i.* la Ambasada României din **Republica Burundi** (1975-1979); din 1979 în Centrala M.A.E., Direcția Africa, îndeplinind misiuni temporare la ambasadele din Kinshasa (1986), Bangui (1987-1988) și Tunis (1990-1991); *consilier* în M.A.E. (1991-1993), *ambasador* (1993); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Republica Guineea** (1993-1996). *Limbi străine cunoscute*: franceză și spaniolă.

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români. Protocol*, B.

Ministerul Afacerilor Externe, *Anuarul diplomatic și consular al României. 1993-1994*, București, 1994, p. 112.

⁴⁷ Decretul Consiliului de Stat nr. 491 din 27 decembrie 1971.

⁴⁸ Decretul prezidențial nr. 164 din 21 iunie 1983.

⁴⁹ Decretul prezidențial nr. 239 din 21 septembrie 1983.

*

BELDEAN, Ioan, n. 10 august 1921, comuna Geoagiul de Sus (regiunea Hunedoara). *Studii*: Școala superioară de partid „Ștefan Gheorghiu”. *Parcurs profesional și politic: activist de partid*, îndeplinind succesiv funcțiile de responsabil organizatoric, secretar de partid al Județenei Alba, prim-secretar de regiune (1945-1956); *prim-secretar* al Comitetului raional Arad al P.M.R. (1955); *membru* al Comisiei Centrale de Revizie (28 decembrie 1955-25 iunie 1960); *președinte* al Sfatului Popular Regional Timișoara (1956-1960); *deputat* de Timișoara (3 februarie 1957-5 martie 1961); *director adjunct* secretariat, Consiliul de Miniștri (1961); *director* la Consiliul de Miniștri (martie 1961-martie 1962); *consilier* în cadrul M.A.E. (martie-decembrie 1962); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **R.P. Bulgaria** (21 decembrie 1962⁵⁰-15 noiembrie 1967); *șef de cadre* la Cooperativa meșteșugărească „Higiena” (1968). *Decorații*: ordine și medalii românești și străine (ordinul bulgar „Călărețul de Madara”, clasa I-1967)

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români. Protocol*, B19.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 45.

*

BITULEANU, Iulian, n. 1 martie 1927, comuna Morteni (jud. Dâmbovița)/d. 1 februarie 2001. *Studii*: Facultatea de Finanțe; dr. în Științe Economice. *Parcurs profesional: economist* în Ministerul Finanțelor (1953-1954); *director adjunct*, apoi *director* în Ministerul Finanțelor (1954-1965); *consilier* pe probleme economico-financiare la Consiliul de Miniștri (1965-1971); **adjunct al ministrului Finanțelor** (23 martie 1971-16 martie 1984), apoi **al ministrului Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale** (2 iunie 1984-14 august 1987); *membru* al Consiliului Național al Oamenilor Muncii; *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Statul Israel** (20 august 1987-26 februarie 1990). *Limbi străine cunoscute*: franceza și rusa. *Decorații*: ordine și medalii românești. *Publicații*: manuale și lucrări științifice în domeniul finanțelor.

Sursă: A.M.A.E., fond *Ambasadori români. Protocol*, B22.

⁵⁰ Decretul nr. 957 din 21 decembrie 1962.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 194 -22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 49.

*

BLAJOVICI, Petre, n. 22 august 1922, județul Bihor. *Studii*: Academia „Ștefan Gheorghiu” pentru pregătirea și perfecționarea cadrelor de conducere de pe lângă C.C. al P.C.R. (1957-1960); Academia de Studii Economice București (1961-1964); dr. în Economie. *Parcurs profesional și politic*: *prim-secretar* al Comitetului raional Câmpeni al P.C.R. Cluj (1950-1952); *secretar* al Comitetului regional Cluj al P.M.R. (1952-1954); *activist* al C.C. al P.C.R. (1954-1960); *membru supleant* (1960-1965) și *membru al C.C. al P.C.R.* (24 iulie 1965-23 noiembrie 1979); *prim-secretar* al Comitetului regional Timișoara al P.C.R. (1960-1965); *membru supleant* al C.P.Ex. (24 iulie 1965-28 noiembrie 1974); **vicepreședinte al Consiliului de Miniștri** (18 martie 1965-9 decembrie 1967); **ministrul Muncii** (9 decembrie 1967-1970); *președintele* Comitetului pentru problemele consiliilor populare (1970-1973); *prim-secretar* al Comitetului județean Bihor al P.C.R. (1973-1977); **ministru secretar de stat** și șeful Departamentului Industriei Alimentare la Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare (26 ianuarie 1977-15 februarie 1980); *membru* al Comisiei Centrale de Revizie a C.C. al P.C.R. (23 noiembrie 1979-23 noiembrie 1984); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Zimbabwe** (7 mai 1980⁵¹-21 iunie 1983) și **Republica Botswana** (8 iunie 1982⁵²-), cu reședința la Harare. *Limbi străine cunoscute*: engleza și maghiara. *Decorații*: ordine și medalii românești

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români*. Protocol, B24.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 51.

*

BLEJAN, Nicolae, n. 4 noiembrie 1919, comuna Tileagd (regiunea Crișana). *Studii*: Facultatea de Științe Juridice; Institutul Pedagogic; Facultatea de Științe Naturale – București. *Parcurs profesional*: *profesor de Științe naturale și Geografie*, a funcționat în domeniul învățământului și în aparatul Secretariatului General al Consiliului de Miniștri (1952-1959); din 1959 în M.A.E., *secretar II* și, din 1963, *secretar I* la Ambasada României de la

⁵¹ Decretul prezidențial nr. 101 din 7 mai 1980.

⁵² Decretul prezidențial nr. 162 din 8 iunie 1982.

Budapesta; *director adjunct* de relații în centrala M.A.E. (1965); promovat *consilier* (1967); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **R.P. Bulgaria** (15 noiembrie 1967⁵³-16 februarie 1973). *Decorații*: ordine și medalii românești și străine (ordinul bulgar „Madarski Konik”, clasa I, pentru „contribuția personală la dezvoltarea relațiilor dintre cele două țări”⁵⁴)

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români. Protocol*, B23.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 51.

*

BOABĂ, Alexandru, n. 17 august 1927, județul Argeș/d. 2 august 1995. *Studii*: Institutul de Petrol și Gaze. *Parcurs profesional și politic*: inginer petrolist; inginer și director al Rafinăriei nr. 3 Teleajen (1954-1962); *deputat* de Ploiești și Prahova în M.A.N. (3 februarie 1957-9 martie 1975); *secretar general* al Ministerului Chimiei (1962-1963); **adjunct al ministrului Petrolului și Chimiei** (1963-1965); **ministrul Petrolului** (21 august 1965-13 martie 1969); **ministrul Industriei Chimice** (13 martie 1969-17 septembrie 1970); **ministrul Petrolului** (17 septembrie 1970-16 martie 1971); *membru supleant* (din 24 iulie 1965) și *membru C.C. al P.C.R.* (12 august 1969-28 noiembrie 1974); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Iran** (6 mai 1971⁵⁵-3 august 1978); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Regatul Afganistan** (9 august 1971-1979), cu reședința la Teheran; *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Sultanatul Oman** (26 octombrie 1974⁵⁶-1979), cu reședința la Teheran. După încheierea misiunilor diplomatice revine în Ministerul Industriei Chimice, ca *director* (1980). *Limbi străine cunoscute*: franceză și rusă. *Decorații*: ordine și medalii românești și străine (medalia iraniană „Aniversarea a 25 de secole de la înființarea statului persan”).

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români. Protocol*, B25.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 52.

*

⁵³ Decretul nr. 1022 din 15 noiembrie 1967.

⁵⁴ AMAE, fond *Ambasadori români. Protocol*, B23, f. 15, f. 17.

⁵⁵ Decretul Consiliului de Stat nr. 162 din 6 mai 1971.

⁵⁶ Decretul prezidențial nr. 223 din 26 octombrie 1974.

BOBOȘ, Ștefan, n. 20 iulie 1923, loc. Onești (jud. Bacău). *Studii*: Academia de Studii Economice. *Parcurs profesional*: economist; funcții pe linie de partid (1945-1949); *secretar* al Comitetului județean P.M.R. Neamț (1949-1950); *prim-secretar* al Comitetului regional Suceava al P.M.R. (1950-1954); încadrat în aparatul C.C. al P.M.R. (1954-1956); *președintele* Consiliului Popular al regiunii Bacău (1956-1968); din 1958 *deputat* în M.A.N.; *membru al C.C. al P.M.R./P.C.R.* (1960-23 noiembrie 1979); *prim-secretar* al Comitetului județean Neamț al P.C.R. (1968-1978); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **R.P. Bulgaria** (mai 1978-5 ianuarie 1979). *Limbi străine cunoscute*: rusă. *Decorații*: ordine și medalii românești.

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români*. Protocol, B35.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 52.

*

BODNĂRAȘ, Manole, n. 4 iulie 1909, loc. Câmpulung-Moldovenesc. *Studii*: Facultatea de Științe Juridice. *Parcurs profesional*: *jurisconsult* pe lângă diferite întreprinderi particulare (1935-1944); din 1931 *membru P.Cd.R.* aflat în ilegalitate; *activist de partid* (23 august 1944-1947); funcții în aparatul central de stat: *director* la Președinția Consiliului de Miniștri, *președinte* al Uniunii de Cultură Fizică și Sport, apoi *secretar general* al Ministerului Industriei Forestiere (1947-1961); *director* în M.A.E. (1961-1962); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **R.P.D. Coreeană** (30 martie 1962⁵⁷-noiembrie 1966); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **R.P. Albania** (31 martie 1966⁵⁸-13 decembrie 1971); *director* în M.A.E. (1972). *Decorații*: ordine și medalii românești

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români*. Protocol, B30.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 53.

*

BOGDAN (GRÜNBERG), Corneliu, n. 5 noiembrie 1921, București/d. 1 ianuarie 1990. *Diplomat de carieră*. *Studii*: Institutul de Științe Economice din București, secția Relații

⁵⁷ Decretul nr. 243 din 30 martie 1962.

⁵⁸ Decretul Consiliului de Stat nr. 207 din 31 martie 1966.

Internaționale. *Parcurs profesional: cenzor de presă* internă la Ministerul Artelor și Informațiilor (1947); activist al C.C. al P.M.R. (1948); din 1948 în cadrul M.A.E., director de cabinet al ministrului de Externe Ana Pauker și al cifrului (1 decembrie 1948-1949), apoi *șef al Secției Afaceri Occidentale* (1949-1950); *consilier* la Legația României de la Washington (1951-1953); *director adjunct* al Direcției Europa Occidentală și America din cadrul M.A.E. (1953-1955) și lector la Institutul de Relații Internaționale; *director* al Direcției Presei din cadrul M.A.E. (1955-1961); *director* al Direcției Europa Occidentală din cadrul M.A.E. (1961-1967); *locțiitor* al reprezentantului României în Consiliul de Securitate, în timpul crizei rachetelor din Cuba (1962); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **S.U.A.** (31 mai 1967⁵⁹-11 iunie 1976) și **Canada** (21 august 1967⁶⁰-august 1970), cu reședința la Washington; *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Republica Panama** (22 mai 1972⁶¹-21 iunie 1978), cu reședința la Washington; *director* al Direcției America de Nord și Latină (1978-1982). *Decorații*: ordine și medalii românești.

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români. Protocol*, B34.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 54.

*

BOLOJAN, Victor, n. 6 noiembrie 1922, comuna Aștileu (jud. Bihor). *Studii*: Școala superioară de partid de pe lângă C.C. al P.C.U.S. (1963-1966). *Parcurs profesional și politic: activist de partid*; secretar al Consiliului local al sindicatelor la Aleșd (1948-1949); secretar al Comitetului Județean de partid Bihor (1949-1950); *prim-secretar* al Comitetului raional Oradea (1950-1953); *secretar* al Comitetului regional de partid Oradea (1953-1957); *președinte* al Consiliului Popular regional Oradea (1957-1958); *deputat* de Oradea, Crișana și Bihor (3 februarie 1957-9 martie 1965; 2 martie 1969-9 martie 1975); *prim-secretar* al Comitetului regional de partid Oradea (1958-1963); *adjunct de șef de Secție la C.C. al P.C.R.* (1966-1968); *prim-secretar* al Comitetului Județean de partid și președinte al Comitetului Executiv al Consiliului Popular al județului Bihor (1968-1973); *membru al C.C. al P.C.R.* (12 august 1969-23 noiembrie 1979); *secretar* al Comitetului Județean de partid Bihor (1973-

⁵⁹ Decretul nr. 517 din 31 mai 1967.

⁶⁰ Decretul Consiliului de Stat nr. 802 din 21 august 1967.

⁶¹ Decretul Consiliului de Stat nr. 199 din 22 mai 1972.

1976); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **R.P. Ungară** (12 iulie 1976⁶²-18 august 1984); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Republica Cuba** (23 februarie 1985⁶³-31 martie 1989); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Republica Nicaragua** (11 iulie 1985⁶⁴-1989), cu reședința la Havana. *Limbi străine cunoscute*: maghiara și rusa. *Decorații*: ordine și medalii românești.

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români. Protocol*, B36.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, pp. 55-56.

*

BORCAN, Ion, n. 16 octombrie 1939, comuna Jupănești (jud. Gorj). *Diplomat de carieră. Studii*: Facultatea de Istorie, Universitatea București (1964); curs postuniversitar de Relații internaționale (1966); curs specializare în Franța (E.N.A.), 1973-1974. *Parcurs profesional*: atașat, apoi *secretar III* în M.A.E. (1966-1973); *secretar III*, apoi *secretar II* în M.A.E. (1974-1978); *secretar II* și *însărcinat cu afaceri a.i.* la Ambasada României de la **Brazaville - Congo** (1978-1984); *secretar II* în cadrul M.A.E. (1984-1988); *secretar II* și *însărcinat cu afaceri a.i.* la Ambasada României de la **Nouakchott - Mauritania** (1988-1989); *secretar II*, apoi *secretar I* în M.A.E. (1989-1990); consilier diplomatic și *însărcinat cu afaceri a.i.* la Ambasada României de la **Dakar-Senegal** (1990-1993); *consilier diplomatic, șef de birou, director* în M.A.E. (1993-1996); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Republica Zair** (1996-1999). *Limbi străine cunoscute*: franceză și engleză. *Decorații*: ordine și medalii românești.

Sursă: A.M.A.E., fond *Ambasadori români. Protocol*, B.

*

BRAD, Ion, n. 8 noiembrie 1929, loc. Pănade (jud. Alba). *Studii*: Facultatea de Limbă și Literatură Română, Cluj. *Parcurs profesional*: *scriitor*; *secretar* al filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor și *redactor* la diverse publicații literare din Cluj și București (1952-1961); *secretar* al Uniunii Scriitorilor din România (1962-1965); *adjunct de șef de Secție (pentru Cultură și artă)* la C.C. al P.C.R. (1965-1968); *membru supleant* al C.C. al P.C.R. (1965-

⁶² Decretul prezidențial nr. 228 din 12 iulie 1976.

⁶³ Decretul prezidențial nr. 27 din 23 februarie 1985.

⁶⁴ Decretul prezidențial nr. 136 din 11 iulie 1985.

1974); *deputat* de București, Suceava și Dâmbovița (7 martie 1965-9 martie 1975; 17 martie 1985-22 decembrie 1989); *vicepreședinte* al Consiliului Culturii și Educației Socialiste (1968-1973); *membru* al C.C. al P.C.R. (28 noiembrie 1974-22 decembrie 1989); *ambasador* extraordinar și plenipotențiar în **Republica Elenă** (21 august 1973⁶⁵-2 iulie 1983); director al Direcției Culturale din M.A.E. (1983-1984); *director* al Teatrului „Nottara” (1984-22 decembrie 1989). *Limbi străine cunoscute*: franceză și engleză. *Decorații*: ordine și medalii românești și străine. *Publicații*: numeroase volume de poezie, proză și istorie literară.

Surse: A.M.A.E., fond *Ambasadori români*. Protocol, B37.

Gheorghe Crișan, *Piramida puterii*. Vol. I. *Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (22 decembrie 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 59.

⁶⁵ Decretul Consiliului de Stat nr. 480 din 21 august 1973.

CAIETE DIPLOMATICE, Anii IV-V, 2016-2017, nr. 4-5, pp.182-194.

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

I. Recenzii

Auguste-Félix-Charles de BEAUPOIL, conte de SAINT-AULAIRE, *Însemnările unui diplomat de altădată în România, 1916-1920*, Traducere de Ileana STURDZA. Introducere și note de Mihai Dim. STURDZA, Editura Humanitas, București, 2016, 288 pp.

Auguste-Félix-Charles de Beaupoil, conte de Saint-Aulaire (1866-1954), descendent al unei vechi familii aristocrate franceze, a avut o strălucită carieră diplomatică în nordul Africii, America Latină și în câteva țări europene, precum Anglia, Austro-Ungaria și România. Numit, în 1916, ministru plenipotențiar al Franței pe lângă regele Ferdinand al României, în vremea Primului Război Mondial, a reușit să îndeplinească cea mai însemnată misiune a sa, aceea de a contribui la angajarea României alături de Antantă.

Împreună cu Misiunea Militară Franceză, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot, a acționat în mod hotărâtor la menținerea spiritului de supraviețuire a armatei române (ajutând și la reorganizarea acesteia), în contextul unei duble ostilități, atât din partea inamicilor (germanii), cât și a aliaților (rușii). „Sentimentele de atașament fierbinte ale lui Saint-Aulaire pentru țara noastră surprind și astăzi. Nu credem ca numeroșii străini ce au trecut sau au trăit pe meleagurile noastre să-și fi exprimat aceste sentimente mai intens decât membrii Misiunii Franceze care, între 1916 și 1918, au împărtășit la Iași durerile și speranțele poporului român.” (Mihai Dim. Sturdza). Cu privire la această contribuție a contelui de Saint-Aulaire, Regina Maria avea mai apoi să mărturisească: „În timpul calvarului nostru, alături de postul nostru de luptă, a contopit cauza țării sale cu aceea a țării noastre. Și, când izolați, părăsiți, chinuiți, trădați, orice legătură cu prietenii noștri era distrusă, lipsiți de orice ajutor moral sau material, el nu a șovăit, cu toate că glasul său părea că răsună în pustiu, să ia împotriva acelor care erau să-l uite apărarea micului popor ce lupta atât de departe de posibilitatea unui ajutor efectiv din partea marilor săi aliați. D. de Saint-Aulaire ne-a dovedit că era adevăratul prieten în vremurile de restriște. A cunoscut suferința noastră supremă, mizeria noastră de neînchipuit. A cunoscut frământarea așteptării, speranțele dezamăgite, cererile zadarnice de ajutor. A știut, de asemenea, cât de credincioasă a rămas România cea

torturată, în ciuda unui nenoroc covârșitor. Am fost printre aceia care au văzut pe d. de Saint-Aulaire la lucru. Am fost dintre aceia pe care glasul și strângerea-i de mână i-a îmbărbătat”¹

Despre importanța excepțională a misiunii sale la București Saint-Aulaire nu a avut, inițial, nici cea mai vagă presimțire. Dimpotrivă, a considerat vestea numirii ca ministru plenipotențiar în această capitală drept un semn de final al carierei lui diplomatice, având în vedere faptul că șansele ca România să devină aliata Antantei erau de 1 la 5 în favoarea Germaniei: „Iată deci, gândeam eu, care era cota viitorului meu diplomatic” (p. 29). Dar odată ajuns în noul post, contele de Saint-Aulaire avea să consemneze că a găsit aici nu doar un aliat fidel al țării sale, ci și un prieten și un frate: „Niciodată, nici în Franța, nu am respirat atâta dragoste pentru Franța ca în [...] România” (p. 51).

Șansele de a atrage România de partea franceză înclinau spre Germania, care a reușit să dezvolte o rețea clandestină foarte bine elaborată. Diplomația germană, care nu ezita în a folosi intimidarea, coruperea sau șantajul în atingerea scopurilor proprii, cunoștea mult mai bine punctele slabe ale situației diplomatice sau militare franceze.² Pe lângă ostilitatea germană, „aliații” ruși aveau și ei drept scop blocarea demersurilor întreprinse de Franța. În sensul acesta, în volum apare o referire la telegrama unui general rus: „Să nu uitați că obiectivul principal al misiunii noastre este să împiedicăm reușita misiunii franceze” (p. 93). Așa se face că materialul sanitar și armamentul trimis de către Franța României era reținut de Rusia, care se arăta foarte indignată de rolul dirigitor al României în Est și în Balcani.

Contele de Saint-Aulaire întrezărise chiar un plan secret de împărțire a României, negociat în plin război între statele majore rus și german (p. 95), despre care avea să scrie: „«Sfânta Rusie» persistă totuși să trateze pe inamic ca pe un aliat și pe aliat ca pe un inamic. Ea vede Bulgaria ca o punte spre visul ei, Constantinopol, și privește România ca pe un obstacol.”³ Contele devenise, în urma celor văzute pe frontul românesc, un critic neînduplecat al Rusiei imperiale. Devotamentul Franței față de România avea să fie criticat de generalii ruși, care reproșau acesteia că sunt „mai români decât românii” (p. 116). Confruntată cu tifosul, războiul și foametea, un adevărat *holocaust* evaluat la un milion de victime, Misiunea Franceză pregătea discret reconstituirea armatei române (p. 110).

¹ Scrisoarea M.S. Regina Maria către Comitetul de inițiativă pentru sărbătorirea contelui de Saint-Aulaire.

² Regina Maria nota în ziua de 14/27 august 1916: „Din toate părțile s-au făcut încercări de a ne mitui, de a ne cumpăra – de a ne atrage către cauza lor. Cred că s-au turnat peste noi râuri de bani, dar în adâncul inimilor români mei au avut o singură simpatie adevărată, Franța, și un singur ideal: Transilvania” (p. 71).

³ O armată rusă și-a părăsit atunci pozițiile fără luptă și fără a-i preveni măcar pe români, care în plină bătălie le ocupară slăbindu-și pozițiile în altă parte. O altă armată rusă a încheiat cu nemții o convenție, prin care se obliga să le semnaleze bateriile rusești sau românești care ar deschide focul „pentru a le permite să răspundă cu un număr dublu de proiectile”. Unități rusești care-și părăseau pozițiile fără luptă trăgeau asupra românilor care-i înlocuiau (p. 163).

De pe frontul românesc, reprezentantul Franței avea să-și creeze o viziune mult mai clară asupra războiului și, în special, asupra pericolului care venea dinspre Rusia, Iașiul devenind un post de observare a Rusiei mai bun decât Parisul sau Londra (p. 125). Încercările sale multiple de a convinge guvernul francez despre pericolul universal al triumfului bolșevismului în Rusia au fost zadarnice. Conjurația germano-rusă și succesul revoluției rusești au fost corect percepute de reprezentanții aliați din România ca fiind spre sinuciderea Europei, declinul Occidentului, venirea celui de-al Doilea Război Mondial și, în cele din urmă, cea a Războiului Rece. Însuși Ionel Brătianu avea să afirme: „Revoluția este inevitabilă. Or, revoluția în Rusia va fi cazanul vrăjitoarelor sau cutia Pandorei cu toate relele, dar fără ca speranța să se afle la fund” (p. 98). La București era imposibil să te lași înșelat, având în vedere că România suferise prea mult din cauza bolșevismului. Lupta diplomaților francezi se ducea și împotriva campaniilor de dezinformare care încercau să împiedice alăturarea României la Antantă. Ziarele din București, publicate sub controlul ocupantului, denunțau „egoismul feroce” al Franței în articole cu titluri ca *Noii senegalezi ai Franței* etc.

Asumarea tuturor angajamentelor față de aliați a guvernului român l-a determinat pe Saint-Aulaire să considere România a fi „mai antantistă decât Antanta”. În numeroasele sale telegrame de susținere a cauzei românești, atenționa guvernul francez asupra pericolului pierderii României, singura capabilă să mențină frontul de est, în condițiile în care ea era națiunea cea mai puțin favorizată. „Serviciile aduse de România se ridicau la înălțimea sacrificiilor sale. Dintre toți aliații Franței, inclusiv Italia, ea a fost aceea care, după Anglia, a atras cele mai multe trupe germane și, în același timp, prin influența ei salutară asupra armatelor ruse cu care era în legătură, armata română a menținut în întregime sau parțial frontul de est, unde elementul cel mai bun a fost tot ea” (pp. 237-238). Și să conchidă astfel: „România, dintre toți aliații noștri cea care a suferit cel mai mult, a fost cea mai prost tratată. Se face o mare nelegiuire dorindu-se pedepsirea României pentru nenorocirile îndurate, de care Aliații sunt răspunzători, noi înșine pentru că nu ne-am ținut angajamentele la Salonic, apoi, și mai ales, Rusia, prin josnica ei trădare”(p. 268).

Contele de Saint-Aulaire a scris pagini de profundă admirație față de regina Maria, cea care era nelipsită de lângă suferinzii aflați în spitalele de pe front și cea care, atunci când pe cale diplomatică nimic ne se mai putea obține dinspre Rusia, rămânea singura ce putea face apel la vărul ei, țarul Nicolae. De asemenea, diplomatul francez a scris despre Ionel Brătianu, considerat de el un om politic de mai mare anvergură decât Georges Clémenceau sau Lloyd George. Iar poporului român, pe care l-a cunoscut și l-a sprijinit în momente

dramatice, îi dedică rânduri ca acestea: „Dacă aş încerca, schiţând-o numai, să evoc icoana suferinţelor care copleşeau România, spre a-i găsi un loc într-un imaginar muzeu al frumuseţilor morale, ar trebui să aşez în sala capodoperelor această ţară ale cărei virtuţi se ridică la înălţimea suferinţelor şi chiar mai sus, pentru că o depăşesc” (p. 104).

Pe planul politicii externe, contele de Saint-Aulaire era şi un aspru critic al Societăţii Naţiunilor, în care vedea un „templu al Internaţionalei Comuniste”, o birocrăţie ce nu făcea altceva decât să încurajeze indirect dictaturile de la Berlin şi Moscova. El prevedea totodată că apariţia comunismului va reprezenta distrugerea tuturor valorilor spirituale, morale şi intelectuale întruchipate de creştinism. A intuit şi asemănarea dintre nazism şi comunism, considerându-le regimuri la fel de catastrofale pentru omenire.

Volumul de faţă este o mărturie vie a ceea ce a însemnat Primul Război Mondial în acest colţ al Europei. Totodată, el reprezintă o demonstraţie a virtuţilor şi principiilor înalte, proprii vechii şcoli diplomatice, al cărei strălucit reprezentant a fost ministrul plenipotenţiar francez. Mandatul său la Bucureşti (şi la Iaşi) a însemnat o influenţă fericită în destinul ţării noastre. Cartea contelui Charles de Saint-Aulaire este una dintre cele mai importante surse memorialistice asupra vremurilor de puternică încheştare care s-au încheiat cu naşterea României Mari.

Ştefan GORBAN

Vladimir GELMAN, *Authoritarian Russia. Analyzing Post-Soviet Regime Change*, University of Pittsburgh Press, Pittsburg, 2015, XIV+208 pp.

Regimul instaurat la Moscova după alegerile prezidenţiale din martie 2000 reprezintă un punct de turnură în istoria recentă a Federaţiei Ruse. Transformările survenite după acest eveniment sunt semnalate atât de evoluţiile din politica internă şi externă a Rusiei, dar şi de numeroasele demersuri academice dedicate regimului de la Moscova şi personalităţii lui Vladimir Putin. În acest trend analitic se înscrie şi lucrarea lui Vladimir Gelman *Authoritarian Russia. Analyzing Post-Soviet Regime Change*, apărută la University of Pittsburgh Press în anul 2015.

Autorul cărţii, Vladimir Gelman, s-a născut în Rusia, la Leningrad. Este absolvent al Institutului Politehnic din oraşul natal şi deţine titlul de doctor al Universităţii de Stat din Sankt-Petersburg în domeniul ştiinţelor politice.⁴ În prezent este profesor la Facultatea de Ştiinţe Politice şi Sociologie din cadrul Universităţii Europene din Sankt-Petersburg şi

⁴[https://tuhat.helsinki.fi/portal/en/persons/vladimir-gelman\(656e6206-db6b-45a1-ab0c-1d91540cce66\).html](https://tuhat.helsinki.fi/portal/en/persons/vladimir-gelman(656e6206-db6b-45a1-ab0c-1d91540cce66).html), accesat la data de 09.01.2017, ora 04:28.

profesor emerit al Academiei de Științe din Finlanda⁵. Domeniul de interes academic al autorului vizează politica contemporană a Federației Ruse, politicile post-sovietice, perspective teoretice și comparate ale regimului politic, a instituțiilor, a partidelor politice și a politicilor electorale din Rusia, federalism, guvernare locală și regională.

Lucrarea ce face subiectul acestei prezentări este structurată în șase capitole, iar perspectiva analitică de la care se revendică Vladimir Gelman este cea realistă care afirmă că regimul politic este un rezultat al acțiunilor actorilor în procesul de monopolizare a puterii.

În primul capitol, intitulat *„Schimbarea regimului în Rusia. Drumul spre deziluzie*, autorul trasează evenimentele-cheie care au condus la transformarea calitativă a regimului politic din Rusia după prăbușirea comunismului; ascendența unei noi nondemocrații în umbra căderii autoritarismului sovietic reprezintă cheia înțelegerii modului în care a avut loc aceasta și cum au fost create premisele situației politice actuale din această țară. Definindu-și cadrul metodologic, obiectivele, premisele cercetării, autorul stabilește ideea centrală a lucrării: paradoxul creat pe parcursul acestor două decenii și jumătate de independență se referă la faptul că regimul existent astăzi în Federația Rusă nu doar că a eșuat în accederea la democrație, evoluție considerată ireversibilă și iminentă în august 1991, ci, mai mult decât atât, regimul nondemocratic existent astăzi este unul foarte fragil și lipsit de vigoare. Trecerea de la regimul comunist la autoritarismul electoral actual este rezultatul inexistenței surselor de constrângere de la nivel intern din partea elitelor politice, de la nivel internațional și din partea societății însăși, dar și a lipsei unei ideologii a actorului dominant, concluzionează autorul.

Capitolul doi, intitulat *„Zborul Rusiei de la libertate. De ce?”* plasează cele trei viziuni asupra regimului politic – cea a *pesimiștilor*, cea a *optimiștilor* și cea a *realiștilor* – într-o interpretare complementară pentru a explica eșecul procesului de democratizare în Rusia. Principala cauză a falimentului acestui proces este atribuită factorilor determinați de agenți (slăbiciunea statului și fragmentarea elitelor), deoarece mecanismele structurale au fost favorabile acestui proces. Punctul de turnură în schimbarea regimului politic în Rusia este considerat momentul anului 1993 și evenimentele premergătoare acestui an. Drept consecință, clivajul produs între instituții – între Parlament și Președinte și, implicit, între elitele politice – au anulat șansele dezbaterii publice privind proiectul democratizării statului rus ca proiect ideologic, subordonând această idee interesului actorilor politici de

⁵<https://eu.spb.ru/en/socio/faculty/3464-gelman>, accesat la data de 09.01.2017, ora 04:37.

a-și menține puterea. Autorul consideră că regimul autoritar existent astăzi în Rusia este deosebit de regimurile autoritare clasice deoarece esența democrației a fost neutralizată prin erodarea instituției de bază a acesteia – alegerile libere și competitive – și a libertăților politice, în timp ce libertățile civile și individuale au fost sporite, iar represiunile politice au fost orientate mai mult spre cazuri particulare decât spre anumite grupuri sau organizații. Acest tip de democrație este numit de Vladimir Gelman „democrația Potiomkin”.

Al treilea capitol, intitulat *Tumultuoșii ani 1990. Conflicte și compromisuri*, supune analizei eșecul triplei tranziții în Rusia. În subcapitolele acestui capitol, Vladimir Gelman prezintă competiția politică dintre Boris Elțin și celelalte ramuri ale puterii în perioada 1991–1993, precum și modul în care fiecare actor și-a definit și și-a urmărit interesul în acest joc de sumă zero. Schimbarea naturii regimului este urmărită cronologic în contextul procesului de tranziție spre democrație, analizându-se opțiunile actorilor politici din fiecare etapă a acestui proces. Ideea centrală a capitolului este prezentată de autor în primul subcapitol: „dilema simultanietății” a fost rezolvată într-un mod foarte diferit în Rusia, în comparație cu alte state din Europa de Est, deoarece concentrarea pe reformele economice, în prima etapă a tranziției, care în final au dus la recesiune și criză, a deplasat accentul de pe sfera politicului, vital procesului de democratizare. În plus, „înghețarea instituțiilor politice”, survenită la începutul anilor 1990, a neutralizat esența democrației și, în acest context, edificarea statalității și a națiunii a fost rezolvată parțial și imperfect. Autorul susține că alunecarea spre un nou tip de autoritarism s-a produs ca urmare a unui concurs de factori și circumstanțe care au facilitat realizarea dorinței celor care au obținut puterea de a păstra monopolul asupra resurselor și a menține la guvernare coaliția informală câștigătoare în acel context al slăbiciunii statului, al recesiunii, al instabilității partidelor parlamentare și al fragmentării politice.

În capitolul patru, intitulat *(Im)popularii ani 2000. Consensul impus* autorul descrie modul în care a fost stabilit un nou model de guvernare ierarhică, urmărind, totodată, direcția de evoluție a regimului instaurat după accederea în funcția de președinte a Federației Ruse a lui Vladimir Putin. Autoritarismul electoral consolidat după anul 2000 nu doar că a legitimat *statu-quo*-ul regimului politic, ci a impus un consens al elitelor privind regulile formale și informale ale jocului pentru putere, acord capabil să mențină un echilibru politic, dar nondemocratic. În acest sens, autorul definește trei aranjamente instituționale care constituie baza actualului regim politic din Rusia: monopolul unilateral al președintelui în adoptarea deciziilor politice-cheie, autoritarismul electoral și verticala

puterii. Situația paradoxală pe care Vladimir Gelman o remarcă și o prezintă în ultimul subcapitol al capitolului patru se referă la organizarea instituțională vicioasă care vine în contradicție cu nevoia elitelor politice și a societății de a fi îmbunătățită calitatea guvernantei și a statului de drept, pe de o parte, și pasivitatea acestor două segmente – elitele politice și societatea civilă – de a respinge *statu-quo*-ului actualului regim, pe de altă parte.

Impredictibilii ani 2010. Sporirea provocărilor este titlul celui de-al cincilea capitol al lucrării. Aici, autorul precizează modificările calitative ale regimului politic din Rusia survenite în intervalul cronologic 2010-2015. Consolidarea *statu-quo*-ului la nivel intern într-o manieră mult mai personalizată și mai securizată a restrâns spectrul de acțiune a întregului aparat decizional, conferind Kremlinului din ce în ce mai puțină predictibilitate. Ralierea opoziției „sistemice”, a suporterilor moderați și a grupurilor reformiste ale societății civile în jurul grupului elitelor politice aflate la guvernare s-a realizat prin concursul unor factori interni și internaționali care au limitat spectrul de acțiune a acestor grupuri. Pe de altă parte, valul de „Revoluții Colorate” din statele Europei de Est, recesiunea provocată de criza economică din 2008–2009, contestarea regimului politic manifestată prin valul de proteste din 2011–2012 au pus elita politică de la Kremlin în fața necesității acordării unor concesii vizavi de opoziție pentru a depăși situația de criză și a instaura echilibrul guvernării. Proiectul de „modernizare a autoritarismului” inițiat de Vladimir Putin a fost, după 2010, sacrificat sub influența factorilor exogeni: efectele crizei economice și evenimentele din Ucraina. Menținerea *statu-quo*-ul actualului regim se datorează atât slabei organizări și a susținerii deficitare a opoziției de către societate, dar și a pasivității societății civile, în general, față de acțiunile decidenților politici. În acest fel, este binevenită existența unui activism antiregim fluid și inofensiv, care poate fi ușor controlat prin mecanismele instituționale, și care este capabil să echilibreze cererile înaintate de societatea civilă. În final, potrivit argumentelor autorului, situația internă actuală din Rusia nu poate fi definită ca o criză a regimului autoritar, ci este, mai degrabă, o perioadă de remodelare, de recalibrare și de redefinire a guvernării care a fost pusă în fața unor provocări neprevăzute venite din partea *leadership*-ului politic.

În ultimul capitol, intitulat *Agenda pentru mâine*, reieșind din analiza regimului politic prezentat în capitolele anterioare, autorul ne furnizează câteva evaluări privind viitoarele evoluții de politică internă a Federației Ruse. Din perspectiva realistă asumată de Vladimir Gelman în acest demers științific, cele patru scenarii prezentate în această parte a lucrării ar putea fi: *prezervarea actualului regim politic, creșterea trendului autoritar spre*

unul hegemonic și represiv ca reacție a elitei politice aflate la guvernare vizavi de provocările la adresa dominației acesteia (mecanismul „ceața de fier”), prăbușirea actualului regim politic sub presiunea unor condiții specifice determinate nu neapărat de șocuri externe puternice și o creștere treptată dar inconsistentă a gradului de democratizare a regimului politic, cauzată de presiunea societății. Plasând evenimentele recente în durata lungă a istoriei, autorul afirmă că Rusia este un dezvoltator lent, iar eșecul democratizării survenit după 1991 nu este un argument în favoarea deturnării definitive a acestei țări din calea democrației. Autorul remarcă evident că cererea pentru schimbare venită din partea diferitelor segmente ale societății ruse și schimbarea generației determină creșterea necesității pentru un alt regim cu reguli noi. Chiar dacă circumstanțele pentru aplicarea unei democrații viabile și autentice sunt mai puțin favorabile acum decât condițiile din 1991, autorul consideră că Rusia va depăși captivitatea autoritarismului și va deveni un stat liber.

Prin prisma vastei și prolifici sale activități academice, autorul cărții reușește să surprindă momentele istorice și mecanismele care pun în funcțiune regimul politic din Federația Rusă instaurat după prăbușirea autoritarismului sovietic. Abordând cronologic schimbările survenite, lucrarea prezintă nu doar caracteristicile acestui regim politic, ci și modul în care factorii interni și conjuncturile externe au contribuit la cristalizarea și consolidarea lui. Pe tot parcursul demersului său, Vladimir Gelman insistă asupra rolului pe care societatea civilă îl are în modelarea cursului politic a Rusiei și pe forța pe care aceasta ar putea să o dețină în fundamentarea și consolidarea unei democrații autentice în această țară. Prin stilul concis, obiectiv, bine argumentat, cu o bibliografie actualizată și voluminoasă, cartea lui Vladimir Gelman *„Authoritarian Russia. Analyzing Post-Soviet Regime Change* poate fi considerată ca una dintre cele mai bune surse bibliografice dedicate regimului politic actual din Rusia, fiind un instrument de cercetare util, adresat tuturor celor care doresc să înțeleagă mecanismele politicii interne a statului rus.

Veronica ONEA

II. Note de lectură

Gheorghe ROSETTI-SOLESCU, *Corespondență diplomatică personală și oficială (1895-1911)*. Petersburg, Rudolf DINU, Adrian-Bogdan CEOBANU (editori), Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2016, 309 pp. + 23 imagini

Volumul *Correspondență diplomatică personală și oficială (1895-1911). Petersburg* face parte din colecția *Documenta* a Editurii Universității „Alexandru Ioan Cuza”, coordonată de prof. univ. dr. Petronel Zahariuc. Publicarea documentelor care se regăsesc în această lucrare a fost posibilă mulțumită celor doi editori, Rudolf Dinu, profesor univ. dr. la Facultatea de Istorie a Universității din București – și director al Institutului Român de Cultură și Cercetare Umanistică de la Veneția – și Adrian-Bogdan Ceobanu, asistent universitar la Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, care au cules aceste documente, le-au prelucrat și le-au adunat într-o ediție remarcabilă.

Considerăm importantă lucrarea de față, deoarece prin intermediul acesteia avem posibilitatea de a dobândi o imagine detaliată asupra raporturilor diplomatice româno- ruse de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului următor, dar mai ales asupra activității întreprinse de Legația Română de la Sankt-Petersburg.

Volumul conține o *Introducere* și o *Notă asupra ediției*, ambele redactate atât în limba română, cât și în limba franceză, *Lista documentelor* (pp. 97-103) și corpusul de *Documente*, acestea alcătuind capitolul de bază al cărții. Ele provin din fonduri existente în: Arhiva Ministerului Afacerilor Externe de la București, Arhiva Națională a Republicii Moldova, Arhiva Filodor și Gosudarstvennyi Arkhiv Rossiiskoi Federatsii (Arhiva de Stat a Federației Ruse)–Moscova și Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Brașov. Alături de ele se regăsesc și documente din colecțiile Bibliotecii Academiei Române și din colecțiile speciale ale Bibliotecii Naționale a României. Lucrarea este întregită de o listă de *Abrevieri* și se încheie cu cea de *Indice de nume proprii*.

În studiul introductiv, intitulat *Un diplomat al Vechiului Regat: Gheorghe Rosetti-Solescu*, Adrian-Bogdan Ceobanu prezintă o biografie a ministrului plenipotențiar și trimisului extraordinar la Sankt-Petersburg în perioada 1895-1911. El familiarizează cititorul cu subiectul abordat prin prezentarea informațiilor privitoare la originea socială a viitorului ministru român și la etapele de școlarizare parcurse până la intrarea în diplomatie, în anul 1880.

Următoarele segmente ale amplei introduceri sunt dedicate analizei activității lui Rosetti-Solescu, începând cu anul 1880 și până la retragerea din corpul diplomatic, în 1911. Autorul relatează despre prima misiune a acestuia, în calitate de secretar de legație clasa a II-a la Sankt-Petersburg, care a avut loc în primăvara anului 1880. Este numit în aceeași funcție la Legația României din Paris, în toamna anului 1881, și apoi transferat la Viena, ca secretar de legație clasa I (la mai puțin de o lună după numirea în capitala franceză). Se consemnează faptul că Solescu se afla la Viena „într-un moment important pentru politica externă a

României, și anume semnarea Tratatului de alianță cu Austro-Ungaria, la 30 octombrie 1883”, iar el, „ca mulți alți diplomați români, nu a știut de existența acestuia” (p. 13). După patru ani petrecuți în capitala dublei Coroane, a fost numit secretar clasa I în capitala Romanovilor, iar ulterior avea să petreacă doi ani și jumătate ca secretar clasa I în cadrul Legației de la Roma. Printre altele, autorul subliniază trecerea de la atașat supranumerar la aceea de ministru plenipotențiar și trimis extraordinar la Belgrad, în decursul a nouă ani de la intrarea în diplomatie. Numirea ca ministru plenipotențiar în capitala țărilor a avut loc în iarna anului 1895, unde de altfel și-a încheiat și cariera diplomatică, șaisprezece ani mai târziu, în locul său fiind numit Constantin G. Nanu. Între alte observații, se arată în studiul introductiv, Solescu a ajuns ministru plenipotențiar în capitala Imperiului Rus „într-o perioadă în care relațiile româno-ruse depășiseră momentele tensionate din anii 80 ai secolului al XIX-lea” (p. 24).

Activitatea lui Gheorghe Solescu-Rosetti ca ministru plenipotențiar la Sankt-Petersburg face obiectul acestui volum, fiind reliefată printr-un număr semnificativ de documente diplomatice preluate după originale (scrisori persoanele sau oficiale, rapoarte sau telegrame), precum și după copii, indicându-se la final tipul de document. Din cele 107 documente prezente aici, peste 40 sunt adresate vărului său, D. A. Sturdza (care a îndeplinit funcția de ministru al Afacerilor Străine în perioadele 1895-1896, 1897-1899, 1901-1902, 1904, 1907-1908). Celelalte materiale – ce completează corespondența diplomatică oficială – au fost expediate către Ministerul Afacerilor Străine, aflat sub conducerea lui Constantin I. Stoicescu, Mihail Phereky, Ion N. Lahovari, Alexandru Marghiloman, Ion I. C. Brătianu, Iacob Lahovari, Alexandru Djuvara și Titu Maiorescu, către prim-ministrul Petre S. Aurelian, către ministrul de Finanțe George C. Cantacuzino și către ministrul de Externe al Rusiei Vladimir N. Lamsdorf.

Documentele selectate spre a fi prezentate în această lucrare au fost structurate cronologic și reprezintă două treimi din totalul de pagini ale volumului, fiind publicate în original. Textele sunt însoțite de imagini provenite din colecția Rudolf Dinu, Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Arhiva Națională a Republicii Moldova sau din Arhivele Naționale Istorice Centrale. În aceste imagini îi regăsim pe Konstantin Petrovici Pobedonostev, Alexei Borisovici Lobanov-Rostovski, Alexandra Feodorovna, Alexandru al II-lea, Alexandru al III-lea sau Mihail Giers. Alături de aceste portrete se regăsesc și imagini cu delegația României la încoronarea țarului Nicolae al II-lea, alături de colonelul Nepokoystchitzky, locotenentul Conte Orlov și Baronul Von Volf, imaginea Regelui Carol

I al României în Rusia, vizita prințului moștenitor Ferdinand în Rusia sau imaginea Crucișătorului Potiomkin.

Scrierile ce alcătuiesc prezentul volum îl prezintă cititorului pe Gheorghe Rosetti-Solescu în două ipostaze, aceea a ministrului plenipotențiar și trimisului extraordinar la Petersburg, care informează Ministerul Afacerilor Străine privitor la politica externă din capitala țărilor, și a doua ipostază, aceea de văr de gradul doi al ilustrului om politic D.A. Sturdza.

În ceea ce privește activitatea de ministru plenipotențiar, în rapoartele oficiale trimise de Solescu către Ministerul Afacerilor Străine, regăsim informații privitoare la numirile în corpul diplomatic de la Sankt-Petersburg, ceremonial și protocol, vizitele suveranilor europeni la Sankt-Petersburg, demersurile întreprinse de statul român în vedere pregătirii vizitei Regelui Carol I în capitala Rusiei și referiri la cele mai importante articolele din presa rusă legate de statul român sau de politica externă a diverselor state. Seria documentelor oficiale se încheie cu un raport adresat Ministrului Afacerilor Străine, A. Djuvara, la 5 decembrie 1909, și cu o scrisoare adresată lui Louis Basset, secretatul general al Regelui Carol I, la 14 septembrie 1912.

În ceea ce privește scrisorile personale, acestea sunt adresate lui D.A. Sturdza – scrisori în care folosește cel mai des formula „Cher Cousin Sturdza” – și prin care îl felicită pentru numirile sale în guvernul de la București, iar adeseori îi face diferite confesiuni cu privire la schimbările care se petrec pe scena politicii externe.

Capacitatea de sinteză a autorului și buna cunoaștere a problemei este reliefată de notele explicative ce însoțesc documentele alese spre a fi publicate, ele reîntregind informațiile oferite de textele reunite în acest volum, oferind o imagine de ansamblu asupra problemei expuse, clarificând anumite aspecte legate de personajele istorice la care fac referire documentele ori la anumite întâlniri oficiale dintre suveranii europeni, precum întâlnirea dintre țarul Alexandru al II-lea și împăratul german Wilhelm I în toamna anului 1879.

În încheiere, am dori să precizăm că inițiativa publicării unor astfel de documente este întotdeauna binevenită pentru cercetătorul interesat de un subiect ce vizează evoluția relațiilor româno-ruse de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului următor.

Adriana Mihaela ROȘCA

Liviu MAIOR, *Doi ani mai devreme. Ardeleni, bucovineni și basarabeni în război*

1914-1916, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2016, 290 p. + il.

Profesorul Liviu Maior revine în literatura de specialitate dedicată epocii moderne cu un volum sintetic referitor la locul românilor – și nu doar al lor – din Transilvania, Bucovina și Basarabia în Marele Război. Cunoscut publicului pasionat de studiul trecutului mai ales prin opera sa istoriografică organizată în jurul studierii unor fenomene și personalități ale secolului al XIX-lea din Transilvania și Imperiul Habsburgic și Austro-Ungar, autorul și-a concentrat atenția asupra Primului Război Mondial, într-o încununare a eforturilor sale științifice. Cărțile pe care le-a publicat merită reținute, atât cele referitoare la Avram Iancu, Alexandru Vaida Voevod, cât și cele care discută raportul dintre loialitatea dinastică și construirea identității naționale la românii din Imperiul condus de împăratul Franz Iosef. Nu în ultimul rând, lucrarea „1848-1849. Români și unguri în revoluție”, s-ar cuveni reeditată, deoarece este, probabil, prima scriere istoriografică din România care a adus un punct de vedere nou referitor la evenimentele revoluției pașoptiste din Transilvania și Ungaria guvernului revoluționar maghiar.

În general, atunci când se vorbește despre Primul Război Mondial, se aplică o formulă categorică și netă ce împarte combatanții în două tabere distincte, considerate a avea, încă de la alcătuirea lor, o poziție antagonică. De asemenea, unii sunt considerați a fi buni, în timp ce ceilalți sunt, inevitabil, răi, în condițiile în care primii au avut în posteritate, avantajul victoriei. Autorul respinge în cartea sa ideile absolute, totale – și prin acestea radicale – și promovează un discurs atent la nuanțe, detalii și reinterpretări. Probabil, principalul merit al lucrării este acela dat de recursul la o metodologie critică și atentă la toate categoriile de surse avute în atenție. Respingerea punctelor de vedere preconcepate și clișeizante reprezintă un important punct de plecare în analiza autorului, iar efectele unei asemenea abordări pot fi citite în volum.

Totodată, avem acum o imagine de ansamblu asupra a ceea ce am putea numi societatea românească din afara statului național în forma sa minimă a Vechiului Regat între 1866 și 1918, indiferent de teritoriile în care ea ființa. De cele mai multe ori, specialiștii au abordat fracturat acest subiect, probabil drept consecință a discursului post-1918, un discurs care, din cauze politice și ideologice legate de necesitatea asigurării unei cât mai rapide și profunde coeziuni a statului național român în forma sa maximă, a fost mai puțin atent la nuanțe.

Lectura cărții conduce către o mai aplicată înțelegere a faptului că proiectul național român s-a construit treptat, iar asumarea lui de către românii care nu făceau parte, la începutul Marelui Război, din statul național condus de la București, a fost condiționată de

diverse loialități, fie față de Casa de Habsburg, fie față de Casa Romanov. Autorul analizează cu minuțiozitate mecanismele care au dus la prăbușirea acestor loialități și înlocuirea lor cu un tot mai profund atașament față de proiectul național român.

Marele Război reprezintă pentru autor nu atât cauza, singulară și fundamentală, ce a declanșat evoluțiile politice, naționale, sociale de după 1918, ci fundalul pe care s-au desfășurat fenomene complexe, chiar inextricabile. Acestea ajung să se juxtapună de cele mai multe ori.

Ultima parte a lucrării ne propune interesante fișe biografice, un fel de dicționar ce cuprinde personalități din ambele tabere care s-au intersectat cu spațiul românesc, direct sau indirect, în timpul Marelui Război. Astfel, Falkenhayn și Ludendorff se întâlnesc, cu toții egal, în paginile dedicate lor, alături de Churchill și Lloyd George.

Lucrarea ne propune și un util aparat iconografic, alcătuit din reproduceri ale unor afișe, cărți poștale ilustrate, tablouri și fotografii de epocă, toate surse la fel de necesare analizei istoriografice precum sursele documentare.

Rămâne de văzut dacă autorul va continua cu un următor volum referitor, din aceeași perspectivă, la perioada 1916-1918, volum pe care îl așteptăm cu multă curiozitate.

Alin CIUPALĂ

LISTA CONTRIBUTORILOR

Ovidiu BOZGAN, consilier relații II, Institutul Diplomatic Român, Ministerul Afacerilor Externe, prof. univ. dr. la Departamentul de Relații Internaționale și Istorie Universală, Facultatea de Istorie, Universitatea din București.

Alin CIUPALĂ, prof. univ. dr., Facultatea de Istorie, Universitatea din București. Între 2006 și 2015 a fost co-editor al seriei a I-a din colecția *Documente Diplomatice Române*. Cea mai recentă lucrare publicată: *Bătălia lor. Femeile din România în Primul Război Mondial*, 2017.

Ștefan GORBAN, licențiat în Drept la Universitatea „Rovira i Virgili” din Tarragona, Spania (2013), masterat în Drept la United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute, Torino, Italia (2014).

Doru LICIU, doctor în Istorie, diplomat în cadrul Arhivei Diplomatice a Ministerului Afacerilor Externe. Între 2008 și 2016 a fost consul al României la Toronto, Canada. Autor de volume și studii privind relațiile româno-spaniole, istoria diplomației, Războiul Rece și emigrația română.

Constantin MORARU, doctor în Istorie, consilier superior la Arhivele Naționale; domeniu de specializare: istoria contemporană a României; cele mai recente volume publicate: *Relațiile româno-chineze 1975-1981. Documente*, vol. III, (coautor), 2015; *Trei decenii de relații româno-americe 1955-1985*, 3 vol. (coautor), 2015.

Stelian OBIZIUC, doctor în Istorie, consilier diplomatic, șef serviciu Unitatea Arhive Diplomatice, Ministerul Afacerilor Externe.

Veronica ONEA, doctorandă a Școlii Doctorale de Relații Internaționale și Studii de Securitate, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca.

Adriana Mihaela ROȘCA, doctorandă a Școlii Doctorale de Istorie, Facultatea de Istorie, Universitatea din București. A publicat recent studiul *Evoluția imaginii orașului Giurgiu la călătorii străini de secol XIX*, în vol. *Ipostaze ale modernizării în Vechiul Regat*, vol. VII, 2017.

Florin C. STAN, doctor în Istorie, consilier relații I, Unitatea Arhive Diplomatice, Ministerul Afacerilor Externe; cadru didactic asociat la Facultatea de Istorie și Științe Politice, Universitatea „Ovidius” din Constanța; domeniu de specializare: istoria politicii externe a României; cel mai recent volum publicat: *România-Israel. Relații bilaterale (1948-1991)*, 2016.